

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

30. årgang

Sønderjysk Almanak

2023

SØNDERJYSK SKOLEFORENING

Vil du være med til at støtte danskheden i grænselandet?

Så bliv medlem af Grænseforeningen, og deltag i spændende aktiviteter i din lokalforening. Du får også tilsendt Grænsen, et magasin om mindretal, sprog og kultur, der udkommer seks gange om året.

Meld dig ind via vores hjemmeside, www.graenseforeningen.dk, eller kontakt en lokalforeningsformand i dit område.

www.graenseforeningen.dk

Aabenraa Jens Overgaard

jensovergaard49@gmail.com • tlf. 4010 8142

Haderslev Carsten Bruhn-Lauritsen

carsten@bruhn-lauritsen.dk • tlf. 2144 8877

Sønderborg Anna-Louise Holste

alholste@gmail.com • tlf. 2370 9055

Tønder Marie Stamp

stamp.marie02@gmail.com • tlf. 2074 6088

Rødding - Vejen Dirk Jensen

dirkskoborg@gmail.com • tlf. 5059 0459

Kolding og omegn Henning Haugaard

haugaardkolding@mail.tele.dk • tlf. 7550 4339

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

GRÆNSEFORENINGEN
for en åben danskhed

30. årgang

Sønderjysk Almanak

2023

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Sønderjysk Almanak

30. udgave - udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Redaktion:

Britta Slot Johnsen (ansvarshavende redaktør)

Inger Rahbek Andersen (håndbog og vejviser)

Mariane Jørgensen (kalender og almanak)

Povl Christian Callesen (annoncer)

Anne Møllergaard (regnskab)

Anne-Margrete Jessen

Georg Bendix

Peder Moltesen Ravn

Almanakkens mailadresse:

soenderjyskalmanak@outlook.dk

Layout, opsætning og fotos på side 1, 31, 34, 60, 63, 136, 171, 182, 213, 214 & 216:

Elin Brodersen, Aabenraa, Godt Grafisk, www.GodtGrafisk.dk

Tryk og bogbind:

MohrDieck Tryk, Aabenraa, www.mohrDieck.dk

Ekspedition:

Mariane Jørgensen, Jægerskoven 39, 6520 Toftlund,

telefon 6049 5585, mail: mariane6520@gmail.com

Pris i boghandel: 120 kr.

Pris for abonnenter: 100 kr. (+ 60 kr. ved forsendelse)

Abonnement kan tegnes på www.sønderjyskalmanak.dk

- eller ved henvendelse til Anne Møllergaard, Provst Petersensvej 3, 6270 Tønder,

telefon 3056 3279, mail: jmøllergaard@mail.dk

Betaling kan også foregå via mobilepay: 581 761

Forside:

Kong Frederik IX's Klokkespil i Løgumkloster (foto: Elin Brodersen)

ISBN-nr:

978-87-972287-2-2

GodtGrafisk

Grafisk design
Tryksager
Reklameskilte

www.GodtGrafisk.dk

Elin Brodersen

Langbjergvej 2

6200 Aabenraa

Mobil 6126 9117

elin@godtgrafisk.dk

Forord	5	Morten Burgdorf Bennetsen: Streetdome i Haderslev	144
Almanak		Mette Berg: Marsk Camp A/S - fra oldtiden til fremtiden	150
Kalenderen	6	Jørgen Aabenhus: En statue på rejse og en portepée	160
Solens op- og nedgang	30	Frøde Sørensen: Sprogforeningens beretning	167
Højvande ved Vestkysten	31	Peder Moltesen Ravn: Sønderjysk Skole- forening - formandens beretning	170
Stjernes kud	32	Mindeord	
Formørkelser i året 2023.....	33	Dieter Lenz.....	175
Artikler		Anne Grethe Cornelsen.....	176
Inger Rahbek Andersen: Prolog:.....	35	Uffe Bjerre.....	177
Lis Mikkelsen: For 50 år siden.....	36	Carl C. Christiansen.....	178
Noah Meyer: Jeg taler ikke sønderjysk, vinderbidrag fra Skoleforeningens artikelkonkurrence.....	52	Håndbog og vejviser	
Simon Faber: 100-året, der måtte sno sig	55	Det Danske Kongehus	179
Steffen Lomholt Pedersen: Et teater for alle	64	Regeringen Mette Frederiksen	180
<hr/>		Valg i Sydslesvig	181
TEMA: Sønderjysk		Sydslesvig-udvalget.....	181
Elin Fredsted: Sønderjysk.....	68	Familieretshuset	182
Malene Monka: Brugen af sønderjysk i dag og i fremtiden ..	78	Region Syddanmark	182
Rikke Thomsen: Jeg ville hjem.....	84	Sønderjyske regionsråds- medlemmer 2022-2025.....	182
Siegfried Matlok: Sikke naue - deutsch-dansk	89	Region Sønderjylland-Schleswig	183
Britta Slot Johnsen: Æ Synnejysk Forening bøvler å.....	94	Kommuner i Sønderjylland	183
Hans Georg Møller: Synnejysk Ambassade	99	Foreninger, organisationer, institutioner m.v.	184
Gunnar Hattesen: Æ Rummelpot - leverandør af sønderjysk humor siden 1946.....	105	Kirkelige foreninger og organisationer.....	189
<hr/>		Fonde	189
Britta Slot Johnsen: Søndagsturen - Hallig Hooge.....	110	Danske og frisiske foreninger og institutioner i Sydslesvig	189
Årets skole - Tommy Mikkelsen: Vojens Gymnastik- og Idrætsefterskole ...	118	Musik, teater og kunst.....	193
Karl Posselt: Forum Vojens.....	123	Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger.....	194
Per Rasmus Møller: Kong Frederik IX's klokkespil.....	133	Biblioteker	201
Peter Dragsbo: Jugendstilen og Sønderborg	137	Frie skoler.....	202
		Kirkemusikskoler.....	204
		Vandrerhjem.....	205
		Muséer m.v.....	205
		Museer m.v. i Sydslesvig.....	208
		Jagt.....	213
		Ferieplan for skolerne i Sydslesvig 2023.....	213
		Flagregler.....	214
		Officielle civile flagdage 2023.....	215

ET OPHOLD DU ALDRIG VIL GLEMME TAG PÅ RØDDING HØJSKOLE I 2023. VI HAR SPÆNDENDE KURSER OG OPLEVELSER FOR BÅDE UNGE OG ÆLDRE.

Forår og efterår har vi lange kurser på 14, 17, 19 eller 24 uger, hvor unge kan gå i dybden med design, tekstil, journalistik, litteratur, politik, selvforsyning eller musik og mere end 40 andre fag.

Desuden har vi et bredt udvalg af korte kurser indenfor bl.a. litteratur, politik, natur, tekstil og religion. På Rødding Højskole møder du uanset dit kursusemne, engagerede foredragsholdere og undervisere samt medkursister fra hele landet.

Vi glæder os til at se dig på Rødding Højskole!

Rødding Højskole - 6630 Rødding - kontor@rhskole.dk - 7484 2284 - www.rhskole.dk

NATUR KREATIVITET HÅNDVÆRK

ER DU TIL:

MERE END 30 VALGFAG
FÆLLESOPLEVELSER
UDLANDSTURE
KONGESKOLE.DK

**KONGEÅDALENS
EFTERSKOLE**

Forord

Sønderjysk Almanak udkommer for 30. gang i sin nuværende form som landsdelens almanak og opslagsbog med oplysninger til foreninger, organisationer og alle, som ønsker at vide noget om sønderjyske og sydslesvigske forhold.

Årets tema

I år har vi valgt at leve op til den første del af vores navn, da temaet i år er »sønderjysk«. Vi sætter fokus på, hvor der tales sønderjysk og af hvem. Et par sprogforskere fortæller om den sønderjyske dialekts historie, og om hvordan sønderjysk har det i dag, ligesom vi hører fra aktive brugere af sønderjysk i forskellige sammenhænge.

Almanakkens indhold

Almanakken byder også på ildsjæle, der har sat noget i gang fx et skaterparadis eller et marsktårn, man kan også læse om en statue på rejse og meget mere. Årets skole er Vojens Gymnastik- og Idrætsefterskole, og søndagsturen går syd for grænsen til Hallig Hooge. Og så er »For 50 år siden« tilbage igen, hvilket sikkert vil glæde mange læsere.

Forsidebilledet er i år Frederik IX Klokkespil, der fylder 50 år - læs mere om det i en artikel i almanakken.

Mange har sikkert bemærket, at mindeord ikke længere er en fast bestanddel af almanakken. Vi vil dog bringe enkelte mindeord over markante personer inden for folkeligt og kulturelt arbejde, som er bredt kendt i Sønderjylland og /eller Sydslesvig.

Sønderjysk Almanak indeholder endvidere en almindelig kalender, en astronomisk kalender og en tabel over højvandstider ved Vestkysten. Vejviseren indeholder adresser og telefonnumre på bl.a. foreninger, organisationer, skoler og kulturinstitutioner i Sønderjylland og Sydslesvig. Fra i år udgår jagtkalenderen, da jægerne får disse oplysninger ad anden vej. Vejviseren bliver løbende forbedret og udbygget, og forslag hertil modtages gerne af redaktionen. Idéer til artikler er også velkomne.

Kontakt: soenderjyskalmanak@outlook.dk

Hjemmeside: www.sønderjyskalmanak.dk

Tak for støtte til udgivelsen af Almanakken

Udgivelsen af Sønderjysk Almanak er med til at bidrage til, at unge mennesker fra landsdelen kan få støtte til efterskole- og højskoleophold.

Sønderjysk Skoleforening vil gerne her rette en varm tak til de mange, som støtter Almanakken. Det gælder annoncører, det gælder de mange, der beredvilligt har bidraget med artikler og idéer, og det gælder foreningens tillidsmænd og medlemmer, der med praktisk indsats og opbakning har støttet arbejdet.

Sønderjysk Skoleforening og redaktionen ønsker hermed Almanakkens læsere en glædelig jul og et godt nytår!

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 3 min. og tiltager i månedens løb 1 time 28 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Sø.	1	Nytårsdag <i>Jesu navn. Luk 2,21</i>	Solens radius 16' 16'' UGE 52	08.41	15.45	12.29	02.51
Ma.	2	Abel	Vega kulm. midnat m.n UGE 1	08.41	15.46	12.41	04.13
Ti.	3	Enoch		08.41	15.47	12.57	05.35
On.	4	Methusalem	Tusmørket varer 48 min. Jorden nærmest Solen Sirius kulm. midnat	08.40	15.49	13.21	06.54
To.	5	Simeon		08.40	15.50	13.56	08.04
Fr.	6	Helligtrekonger		08.39	15.52	14.46	09.00
Lø.	7	Knud, hertug	○ f.m. 00.08	08.39	15.53	15.51	09.41
Sø.	8	1. s.e.h.3 k <i>Den tolvårige Jesus i templet. Luk 2,41-52 eller Jesus velsigner de små børn. Mark 10,13-16</i>	Erhardt ☾ fjernest Jorden	08.38	15.55	17.05	10.08
Ma.	9	Julianus	UGE 2	08.38	15.56	18.22	10.26
Ti.	10	Paul eremit		08.37	15.58	19.40	10.39
On.	11	Hyginus	Tusmørket varer 47 min.	08.36	15.59	20.57	10.48
To.	12	Reinhold		08.35	16.01	22.13	10.56
Fr.	13	Hilarius		08.34	16.03	23.30	11.02
Lø.	14	Felix		08.33	16.05	-	11.09
Sø.	15	2. s.e.h.3 k. <i>Brylluppet i Kana. Joh 2,1-11</i>	Maurus ● s.kv. 03.10	08.32	16.06	00.50	11.16
Ma.	16	Marcellus	Castor kulm. midnat UGE 3	08.31	16.08	02.15	11.26
Ti.	17	Antonius	Procyon kulm. midnat	08.30	16.10	03.45	11.39
On.	18	Prisca	Tusmørket varer 46 min.	08.28	16.12	05.20	12.00
To.	19	Pontianus	Pollux kulm.midnat	08.27	16.14	06.53	12.36
Fr.	20	Fabian og Sebastian		08.26	16.16	08.10	13.38
Lø.	21	Agnes	● n.m. 21.53 ☾ nærmest Jorden	08.24	16.18	09.02	15.06
Sø.	22	3. s.e.h.3 k. <i>Officeren i Kapernaum. Matt 8,1-13</i>	Vincentius	08.23	16.20	09.32	16.48
Ma.	23	Emerentius	UGE 4	08.21	16.22	09.51	18.31
Ti.	24	Timotheus		08.20	16.24	10.03	20.10
On.	25	Pauli omv.	Tusmørket varer 44 min.	08.18	16.26	10.12	21.42
To.	26	Polycarpus		08.17	16.28	10.20	23.10
Fr.	27	Chrysostomus		08.15	16.30	10.28	-
Lø.	28	Carolus Magnus	● f. kv. 16.19	08.13	16.32	10.36	00.36
Sø.	29	Sidste s.e.h.3 k. <i>Forklarelsen på bjerget. Matt 17,1-9</i>	Valerius	08.11	16.35	10.47	02.00
Ma.	30	Adelgunde	Merkur st. vestl. Elong UGE 5	08.10	16.37	11.02	03.23
Ti.	31	Vigilius		08.08	16.39	11.23	04.44

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Sø.	1 Nytår	09:38	22:25
Ma.	2	UGE 1	10:41 23:25
Ti.	3		11:44 -
On.	4		00:23 12:45
To.	5 Hellig 3 konger		01:16 13:41
Fr.	6		02:02 14:30
Lø.	7		02:42 15:12
Sø.	8		03:18 15:49
Ma.	9	UGE 2	03:51 16:23
Ti.	10		04:23 16:53
On.	11		04:55 17:23
To.	12		05:29 17:55
Fr.	13		06:06 18:31
Lø.	14		06:48 19:14
Sø.	15		07:37 20:06
Ma.	16	UGE 3	08:33 21:07
Ti.	17		09:37 22:16
On.	18		10:47 23:28
To.	19		- 12:00
Fr.	20		00:34 13:10
Lø.	21		01:35 14:15
Sø.	22		02:30 15:14
Ma.	23	UGE 4	03:20 16:06
Ti.	24		04:07 16:52
On.	25		04:51 17:34
To.	26		05:36 18:15
Fr.	27		06:22 18:58
Lø.	28		07:11 19:45
Sø.	29		08:04 20:38
Ma.	30	UGE 5	09:02 21:37
Ti.	31		10:04 22:42

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 8 timer 35 min. og tiltager i månedens løb 1 time 58 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
On.	1	Brigida	Solens radius 16' 14" Tusmørket varer 43 min.	08.06	16.41	11.54	05.57
To.	2	Kyndelmisse	Deneb kulm. midnat m.n.	08.04	16.43	12.40	06.58
Fr.	3	Blasius		08.02	16.45	13.41	07.43
Lø.	4	Veronica	☾ fjernest Jorden	08.00	16.48	14.52	08.13
Sø.	5	Septuagesima	Kronprinsesse Mary Agathe ○ f.m. 19.28 <i>Arbejderne i vingården. Matt 20,1-16</i>	07.58	16.50	16.10	08.33
Ma.	6	Prinsesse Marie	Dorothea UGE 6	07.56	16.52	17.28	08.47
Ti.	7	Richard		07.54	16.54	18.46	08.57
On.	8	Corintha	Tusmørket varer 42 min.	07.52	16.56	20.02	09.05
To.	9	Apollonia		07.50	16.58	21.19	09.11
Fr.	10	Scholastica		07.48	17.01	22.37	09.18
Lø.	11	Euphrosyne		07.46	17.03	23.59	09.24
Sø.	12	Seksagesima	Eulalia <i>Sædemanden. Mark 4,1-20</i>	07.44	17.05	-	09.33
Ma.	13	Benignus	☾ s.kv. 17.01 UGE 7	07.41	17.07	01.25	09.43
Ti.	14	Valentinus		07.39	17.09	02.55	10.00
On.	15	Faustinus	Tusmørket vare 41 min.	07.37	17.12	04.27	10.27
To.	16	Juliane		07.35	17.14	05.49	11.14
Fr.	17	Findanus		07.32	17.16	06.51	12.27
Lø.	18	Concordia		07.30	17.18	07.30	14.03
Sø.	19	Fastelavn	Quinquagesima <i>Esto mihi</i> Ammon ☾ nærmest Jorden <i>Jesu dåb. Matt 3,13-17</i>	07.28	17.20	07.53	15.47
Ma.	20	Eucharis	☉ n.m. 08.06 UGE 8	07.25	17.22	08.08	17.29
Ti.	21	Hvide tirsdag	Samuel	07.23	17.25	08.18	19.07
On.	22	Aske onsdag	Peters stol Tusmørket varer 40 min.	07.21	17.27	08.27	20.40
To.	23	Papias		07.18	17.29	08.35	22.10
Fr.	24	Matthias	Regulus kulm. midnat	07.16	17.31	08.43	23.38
Lø.	25	Victorinus		07.13	17.33	08.53	-
Sø.	26	1. s. i fasten	Quadragesima <i>Invocavit</i> Inger <i>Jesus fristes i ørkenen. Matt 4,1-11</i>	07.11	17.35	09.06	01.05
Ma.	27	Leander	☾ f. kv. 09.06 UGE 9	07.08	17.37	09.24	02.29
Ti.	28	Øllegård		07.06	17.39	09.52	03.47

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
On.	1	11:11	23:46
To.	2	-	12:19
Fr.	3	00:46	13:21
Lø.	4	01:38	14:15
Sø.	5 Kronprinsesse Mary	02:23	14:59
Ma.	6 Prinsesse Marie UGE 6	03:01	15:36
Ti.	7	03:36	16:08
On.	8	04:07	16:36
To.	9	04:38	17:03
Fr.	10 Afstemningsdag 1920	05:09	17:29
Lø.	11	05:43	18:01
Sø.	12	06:21	18:39
Ma.	13 UGE 7	07:05	19:25
Ti.	14	07:57	20:21
On.	15	09:01	21:32
To.	16	10:20	22:56
Fr.	17	11:44	-
Lø.	18	00:13	13:02
Sø.	19	01:20	14:10
Ma.	20 UGE 8	02:18	15:07
Ti.	21	03:09	15:55
On.	22	03:55	16:35
To.	23	04:37	17:12
Fr.	24	05:19	17:47
Lø.	25	06:00	18:24
Sø.	26	06:44	19:05
Ma.	27 UGE 9	07:32	19:52
Ti.	28	08:27	20:50

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 10 timer 38 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 19 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
On.	1	Tamperdag	Albinus Tusmørket varer 39 min. Solens radius 16'9"	07.04	17.42	10.32	04.53
To.	2	Simplicius		07.01	17.44	11.29	05.44
Fr.	3	Kunigunde	☾ fjernest Jorden	06.59	17.46	12.38	06.18
Lø.	4	Adrianus		06.56	17.48	13.55	06.41
Sø.	5	2. s. i fasten	Reminiscere Theophilus <i>Den kana'anæiske kvinde. Matt 15,21-28</i>	06.53	17.50	15.13	06.56
Ma.	6	Gotfred	UGE 10	06.51	17.52	16.32	07.07
Ti.	7	Perpetua	○ f.m. 13.40	06.48	17.54	17.50	07.15
On.	8	Beata	Tusmørket varer 39 min.	06.46	17.56	19.07	07.21
To.	9	40 riddere		06.43	17.58	20.26	07.27
Fr.	10	Ædel		06.41	18.00	21.47	07.34
Lø.	11	Thala		06.38	18.02	23.12	07.41
Sø.	12	3. s. i fasten	Oculi Gregorius <i>Jesus uddriver en uren ånd. Luk 11,14-28</i>	06.36	18.04	-	07.51
Ma.	13	Macedonius	UGE 11	06.33	18.06	00.41	08.04
Ti.	14	Eutychius		06.30	18.09	02.11	08.27
On.	15	Zacharias	Tusmørket varer 39 min. ● s.kv. 03.08	06.28	18.11	03.36	09.04
To.	16	Gudmund		06.25	18.13	04.45	10.05
Fr.	17	Gertrud		06.23	18.15	05.30	11.30
Lø.	18	Alexander		06.20	18.17	05.57	13.09
Sø.	19	Midfaste	Lætare Joseph ☾ nærmest Jorden <i>Jesus bespiser 5000. Joh 6,1-15</i>	06.17	18.19	06.14	14.50
Ma.	20	Gordius	Jævendøgn 22.24 UGE 12	06.15	18.21	06.25	16.29
Ti.	21	Benedictus	● n.m. 18.23	06.12	18.23	06.34	18.04
On.	22	Paulus	Tusmørket varer 39 min.	06.10	18.25	06.42	19.36
To.	23	Fidelis		06.07	18.27	06.50	21.07
Fr.	24	Ulrica		06.04	18.29	06.58	22.37
Lø.	25	Mariæ bebud.		06.02	18.31	07.10	-
Sø.	26	Mariæ bebudelsesdag	Judica Gabriel Sommertid begynder <i>Englen Gabriel bebuder Jesu fødsel. Luk 1,26-38</i>	06.59	19.33	08.26	00.05
Ma.	27	Kastor	UGE 13	06.57	19.35	08.49	02.29
Ti.	28	Eustachius		06.54	19.37	09.25	03.43
On.	29	Jonas	Tusmørket varer 39 min. ● f.kv. 04.32	06.51	19.39	10.16	04.41
To.	30	Quirinus		06.49	19.41	11.22	05.21
Fr.	31	Balbina	☾ fjernest Jorden	06.46	19.43	12.37	05.47

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
On.	1	09:30	21:59
To.	2	10:42	23:11
Fr.	3	11:56	-
Lø.	4	00:18	13:03
Sø.	5	01:14	13:58
Ma.	6	UGE 10	02:02 14:42
Ti.	7	02:42	15:18
On.	8	03:18	15:50
To.	9	03:51	16:18
Fr.	10	04:22	16:42
Lø.	11	04:52	17:07
Sø.	12	05:24	17:35
Ma.	13	UGE 11	06:00 18:11
Ti.	14	06:42	18:54
On.	15	07:34	19:50
To.	16	08:44	21:08
Fr.	17	10:15	22:42
Lø.	18	11:44	-
Sø.	19	00:02	13:00
Ma.	20	UGE 12	01:09 14:03
Ti.	21	02:06	14:54
On.	22	02:57	15:38
To.	23	03:41	16:14
Fr.	24	04:22	16:47
Lø.	25	05:00	17:18
Sø.	26	Sommertid begynder	
Ma.	27	UGE 13	07:19 19:28
Ti.	28	08:04	20:12
On.	29	08:56	21:07
To.	30	10:00	22:18
Fr.	31	11:14	23:34

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 1 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 9 min.			SOL		MÅNE		
			OP	NED	OP	NED	
Lø.	1	Hugo	Solens radius 16'0''	06.44	19.45	13.55	06.04
Sø.	2	Palme ­ søndag	Theodosius <i>Jesu indtog i Jerusalem. Matt 21,1-9</i>	06.41	19.47	15.14	06.16
Ma.	3	Nicætas	UGE 14	06.38	19.49	16.32	06.25
Ti.	4	Ambrosius		06.36	19.51	17.51	06.31
On.	5	Irene	Tusmørket varer 40 min.	06.33	19.53	19.10	06.38
To.	6	Skærtorsdag	Sixtus ○ f.m. 06.34 <i>Nadveren. Matt 26,17-30</i>	06.31	19.55	20.31	06.44
Fr.	7	Langfredag	Egesippus <i>Korsfæstelsen. Matt 27,31-56 el. Mark 15,20-39</i>	06.28	19.57	21.56	06.50
Lø.	8	Janus		06.26	19.59	23.25	06.59
Sø.	9	Påskedag	Procopius <i>Jesu Kristi opstandelse. Mark 16,1-8</i>	06.23	20.01	-	07.11
Ma.	10	2. påskedag	Ezechiel <i>Vandringen til Emmaus. Luk 24,13-35</i>	06.20	20.03	00.57	07.30
Ti.	11	Leo		06.18	20.05	02.26	08.02
On.	12	Julius	Tusmørket varer 41 min Merkur st. østl. elong.	06.15	20.07	03.40	08.55
To.	13	Justinus	☉ s.kv. 11.11	06.13	20.09	04.32	10.12
Fr.	14	Tiburtius		06.10	20.11	05.03	11.45
Lø.	15	Olympia	Spica kulm. midnat	06.08	20.13	05.21	13.23
Sø.	16	1. s. e. påske	<i>Quasimodo</i> Margrethe 2.s fødsel Mariane ☾ nærmest Jorden <i>Den tvivlende Thomas. Joh 20,19-31</i>	06.05	20.15	05.34	15.00
Ma.	17	Anicetus	UGE 16	06.03	20.17	05.43	16.34
Ti.	18	Eleutherius		06.00	20.19	05.51	18.05
On.	19	Daniel	Tusmørket varer 43 min.	05.58	20.21	05.58	19.35
To.	20	Sulpicius	● n.m. 06.12	05.56	20.23	06.06	21.05
Fr.	21	Florentius		05.53	20.25	06.16	22.36
Lø.	22	Cajus		05.51	20.27	06.29	-
Sø.	23	2. s. e. påske	<i>Misericordia Domini</i> Georgius <i>Den gode hyrde. Joh 10,11-16</i>	05.48	20.29	06.49	00.04
Ma.	24	Albertus	UGE 17	05.46	20.31	07.19	01.24
Ti.	25	Mark. Evang.		05.44	20.33	08.03	02.31
On.	26	Cletus	Tusmørket varer 45 min.	05.41	20.35	09.04	03.19
To.	27	Ananias	☉ f.kv. 23.20	05.39	20.37	10.17	03.50
Fr.	28	Vitalis	Arcturus kulm. midnat ☾ fjernest Jorden	05.37	20.39	11.35	04.11
Lø.	29	Peter martyr		05.35	20.41	12.54	04.24
Sø.	30	3. s. e. påske	<i>Jubilate</i> Severus <i>Jesus forbereder disciplene på sin bortgang til Faderen. Joh 16,16-22</i>	05.32	20.43	14.12	04.34

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Lø	1	-	12:29
Sø	2 Palmesøndag	00:44	13:37
Ma.	3	UGE 14	01:43 14:31
Ti.	4	02:33	15:15
On.	5	03:16	15:53
To.	6 Skærtorsdag	03:55	16:26
Fr.	7 Langfredag	04:31	16:56
Lø.	8	05:05	17:23
Sø.	9 Påskedag	05:38	17:48
Ma.	10 2. påskedag	UGE 15	06:11 18:16
Ti.	11	06:48	18:52
On.	12	07:33	19:38
To.	13	08:33	20:40
Fr.	14	09:54	22:07
Lø.	15	11:22	23:35
Sø.	16 Dronning Margrethe	-	12:41
Ma.	17	UGE 16	00:49 13:49
Ti.	18	01:54	14:46
On.	19	02:51	15:34
To.	20	03:40	16:15
Fr.	21	04:25	16:50
Lø.	22	05:05	17:22
Sø.	23	05:43	17:53
Ma.	24	UGE 17	06:20 18:24
Ti.	25	06:59	18:59
On.	26	07:41	19:41
To.	27	08:30	20:32
Fr.	28	09:30	21:38
Lø.	29 Prinsesse Benedikte	10:40	22:51
Sø.	30	11:51	-

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 15 min. og tiltager i månedens løb 1 time 45 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Ma.	1	Voldermisse	Philip og Jacob Solens radius 15' 53"	UGE 18	05.30	20.45	15.30	04.41
Ti.	2	Athanasius			05.28	20.47	16.48	04.47
On.	3	Korsmisse	Tusmørket varer 47 min.		05.26	20.49	18.09	04.53
To.	4	Florian			05.23	20.51	19.33	05.00
Fr.	5	St. Bededag Gothard	Danmarks befrielse ○ f.m. 19.34 De lyse nætter begynder <i>Johannes Døber i Judæas ørken. Matt 3,1-10</i>		05.21	20.53	21.02	05.07
Lø.	6	Johannes ante portam			05.19	20.55	22.36	05.18
Sø.	7	4. s. e. påske	<i>Cantate</i> Flavia <i>Sandhedens ånd. Joh 16,5-15</i>		05.17	20.57	-	05.35
Ma.	8	Stanislaus		UGE 19	05.15	20.59	00.09	06.02
Ti.	9	Caspar			05.13	21.01	01.31	06.48
On.	10	Gordianus	Tusmørket varer 49 min.		05.11	21.02	02.31	07.59
To.	11	Mamertus	☾ nærmest Jorden		05.09	21.04	03.07	09.29
Fr.	12	Pancratius	☉ s.kv. 16.28		05.07	21.06	03.29	11.07
Lø.	13	Ingenuus			05.05	21.08	03.43	12.43
Sø.	14	5. s. e. påske	<i>Rogate</i> Kristian <i>Bøn i Jesu navn. Joh 16,23b-28</i>		05.03	21.10	03.53	14.15
Ma.	15	Sophie		UGE 20	05.02	21.12	04.00	15.45
Ti.	16	Sara			05.00	21.14	04.07	17.13
On.	17	Bruno	Tusmørket varer 52 min.		04.58	21.15	04.15	18.41
To.	18	Kr. Himmelfart	Erik <i>Missionsbefalingen. Mark 16,14-20</i>		04.56	21.17	04.23	20.10
Fr.	19	Potentiana	● n.m. 17.53		04.55	21.19	04.35	21.38
Lø.	20	Angelica			04.53	21.21	04.51	23.02
Sø.	21	6. s.e. Påske	<i>Exaudi</i> Helene <i>Åndens vidnesbyrd. Joh 15,26-16,4</i>		04.51	21.22	05.16	-
Ma.	22	Castus		UGE 21	04.50	21.24	05.55	00.16
Ti.	23	Desiderius			04.48	21.26	06.50	01.12
On.	24	Esther	Tusmørket varer 55 min.		04.47	21.27	07.59	01.50
To.	25	Urbanus			04.45	21.29	09.16	02.15
Fr.	26	Kpr. Frederik	Beda ☾ fjernest Jorden		04.44	21.30	10.34	02.31
Lø.	27	Lucian	☉ f.kv. 17.22		04.43	21.32	11.53	02.42
Sø.	28	Pinsedag	Vilhelm <i>Helligåndens komme. Joh 14,22-31</i>		04.41	21.33	13.10	02.50
Ma.	29	2. pinsedag	Maximinus Merkur st. vestl. elong <i>Verdens frelser. Joh 3,16-21</i>	UGE 22	04.40	21.35	14.26	02.56
Ti.	30	Vigand			04.39	21.36	15.45	03.02
On.	31	Tamperdag	Petronella Tusmørket varer 59 min.		04.38	21.38	17.06	03.08

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Ma.	1	UGE 18	- 12:56
Ti.	2		01:01 13:51
On.	3		01:55 14:38
To.	4		02:43 15:20
Fr.	5	St. Bededag Danmarks Befrielse	03:28 15:58
Lø.	6		04:10 16:32
Sø.	7		04:50 17:04
Ma.	8	UGE 19	05:29 17:35
Ti.	9		06:09 18:08
On.	10		06:52 18:48
To.	11		07:44 19:40
Fr.	12		08:49 20:47
Lø.	13		10:01 22:05
Sø.	14		11:14 23:20
Ma.	15	UGE 20	- 12:23
Ti.	16		00:29 13:25
On.	17		01:32 14:20
To.	18	Kr. Himmelfartsdag	02:30 15:08
Fr.	19		03:22 15:50
Lø.	20		04:08 16:27
Sø.	21		04:50 17:00
Ma.	22	UGE 21	05:28 17:31
Ti.	23		06:05 18:03
On.	24		06:42 18:38
To.	25		07:21 19:17
Fr.	26	Kronprins Frederik	07:05 20:03
Lø.	27		08:56 20:58
Sø.	28	Pinsedag	09:55 22:02
Ma.	29	2. Pinsedag	UGE 22 10:59 23:08
Ti.	30		- 12:02
On.	31		00:11 13:00

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 2 min. Tiltager indtil den 21. (17 t 27 min.) Aftager så dagligt 5 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
To. 1	Nikomedes	Solens radius 15' 46" Antares kulm. midnat	04.37	21.39	18.33	03.15
Fr. 2	Marcellinus		04.36	21.40	20.05	03.25
Lø. 3	Erasmus		04.35	21.42	21.40	03.38
Sø. 4	Trinitatis	Optatus ○ f.m. 05.42 Venus st. østl. elong <i>Jesus og Nikodemus. Joh 3,1-15</i>	04.34	21.43	23.11	04.00
Ma. 5	Grundlovsdag	Bonifacius UGE 23	04.33	21.44	-	04.39
Ti. 6	Norbertus		04.32	21.45	00.22	05.42
On. 7	Pr. Joachim	Jeremias Tusmørket varer 61 min. ☾ nærmest Jorden	04.32	21.46	01.08	07.09
To. 8	Medardus		04.31	21.47	01.34	08.48
Fr. 9	Primus		04.30	21.48	01.51	10.27
Lø. 10	Onuphrius	☾ s.kv. 21.31	04.30	21.49	02.02	12.01
Sø. 11	1. s. e. trin.	Prins Henrik fødsel Barnabas apostel <i>Den rige mand og Lazarus. Luk 16,19-31</i>	04.29	21.50	02.10	13.31
Ma. 12	Basilius	UGE 24	04.29	21.51	02.17	14.59
Ti. 13	Cyrellus	Capella kulm. midnat m.n.	04.28	21.51	02.24	16.25
On. 14	Rufinus	Tusmørket varer 63 min.	04.28	21.52	02.32	17.52
To. 15	Valdemarsdag	Vitus	04.28	21.53	02.42	19.19
Fr. 16	Tycho		04.28	21.53	02.57	20.44
Lø. 17	Botolphus		04.28	21.54	03.18	22.02
Sø. 18	2. s. e. trin.	Leontius ● n.m. 06.37 <i>Det store festmåltid. Luk 14,16-24</i>	04.28	21.54	03.51	23.04
Ma. 19	Gervasius	UGE 25	04.28	21.54	04.40	23.49
Ti. 20	Sylverius		04.28	21.55	05.44	-
On. 21	Albanus	Tusmørket varer 64 min. Solhverv 16.58 Længste dag	04.28	21.55	06.59	00.18
To. 22	10.000 martyrer	☾ fjernest Jorden	04.28	21.55	08.18	00.36
Fr. 23	Paulinus		04.28	21.55	09.36	00.49
Lø. 24	Skt. Hansdag		04.29	21.55	10.52	00.58
Sø. 25	3. s. e. trin.	Prosper <i>Det tabte får. Luk 15,1-10</i>	04.29	21.55	12.08	01.05
Ma. 26	Pelagius	☾ f.kv. 09.50 UGE 26	04.30	21.55	13.24	01.11
Ti. 27	Syvsoverdag		04.30	21.55	14.43	01.17
On. 28	Eleonora	Tusmørket varer 63 min.	04.31	21.55	16.05	01.23
To. 29	Petrus Paulus		04.31	21.55	17.33	01.31
Fr. 30	Lucina		04.32	21.54	19.06	01.42

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
To.	1	01:10	13:53
Fr.	2	02:05	14:42
Lø.	3	02:58	15:26
Sø.	4	03:48	16:08
Ma.	5 Grundlovsdag	UGE 23	04:37 16:47
Ti.	6	05:24	17:26
On.	7 Prins Joachim	06:11	18:06
To.	8	06:59	18:51
Fr.	9	07:51	19:43
Lø.	10	08:47	20:44
Sø.	11	09:46	21:49
Ma.	12	UGE 24	10:48 22:55
Ti.	13	11:50	-
On.	14	00:01	12:51
To.	15 Valdemarsdag	01:05	13:47
Fr.	16	02:06	14:39
Lø.	17	03:02	15:25
Sø.	18	03:53	16:05
Ma.	19	UGE 25	04:38 16:41
Ti.	20	05:17	17:14
On.	21	05:43	17:46
To.	22	06:26	18:19
Fr.	23	07:00	18:55
Lø.	24 Skt. Hansdag	07:36	19:34
Sø.	25	07:15	20:19
Ma.	26	UGE 26	09:01 21:11
Ti.	27	09:56	22:10
On.	28	10:59	23:15
To.	29	-	12:02
Fr.	30	00:21	13:04

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 timer 21 min. og aftager i månedens løb 1 time 20 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Lø.	1	Theobaldus Solens radius 15' 44"	04.33	21.54	20.40	01.59
Sø.	2	4. s. e. trin. Mariae besøg <i>Vær barnhjertige. Luk 6,36-42</i>	04.34	21.53	22.03	02.29
Ma.	3	Cornelius ☉ f.m. 13.39 UGE 27 Vega kulm. midnat	04.35	21.53	23.01	03.20
Ti.	4	Ulricus	04.35	21.52	23.36	04.40
On.	5	Anshelmus Tusmørket varer 61 min. ☾ nærmest Jorden	04.36	21.52	23.56	06.18
To.	6	Dion Jorden fjernest Solen	04.37	21.51	-	08.01
Fr.	7	Villebaldus Venus lyser klarest	04.39	21.50	00.09	09.41
Lø.	8	Kjeld	04.40	21.49	00.18	11.15
Sø.	9	5. s. e. trin. Sostrata <i>Peters fiskefangst. Luk 5,1-11</i>	04.41	21.48	00.26	12.45
Ma.	10	Knud, konge ☀ s.kv. 03.48 UGE 28	04.42	21.47	00.33	14.13
Ti.	11	Josva	04.43	21.46	00.41	15.40
On.	12	Henrik Tusmørket varer 59 min.	04.45	21.45	00.50	17.06
To.	13	Margarethe	04.46	21.44	01.03	18.32
Fr.	14	Bonaventura	04.47	21.43	01.22	19.51
Lø.	15	Apostl. deling	04.49	21.42	01.50	20.58
Sø.	16	6. s. e. trin. Susanne <i>Kristi nye lov. Matt 5,20-26</i>	04.50	21.40	02.34	21.48
Ma.	17	Alexius ☀ n.m. 20.32 UGE 29	04.52	21.39	03.33	22.21
Ti.	18	Arnolphus	04.53	21.38	04.45	22.42
On.	19	Justa Tusmørket varer 56 min.	04.55	21.36	06.03	22.56
To.	20	Elias ☾ fjernest Jorden	04.56	21.35	07.22	23.06
Fr.	21	Evenus	04.58	21.33	08.39	23.13
Lø.	22	Maria Magdalene Altair kulm. midnat Pluto i opp. til Solen	04.59	21.32	09.55	23.19
Sø.	23	7. s. e. trin. Apollinaris Hundredagene begynder <i>Zakæus. Luk 19,1-10</i>	05.01	21.30	11.10	23.25
Ma.	24	Christina UGE 30	05.03	21.29	12.26	23.31
Ti.	25	Jacobus	05.04	21.27	13.44	23.38
On.	26	Anna Tusmørket varer 53 min. ☀ f. kv. 00.07	05.06	21.25	15.08	23.47
To.	27	Martha	05.08	21.23	16.37	-
Fr.	28	Aurelius	05.10	21.22	18.09	00.00
Lø.	29	Oluf	05.11	21.20	19.37	00.22
Sø.	30	8. s. e. trin. Abdon <i>De falske profeter. Matt 7,15-21</i>	05.13	21.18	20.47	01.01
Ma.	31	Germanus UGE 31	05.15	21.16	21.32	02.07

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Lø.	1	01:27	14:01
Sø.	2	02:29	14:55
Ma.	3	UGE 27	03:29 15:44
Ti.	4	04:26	16:31
On.	5	05:18	17:15
To.	6	06:07	17:59
Fr.	7	06:52	18:44
Lø.	8	07:37	19:32
Sø.	9	08:24	20:25
Ma.	10	UGE 28	09:14 21:22
Ti.	11	10:09	22:23
On.	12	11:08	23:27
To.	13	-	12:10
Fr.	14	00:34	13:12
Lø.	15	01:42	14:09
Sø.	16	02:45	15:01
Ma.	17	UGE 29	03:40 15:45
Ti.	18	04:26	16:24
On.	19	05:05	16:58
To.	20	05:38	17:29
Fr.	21	06:07	18:00
Lø.	22	Grev Felix	06:35 18:32
Sø.	23	07:03	19:05
Ma.	24	UGE 30	07:32 19:42
Ti.	25	08:08	20:25
On.	26	08:52	21:17
To.	27	09:48	22:20
Fr.	28	10:58	23:34
Lø.	29	-	12:14
Sø.	30	00:52	13:24
Ma.	31	UGE 30	02:07 14:26

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 57 min. og aftager i månedens løb 2 timer 6 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Ti. 1	Peters fængsel	Solens radius 15' 45'' ○ f.m. 20.32	05.17	21.14	21.58	03.38
On. 2	Hannibal	Tusmørket varer 50 min. ☾ nærmest Jorden	05.19	21.12	22.14	05.23
To. 3	Nikodemus		05.20	21.10	22.25	07.07
Fr. 4	Dominicus	Deneb kulm. midnat	05.22	21.08	22.33	08.47
Lø. 5	Osvaldus		05.24	21.06	22.41	10.22
Sø. 6	9. s. e. trin.	Kristi forkl. <i>Den uærlige godsforvalter. Luk 16,1-9</i>	05.26	21.04	22.48	11.54
Ma. 7	Donatus	De lyse nætter ender UGE 32	05.28	21.02	22.57	13.24
Ti. 8	Ruth	☉ s.kv. 12.28	05.30	21.00	23.09	14.53
On. 9	Romanus	Tusmørket varer 47 min.	05.32	20.57	23.26	16.20
To. 10	Laurentius	Merkur st. østl. elong.	05.34	20.55	23.51	17.42
Fr. 11	Herman		05.36	20.53	-	18.54
Lø. 12	Clara		05.37	20.51	00.29	19.48
Sø. 13	10. s. e. trin.	Hippolytus <i>Jesus græder over Jerusalem. Luk 19,41-48</i>	05.39	20.49	01.24	20.25
Ma. 14	Eusebius	UGE 33	05.41	20.46	02.33	20.49
Ti. 15	Mariæ himmelfart		05.43	20.44	03.50	21.05
On. 16	Rochus	Tusmørket varer 45 min. ● n.m. 11.38 ☾ fjernest Jorden	05.45	20.42	05.09	21.15
To. 17	Anastatius		05.47	20.39	06.27	21.23
Fr. 18	Agapetus		05.49	20.37	07.43	21.29
Lø. 19	Sebaldus		05.51	20.35	08.59	21.35
Sø. 20	11. s. e. trin.	Bernhard <i>Farisæeren og tolderen. Luk 18,9-14</i>	05.53	20.32	10.14	21.40
Ma. 21	Salomon	UGE 34	05.55	20.30	11.31	21.46
Ti. 22	Symphorian		05.57	20.27	12.52	21.54
On. 23	Zakæus	Hundredagene ender Tusmørket varer 43 min.	05.59	20.25	14.17	22.05
To. 24	Bartholomæus	☉ f.kv. 11.57	06.00	20.23	15.46	22.22
Fr. 25	Ludvig		06.02	20.20	17.14	22.51
Lø. 26	Irenæus		06.04	20.18	18.31	23.42
Sø. 27	12. s. e. trin.	Gebhardus Saturn i opp. til Solen <i>Jesus helbreder en døvstum. Mark 7,31-37</i>	06.06	20.15	19.26	-
Ma. 28	Augustinus	UGE 35	06.08	20.13	19.59	01.01
Ti. 29	Joh. Halshugning		06.10	20.10	20.19	02.39
On. 30	Benjamin	Tusmørket varer 41 min. ☾ nærmest Jorden	06.12	20.08	20.31	04.24
To. 31	Bertha	○ f.m. 03.36	06.14	20.05	20.41	06.08

August 2023

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Ti.	1	03:14	15:23
On.	2	04:13	16:13
To.	3	05:05	17:00
Fr.	4	05:50	17:44
Lø.	5	06:31	18:27
Sø.	6	07:09	19:11
Ma.	7	UGE 32	07:49 19:58
Ti.	8	08:32	20:50
On.	9	09:22	21:47
To.	10	10:20	22:52
Fr.	11	11:25	-
Lø.	12	00:03	12:34
Sø.	13	01:18	13:39
Ma.	14	UGE 33	02:27 14:37
Ti.	15	03:24	15:24
On.	16	04:09	16:03
To.	17	04:36	16:37
Fr.	18	05:16	17:08
Lø.	19	05:43	17:38
Sø.	20	06:07	18:07
Ma.	21	UGE 34	06:29 18:36
Ti.	22	06:54	19:09
On.	23	07:24	19:48
To.	24	08:04	20:35
Fr.	25	08:54	21:36
Lø.	26	10:01	22:58
Sø.	27	11:30	-
Ma.	28 Grev Nikolai	UGE 35	00:29 12:52
Ti.	29	01:49	14:01
On.	30	02:58	15:01
To.	31	03:55	15:53

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 47 min. og aftager i månedens løb 2 timer 12 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Fr.	1	Ægidius Solens radius 15' 51"	06.16	20.02	20.48	07.47
Lø.	2	Elisa	06.18	20.00	20.56	09.23
Sø.	3	13. s. e. trin. Seraphia <i>Den barmhjertige samaritaner. Luk 10,23-37</i>	06.20	19.57	21.04	10.57
Ma.	4	Theodosia UGE 36	06.22	19.55	21.14	12.30
Ti.	5	Regina Danmarks udsendte	06.23	19.52	21.29	14.01
On.	6	Magnus Tusmørket varer 40 min.	06.25	19.50	21.51	15.29
To.	7	Robert ☾ s. kv. 00.21 Fomalhaut kulm. midnat	06.27	19.47	22.25	16.46
Fr.	8	Mariæ fødsel	06.29	19.44	23.15	17.47
Lø.	9	Gorgonius	06.31	19.42	-	18.29
Sø.	10	14. s. e. trin. Burchhardt <i>De ti spedalske. Luk 17,11-19</i>	06.33	19.39	00.21	18.56
Ma.	11	Hillebert UGE 37	06.35	19.37	01.36	19.14
Ti.	12	Guido ☾ fjernest Jorden	06.37	19.34	02.55	19.25
On.	13	Cyprianus Tusmørket varer 39 min.	06.39	19.31	04.14	19.33
To.	14	† ophøjelse	06.41	19.29	05.31	19.40
Fr.	15	Eskild ● n.m. 03.40	06.43	19.26	06.47	19.45
Lø.	16	Euphemia	06.45	19.23	08.03	19.50
Sø.	17	15. s. e. trin. Lambertus <i>Vær ikke bekymrede. Matt 6,24-34</i>	06.47	19.21	09.20	19.56
Ma.	18	Titus UGE 38	06.48	19.18	10.40	20.03
Ti.	19	Constantia Venus lyser klarest Neptun i opp. til Solen	06.50	19.16	12.03	20.12
On.	20	Tamperdag Tobias Tusmørket varer 39 min.	06.52	19.13	13.31	20.26
To.	21	Matthæus	06.54	19.10	14.59	20.50
Fr.	22	Mauritius ☾ f. kv. 21.32 Merkur st. vestl. elong	06.56	19.08	16.19	21.30
Lø.	23	Linus Jævn døgn 08.50	06.58	19.05	17.21	22.35
Sø.	24	16. s. e. trin. Tecla <i>Enkens søn fra Nain. Luk 7,11-17</i>	07.00	19.02	18.00	-
Ma.	25	Cleophas UGE 39	07.02	19.00	18.24	00.04
Ti.	26	Adolph	07.04	18.57	18.38	01.45
On.	27	Cosmus Tusmørket varer 39 min.	07.06	18.55	18.48	03.27
To.	28	Venceslaus ☾ nærmest Jorden	07.08	18.52	18.56	05.07
Fr.	29	Skt. Michael ○ f.m. 11.57	07.10	18.49	19.03	06.45
Lø.	30	Hieronimus	07.12	18.47	19.11	08.21

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Fr.	1	04:43	16:39
Lø.	2	05:24	17:23
Sø.	3	06:00	18:04
Ma.	4	UGE 36	06:34 18:45
Ti.	5	Danmarks udsendte	07:09 19:28
On.	6		07:48 20:16
To.	7		08:34 21:11
Fr.	8		09:30 22:16
Lø.	9		10:38 23:30
Sø.	10		11:52 -
Ma.	11	UGE 37	00:49 13:03
Ti.	12		02:01 14:04
On.	13		02:57 14:54
To.	14		03:41 15:34
Fr.	15		04:16 16:10
Lø.	16		04:46 16:42
Sø.	17		05:13 17:13
Ma.	18	UGE 38	05:36 17:41
Ti.	19		05:58 18:10
On.	20		06:21 18:42
To.	21		06:52 19:20
Fr.	22		07:31 20:07
Lø.	23	Jævn døgn	08:20 21:10
Sø.	24		09:28 22:41
Ma.	25	UGE 39	11:01 -
Ti.	26		00:12 12:26
On.	27		01:30 13:36
To.	28		02:35 14:36
Fr.	29		03:28 15:28
Lø.	30		04:13 16:15

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 11 timer 31 min. og aftager i månedens løb 2 timer 14 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Sø. 1	17. s. e. trin. Solens radius 15' 58" Remigius <i>Jesus som gæst hos farisæeren. Luk 14,1-11</i>					
Ma. 2	Ditlev UGE 40	07.14	18.44	19.20	09.56	
Ti. 3	Mette	07.16	18.42	19.33	11.31	
Ti. 3	Mette	07.18	18.39	19.51	13.04	
On. 4	Franciscus Tusmørket varer 39 min.	07.20	18.36	20.20	14.29	
To. 5	Placidus	07.21	18.34	21.05	15.39	
Fr. 6	Broderus ☉ s.kv. 15.48	07.23	18.31	22.06	16.29	
Lø. 7	Amalie	07.25	18.29	23.20	17.01	
Sø. 8	18. s. e. trin. Ingeborg <i>Det store bud. Matt 22,34-46</i>	07.27	18.26	-	17.22	
Ma. 9	Dionysius UGE 41	07.29	18.24	00.39	17.35	
Ti. 10	Gereon ☾ fjernest Jorden	07.31	18.21	01.58	17.44	
On. 11	Burchhardt Tusmørket varer 39 min.	07.33	18.18	03.16	17.50	
To. 12	Maximilian	07.35	18.16	04.33	17.56	
Fr. 13	Angelus	07.37	18.13	05.49	18.01	
Lø. 14	Calixtus ● n.m. 19.55	07.40	18.11	07.06	18.06	
Sø. 15	19. s. e. trin. Hedevig <i>Den lamme i Kapernaum. Mark 2,1-12</i>	07.42	18.08	08.26	18.12	
Ma. 16	Gallus UGE 42	07.44	18.06	09.49	18.21	
Ti. 17	Florentinus	07.46	18.04	11.16	18.33	
On. 18	Lukas evang. Tusmørket varer 39 min.	07.48	18.01	12.46	18.53	
To. 19	Balthasar	07.50	17.59	14.10	19.27	
Fr. 20	Felicianus	07.52	17.56	15.17	20.24	
Lø. 21	11.000 jomfruer	07.54	17.54	16.02	21.44	
Sø. 22	20. s. e. trin. Cordula ☉ f.kv. 05.29 <i>Kongesønnens bryllup. Matt 22,1-14</i>	07.56	17.52	16.29	23.19	
Ma. 23	Søren UGE 43	07.58	17.49	16.45	-	
Ti. 24	FN dag Proclus Venus st. vestl. elong.	08.00	17.47	16.56	00.58	
On. 25	Crispinus Tusmørket varer 40 min.	08.02	17.44	17.05	02.36	
To. 26	Amandus ☾ nærmest Jorden	08.04	17.42	17.12	04.11	
Fr. 27	Sem	08.06	17.40	17.19	05.45	
Lø. 28	Simon og Judas ○ f.m. 22.24 Måneformørkelse	08.08	17.38	17.27	07.19	
Sø. 29	21. s. e. trin. Narcissus Sommertid ender <i>Den kongelige embedsmand. Joh 4,46-53</i>	07.11	16.35	16.38	07.55	
Ma. 30	Absalon UGE 44	07.13	16.33	16.53	09.30	
Ti. 31	Reform. begynder	07.15	16.31	17.17	11.02	

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Sø.	1	04:52	16:58
Ma.	2	UGE 40	05:26 17:38
Ti.	3	05:58	18:18
On.	4	06:31	18:59
To.	5	07:08	19:44
Fr.	6	07:50	20:36
Lø.	7	08:43	21:38
Sø.	8	09:50	22:52
Ma.	9	UGE 41	11:05 -
Ti.	10	00:08	12:17
On.	11	01:17	13:19
To.	12	02:14	14:11
Fr.	13	02:59	14:56
Lø.	14	03:37	15:36
Sø.	15 Prins Christian	04:10	16:12
Ma.	16	UGE 42	04:39 16:46
Ti.	17	05:06	17:18
On.	18	05:30	17:50
To.	19	05:57	18:24
Fr.	20	06:29	19:04
Lø.	21	07:11	19:55
Sø.	22	08:04	21:05
Ma.	23	UGE 43	09:15 22:31
Ti.	24 FN dag	10:42	23:52
On.	25	-	12:00
To.	26	01:03	13:07
Fr.	27	02:03	14:07
Lø.	28	02:54	15:00
Sø.	29 Sommertid ender	02:39	14:49
Ma.	30	UGE 44	03:18 15:32
Ti.	31	03:53	16:13

November 2023

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 9 timer 12 min. og aftager i månedens løb 1 time 46 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
On.	1	Alle helgen Solens radius 16' 7" Tusmørket varer 41 min.	07.17	16.29	17.55	12.22
To.	2	Alle sjæle	07.19	16.27	18.50	13.22
Fr.	3	Hubertus Jupiter i opp. til Solen	07.21	16.25	20.01	14.02
Lø.	4	Otto	07.23	16.22	21.20	14.27
Sø.	5	Alle helgens søndag Malachias ☉ s. kv. 09.37 <i>Saligprisningerne. Matt 5,1-12</i>	07.25	16.20	22.40	14.42
Ma.	6	Leonhardus ☾ fjernest Jorden UGE 45	07.27	16.18	23.58	14.52
Ti.	7	Engelbrecht	07.30	16.16	-	15.00
On.	8	Claudius Tusmørket varer 43 min.	07.32	16.14	01.15	15.06
To.	9	Theodor	07.34	16.12	02.31	15.11
Fr.	10	Luther	07.36	16.10	03.47	15.16
Lø.	11	Morten bisp	07.38	16.09	05.06	15.22
Sø.	12	23. s. e. trin. Torkild <i>Skattens mønt. Matt 22,15-22</i>	07.40	16.07	06.29	15.30
Ma.	13	Arcadius ☀ n.m. 10,27 UGE 46 Uranus i opp. til Solen	07.42	16.05	07.56	15.41
Ti.	14	Frederik	07.44	16.03	09.27	15.58
On.	15	Leopold Tusmørket varer 44 min.	07.46	16.01	10.55	16.27
To.	16	Othenius	07.48	16.00	12.10	17.17
Fr.	17	Anianus	07.50	15.58	13.03	18.32
Lø.	18	Hesychius	07.52	15.57	13.34	20.04
Sø.	19	24. s. e. trin. Elisabeth <i>Synagogeforstanderens datter. Matt 9,18-26</i>	07.54	15.55	13.53	21.41
Ma.	20	Volkmarus ☀ f. kv. 11.50 UGE 47	07.56	15.54	14.05	23.17
Ti.	21	Mariae ofring ☾ nærmest Jorden	07.58	15.52	14.14	-
On.	22	Cecilia Tusmørket varer 45 min.	08.00	15.51	14.21	00.50
To.	23	Clemens	08.02	15.49	14.28	02.21
Fr.	24	Chrysogonus	08.04	15.48	14.35	03.52
Lø.	25	Catharina	08.06	15.47	14.44	05.24
Sø.	26	Sidste s. i kirkeåret Conradus <i>Når Menneskesønnen kommer. Matt 25,31-46</i>	08.08	15.45	14.57	06.58
Ma.	27	Facundus ○ f.m. 10.16 UGE 48	08.10	15.44	15.17	08.31
Ti.	28	Guntherus	08.11	15.43	15.48	09.57
On.	29	Saturninus Tusmørket varer 47 min.	08.13	15.42	16.35	11.08
To.	30	Chr. 6.s fødsel Andreas	08.15	15.41	17.41	11.57

November 2023

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
On.	1	04:25	16:52
To.	2	04:59	17:32
Fr.	3	05:35	18:15
Lø.	4	06:16	19:03
Sø.	5	07:05	19:59
Ma.	6	UGE 45	08:05 21:05
Ti.	7		09:14 22:14
On.	8		10:22 23:20
To.	9		11:25 -
Fr.	10		00:18 12:21
Lø.	11	Morten Bisp	01:07 13:11
Sø.	12		01:51 13:57
Ma.	13	UGE 46	02:29 14:40
Ti.	14		03:05 15:20
On.	15		03:37 15:59
To.	16		04:08 16:37
Fr.	17		04:41 17:17
Lø.	18		05:18 18:02
Sø.	19		06:03 18:56
Ma.	20	UGE 47	06:59 20:01
Ti.	21		08:07 21:13
On.	22		09:20 22:22
To.	23		10:30 23:27
Fr.	24		11:36 -
Lø.	25		00:26 12:36
Sø.	26		01:19 13:32
Ma.	27	UGE 48	02:05 14:23
Ti.	28		02:47 15:10
On.	29		03:24 15:52
To.	30		03:59 16:32

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 t 24 min. Aftager indtil den 22., hvor den er 6 t 56 min. Tiltager så 6 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Fr. 1	Arnold	Solens radius 16' 13"	08.16	15.40	18.58	12.28
Lø. 2	Bibiana	Aldebaran kulm. midnat	08.18	15.39	20.19	12.47
Sø. 3	1. s. i advent	Svend <i>Jesus i Nazarets synagoge. Luk 4,16-30</i>	08.20	15.39	21.39	12.59
Ma. 4	Barbara	☾ fjernest Jorden Merkur st. østl. elong UGE 49	08.21	15.38	22.56	13.08
Ti. 5	Sabina	☉ s.kv. 06.49	08.23	15.37	-	13.15
On. 6	Nikolaus	Tusmørket varer 48 min.	08.24	15.37	00.12	13.20
To. 7	Agathon		08.26	15.36	01.27	13.25
Fr. 8	Mariæ undfangelse		08.27	15.35	02.44	13.31
Lø. 9	Rudolph		08.28	15.35	04.04	13.37
Sø. 10	2. s. i advent	Judith <i>De 10 brudepiger. Matt 25,1-13</i>	08.30	15.35	05.29	13.47
Ma. 11	Damasus		08.31	15.34	06.58	14.01
Ti. 12	Epimachus	Rigel kulm. midnat	08.32	15.34	08.30	14.25
On. 13	Lucia	Tusmørket varer 49 min. ● n.m. 00.32 Capella kulm. midnat	08.33	15.34	09.54	15.07
To. 14	Crispus		08.34	15.34	10.57	16.15
Fr. 15	Nikatius		08.35	15.34	11.36	17.45
Lø. 16	Lazarus	☾ nærmest Jorden	08.36	15.34	11.59	19.23
Sø. 17	3. s. i advent	Albina <i>Zakarias' lovsang. Luk 1,67-80</i>	08.37	15.34	12.13	21.02
Ma. 18	Christopher		08.38	15.34	12.23	22.36
Ti. 19	Nemesius	☉ f. kv. 19.39	08.38	15.35	12.30	-
On. 20	Tamperdag	Abraham Tusmørket varer 49 min.	08.39	15.35	12.37	00.07
To. 21	Thomas		08.40	15.36	12.44	01.37
Fr. 22	Japetus	Solhverv 04.27 Korteste dag Betelgeuze kulm. midnat	08.40	15.36	12.52	03.06
Lø. 23	Torlacus		08.41	15.37	13.03	04.37
Sø. 24	4. s. i advent	Juleaften Adam <i>Han bør vokse, men jeg forringes. Joh 3,25-36</i>	08.41	15.37	13.20	06.08
Ma. 25	Juledag		08.41	15.38	13.45	07.36
Ti. 26	2. juledag	Skt. Stephan <i>Ikke fred, men sværd. Matt 10,32-42</i>	08.42	15.39	14.25	08.52
On. 27	Joh. Evangeliet	Tusmørket varer 49 min. ○ f.m. 01.33	08.42	15.40	15.24	09.50
To. 28	Børnedag		08.42	15.40	16.38	10.27
Fr. 29	Noah		08.42	15.41	17.59	10.51
Lø. 30	David		08.42	15.42	19.20	11.05
Sø. 31	Julesøndag	Sylvester <i>Flugten til Ægypten. Matt 2,13-23</i>	08.42	15.43	20.38	11.15

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Fr.	1	04:34	17:10
Lø.	2	05:11	17:49
Sø.	3	05:51	18:31
Ma.	4	UGE 49	06:35 19:18
Ti.	5	07:25	20:12
On.	6	08:22	21:12
To.	7	09:23	22:15
Fr.	8	10:26	23:15
Lø.	9	11:26	-
Sø.	10	00:11	12:23
Ma.	11	UGE 50	01:03 13:17
Ti.	12	01:49	14:09
On.	13	02:33	14:58
To.	14	03:13	15:44
Fr.	15	03:52	16:29
Lø.	16	04:31	17:14
Sø.	17	05:13	18:00
Ma.	18	UGE 51	06:00 18:49
Ti.	19	06:52	19:44
On.	20	07:51	20:43
To.	21	08:54	21:45
Fr.	22	Korteste dag	09:59 22:47
Lø.	23	11:03	23:47
Sø.	24	Juleaftensdag	- 12:07
Ma.	25	Juledag	UGE 52 00:44 13:07
Ti.	26	2. Juledag	01:36 14:04
On.	27	02:23	14:54
To.	28	03:04	15:38
Fr.	29	03:41	16:17
Lø.	30	04:17	16:52
Sø.	31	04:52	17:27

Korrektioner for Sønderjylland

De i kalenderen angivne klokkeslæt for solens opgang og nedgang gælder for Københavns horisont. Ved hjælp af de i nedenstående tabel anførte korrektioner er det muligt af udregne tidspunkterne for henholdsvis Aabenraa og Husum.

Tabellen anvendes på følgende måde: I tabellens første kolonne opsøges tidspunktet på året, idet de efter månederne anførte romertal I og II betegner henholdsvis første og sidste halvdel af den pågældende måned. De ud for månedhalvdelen anførte tal i de følgende kolonner er det antal minutter, der skal lægges til kalenderens klokkeslæt for henholdsvis solopgang og solnedgang for at få klokkeslættet for vedkommende lokalitet.

I landsdelens vestlige egne indtræder de omhandlede begivenheder yderligere op til 3 minutter senere, ved østkysten 1-2 minutter tidligere.

Eksempler på udregning: Kalenderen (side 18) angiver solopgang kl. 04.39 den 7. juli 2023. For Aabenraa lægges 17 minutter til (iflg. tabellen herunder / Juli I) - dermed solopgang kl. 04.56. For Højer lægges 23 minutter til (som Husum) - solopgangen er her kl. 05.02. Det bemærkes, at tabellen ikke kan anvendes til korrektion af tidspunkterne for månens op og nedgang.

MÅNED	AABENRAA		HUSUM	
	Solopgang	Solnedgang	Solopgang	Solnedgang
December II	+ 8	+ 17	+ 7	+ 23
Januar I - December I	+ 9	+ 17	+ 8	+ 22
Januar II - November II	+ 9	+ 16	+ 9	+ 21
Februar I - November I	+ 10	+ 15	+ 11	+ 19
Februar II - Oktober II	+ 11	+ 14	+ 12	+ 18
Marts I - Oktober I	+ 12	+ 13	+ 14	+ 16
Marts II - September II	+ 13	+ 13	+ 15	+ 15
April I - September I	+ 14	+ 12	+ 16	+ 14
April II - August II	+ 15	+ 11	+ 18	+ 12
Maj I - August I	+ 16	+ 10	+ 20	+ 10
Maj II - Juli II	+ 16	+ 9	+ 21	+ 9
Juni I - Juli I	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7
Juni II	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7

Alle oplysninger i denne kalender er meddelt af Københavns Universitet, bortset fra højvandtiderne (se side 31). De i kalenderen angivne tidspunkter for solens og månens opgang og nedgang er beregnet for disse himmellegemers centre og gælder for København. Alle klokkeslæt i denne kalender er i perioden fra 26. marts til 29. oktober angivet i sommertid, som er en time mere end mellemeuropæisk tid, der er normalt i Danmark.

Højvandet er i kalenderen for Vidåslusen som angivet i Farvandsvæsenets tidevands-tabel. Tidsangivelserne er mellemeuropæisk tid med hensyntagen til dansk sommertid. Vil man kende vandtiderne ved andre punkter på vestkysten end ved Vidåslusen, må man ved:

Nordslesvig

Havneby, Rømø.....	trække 13 minutter fra
Ballum Sluse	trække 16 minutter fra
Manø	trække 9 minutter fra
Ribe Kammersluse.....	lægge 4 minutter til

Højvandstiderne kan variere fra dag til dag, så tiderne er beregnet som et gennemsnit.

Sydslesvig

Der henvises til den tyske hjemmeside: www.bsh.de/wasserstand-nordsee

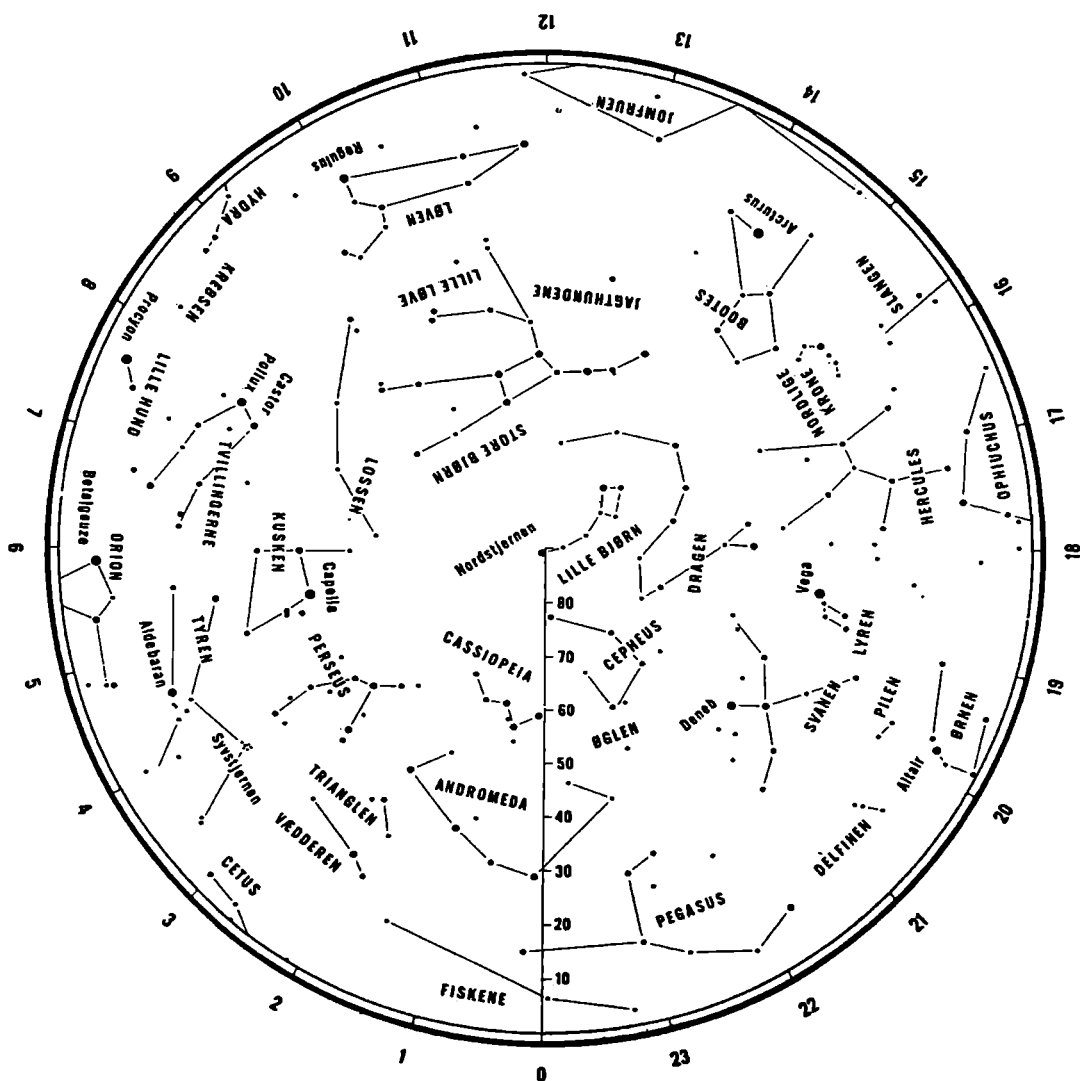
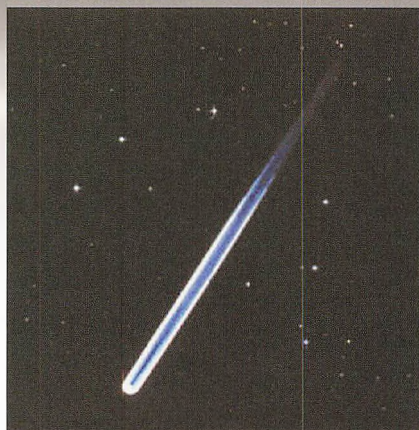
Stjernesked

Stjernesked viser sig hver nat, men på enkelte tider af året ses flere end sædvanligt, således hvert år omkring

- 3.-4. januar: Kvadrantiderne
- 22. april: Lyrikerne
- 12. august: Perseiderne
- 21. oktober: Orionderne
- 13. december: Geminiderne

Der kan med års mellemrum forekomme mange stjernesked omkring

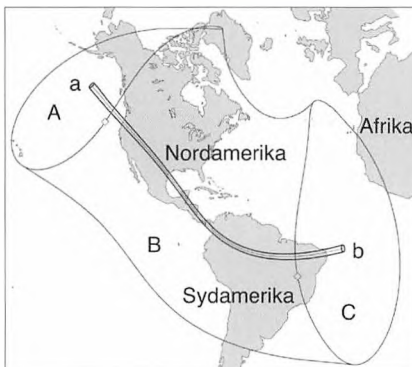
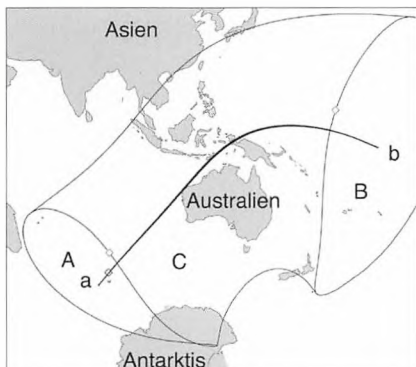
- 9. oktober: Oktober-Draconiderne
- 17. november: Leoniderne

Der er to solformørkelser og fire måneformørkelser.

Solformørkelser

Begge solformørkelser i 2023 er ringformede. Ved en ringformet solformørkelse er måne-skiven mindre end solskiven, så Solens rand kan ses som en ring. Formørkelsernes synlighedsområder ses på figurerne. Ingen af dem er synlige fra Danmark. I område A er formørkelsen begyndt inden solopgang, i område B er hele formørkelsen synlig og i område C går Solen ned inden formørkelsen er afsluttet. Formørkelsen bevæger sig fra A til B.

Ringformet solformørkelse 20. april 2023. Ikke synlig fra Danmark

Ringformet solformørkelse 14. oktober 2023. Ikke synlig fra Danmark.

Måneformørkelser

Penumbra måneformørkelse 5. maj 2023. Afslutningen er synlige fra Danmark mod sydøst kort efter, at Månen står op kl. 21:02.

	TIDSPUNKT	HØJDE	AZIMUT
Slut af penumbra fase	21:33:44	3°	130°

Partiel måneformørkelse 28. oktober 2023. Hele formørkelsen er synlig fra Danmark, men det er kun en ganske lille del af måneskiven, der kommer ind i Jordens helskygge.

	TIDSPUNKT	HØJDE	AZIMUT
Penumbra fase begynder	19:59:52	21°	97°
Partiel fase begynder	21:34:25	33°	118°
Formørkelsens midte	22:14:04	38°	128°
Partiel fase ender	22:53:31	42°	139°
Penumbra fase ender	00:28:12 *	48°	170°

* Dagen efter, 29. oktober

Ved en penumbra måneformørkelse er Månen kun inde i Jordens halvskygge - penumbra - og er hele tiden belyst af en del af Solen. Derfor er månelysen svækket en smule, men det er ikke noget spektakulært fænomen. Det samme gælder for de penumbrale faser af partielle og totale måneformørkelser.

Alle tider gælder for København og er angivet i Dansk (Central Europæisk) Sommertid, CEST, som anvendes fra 27. marts til 30. okt. Højden er Solens eller Månens højde over horisonten, mens azimut er vinklen langs horisonten. Den regnes her med 0° mod nord og 90° mod øst. Tidligere, bl.a. i tidligere udgaver af Almanakken, blev azimut regnet med 0° mod syd, men i dag er det langt det almindeligste at regne med 0° mod nord.

Sprogforeningens formål er at gavne det danske sprog og den danske kultur i Sønderjylland.

Vi arrangerer og støtter kulturelle aktiviteter nord og syd for grænsen. Vi udgiver bøger, uddeler Sprogforeningens Kultur- og Sprogpris, og vi støtter ungdommen i Sydslesvig.

Medlemskab af Sprogforeningen koster 250 kr. én gang for alle.

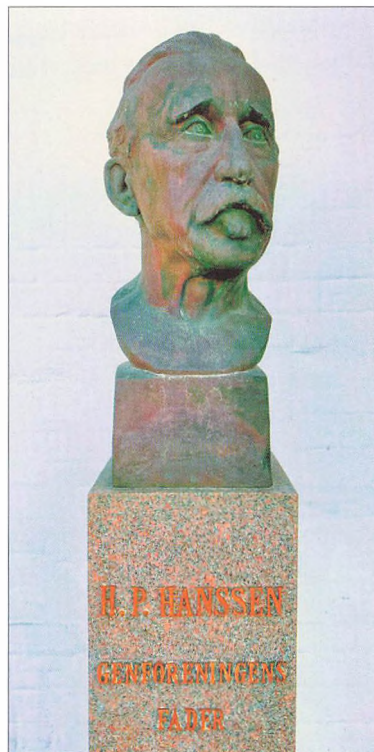
Indmeldelse kan ske på telefon 2218 1938 eller på sprogforeningen@gmail.com

Bliv medlem af

SPROGFORENINGEN

Folkehjem · Haderslevvej 71 · 6200 Aabenraa · www.sprogforeningen.dk

Folkehjem med dronningebesøg i juni 2021 og skulptur af H. P. Hanssen, som står under balkonen

PROLOG 2023

Af Inger Rahbek Andersen

Det blev da verkle et skrækle mas,
ja, en ka snar sej aggewas.
Føst en forfærdle pandemi,
og alle så snar vå den forbi,
før der opstoj et ragnarok,
da Putin han gik hel amok.
Sjel blev han temle bathoje a'et,
og godt det ka han da it slip fra'et.
Det flø' mæ tårer, sve'e og bloi,
men når så altså det er soi,
så ska'et nu drej' sæ om naue andt,
nau som er it så lidt me'e glant:
o'e, som måske ka væ svæ'e og forstå,
men o'e, som forsvinde, hvis vi it passe å.
Duels, dørn's og dauwe,
Hva mon det da er for naue?
Og hva monstro er unnen og narre.
En trillebør er en krittebarre
En kach, en boch, et toch
og osse et sjælden viksdoslåch.
Wonsde, vonne, worm og wost,
en liim er sån en indendørskost.
En skæggemand
- er det en mand mæ skæg?
Nej, det er en dunk mæ øl te og drik.
Træsk er naue en har å æ før,
en werl å en dør er en werl å en dør.
Og sæfølle så er æ merrelaw
den vichtest pause midt å æ dau.
Et stjaf er omtrent det sam som en tosse
og det er en stjamp vel entle osse.
Æ er u'e å æ ø i æ å.

Gjels å – ka vi jo nok forstå.
Der skelle'et om folk seje a elle æ,
og det er it det jennest det her,
det vis' sæ når æ mund den rande:
naue seje sie, seje sie ande.
Og naue gå'e og ande gæ'e,
og naue få'e og ande fæ'e,
og sån er'et osse mæ stå'e og stæ'e.
Men nu it me'e om syndejsk o'e.
Der er og det sønderjysk kaffebo'e.
Og her er hva det dreje sæ om:
Føst er der bolle og plakach mæ skum
og mæ chokolade og kringel te stopkach,
for sån nau er enkelt og billig og bach.
Og sjel om en it er møj sulten formentle,
Så ska'en føst nu i gang mæ det entle:
Brøtort og svesktort – ja det ska en ha
og lagkach og ævelkach, hvis en da ka,
for nu begynde'et jo lissom og mæt,
og derfor så slutte'et og af mæ lidt let:
syv slaus småkage – det må ku gå,
men jen af hver vil måske nok forslå:
en fedtkach hvid elle brun, som en tøs,
og hvid elle brun ka'en og få et kys,
en jøekach og et godt raj,
det knive'en ne'e,
og så en vaniljekrans, som blive suppl'e
mæ en ingenting
- og te slut ska'en smach
en richte Ballummer sirupsknæpkach!
Og kom' igemmel ålt det er flot,
men når æ end er goi, er ålting godt.

1973

For 50 år siden

Af Lis Mikkelsen

1973 var året med oliekrisen og med Glistrups indtræden på den politiske scene. Det var det år, hvor Danmark stod ved afgrundens rand og kunne kigge ned i dybet. Det var et turbulent år, og jo længere man kom frem i året, jo værre blev det.

*Anker Jørgensen,
statsminister fra
okt. 1972 til dec. 1973*

Statsministeren hed indtil den 19. december Anker Jørgensen. Udenrigsminister var K. B. Andersen, finansminister Henry Grünbaum, økonomi- og budgetminister Per Hækkerup og forsvarsminister Kjeld Olesen. De havde allesammen nok at se til.

1973 begyndte ellers godt. Danmark var indtrådt i EF, og der var optimisme mange steder. Et minut over midnat den 1. januar kørte en dansk familie over grænsen fra Tyskland til Danmark. Familien medbragte 18 liter vin pr. voksen person. Altså 23 flasker. Det var helt vildt. Man frygtede for, at de nye toldregler ville give et uoverskueligt pres på grænsen, men det gik ikke så galt.

I den europæiske sammenslutning begyndte man straks efter nytår at kæmpe

om de gode kommissærposter. Mange lande ville gerne have posten som landbrugskommissær, men det blev Danmark, der løb af med sejren. Finn Gundelach blev udpeget som den første landbrugskommissær i EF.

Landmændene mærkede straks, at der blæste nye vinde. En gris kostede pludselig 75 kr. mere, end før vi kom ind i EF. Det lovede godt for fremtiden. Alene i det første år hentede man 1,5 milliarder hjem fra Bruxelles. Man havde regnet med det halve.

De mange valutaer skulle justeres i forhold til hinanden. Det gav en del problemer blandt andet med pundet. Et dansk initiativ ønskede at afskaffe moms på fødevarer, men det vandt ikke genklang i egne rækker.

Flygtninge var heldigvis noget, der hørte fortiden til. Der kom nu så få flygtninge, at man kunne begynde at overveje at lukke Dansk Flygtningehjælps kontorer. Kontoret i Kolding var der ikke brug for. Det blev lukket.

Uro på arbejdsmarkedet

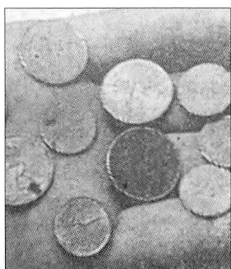
Overenskomstforhandlingerne brød sammen i februar. Lønmodtagerne krævede 5-6% i lønstigning. I marts kom der en dyrtidsportion, og en ny ventedes i september. »Hvis timelønnen stiger med én krone, stiger omkostningerne med samme beløb. Lønmodtagerne skal betale skat af den krone, de har tjent og får kun det halve udbetalt. Den sidste halvdel af kronen ædes op af almindelige prisstigninger. Resultatet af at stige i løn bliver en nedgang i reallønnen« sagde økonomen Poul Nyboe Andersen.

Konflikter blev udsat gang på gang. Der var kaos på arbejdsmarkedet. Man manglede arbejdskraft overalt. Det nye plejehjem i Gram var klar til at tage i brug, men der manglede personale, så åbningen måtte udskydes.

Regeringen arbejdede målbevidst på at indføre, hvad man kaldte »økonomisk demokrati«. ØD blev hurtigt i oppositionen kaldt »økonomisk diktatur«. Ifølge regeringens plan skulle kommuner og amter betale 5% af deres skattegrundlag ind i en ØD-fond. Virksomheder skulle hvert år overlade en procentdel af deres forretning til lønmodtagerne. På den måde ville arbejderne efterhånden overtage virksomhederne. Planen vakte stor modstand, ikke kun i arbejdsgiverkredse.

Renterne steg til uanede højder. Lønningerne steg. Amterne var i chok, da man kunne se, at lønningerne i amtet var steget med 18-22%.

Den økonomiske afgrund truer

1- og 2-ører

I april 1973 blev 1- og 2-ørerne udfaset. Så små mønter havde man ikke brug for i et samfund, hvor priserne steg næsten dag for dag. De gamle sønderjyder henviste til andre

tider, hvor et rugbrød kostede en trillebørfuld pengesedler. De gamle huskede - og gruede for, hvad der kunne ske. Også landets gæld voksede. Hver eneste måned kunne man se, at gælden nu var vokset yderligere.

Regeringen var nødt til at gøre noget. Der var et rygte om at devaluere kronen, men Per Hækkerup dementerede rygtet. I stedet præsenterede han et spareforslag. Der var besparelser for 700 millioner kr. Han havde imidlertid gjort regning uden at spørge sine partifæller. De fleste af spareplanerne blev forkastet af den socialdemokratiske gruppe, der ikke var taget med på råd i første omgang. Hækkerups først punkt var, at ØD skulle tages af bordet. Der var også forslag om, at man ikke længere skulle kunne fratække alle renter. Hvad skulle alle dem med nye huse så gøre? Besparelserne ville drive folk fra hus og hjem, sagde modstanderne. Per Hækkerups spareforslag blev sablet ned. Det var imidlertid tvingende nødvendigt at gøre noget. Der var milliardunderskud på statens finanser.

Den konservative Ninn Hansen mente, at den bedste måde at spare på ville være at fyre nogle af de offentligt ansatte. Der var en sand personalepukkel i det offentlige. De konservative ville have 30.000 afskediget.

I september var underskuddet på betalingsbalancen fordoblet. Det kunne ikke blive ved med at gå. Henning Christoffersen fra Venstre plæderede for,

Per Hækkerup, budget- og økonomiminister

Erik Ninn Hansen, konservativ politiker

at man først og fremmest skulle have inflationen under kontrol.

Anker Jørgensen rakte hånden ud til den radikale Hilmar Baunsgaard for at trække ham ind i regeringssamarbejdet. Baunsgaard takkede nej. Han skulle ikke have fingrene i den hvepserede. Han mente, socialdemokraterne havde rigeligt at gøre med at holde styr på sig selv.

Det var sandt nok, at socialdemokraterne havde uro på de indre rækker. Udenrigsminister K. B. Andersen var formand for det udvalg, der i lang tid havde arbejdet med et nyt parti-program. Da programmet blev præsenteret, blev det kritiseret sønder og sammen. K. B. Andersen tog konsekvensen og gik som formand. Statsministeren måtte samle stumperne op, men det var svært.

Erhard Jakobsen fra Gladsaxe var også besværlig for Anker Jørgensen. Erhard ville ikke stemme for en ny boliglov med mange restriktioner på parcelhusområdet. Anker Jørgensens sidste håb for at få loven gennemført var grønlænderen Moses Olsen. Han var en dreven politiker og trak sit tilsagn om støtte i lang tid. Det var ikke let at være statsminister.

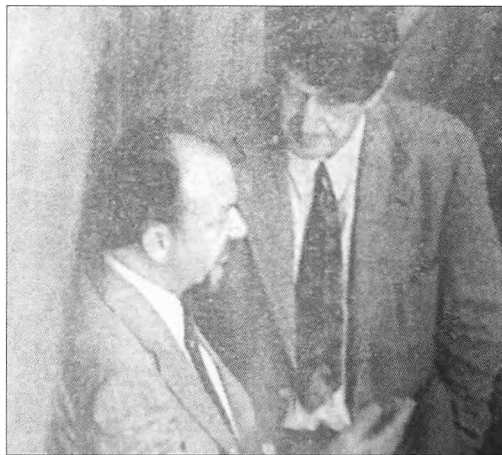
I september omdannede Anker Jørgensen regeringen. En af de nye ministre hed Ritt Bjerregaard. Den socialdemokratiske gruppe havde ikke været informeret om rokaden, så statsministeren blev igen kritiseret af sine egne. Da Folketinget åbnede i oktober, kunne man præsentere

Moses Olsen,
grønlandsk medlem
af Folketinget

en afgiftsbuket på en milliard kroner.

Tidligere havde meningsmålinger ikke været noget, man beskæftigede sig seriøst med. Det var ved at ændre sig. Nu viste en Gallupundersøgelse, at Socialdemokratiet var gået 6% tilbage, og at folk syntes,

Anker og Erhard diskuterer

Anker Jørgensens regering var den hidtil dårligste. Det var ikke rar læsning for en presset regering.

Det var især de nye skatter på parcelhuse, man var utilfredse med. Erhard Jakobsens talte parcelhusejernes sag, og man prøvede at imødegå ham ved at foreslå lempelser på beskatningen. Erhard Jakobsen meldte sig imidlertid ud af partiet den 6. november og dannede sit eget parti, Centrum Demokraterne. Erhard Jakobsen rejste rundt i landet for at reklamere for sit nye parti. Især i Sønderjylland var man begejstret for ham.

Erhard Jakobsen ville være tungen på vægtskålen, da man i Folketinget skulle stemme om en forhøjelse af formue-skatte. Han dukkede imidlertid slet ikke op til afstemningen, og forslaget faldt.

Oliekrisen

Midt i al elendigheden fik Danmark den største økonomiske krise siden krigen. Olieselskaberne havde længe forudset, at der ville blive mangel på olie. I Kuwait besluttede man sig for at boykotte det danske oliemarked sammen med markederne i USA og Holland.

På Shell Raffinaderiet i Fredericia gjorde man op, at der var olie nok til to måneders forbrug. Man fik 75% af sin olie fra Mellemøsten. 25% fra Nigeria. De

sidste 25% ville man kunne blive ved med at få.

Varmen, kørslen og lyset blev ramt. Den 7. november blev der indført fartbegrænsning på de danske landeveje. 80 km på landevej og 60 km i byerne. FDM rådede folk til at sætte farten ned og bruge færre oktaner. Der kom lange køer ved tankstationerne. Folk hamstrede benzin det bedste, de havde lært.

Den 18. november indførte man bilfrie søndage. Mange protesterede. Hvordan skulle man fx kunne spille fodboldkampe, hvis der ikke kunne komme tilskuere? Hvordan skulle grænsekøbmændene overleve, hvis man ikke kunne køre søndagstur over grænsen? De fleste rettede sig efter de nye påbud. En ung mand glemte at tænke sig om og hentede rundstykker i bil søndag morgen. Han indkasserede en bøde på 2000 kroner.

Der blev indført omfattende oliespareplaner. Busselskaber, elselskaber og færgeruter havde nødplaner klar. Elværkerne mente nok, de kunne klare situationen. Mange af dem var nemlig kulfyrede. Al illumination og belysning uden for forretningernes åbningstider blev forbudt. Det var ikke rart at tænke på, hvad det ville gøre ved julehandelen.

»Vi har rigtig godt af oliekrisen« sagde fodboldhelten Knud Lundberg. »Vi skal bruge vores egen energi og aldrig have mere end 21 grader i stuen. Hvis De fryser, så tag en tur på trappen«.

Bilfri søndage med tomme gader, hvor børn kunne lege

Et svagt lys i mørket blev tændt, da man gjorde lovende oliefund i Nordsøen, men foreløbig var der kun tale om fugle på taget.

Anker Jørgensen måtte give op over for de massive problemer. Han havde intern uro i Socialdemokratiet, økonomien var helt i bund, og oven i det hele kom oliekrisen. Der blev udskrevet valg til afholdelse den 4. dec. Nu fik Erhard Jakobsen travlt. Han tilbød Slesvigsk Parti, at partiet kunne få en førsteplads på det nye partis valgliste. Han deltog i Slesvigsk Partis vælgermøder, og det fik en læserbrevskribent fra Sønderjylland til at skrive: »Hvorfor talte De tysk, Hr. Jakobsen?«.

Fremskridtspartiet brager ind i Folketinget

Valgets resultat blev en øjenåbner. Glistrup og Fremskridtspartiet blev den store sejrherre og fik 28 mandater. Centrum Demokraterne kom ind med 14 mandater. I Sønderjylland var det gået hårdt ud over de fire gamle partier. Det konservative Folkeparti var halveret. Især i Aabenraa havde Glistrup fået mange stemmer. Valget gjorde blandt andet, at greven i Gram måtte søge en ny fodermester. Kristen Poulsgaard var valgt, og greven havde været stiller for ham. Det var i sandhed nye tider.

Anker Jørgensen meddelte i TV, at han ville gå af efter nederlaget. De økonomiske vismænd mente ikke, at en ny regering ville lette inflationspresset. De spåede et stort underskud på betalingsbalancen uanset hvilken regering, der var i landet. Der forhandlede om en KVR regering, og det var lige ved at gå i lave, men efter mange dages forhandlinger dannede Poul Hartling en ren Venstreregering. De konservative og de radikale følte sig svigtede af Venstre.

Sønderjyden Johan Philipsen opnåede ikke valg til Folketinget. Han blev nu udnævnt til Arbejds- og Boligminister.

Fredens Apostel
Henry Kissinger

USA

USA's største problem var Vietnamkrigen. Verden var imod krigen, og i USA var der gode kræfter, der mente, krigen var umulig at vinde. Henry Kissinger rejste på vegne af præsident Nixon

til Vietnam og forhandlede om fred. I den anledning kaldte man ham Fredens Apostel, og det lykkedes ham at få en våbenhvile underskrevet. Det var imidlertid ikke det samme som fred, og det opdagede Henry Kissinger snart. Straks våbenhvilen var trådt i kraft, brød kampene ud igen. Man kan ikke stole på nogen.

De første frigivne krigsfanger kom hjem fra Vietnam. I alt blev 116 soldater frigivet, og flere end 5000 tilskuere mødte op for at hilse dem velkommen hjem. Nogle af dem led af »hjemvendelsessyndrom«, men de blev opfordret til at tie stille med det.

Nixon ville genindføre dødsstraffen i alle stater i USA, og han havde folket med sig. Det havde han ikke, da Watergate-skandalen begyndte at rulle. Skandalen rullede, og hovederne rullede. Nixon ofrede først sin justitsminister og siden tre nære medarbejdere fra Det Hvide Hus i den gode sags tjeneste. Det udviklede sig imidlertid. Der dukkede aflytningsbånd op, som Nixon i første omgang nægtede at aflevere til Watergate-komiteén. Da han alligevel måtte aflevere båndene, styrteddykkede hans galluptal, og der var nu kun 29%, der støttede ham. Man krævede, at han gik af. Det lykkedes ham dog at holde skuden flydende en tid.

USA havde været involveret i et rumforsøg kaldet »skylab«. Forsøget blev

udsat flere gange og måtte til sidst helt opgives.

Da Kuwait lukkede for oliehanerne til Danmark, skruede vi ned for varmen, lyset og farten. Da Kuwait lukkede for olien til USA, tog man til genmæle. Man sagde til araberne: »Ingen olie til os – ingen mad til jer!« Så kunne de lære det!

USSR

I den vestlige verden slås man med en stigende inflation. Det problem kendes ikke i Sovjetunionen. »Inflation er et udpræget kapitalistisk problem!« skrev man i Pravda.

Generalsekretær Brezjnev søgte forsigtigt at nærme sig Vesten, men man vurderede, at det kunne koste ham posten som generalsekretær, så han trak sig hurtigt tilbage. Det gjorde han ikke, da det drejede sig om krigen mellem Ægypten og Israel. Her støttede USSR den ægyptiske hær.

Da Brezjnev så satellitbilleder over slagmarken, skiftede han imidlertid igen mening. Han kunne nemlig se, at russiske tanks blev smadret af israelerne. Derfor beordrede han Sadat fra Ægypten til at slutte fred. Det kom til en våbenhvile, men den virkede langt fra stabil.

Mellemøsten

De arabiske stater i Mellemøsten var i krig med Israel, men var også i krig med sig selv. Palæstinenserne gav problemer alle steder. Man ønskede at oprette en palæstinensisk stat mellem Israel og Jordan. Golda Meir afviste: »Der er kun plads til to stater mellem Middelhavet og ørkenen«, sagde hun. »En israelsk og en arabisk«.

Selv om de arabiske stater holdt med palæstinenserne, vidste de godt, at palæstinensere betød problemer. 7 palæstinensiske partisaner besatte den saudiske ambassade i Khartoum i Sudan og henvendte tre gidsler: den amerikanske

ambassadør, den amerikanske førstesekretær og den belgiske ambassadør. Det var ikke helt klart, hvad de syv partisaner egentlig ville opnå med deres aktion, men det lykkedes at pågribe de syv.

Nu trådte palæstinenserens leder Yassir Arafat i karakter. Han krævede kidnapperne udleveret. Han hævdede, at ambassadefolkene var blevet henrettet, fordi de stod bag en amerikansk sammensværgelse.

Hvis Sudan ikke frigav fangerne, var det det samme som at indrømme, at landet var en del af sammensværgelsen. Kong Hussein af Jordan reagerede ved at fængsle en gruppe palæstinensiske terrorister på jordansk jord. Han dømte dem til henrettelse og fik en storm af protester fra de øvrige mellemøstlige ledere. Frænde kan være frænde værst.

Foruden de indbyrdes kampe, var der også krig udadtil. Det kom til hårde kampe mellem Israel og Syrien og mellem Israel og Ægypten. Det var lige før, hele Mellemøsten blev kastet ud i en storkrig.

Israeleerne var kommet dybt ind i Ægypten. Et stort ørken slag blev udkæmpet ved Sinai. Begge parter ønskede magten over Suez-kanalen. Dayans styrker stod på den ene side, de ægyptiske styrker på den anden. Her måtte der sendes bud efter Fredens Apostel. Kissinger ilede til Moskva for at se, om USA og USSR sammen kunne skaffe fred. Der blev indgået våbenhvile, der dog straks blev brudt.

Begge parter beskyldte den anden for at være den, der brød aftalen. Israeleerne beslaglagde store mængder russiske våben og kunne meddele omverdenen, at der nu var russisk udstyr i den israelske hær. Det var bittert for russerne.

Sheik Yamani med magt til at lukke for olien

USA og USSR an-

befalede begge, at det var FN, der måtte tage affære. Sheik Yamani, der var ansvarlig for olieleverancer fra Mellemøsten, mente, at Europa og USA havde svigtet deres rolle. Europa og USA burde have grebet ind i den mellemøstlige konflikt og burde have støttet de arabiske lande. Han tog hævn ved at lukke for olien.

Europa

I Danmark kunne man godt få kuldegysninger ved tanken om, at vores nabo var vores fjende. DDR lå ikke langt fra Danmark. For at få indsigt i danske forhold benyttede DDR sig af midler, som vi ikke regnede med.

En elskværdig herre skrev fra Rostock til havnekontoret i Esbjerg, at han som hobby samlede på billeder af havneområder. Han bad havnekontoret sende ham et vellignende foto af Esbjerg Havn. Han ville klæbe billedet ind i sin samlemappe. I Esbjerg var man venlig og imødekommende og sendte straks havnebilleder til den flinke samler. En ansat på havnekontoret hørte imidlertid tilfældigt, at der var andre havne, der havde fået samme henvendelse, og så forstod man, at man var blevet udnyttet, og at DDR i virkeligheden havde prøvet at få et overblik over alle danske havne af betydning.

I april måtte man konstatere, at verdens slagkraftigste hær stod i umiddelbar nærhed af den danske grænse. Man iagttog ved samme lejlighed, at der sejlede russiske landgangsfartøjer gennem de danske farvande. Forsvarsminister Kjeld Olesen beroligede imidlertid. Der var ingen grund til uro. De sovjetiske skibe og den sovjetiske hær gav ikke anledning til

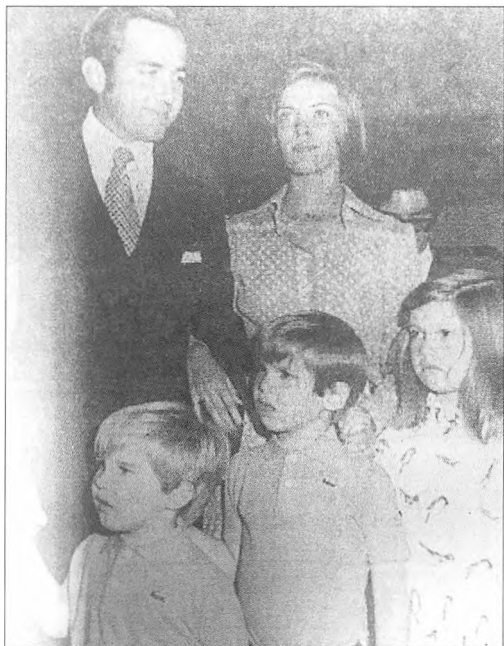
Forsvarsminister Kjeld Olesen

ekstra årvågenhed. Der var blot tale om en øvelse. Så kunne man heldigvis ånde lettet op. Hvis man altså troede på forsvarsministerens forsikringer.

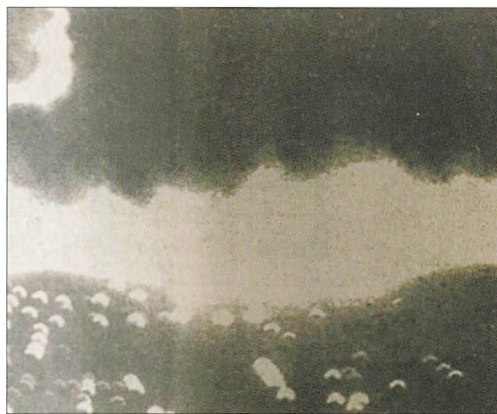
Det var ingen spøg at nærme sig vore østlige naboer. Det måtte tre skoledrenge erfare, da de var på tur til Vestberlin med Ungdomsskolen. De gik forkert og henvendte sig til en østtysk grænsepost for at spørge om vej. De 3 unge fyre blev tilbageholdt, lagt i håndjern og forhørt groft i 10 timer. Man må passe på med, hvem man omgås.

Den tidligere leder i DDR, Walter Ulbricht, der var mere Moskvatro end Moskva selv, døde i 1973. Han havde været syg en tid.

Frankrig har i 1973 Europas højeste vækstrate. Det forudses, at Frankrig senest i 1990 vil have Europas højeste levestandard. Præsident Georges Pompidou blev rasende, da der blev indkaldt til socialistisk topmøde få dage før, der var valg i Frankrig. Det var hans socialistiske konkurrent Francois Mitterand, der stod for mødet. Mange statsoverhoveder sagde

Den græske kongefamilie

Vulkanen Heimey

ja til at deltage i mødet. Anker Jørgensen skulle komme, Golda Meir havde sagt ja, og Oluf Palme var også blandt gæsterne. De mange udenlandske gæster ville betyde, at pressen ville dække konferencen, og dermed ville Mitterand få mere omtale end Pompidou. Han skrev til alle statsoverhovederne, at han syntes, de skulle blive væk!

Der var stadig ikke ro i Grækenland, og et nyt kup ændrede magtforholdet i landet. Monarkiet var afskaffet, og man havde afsat kong Konstantin, men den nye militærregering overvejede at bede kongen om at komme tilbage. Kongefamilien opholdt sig i London, og Konstantin nægtede at udtale sig i sagen.

På Island truede en glødende mur af lava Heimay øen. 5000 indbyggere blev evakueret fra den truede øgruppe. Der var store ødelæggelser, så i pressen beskrev man det som et nyt Pompeji. For Island var de hjemløse beboere fra Heimay et truende flygtningeproblem. Man bad de andre lande i Norden om hjælp.

Den øvrige verden

Fredsforhandlingerne i Vietnam var gået i gang. Der var stor forskel på byerne Hanoi og Saigon. I den første talte indbyggerne russisk, i den anden engelsk.

Der blev løsladt fanger fra de frygtelige tigerbure i Nordvietnam. Vietnameserne

ville ikke have de internationale kommissioner til at se dem.

Det britiske stats-samfund samledes i Ottawa i Canada for at drøfte de fælles problemer. Ugandas leder Idi Amin meldte afbud til

Ugandas leder
Idi Amin

mødet. Han kunne desværre ikke komme. Han havde ingen sko at tage på, hævdede han. I øvrigt brugte han str. 48.

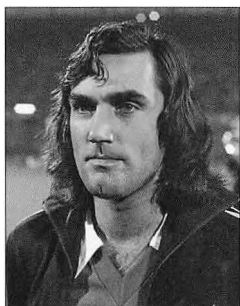
Præsident Allende i Chile blev styrtet. Der var i første omgang uklarhed om dødsårsagen. Nogle mente, det var selvmord. Militæret overtog magten efter Allende.

Sport

Den engelske fodboldlegende George Best reddede med besvær sin karriere. Alle var ude efter ham. Skandalerne klæbede til ham. Det var pressens skyld, hævdede han.

Inden for boksning klarede Danmark sig godt. Tom Bogs blev Europamester, og også Jørgen Gamle Hansen gjorde sig bemærket. I 1973 var han ikke gammel endnu, men han slog sit navn fast med sine propre næver.

Når man læser Hejmdal, kan man konstatere, at piger ikke dyrkede sport i 1973. Piger nævnes så godt som aldrig på sportssiderne.

Den engelske fodbold-
legende George Best

Speedwaykøreren
Ole Olsen

Speedwaykøreren Ole Olsen blev verdensmester i 1971. I 1973 gav han den regerende verdensmester på sand, Ivan Mauger, baghjul. Ole Olsen stak ikke op for bollemælk. Han havde pådraget sig skader i arme og skulder, men stillede alligevel op til guldbarreløbet, hvor man kunne vinde en ægte guldbarre til en værdi af 10.000 kroner.

I Danmark var der i 1973 en idrætshal for hver 13.500 indbyggere. I Sønderjylland har man altid været glad for idræt, så der så det anderledes ud. Her skulle kun 8.200 indbyggere dele en hal.

Kultur

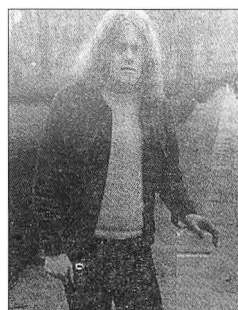
Grænselandet rykkede sig. I 1970 udkom grev Schacks erindringer »Grænsesind«. I 1973 blev erindringerne oversat til tysk med forord af Troels Fink.

Den unge musiker Knud Christensen optrådte under kunstnernavnet

Sebastian. Hans melodier var så gode, at han i 1973 kunne meddele, at han for fremtiden agtede at opgive sit borgerlige erhverv og leve af at være musiker. Den unge kunstner udtalte i et interview: »Popularitet kræver en vis hårdhed«. Sebastian var populær, men ikke den populæreste. Det var bandet Gasolin ifølge en meningsmåling.

Operachef på Det Kongelige Teater John Winther udtalte, at der blev lavet for lidt opera på Det Kongelige Teater. Han blev håndplukket til en stilling som leder af operaen i Sydney.

Forfatteren Poul Ørum modtog Søren Gyldendal-prisen, og børnebogen »Otto er et næsehorn« fik en ret god omtale, der sluttede med: »Køb den bare til de 6-10-årige!«.

Den populære musiker
Knud Christensen
kaldet Sebastian

Uha-uha med Buster Larsen, Lise Ringheim, Ulf Pilgaard, Elin Reimer og Karl Stegger

Radio, TV og film

Helle Virkner og Jens Otto Krag havde brudt med hinanden, og deres skilsmisse var det store tema i de kulørte blade. Sladderspalterne havde travlt og kappedes om at skrive »sandheden om ...«.

Poul Reichardt fyldte 60, men så stadig ud som en på 40. Hvordan mon han bar sig ad?

Bodil Udsen havde succes med de fleste af sine roller, men Huset på Christianshavn slog nu alligevel de fleste rekorder. Hun fortalte til Billedbladet, at folk, hun mødte, kaldte hende »Emma«.

Danmarks radio oplevede en sand shitstorm. Der blev afskediget 51 medarbejdere. Ledelsen sagde godt nok, at medarbejderne blot var »fritstillede«, men det var selvfølgelig kun en omskrivning. De ansatte i Danmarks Radio nedlagde arbejdet. En af de strejkende var nyhedsoplæser Alice Vestergaard. Mange seere blev virkelig vrede. Man ville ikke undvære den gode underholdning »Uha-Uha« med Buster Larsen, Lise Ringheim, Ulf Pil-

Alice Vestergaard lægger benene op på bordet og strejker

gaard, Elin Reimer og Karl Stegger. Man ville heller ikke misse et afsnit af McCloud. Tre ringede og truede Danmarks Radio med telefonbomber. Strejken blev bragt op for Radiorådet.

Dirch Passer havde stor succes i Cirkusrevyen. Et af hans numre foregik i en hoppegyng og havde titlen »Op at dååå«.

Preben Kaas havde været med i underholdning i mange år. Nu søgte han den ultimative underholdning og ville stille op til Folketinget. Han planlagde en kampagne.

Det vakte nogen opsigt, da Fredens Apostel Henry Kissinger meddelte, at han dannede par med den norske skuespiller Liv Ullmann.

En af de største skandaler inden for dansk kulturliv udspillede sig i 1973.

Den provokerende og skandaleombruste kunstner Jens Jørgen Thorsen

Jens Jørgen Thorsen fik bevilliget 600.000 kroner til sin provokerende film om Jesus. »Det er en hån mod tusinder« skrev man i et læserbrev. Jens Jørgen Thorsen fortsatte provokationerne og lod sig korsfæste. Nu var det ikke kun danske skatteydere, der protesterede. Også paven blandede sig i koret. Den franske præsident nedlagde forbud mod, at filmen blev optaget i Frankrig, som man ellers først have tænkt. I Danmark indsamlede man 150.000 proteststemmer mod Thorsens film, og nu fik Filminstituttet trods alt kolde fødder. Man trak støtten tilbage. Stor ståhej for ingenting.

Modeskaberen
Margit Brandt

Mad, mode og boligindretning

Tidligere var kylling festmad, som man spiste til pinse med agurkesalat og nye kartofler. Nu blev kyllinger festmad til hverdagspris, og de blev så billige, at de var for alle. Lørdagskyllingen dukkede

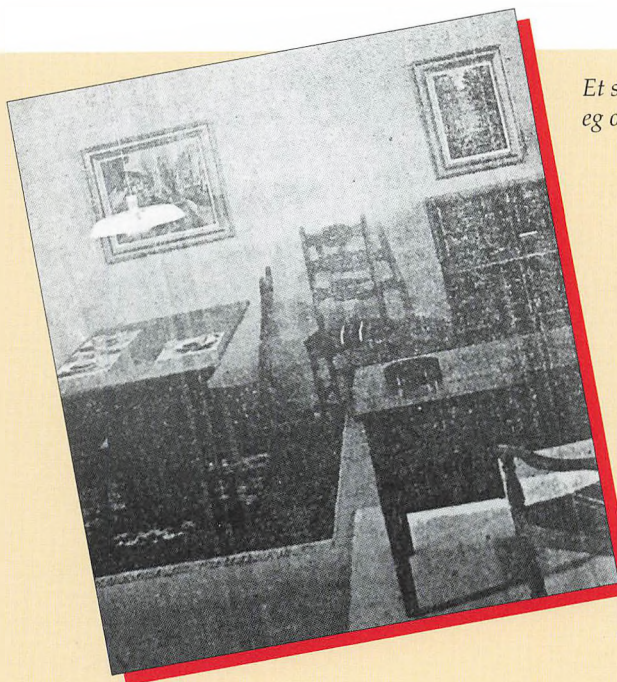
op. En kendt gastronom mente, at danske husmødre var alt for traditionsbundne. De troede, at man altid skulle servere en hel kylling. Der var rigtig mange lækre muligheder i en parteret kylling.

Modeskaberen Margit Brandt lavede tøj, der fik enhver kvinde til at føle sig som noget særligt.

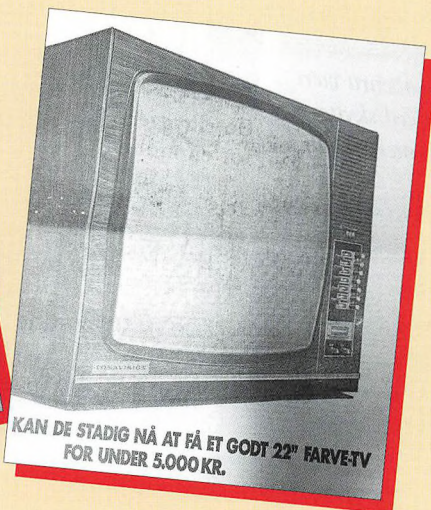
Det store hit inden for boligindretning var afsyrede møbler. Her kunne man sidde komfortabelt og se TV. Farvefjernsyn kunne fås for 5000 kr. Det svarer til 31.000 nutidskroner. Nogle få lod en maskine afløse viskestykket. Opvaskemaskiner stod på enhver husmørs ønskeseddel.

Kirken

Kirkerne havde menighedsråd, men hvad skulle rådene egentlig bestemme? Man havde fået fordoblet rådighedsbeløbene, men der var ikke megen frihed for de enkelte råd. I Helleved søgte menighedsrådet om at få lov til at købe en skrivemaskine til præsten. Det, mente stiftsøvrigheden, var unødvendigt. Hvad skulle præsten dog med den, når blyanter skrev så udmærket. Præsterne var medlemmer af de nye menighedsråd, men deres magt var begrænset.

Et smukt og hyggeligt hjem med afsyret
eg og et godt farve-tv til 5.000 kr.

KAN DE STADIG NÅ AT FÅ ET GODT 22" FARVE-TV
FOR UNDER 5.000 KR.

*Den afdøde svenske
konge Gustav Adolf*

*Den nye svenske
konge Carl Gustav*

I 1973 blev abortloven vedtaget. Loven havde haft mange modstandere blandt kirkens folk, så da vedtagelsen var et faktum, bad præster i ornat en samlet, stille bøn. Der manglede kun 12 underskrifter i, at loven skulle have været til folkeafstemning.

De kongelige

Prins Henrik blev udnævnt til fredningschef. Han skulle arbejde for Kulturministeriet, men uden løn. Det var tanken, at han skulle være chef for Bygningsfredningsåret, der skulle afholdes i 1975.

Tuborg havde 100 års jubilæum og havde i den anledning inviteret dronningen. Hun kvitterede ved at drikke en øl!

Prinsesse Anne af England blev borgerligt gift med Mark Philips. Hendes far, Prins Philip, havde ikke noget at indvende. Han havde engageret sig i klimakampen og opfordrede folk til at redde hvalerne.

Kong Olav af Norge fyldte 70, og dronning Juliane af Holland havde 25 års jubilæum. I Sverige døde kong Gustav Adolf. Den unge Carl Gustav blev udråbt til ny konge.

Landbrug

Tidligere fyldte landbruget meget i aviserne. Det var efterhånden begrænset, hvad plads erhvervet fik, skønt det var gode tider for landbruget efter indtrædelsen i EF. Christian Speggers var formand for mejerierne, og han kunne stolt fortælle,

at der i 1973 var langt færre mælkeproducenter end tidligere, men at de samme producerede mere mælk. Man havde i øvrigt fremstillet et nyt mælkeprodukt, der hed letmælk. Det var til forbrugere, der ville spare på kalorierne, men som stadig ville have den gode smag af mælk.

Forstander Karlskov Jensen fra Gråsten Landbrugsskole blev pensioneret, og hans afløser blev Filt Jensen.

Landmænd havde ændret sig. Før havde de nok i deres bedrift. Nu ville de til at holde fri som andre samfundsgrupper. I alt søgte 90 landmænd fra Sønderjylland ferieafløsere i 1973. Haderslev Amts Landboforening så det som en udfordring og håbede, de kunne få folk ansat som afløsere.

Sundhed

Sundhed blev diskuteret overalt i Sønderjylland. Hvad skulle man stille op med de små sygehuse, der ikke levede op til folks krav? Gram sygehus var i fare. De fem borgmestre fra området og repræsentanter fra amtet drøftede problemet. Måske kunne sygehuset blive langtidssygehus? Måske skulle der være et særligt fødeafsnit?

Der blev rejst en lokal folkestemning for at bevare sygehuset. 2000 gik i protesttog, og amtsrådet fik overrakt 10.000 underskrifter til støtte for det lille hospital. Lægerne fældede imidlertid dom over sygehuset. Det var simpelthen for lille. Der var hverken mulighed for narkose, røntgen eller laboratorieundersøgelser. Man købte disse tjenester udefra. Det ville blive alt for dyrt at installere. Tilhængerne af at bevare sygehuset kunne påvise, at Gram sygehus var amtets billigste, men det hjalp ikke.

De nye p-piller havde fået knubbede ord med på vejen. Man var bange for, de var kræftfremkaldende. »Tværtimod«, siger en læge. »P-piller synes at beskytte mod brystkræft«. Det er ligeledes godt

**TJEN 2.814 KR.
PÅ KADETT GRAND PRIX**

(Kig ind før løbet er kørt!)

**Ny Morris Marina Coupé.
Ny lav pris: kr. 28.990**

**Coupé super de luxe:
Ny lav pris: kr. 29.990**

**SPAR NU
1870
KRONER**

Opel Kadett Grand Prix på tilbud og Den nye Morris Marina til 30.000 kr.

med et solbad. »Lej et Philips solbad og tag forskud på en varm sommer«, skriver reklamen.

Narkotika var blevet et problem, man måtte tage alvorligt. Amtslæge Eigil Nielsen udtaler, at der ikke er en løsning på narkoproblemet i samfundet. »Lev med det!« siger han.

Undervisning

Hidtil er børn begyndt at gå i skole som 7-årige. Nu indfører man mange steder en børnehaveklasse for de 6-årige, og der ansættes pædagoger til at klare undervisningen. Det er frivilligt, om børnene skal gå der, og om skolen vil indføre børnehaveklassen.

Knud Heinesen, der var undervisningsminister i begyndelsen af året, foreslog, at man afskaffede den såkaldte dumpe-karakter.

Trafik

Trafikken glider jævnt over alt i Danmark. Med det nye grønne forsikringskort, der indføres, kan man køre fra Sicilien til Nordkap uden at blive stoppet for at vise, at man er forsikret. Der er store perspektiver i trafik. Og mange penge.

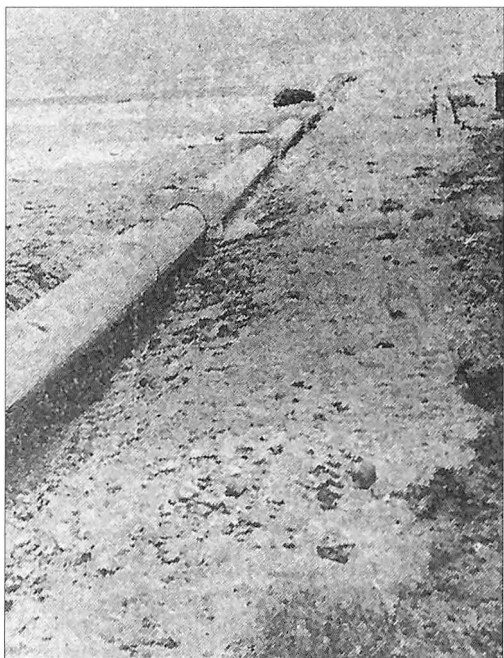
Man overvejer en Øresundsbro. Den

nye sønderjyske motorvej vil koste 9 mill. kroner pr. km. Det er astronomiske beløb. Man planlægger en bro over Vejle Fjord. Den er budgetteret til 200 millioner kr. Den nye bro over Alssund skal i EF licitation, og endelig er der flertal for at anlægge en bro over Storebælt. Den voldsomme trafik fik en politimand til at foreslå, at der indførtes tvungen køreprøve hvert 5. år. »Det er ikke mekaniske fejl, der er skyld i ulykkerne«, siger han. »Det er menneskelige!«.

Den nye Morris Marina kan fås for 30.000 kr. og synes man ikke om den, kan man købe en Opel Kadett. Der er mange muligheder.

Den kollektive trafik har gode muligheder i en socialdemokratisk tid. Der skete en revolution inden for DSB med indførelse af de nye K74 tog. Flere tog, hurtigere kørsel, mere komfort og hurtigere færgefart. Desværre måtte DSB samtidig sige farvel til spisevogne i togene. Det vil sige, at man ikke mere kunne få varm mad i toget. Trist, men nødvendigt!

Det var ikke alle, der behøvede at være afhængige af bil eller tog. Mange var begyndt at flyve, og som SAS skrev i sin reklame: »Der er 50% rabat til Dem, hvis De tager Deres kone med!«.

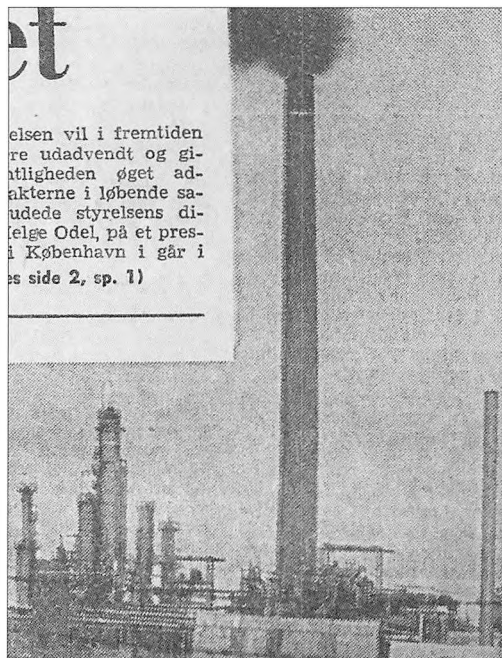
Søndersøstrand ved Aabenraa

Forurening

Forureningen af Flensborg Fjord var alvorlig. Stranden i Åbenrå lignede bunden af et slambassin. Der var ringe fangst af fisk i Vidåen. Havørnen var næsten udryddet. Lillebælt var døende. Der var mange grunde til at tage affære. Den konservative ordfører Hans Jørgen Lembourn foreslog, at man lettede afskrivningen på miljøinvesteringer. De sønderjyske kommuner ville sammen ofre en halv milliard på forureningsbekæmpelse.

»Der er blevet ført hetz mod værket«, siger man fra Grindstedværket. Det har kostet værket 60 millioner kroner. Der ligger et skib i Esbjerg fyldt med spildevand fra Grindsted. Spildevandet skal udledes ud for Hvide Sande, men fiskeskuttere spærrer, så skibet ikke kan komme ud. Det er den rene selvtægt.

Det var ikke længere tilladt at smide hvad som helst i havet. Miljøminister Jens Kampmann manede dog til eftertanke. Der kan ikke ske noget ved at udlede det giftige vand, siger han. Atlanterhavet er stort. Biologer i hele landet raser.

Grindstedværket

I London har man fået bugt med sin smog. Det er nu ikke længere sådan, at man føler, at man går i tæt ærtesuppe. Det skyldes opgøret med den åbne kamin. Nu bruger man gas i stedet, og londonerne kan atter trække vejret.

Glistrup

Der var møde i Christiansfeld med Glistrup. Der kom 1100 tilhørere, og mange måtte sendes hjem på grund af pladsmangel. Da Glistrup senere talte i Sønderborg, var der lige så mange tilhørere. Der var mange, der gerne ville høre, hvordan man kunne få en trækprocent på nul.

Mogens Glistrup

Glistrup havde dannet Fremskridtspartiet, og han havde mange forslag: Folk over 60 skal fratages stemmeretten. Det danske skole- og kirkearbejde i Sydslesvig skal ikke længere finan-

sieres fra Danmark. Forsvarsministeriet skal afløses af en telefonsvarer.

»Snakkemanden Glistrup er et blålys, men stemningsbølgen er en realitet« siger man fra SF.

Dødsfald

Mange kendte døde i 1973. Maren Højer fra Lakolk døde. Maleren Sigurd Swane døde 93 år gammel. Pablo Picasso døde af vand i lungerne 91 år gammel. Pedro Biker døde 48 år gammel. Charlotte Ernst døde af leukæmi 34 år gammel. Skuespilleren Christian Arhoff døde 80 år gammel, og den israelske stats grundlægger Ben Gurion døde 87 år gammel

Lokalt

Den sidste DSK-årbog udkom i 1973. Krigsveteranerne var ved at være gamle. De yngste var over 70, og mange nærmede sig 80. De lokale DSK-foreninger fortsatte, så længe der var medlemmer, men årbogen udkom ikke mere.

Der skal opføres 300 fritidshuse nær Arrild. Nørre Rangstrup Kommune har erhvervet 6 ejendomme og 120 ha for 1,8 millioner kroner. Der er gang i feriehustanken. På Rømø har man lidt vanskeligheder med udstykningerne. Rømserne får forkøbsret til kommunens sommerhusgrunde. Thomas Nielsen indvier et nyt flot feriecenter ved Løjt. Det er Dansk Folkeferie, der står bag, og der skal være mange flere feriecentre. Thomas Nielsen er stor i slaget. »Der er brug for 1000 millioner kroner til at bygge feriecentre for«, siger han.

Det med fritiden betyder rigtig meget. Man foreslår, at alle butikker lukker om lørdagen, så butikspersonalet kan få mere fritid, men det, synes de handlende i Haderslev, er en dårlig idé. Også de ansatte i det danske postvæsen vil have mere fri. De vil have indført 5-dages ugen. Mange protesterer. Det vil jo betyde, at man så kun kan få post i hverdagene.

Enhver kan sige sig selv, at det er en umulighed i et velordnet samfund.

Prisen på ejendomme stiger. Man vurderer, at parcelhusene er steget med 30-60%.

Det er svært at holde gang i forsamlingshusene. I Jels Voldsted, på Jels Landbohjem og Øster Lindet Forsamlingshus står man uden værtspar.

Keramikeren Leo Enna har i mange år haft sit værksted i Dynt. Nu er hele området omkring hans idylliske hus omdannet til en stor grusgrav, så Leo Enna overvejer at forlade Dynt. Han kalder området vandaliseret.

Politiet i Sønderjylland omlægges. Gråsten bliver nu hovedsæde for Aabenraa politikreds. Toftlund politikreds har været i fare for nedlæggelse, men man forventer nu, at politikredsen bibeholdes.

Sønderjyllands Symfoniorkester får en ny prøvesal i Sønderborg. Samtidig bygges en koncertsal med plads til 400 tilhørere. Hele byggeriet kommer til at koste 3,2 millioner kroner.

Danfoss runder en milliard i omsætning. Det er nødvendigt at udvide, så man bygger en ny fabrik til 25 millioner kroner. Danfoss vil ligeledes opføre en fabrik i Slesvig, der skal være underleverandør til fabrikken i Flensborg. Perfora i Tiset udvider på grund af en stor eksportordre til Australien. N. O. Trading i Toftlund kan ikke få arbejdskraft nok og søger hjælp i Irland. 50 irere søger job i byen. Amtsrådet køber 10 ha jord i Aabenraa. Her skal den nye Amtsbygning ligge.

Der vil næppe komme et atomkraftværk på sønderjysk grund. Man har længe tænkt, at Barsø ville være et godt sted at placere værket, men de planer er nu taget af bordet.

Dansk Amatørteaters Samvirke DATS fylder 25 år. Grundlæggeren af foreningen, Arne Aabenhus, skriver foreningens historie. Kulturminister Niels Mathiasen sender en personlig hilsen og gratulation.

Camma Larsen-Ledet

Agerskov Sparekasse er kendt for sin kundevenlighed. Nu kan Sparekassen også prale af at have en af landsdelens første elektronhjerners.

Højer vil gerne tiltrække flere turister. Der er flere planer for, hvordan det skal udføres. Man har planer om en færgerute med luftpudebåde. Man vil indrette restaurant i Højer Mølle. Nogle vurderer, at forslagene er urealistiske.

Der er en vis konkurrence mellem de sønderjyske byer. Borgmester Camma Lasen-Ledet siger, at hun synes, Aabenraa er den naturlige centerby i Sønderjylland. Hun kan fortælle, at byen er gået sammen med Rødekro og forbereder en samlet optræden på et stort møde i Sønderjyllands-hallen, hvor man skal drøfte Sønderjyllands fremtid.

Amtsrådet sender Erik Jessen fra Aabenraa ind til Christiansborg. Han skal opsøge Anker Jørgensen og fortælle om de særlige forhold i Sønderjylland. Han medbringer idéer til udvikling af området. Idéerne er kommet fra Sønderjyllands borgmestre og amtsrådsmedlemmer. Det bliver imidlertid lidt af en fuser. Anker Jørgensen har mange problemer at slås med. Han kan ikke afse tid til at modtage Erik Jessen, så der kommer ikke nogen pølse af det skind.

Forsvarsminister Kjeld Olesen arbejder med en rationaliseringsplan. Han meddelte, at man i forbindelse med planen vil nedlægge Tønder kaserne. Den er alt for lille, og øvelsesområdet er også for småt. Jyske Luftværnsregiment, der hidtil har haft til huse på kasernen, skal nedlægges, så det passer fint, at kasernen bliver nedlagt i samme ombæring.

De lokale protesterer, og der bliver

Kjeld Olesen på besøg på Tønder Kaserne

foranstaltet en underskriftsindsamling mod planerne. Samtidig bestemmer forsvarsministeren, at Sønderborg Sergentskole skal udbygges. Her har man nemlig de faciliteter, der skal til. Da Kjeld Olesen senere besøger Tønder, skifter han mening. Nu vil han udvide i Tønder og nedlægge Sønderborg kaserne. Hjemmeværnsskolen i Nymindegab kan med fordel flyttes til Tønder. Der er ved at udbryde revolution i Hjemmeværnet. I Nymindegab har man lige ofret en formue på at modernisere skolen. Kjeld Olesen fortryder igen og har nu planer om at indrette en civilfaglig skole i kasernen.

I Løgumkloster modtager man 49 store klokker. De skal lyde i det nye klokkespil, der hører sammen med Refugiet og Præstehøjskolen. Klokkespillet indvies under navnet Frederik IX's Klokkespil.

Der er mange jubilæer i Sønderjylland det år. Rederiet Lindinger fylder 10 år. Det gør også vikingeskibet Imme Gram.

Rømødæmningen fylder 25 år. I den anledning beslutter digelauget i Ballum at nedlægge havnen. Det Unge grænseværn, der var grundlagt som en sammenslutning af sønderjyske ungdomsorganisationer imod nazismen, fylder 40 år.

Imme Gram

*Det nye klokkespil i Løgumkloster med hele 49 store klokker. Dronning Margrethe er til stede til indvielsen.
Fotos: Historisk Forening, Løgumkloster*

Sydslesvig

I Tyskland var der ikke sket den udvikling, som man havde set i Danmark med at lægge kommuner sammen. Her var der mange små kommuner med hver sin administration. Chefredaktør på Flensborg Avis Karl Otto Meyer foreslår, at man i Sydslesvig laver et storamt, ligesom man har fået det i Sønderjylland.

I det danske mindretal i Sydslesvig vil man gerne kunne se dansk TV, men det kan kun lade sig gøre få steder. Man søger at få bedre TV-dækning for sydslesvigerne.

Cimber Air starter en flyrute til Sild. For 95 kr. eller 45 D-Mark kan man nu

flyve til ferieøen. Det er så nemt, og man forventer en glørværdig fremtid for flyruten.

I Flensborg bliver den sidste sporvogn indstillet, og man kan konstatere, at den danske bog har det godt. Det er stor fremgang i udlånet på Dansk Centralbibliotek i Flensborg.

Slutning

1973 blev et år man husker. Det begyndte som et ganske almindeligt år, men da året var forbi, måtte man konstatere, at der var sket forandringer overalt. Ingenting var, som det før havde været.

Jeg taler (ikke) sønderjysk!

AF NOAH MEYER

Artikelkonkurrencen havde i år
det overordnede tema:
Sønderjysk, hvor man bl.a. kunne
skrive om at tale sønderjysk.
Her får I Noahs personlige
betragtninger om sønderjysk.

Artiklen handler om at vokse op i Sønderjylland med al historien omkring sig. At have en blandet familie, men alligevel ikke selv tale sønderjysk.

Den handler om at være stolt over sine rødder, men alligevel glæde sig til at rejse ud i verden og væk fra lille Sønderjylland. At være sønderjyde er et dilemma mellem trygheden og stoltheden over det lokale islæt og drømme og udlængsel mod en multikulturel verden.

At bo i Sønderjylland er noget ganske særligt

Jeg er selv for ung til at have oplevet krig-

en og konflikten om grænsen, men i og med at jeg bor i Bov, bliver jeg ofte mindet om historien.

Min familie er delt. På min mors side er der rigtig meget historie, og tilhørsforhold har stor betydning. De er vokset op i grænselandet og mine oldeforældre (og bedsteforældre) har oplevet på egen krop, hvordan krigen har delt landet op.

Min fars familie er fra Sjælland. De synes Sønderjylland er frygtelig langt væk, og de påstår, at jeg taler enormt sønderjysk. Spørger man min mor, vil hun mene, jeg taler rigsdansk.

Jeg kan sagtens selv høre forskel på

min måde at tale på, og når nogen virkelig taler sønderjysk. Og jeg ved også godt, at der sniger sig et par sønderjyske ord ind i mit hverdagssprog. Det giver mange sjove episoder. For eksempel, når min sjællandske familie ikke ved, hvad jeg mener, når jeg prøver at fortælle, at min cykel er platset, når jeg ikke kan finde mine pusser, eller når vi skal over grænsen og købe bom.

Jeg synes, den sønderjyske dialekt er meget bondsk, men jeg glæder mig over, at jeg forstår det. Jeg synes også, det er sjovt at lade familien gætte, hvad nogle sønderjyske ord betyder. Kendte sætninger som *gaf i æ fik* eller *æ fissemand* har givet mange timers underholdning.

Men når jeg møder en ægte sønderjyde, har jeg selv svært ved at forstå, hvad der bliver sagt.

Når min mors kæreste snakker, foregår alt på sønderjysk – også hvis han snakker med sine forretningsforbindelser i Køben-

havn. Det er alligevel rimeligt sejt, at han holder fast i sin dialekt. Han siger, det er fordi han ikke kan andet.

I mødet med det syngende (uforståelige) sønderjyske, glædes jeg over, at det trods alt ikke er mit hverdagssprog – og at det ikke er det eneste, jeg kan tale. Tænk hvis jeg, når jeg engang skal til en af de større byer for at studere, kun kunne udtrykke mig på sønderjysk!

Om end jeg er stolt af mine rødder, og godt kan se, at det er en skam, at dialektterne uddør, ville jeg frygte, at man bliver stemplet som bondsk og måske mindre vidende, hvis man kun taler sønderjysk.

Og mens jeg skriver disse ord rammes jeg af lidt dårlig samvittighed. Ikke mindst, når jeg læser min oldemors digt: »Hjertesprog«, der handler om, hvordan hun er vokset op med flere sprog, men dansk blev hendes hjertesprog. Det handler også meget om, hvordan hun elsker de forskellige lokale dialekter. Min oldemor

forstod at gøre dialekter til noget, der skal bevares. Noget charmerende, man kun kan elske.

Digtet starter således:

Mit modersmål var sønderjysk
min far han talte gerne tysk.
Min hjemstavns skønne dialekt
var plattysk, som jeg kan perfekt

Da min oldemor er vokset op i Holbøl,
blev sønderjysk det allerførste sprog hun lærte, og dermed et sprog som at der går rigtig langt tilbage i mit stamtræ.

På grund af hele krigen omkring grænsens placering blev tysk til et sprog, man ikke talte i mine oldeforældres hjem. Her talte man dansk! Med sproget kunne man signalere, at selvom man boede på den tyske side af grænsen, var man stadig dansk af sind.

Min oldemor skriver følgende om det danske sprog i sit digt:

Så mange mål det er og dog
blev ét kun til mit hjertesprog
Blev sproget, som jeg bedst kan li'
og drømmer mine drømme i

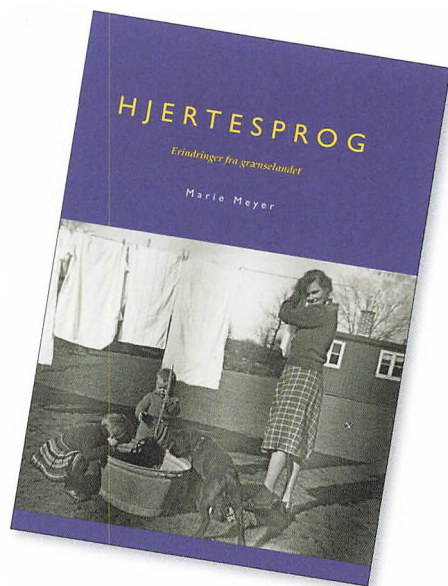
Og med det i mente må jeg jo sige, at jeg IKKE taler sønderjysk. Jeg taler dansk. Skal jeg tale sønderjysk, er det som et fremmedsprog - ord jeg skal tillære mig. Så min sjællandske familie mener måske, jeg taler bondsk og sønderjysk, men det er nok bare tonefaldet de hører. For det sprog, jeg snakker, er rigsdansk.

Og jeg er glad for, at jeg taler rigsdansk. Jeg tror, det er en fordel for mig, når jeg snart skal studere i en af landets andre egne.

Men jeg vil dog håbe, at det sønderjyske bevares, og at jeg stadig kan høre den unikke dialekt, når jeg kommer hjem til Sønderjylland. Jeg vil derfor slutte med sidste vers i min oldemors digt:

Den sønderjyske tones lyd
for mig er ret en hjertefryd
og når jeg nu får mere tid
jeg frisisk lære vil med flid

Måske kommer jeg en dag til at lægge lidt mere flid i at tilegne mig min hjemstavns dialekt. Men lige nu er det tysk og engelsk, jeg arbejder så hårdt på at få lært - det er jo ifølge skolen de sprog vi får mest brug for i fremtiden ...

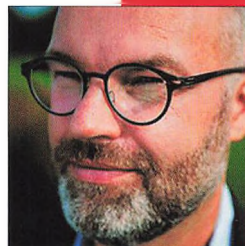
Noah Meyer: er 17 år og går på Agerskov Ungdomsskole.

Jeg er født og opvokset i Sønderjylland, og bor sammen med min mor og min lillesøster i Bov. Til dagligt taler vi rigsdansk, men min mor slår over i sønderjysk, når hun taler med sine barndomsvenner eller selv bliver tiltalt på sønderjysk. Min søster og jeg har aldrig rigtig lært at tale sønderjysk. Men hvem ved om »sønderjysk« en dag bliver et fag i skolen, og om mine børn måske kommer til at lære »æ sproch« ...

100-ÅRET

Artikler
og digte

måtte sno sig,
spredte sig ud
- og kom stærkt igen

Af Simon Faber

Flere års forberedelser var på plads, da 100-året for Genforeningen begyndte. Med omtrent 1100 aktiviteter var der lagt op til et omfattende program i alle dele af landet. Fejringen kom også godt og synligt fra start - men noget ugræs føg over hegnet! Pandemien gav jubilæet en forlænget og mere spredt form helt frem mod efteråret 2021. Men den fascinerende historie om Sønderjylland fængede alligevel mærkbart og målbart - også nord for Kongeåen.

I foråret 2016 drøftede borgmestrene for de fire sønderjyske kommuner behovet for en koordinering af forberedelserne til 100-året for Genforeningen. I lyset af de historiske nøglebegivenheder i bl.a. Christiansfeld, Skibelund Krat og Ribe blev kommunerne Kolding, Vejen og Esbjerg inddraget, således at hele den oprindelige sønderjyske geografi blev repræsenteret

Der blev rettet henvendelse til regeringen, og i juni 2016 kunne undervisningsminister Ellen Trane Nørby (V) meddele, at der ville blive nedsat en særlig embedsmandsgruppe. Således fik jubilæet sin officielle forankring i både staten og et Præsidium bestående af 7 sønderjyske borgmestre samt repræsentanter for de nationale mindretal, Grænseforeningen, Region Syddanmark, Museum Sønderjylland, Historisk Samfund for Sønderjylland og en repræsentant for erhvervslivet.

Præsidiet konstituerede sig med Aabenraas borgmester Thomas Andresen som

formand og et forretningsudvalg med Vejens borgmester Egon Fræhr og statens udpegede repræsentant, generalkonsul Kim Andersen. Det blev ligeledes fastlagt, at Aabenraa skulle være hjemsted for en projektledelse med et særligt sekretariat, hvor undertegnede i foråret 2017 blev udpeget som projektleder. Præsidiet fastlagde i sit kommissorium en række principper for fejringen, herunder dens folkelige karakter og fokuseringen på de historiske mærkedage, og ikke mindst en kompakt tidsmæssig ramme:

Præsidiet tilstræber et attraktivt, synligt og sammenhængende program af berigende oplevelser på lokalt, regionalt og nationalt niveau i hele Danmark, som hovedsageligt finder sted fra og med en markant optakt i starten af 2020, fremhæver afstemningsdagene i februar og marts og når sit officielle højdepunkt på de historiske mærkedage 10.-12. juli i Sønderjylland.

Præsidiet for Genforeningen

Ud fra disse retningslinjer begyndte den landsdækkende mobilisering og koordinering af aktiviteter. En temasamling hjalp til at inspirere potentielle aktører med forskellige vinkler på historien og dens aktuelle betydning, og puljer på kommunalt, regionalt og nationalt niveau styrkede incitamentet. Genkendeligheden på tværs af de vidt forskellige aktiviteter blev sikret med et karakteristisk logo og tilhørende designelementer, som prægede hjemmesiden, tryksagerne og indgik i mange aktørers eget PR-materiale.

Præsidiet definerede i 2018 en række fyrtårnsprojekter, herunder et nøgleprojekt fra hver af de 7 kommuner. Mobiliseringen tog fart i 2019, så det færdige program, der blev præsenteret i DR Byen i januar 2020, bød på omtrent 1100 planlagte aktiviteter. Fra januar til juli var der lagt op til en fejring over hele landet: med en markant optakt i København, markeringen af de to afstemninger i februar og marts og siden en opbygning frem mod 100 året for Christian den X's ikoniske ridt på den hvide hest.

Realisering og omlægning

De første to måneder af realiseringen forløb planmæssigt. Åbningsweekenden i København og åbningen af Museum Sønderjyllands nye udstilling på Sønderborg Slot blev synlige højdepunkter i januar, som slog igennem i både landsdækkende TV og i de kulørte blade. I februar var det de over 30 afstemningsfester i Sønderjylland, der tiltrak flest gæster og opmærksomhed. Mange steder var der lagt sær-

Afstemningsfest på Hotel Frosch i Toftlund i en smukt pyntet sal

lige kræfter i udsmykningen, programmet og det sønderjyske kaffebord.

Omtrent 300 aktiviteter nåede at blive afviklet, inden en ubuden gæst vendte op og ned på alt. Præcis 100 år efter afstemningen om Flensborg, blev grænsen stort set lukket, og det resterende program måtte vige af sporet.

Regnen gav grøde

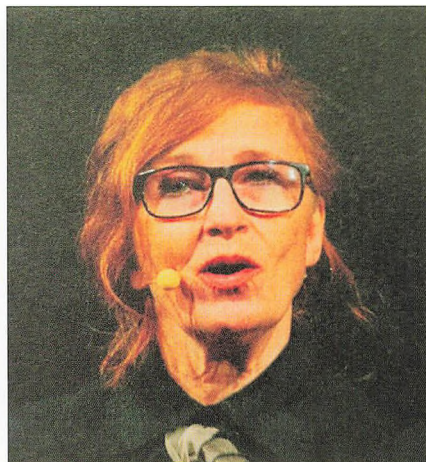
Midt i den første nedlukning viste det sig imidlertid som en styrke, at aviser, forlag og mediehuse kunne rulle de planlagte dokumentarer, debatprogrammer, kronikker, bogudgivelser, podcasts og magasiner ud til en modtagelig befolkning - mange havde fået megen luft i kalenderen, og det gav høje lytter- og seertal. DRs flag-skibsproduktion »Grænseland« opnåede næsten en million seere, og også de regionale sendeflader på TV-Syd og DK-Syd talte over hundredetusinde seere. Forlag og podcasts melder ligeledes om god rækkevidde. Og måske hjalp også de kraftige formaninger fra Bodil Jørgensen, der viralt nåede over 2 millioner danskere.

Ganske berettigede formaninger i øvrigt, for Kulturministeriets Epinion-måling havde i 2019 afsløret, at kun 8% af danskerne umiddelbart kunne komme i tan-

ker om Genforeningen som historisk begivenhed - med en forventelig overvægt af ældre mænd i Sønderjylland. Efter sommeren kunne Præsidiets glæde sig over, at det umiddelbare kendskab var tredoblet i hele landet, med særlige løft i de yngre aldersgrupper, hos kvinder og på både Sjælland, Fyn og Nordjylland. »For mig er det allervigtigste, at det bliver en fejring, som hele Danmark tager del i« havde Dronningen pointeret i et interview med magasinet Grænsen i december 2019. Den mission lykkedes.

Snart begyndte lokale kræfter i alle dele af landet at genetablere foredrag, markeringer og udstillinger. Før nedlukningen meldte 80% af arrangørerne tilbage om fulde huse, men også herefter tiltrak de fleste aktiviteter godt med publikum og nåede »loftet« i de gældende restriktioner.

I sommeren 2020 blev Sønderjylland nærmest overrendt af historieinteresserede danske feriegæster; ja Sønderborg Slot måtte i perioder bede gæsterne om at holde sig væk. Frem mod november kunne 700 aktiviteter realiseres i mere eller mindre corona-tilpasset form: Kunstnere optrådte for 50 gæster med afstand i stedet for et tætpakket forsamlingshus. DR flyttede sin premiere for den vellykkede

Sangen genforener - Sangens hus' projekt om sangens rolle i Sønderjylland og »De forbudte sange« med Bodil Jørgensen og Martin Schacks Trio tog udgangspunkt i de sange, der blev censureret af statsmagten efter 1864

serie »Grænseland« til en drive-in-bio i Rødekro. I Farum streamede kommunen sit festarrangement ved den lokale genforeningssten. Udstillinger i bl.a Lemvig, Aarhus og Sorø blev tilpasset. Og fællessangens særlige rolle i den danske folkesjæl blev fornyet med uventet styrke.

De største af projekterne lod sig imidlertid ikke realisere i 2020. Derfor aftalte Præsidiets og Kulturministeriets at give plads til en relancering af jubilæet i foråret 2021, hvor de fleste af flagskibene kom i havn - med Dronningens udsatte, stort anlagte besøg i Sønderjylland den 13. juni som det festlige højdepunkt.

I det forkortede program langs østkysten kunne de fire involverede kommuner – Kolding, Haderslev, Aabenraa og Sønderborg – bidrage med et mix af historisk aura og modernitet. En nyfortolket æresport i ståldesign lagde skarptskåret ud på en dag, hvor Slesvigske Musikkorps, DGI Sønderjyllands gymnaster og Forsvarets (let upræcise) F-16 med Dannebrog var tydelige referencer til den historiske fejring den 11. juli 1920. Mens det i 1920 primært var i Tønder, at kongen mødte repræsentanter for den tyske befolkningsdel, kunne Dronningen og Forbundspræsidenten i 2021 sammen besøge det

Dronningen med hofdame og adjutant i Skibelund Krat (foto: skibelundforeningen)

tyske mindretals nyrenoverede museum i Sønderborg og afslutte rundvisningen med en symbolsk plantning af en eg og en bøg - træer, der traditionelt var forankret i hver sin nationale lejr.

Under det vellykkede show på Alsion med officielle taler og underholdning gav Forbundspræsidenten udtryk for sin veneration for dansk kultur, og statsministeren gentog sit budskab til det tyske mindretal: »Ihr gehört auch zu Dänemark«.

Efter sommerferien fulgte endnu en række stærke begivenheder: Et solbestrålet dronningebesøg i Skibelund Krat, Sangerfesten på Skamlingsbanken, en festaften i Hørsholm og folkemøderne i Jelling og Ribe.

I det hele taget blev de centrale historiske steder for Genforeningen slået fast: Christiansfeld med det ikoniske ridt på den hvide hest, Dybbøl med sin symboliske betydning for både nederlag, fest og forsoning, og Folkehjem, Skibelund Krat og Skamlingsbanken som symboler for den stærke folkelige forankring. Men også Tøndergade på Vesterbro, mindeparken i Aarhus og byer som Farum, Jelling og Assens fik koblet deres lokale dimension på det runde jubilæum.

Til gode har vi den fulde opførelse af operaen »Grænsemageren«, der får premiere på Alsion i september 2022.

Refleksion - historisk tilbageblik og opsummering

Det blev tankevækkende, at mange af de temaspor, som programmet blev bygget op på, viste sig at få deres egen aktualitet i nutiden.

Om folkets selvbestemmelsesret er meget blevet skrevet. Set i bakspejlet blev delingen af hertugdømmet Slesvig efter befolkningens sindelag (samt supplerende hensyn til Tøndermarskens afvanding) langtidsholdbar og bæredygtig. Moderat, men ikke minimalistisk, kaldte historikeren Hans Schultz Hansen den grænsedrag-

ning, som H. P. Hanssen havde motiveret således: *Opnår vi denne grænse, har vi ... en del tyskere indenfor rigets grænser, men dog ikke mere end at vi vil kunne opsluge det i løbet af et par menneskealdre.*

Men også 100 år senere blev der indarbejdet særlige hensyn under pandemiens grænselukninger, ligesom debatterne om tosprogede byskilte og om prædikener på eget sprog viste to livskraftige mindretal, der ingenlunde lod sig »opsluge«.

Og ud i Europa? Pandemien spændte desværre ben for jubilæets europæiske vinkling, hvor en række konferencer, kulturfester og ungdomsmøder skulle i 2020 have taget en aktuel temperatur på Europas andre grænseegne. Det synes dog åbenlyst, at kulturel identitet fortsat er en afgørende - og sejlivet - faktor. Den amerikanske præsident Wilson havde givetvis undervurderet styrken og kompleksiteten heri. Kun få andre grænser, der blev trukket efter »folkenes selvbestemmelsesret«, består i dag, og fra Belfast i vest til Kiev i øst fremstår de kulturelle brudflader fortsat tydelige og desværre eksplosive i dag.

Gjorde den nye grænse Danmark skæv?, spurgte programbogens første bind. Og kan grænsen skabe vækst?

Grænsens store økonomiske betydning blev ufrivilligt demonstreret i 2020. Den 14. marts, nøjagtigt 100 år efter afstemningen om Flensborg, lukkede grænsen for almindelig persontrafik. De små overgange blev lukket helt, og gårde som Vilmkær, hvis jorde blev gennemskåret i 1920, opnåede landsdækkende berømmelse, da de lige som for 100 år siden var fanget med et ben på hver side.

Effekterne af lukningen blev et studie i grænseoverskridende økonomi: Sønderjyske købmænd løb i perioder tør for øl, mens den store grænsehandel syd for grænsen måtte trække på tyske hjælpepakker. Sommerhusbranchen kæmpede for at genåbne grænsen for tyske turister,

De mange turister kunne bl.a. se Museum Sønderjyllands udstilling om H.P. Hanssen i Aabenraa

og byer som Tønder og Flensborg våndede sig i mangel på handlende fra den anden side. Da grænsen blev genåbnet den 15. juni (på selve genforeningsdagen!), blev der etableret gensidige særregler specifikt mellem Danmark, Slesvig og Holsten. Den gamle helstat genopstod for en stund.

Den indenlandske turisme oplevede en stærk renæssance, og københavnske dialekter prægede lydbilledet i de sommerlige sønderjyske købstæder - ganske som i juli 1920.

Før 1864 udgjorde hertugdømmerne Slesvig og Holsten en bærende søjle i det danske monarkis økonomiske og teknologiske styrke. Helstatens næststørste byer efter København hed Altona og Flensborg, eksporten til England foregik via Tønning, og den første jernbanestrækning blev anlagt mellem Kiel og Altona. Efter Genforeningen satte en national kraftanstrengelse ind for at indlemme Sønderjylland i Kongeriget, mens de daværende afsætningsmarkeder for det regionale erhvervsliv blev skåret over. Sydslesvig og Nordslesvig/Sønderjylland var nu blevet udkantsområder i hver sit land: Hvad blev resultatet?

I det samlede Danmark tippede balan-

778 borgere fra Danmark og Nordtyskland bidrog i samarbejde med kunstneren Iben Høj til udstillingen »Grænseløse Sting« på Trapholt (foto: Elin Brodersen)

cen mere og mere mod øst og nord: Kolding blev større end Haderslev, Aarhus blev universitetsby nr. 2, og Odense fulgte efter. Men den nødtvungne turn-around i det sønderjyske erhvervsliv lagde også kimen til nye erhvervseventyr med Gram, Fleggaard og Danfoss som de mest kendte eksempler.

Landbrugets produktionsevne blev markant forøget gennem omstilling til intensivt landbrug, afvanding af Tøndermarsken (som Emil Nolde ikke brød sig om!), og en mere effektiv jordfordeling. Forædlingen i mejerier og slagterier lagde grunden til nutidens fødevareklynge. Og så i 2020 ligger det sydlige Jylland højt placeret i statistikken over heste, grise, køer og får, mens det til gengæld - i læ af det nye hegn - er lykkedes at få vildsvinebestanden næsten i nul.

Med sine jævnbrydige mellemstore købstæder uden storbyen Flensborg fik Sønderjylland det demografisk svært. Ikke desto mindre står det sydlige Jylland i dag med betydelig industriel tyngde og landets næsthøjeste BNP pr. indbygger. Trods tilsvarende nationale programmer syd for grænsen må man indtil videre konkludere, at delstaten Slesvig-Holsten betalte en højere regionaløkonomisk pris - et aktuelt studie fra Kiel-universitet betegner området som en industriel »bølge-dal« mellem Hamborg og Sydjylland.

I jubilæumsåret 2020 blev flere af disse trends trukket ekstra tydeligt op. Hurtigtogene mellem København og Hamborg udelader nu Flensborg, men standser i Padborg. Domstolen i Leipzig gav sit afgørende grønne lys for Femernbæltforbindelsen, og Esbjerg, den nye Englands-havn efter tabet af hertugdømmerne, kigger ind i en styrket betydning for både energi og militær. Ejendomsrådgivere i landsdelen har haft overraskende travlt i 2020, hvor området stod godt rustet til en ny virkelighed med hjemmearbejde, take-away og afstand - og senest med mange

velhavende tyske tilflyttere fra Bayern, Sachsen og Ruhr-området.

Efter udskillelsen af Dansk Vestindien og Island fuldbrydede Danmark i 1920 sin udvikling til en egentlig nationalstat. Efter årtiers internationalisering som fremherskende præmis, blev skillelinjen mellem globalister og nationalister i det sidste årti atter tydeligere. Idealet om små, men selvstændige, mere fleksible nationer lever - fx i det Forenede Kongerige vest for Nordsøen. Og hinsides NATO og EU afspejler et stigende antal bilaterale aftaler betydningen af den enkelte stat.

2020 blev således året, hvor nationalstaterne for alvor kom tilbage på scenen. Den ubudne virus udfordrede staterne i al deres forskellighed; politisk handlekraft, administrativ effektivitet, og ikke mindst kommunikativ gennemslagskraft og social kapital blev synlige succesparametre i pandemien. Grænselandet fik skåret disse forskelle ud i pap: Med fællessang, høj digitalisering og central styring - men også minkslagting - nord for grænsen modsat udfordringerne med føderalismens decentrale beslutningsgange, vaccinemodstand og papirbåren træghed i den sydlige del. Det gamle hertugdømme er vitterligt landet i to vidt forskellige nationalstater.

Ikke desto mindre vurderer over tre fjerdedele af grænselandets befolkning, at de har meget til fælles på tværs af den hundredårige grænse, som ca. 15.000 pendlere krydser dagligt. Slesvig-Holsten og Syddanmark har i 2021 indgået aftale om en fælles udviklingsalliance. Dualismen mellem dansk og tysk identitet står således side om side med ønsket om regional sammenhængskraft og et godt naboskab. Det gælder også på nationalt niveau:

Danmark og Tyskland er både nabolande og tætte partnere - politisk, historisk, økonomisk og kulturelt. Begge lande har i årtier været medlemmer af EU, og sammen står vi overfor helt nye udfordringer i den verden, vi lever i,

Figurteaterets forestilling Julia og Rasmus om adskillelse og genforening i grænselandet 1918-20 kunne endelig opføres i september 2020

lød det i erklæringerne for det dansk-tyske kulturelle venskabsår, som regeringerne havde fået smedet til 2020.

I et historisk perspektiv er det en enestående udvikling: Gennem århundreder har forholdet til den sydlige nabo givet anledning til spændinger og væbnede konflikter på den jyske halvø. Først efter Anden Verdenskrig fulgte den gradvise stabilisering med mindretalsordninger og det regionale samarbejde, som præger naboskabet i dag.

Kulturprogrammerne for 2020 var udformet som et tæt samspil mellem venskabsårets tilbud i hele Tyskland og den omfattende markering af 100-året. Sportsbegivenheder og musikfestivals var designet til at gå på opdagelse hos hinanden, og tusinder af skoleelever skulle mødes på tværs af grænsen i teater, sang og læring. Pandemien gik hårdt ud over netop dette samspil. Restriktionerne umuliggjorde skoleudveksling, aflyste festivaler, ungdomstopmøder og dansk-tyske festgudstjenester og betød, at delstaten Slesvig-Holsten efter flere udsættelser endte med helt at aflyse sin stort anlagte fejring i Flensborg. 2020 blev i stedet for et år,

hvor asynkrone restriktioner gjorde grænsen til en mere tydelig barriere, end den havde været længe.

Det hører imidlertid med til billedet, at jubilæumsårets dansk-tyske side kom godt fra start og i mål. Dronningens besøg i september 2019 udfoldede sig i en særdeles god atmosfære i både Sydslesvig og den slesvig-holstenske offentlighed.

Åbningen af Nationalmuseets Tysklandsudstilling to måneder senere blev en markant begivenhed, og 100-årets optakt i januar 2020 trak mange glade slesvig-holstenske gæster til København. Trods restriktionerne kunne en række aktører realisere fine forløb med tyske film i de danske storbyer, Trekantområdets forfattermøder på begge sprog, Thorvaldsen i München og Brecht i København. Den tyske Forbundspræsidents deltagelse ved de afsluttende festligheder i Sønderjylland i juni 2021 og Dronningens genbesøg i Berlin og München i november kunne således understrege naboskabets kvalitet - 101 år efter grænsedragningen.

Det er imidlertid i vores danske kultur, at dramaet om den sydlige grænse har fået sin stærkeste og mest langvarige udløber. Behovet for et dansk og nordisk forankret udtryk og en ambitiøs, folkelig forankring blev en - ofte undervurderet drivkraft - til nogle af de ypperste frembringelser i dansk kultur. Den fik sin styrke i det dialektiske; den skiftende vekselvirkning mellem præference og afgrænsning, snart til tyske, snart til franske, italienske og angelsaksiske impulser.

Mange kunstarter blev præget af dette incitament - billedkunsten, arkitekturen, litteraturen og musikken. Den ydre grænsevold Dannevirke blev, som kunsthistorikeren Mirjam Gelfer-Jørgensen udtrykker det, fulgt op af et indre skønvirke, som helt inde i de private hjem prægede broderi, indretning og byggestil i behovet for at skabe en egen dansk stil og få flest mulige i den lille stat til at være med. Skal

læseren have bevis for denne tese, vil jeg blot opfordre til at se boligprogrammer fra nabolandene. »Synåle som kampmidler« lød det i et af foredragene i Jelling, byen, der selv fik en rolle som et åndeligt Dannevirke.

Det gælder i særlig grad den danske sangskat, der i omfang og niveau er uden sidestykke i Europa. Store dele af den blev formet samtidigt med opgøret om hertugdømmerne, hvor fællessangen fik en nøglerolle som markør for det folkelige og nationale fællesskab. Mangfoldige referencer til grænselandets historie - både tydelige og mere underspillede - kan fortsat spores i vores sangbøger, hvor sangene fra 1800-tallet og perioden omkring 1920 stadig står centralt. 100 år efter blev det tydeligt, hvor stærk appel fællessangen fortsat har. Sangene fra 1920'erne og 2020'erne har optaget sindene i identitets-debatter om ugræs, højtider i København og blonde piger. Flere nye

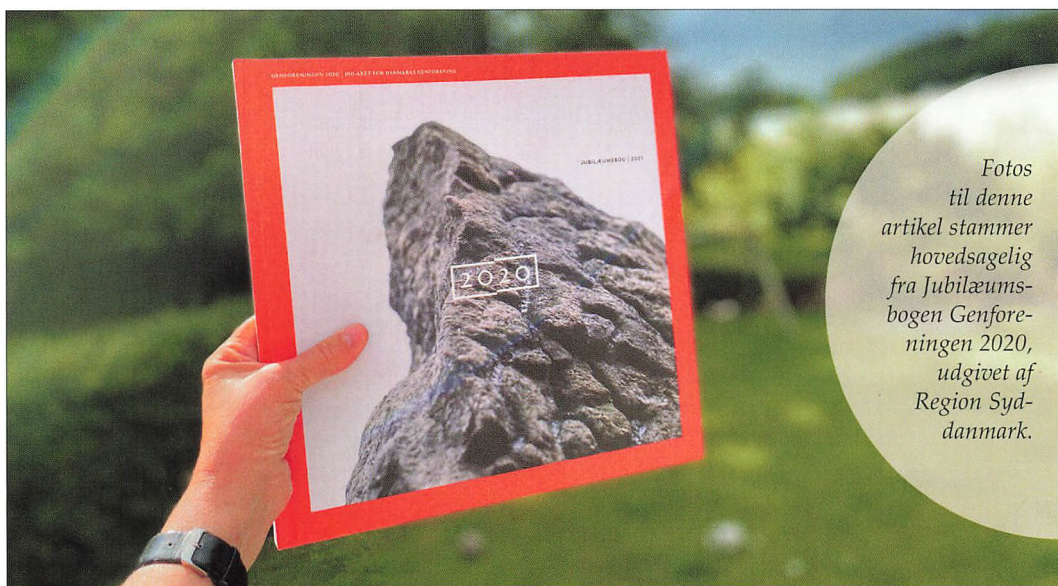
sange fra jubilæet fandt plads i højskole-sangbogens 19. udgave.

I et 2022, der er fuld af politisk drama langs Vestens store og små brudflader, ved Detroit River, Don, Wisla og Formosa, mindes vi om, at historien ikke er slut, men strømmer. Som det hedder i en af jubilæets nye sange i Højskolesangbogen: *Hver dag en ny dag*.

558 Hver dag en ny dag Marianne Søgaard

B^b A^o D⁷
 Hver dag en ny dag, hver dag en ga - ve
 Gm⁷ Gm/f E^b E⁷
 Se dig om - kring. Vil du de - le
 F/e^b Dm⁷ Gm⁷ Cm⁷
 blom - stren - de ha - ve med an - dre
 E^b D⁷ Gm
 el - ler slå ring om dig selv og du

Simon Faber stammer fra Flensborg og er cand.mag. fra Aarhus Universitet. Efter en årrække i Aarhus, København og Malmö og ansættelser i forlagsbranchen, DR og Sydslesvigsk Forening var han fra 2011 til 2017 overborgmester i Flensborg. Herefter blev han projektleder for 100-året for Genforeningen. I forbindelse med jubilæets afrunding i 2021 modtog han Ridderkorset. Han bor i dag i Hostrupskov og arbejder som chefkonsulent for Region Syddanmark, ligesom han varetager en række bestyrelsesposter.

Fotos til denne artikel stammer hovedsagelig fra Jubilæumsbogen Genforeningen 2020, udgivet af Region Syddanmark.

Et teater *for alle*

Af Steffen Lomholt Pedersen
(foto: Søren Hasselgaard Skaaning)

Teatret Møllen er egnsteatret i Haderslev Kommune. Her er ambitionerne høje og missionen klar: »Vi skal lave teater, der kan samle mennesker«. Det afspejler sig blandt andet i repertoiret for den nuværende sæson, hvor Møllens forestillinger har en bred appel, der kan opleves af mange - på tværs af generationer.

Skuespiller Ole Sørensen har et hav af roller bag sig og med »Et juleeventyr« tilføjer han Charles Dickens Ebenezer Scrooge til listen (Foto: Teatret Møllen)

»Teater, der kan samle folk«. Det er en af overskrifterne for de forestillinger og arrangementer, der finder sted på Teatret Møllen i denne sæson, hvor målet er at samle folk på tværs af aldersgrupper og interesser. En målsætning, som teater og scenekunst egner sig særligt godt til.

Teater er en fælles oplevelse. Det er en ting, vi gør sammen med andre, hvor vi aktivt vælger at opleve noget i fællesskab. Det er noget af det, som jeg synes, teater er bedst til. Og den slags oplevelser er der brug for nu ...

Sådan lød det fra Nikolaj Mineka, teaterchef hos Teatret Møllen i Haderslev, i forbindelse med lanceringen af programmet for sæson 2022/23. Udmeldingen kom i kølvandet på to sæsoner, der i høj grad har været præget af corona-pandemien, hvor hele kulturlivet i Danmark blev lukket ned ad flere omgange. Dengang var afstandtagen og coronapas hverdag på egnsteatret, men sæson 2022/23 bliver set i et mere optimistisk lys, hvor folk igen må mødes.

Til publikum i alle aldre

En af de forestillinger, der skal være med til at samle folk i denne sæson, er Teatret Møllens *Et juleeventyr*. En forestilling for hele familien. Her kan publikum opleve skuespiller Ole Sørensen, der har været aktiv på egnsteatret i mere end 40 år, i rollen som alletiders største fedtsyl, Ebenezer Scrooge.

Ebenezer afskyr julen og har intet tilovers for hverken gavmildhed eller familiehugge. Det er den klassiske historie om Charles Dickens sure, gamle gnier, der kun tænker på profit og penge. Historien findes i et utal af versioner - både på de skrå brædder og på film. I Møllens udgave af eventyret bliver staffagen dog barberet væk, og publikum kommer helt tæt Ebenezer og hans historie.

Det kan til tider godt blive lidt uhyggeligt. Heldigvis for Ole Sørensen er han ikke alene på scenen. Med sig har han Iza Mortag Freund, der tidligere har medvirket i Møllens forestillinger med *Romeo + Julie* samt *Den første sten*. Forestillingen har premiere den 5. november og spiller både på teatret i Haderslev og på turné i resten af landet.

En sønderjysk musikforestilling

Til næste år bliver et af højdepunkterne på Teatret Møllen den fællesforestilling, som teatret har med det lokale projektteater, Æ Teater. Æ Teater blev startet i 2019 af de to unge skuespillere, Thea Kastberg og Linnea Fabricius, som et teater for unge i hele Sønderjylland.

Den fælles forestilling har fået titlen *Omve'n hjemve* og er baseret på den sønderjyske sangerinde Rikke Thomsens debutalbum. Forestillingen handler om det valg, som mange unge sønderjyder står overfor, når de skal beslutte, om de skal forlade landsdelen og jagte drømmen i storbyen.

Rikke Thomsen selv er ikke med i forestillingen, men hun skaber musikken i

Æ Teater og Teatret Møllens forestilling »Omve'n hjemve« er baseret på den sønderjyske sangerinde Rikke Thomsens debutalbum af samme navn (foto: Anna Marin)

samspil med musiker Johannes Smed, der kommer til at stå på scenen sammen med Thea Kastberg, Linnea Fabricius og skuespiller Anne Blomsgård. Forestillingen bliver instrueret af Rasmus Ask, der står bag en lang række af Møllens nyere forestillinger, heriblandt den Reumert-vindende *Mod til at dræbe, Haabet* og *Det ensomme hjerte*.

Teatret Møllen har tidligere samarbejdet med Æ Teater. Møllens teaterchef, Nikolaj Mineka, er også en del af projektteatrets bestyrelse, men det er dog ikke årsagen til, at teatret nu producerer *Om' ven hjemve* sammen med Æ Teater, forklarer han: *Det gav bare rigtig god mening. Forestillingen peger på mange måder ind i noget, vi tidligere har arbejdet med på Møllen, hvor vi også har haft besøg af Rikke Thomsen før. Vi kunne godt have hjulpet Æ Teater på anden vis uden direkte at involvere hele Møllen i projektet. Her giver det bare så meget mening, at det ikke kunne være anderledes.*

Omve'n hjemve får premiere på Teatret Møllen den 22. april 2023.

Undervejs i teaterkoncerten »Arbejder - Sange fra hjertet« bliver der spillet både kendte og ukendte sange fra Arbejdersangbogen, der officielt blev udgivet for godt 100 år siden (foto: Teatret Møllen)

Stemningsfuld og energiladet koncert

Sæson 2022/23 bliver rundet af med en genopsætning af Team Teatret, egnsteatret i Herning Kommune, og Teatret Møllens co-produktion *Arbejder - Sange fra hjertet*. Forestillingen havde oprindeligt premiere september 2021, men bliver genopført på ny i denne sæson med det samme hold som før.

Arbejder - Sange fra hjertet er en teaterkoncert, der, til trods for sangbogens politiske rødder, kan opleves af alle. Kernen i forestillingen er ikke centreret omkring det politiske, men om de værdier og historier, som er helt grundlæggende for vores samfund i dag. Det er derfor ikke vigtigt, om publikum er skolelærere eller direktører, eller om de anser sig selv som en ægte

»arbejder«. Musikken i forestillingen kan alle spejle sig i. I forestillingen medvirker skuespillerne Stig Reggelsen Skjold, Marie Vestergård Jacobsen og Line Vejgaard Kjær, der er en del af Team Teatrets ensemble. Fra Møllen medvirker Klaus Andersen og Connie Tronbjerg, der også har været en fast del af Møllen i mange år. Derudover medvirker to musikere: Nana Schwartzlose og Johannes Smed, hvor sidstnævnte også er kapelmester.

Forestillingen blev rost af anmelderne, da den spillede forrige sæson, og holdet bag glæder sig rigtig meget til at skulle afsted på turné med forestillingen igen.

Arbejder - Sange fra hjertet spiller på Teatret Møllen den 23. til 25. maj 2023 og på turné rundt om i landet.

Møllens guldbryllup

Der er naturligvis også en masse andet på programmet hos Teatret Møllen i denne sæson. Foruden ovennævnte er der som altid en masse gæstespil på teatret, hvor publikum kan opleve noget af landets bedste scenekunst. Teatret Møllen har også sin egen lille højskole, hvor der med jævne mellemrum inviteres til »højskoleaftener« med fællessang og spisning i kældercaféen.

Lidt længere ude i fremtiden venter blandt andet et snarligt 50-års jubilæum. Teatret Møllen blev etableret i 1974, hvor der i de første mange år blev arbejdet med at skabe børneteater, der var i øjenhøjde med børnene. En tradition, der er bragt

videre til i dag. Indtil 2014 blev Møllen ledet af teatrets dramaturgiat (gruppe som rådgiver om repertoire og opsætning af forestillinger) med scenograf, instruktør og manuskriptforfatter Gitte Kath i spidsen. I 2014 overtog Nikolaj Mineka, uddannet på Skuespillerskolen ved Aarhus Teater, ledelsen af Møllen.

Gitte Kath er stadig en hyppig gæst på teatret. Lige siden 1974 har hun stået for at designe plakaterne til Teatret Møllens forestillinger og gør det fortsat den dag i dag. Gitte Kath har sidenhen også engageret sig i den internationale plakatkunst - både som jurymedlem og som udøvende kunstner.

Steffen Lomholt Pedersen: Steffen er uddannet journalist og cand.public. Han har arbejdet hos Teatret Møllen siden 2018 som PR og kommunikationsmedarbejder og freelancer og derudover som journalist og anmelder hos »Vi Elsker Media«.

*Teatret Møllen set fra gaden i Haderslev
(foto: Teatret Møllen)*

DEN GAMLE DIGEGREVES GÅRD

Klægager

Kåret til Danmarks smukkeste Bondegård

Beliggende på kanten af Marsken med udsigt til dige og Nationalpark Vadehavet. 11 sengepladser. Plads til 75 spisende gæster. Vi hjælper gerne med at arrangere frokost, kaffebord eller middag i forbindelse med udflugter eller andre arrangementer. Gode fortællinger og tilbud om guidede ture på egnen.

Ruth og Christian Lorenzen

Østerende 13 . Ballum . Telefon 2393 1511
www.klaegager.dk . mail@klaegager.dk

Sønderjysk

Af Elin Fredsted

Professor Elin Fredsted giver et rids af den sønderjyske dialekts historie, beskriver karakteristiske træk ved sønderjysk og giver et bud på, hvorfor det er vigtigt at bevare sønderjysk ...

Den sønderjyske dialekt

Sønderjysk er en af de dialekter, der har holdt sig bedst som levende talesprog. I de senere år er der opstået interesse for også at skrive sproget - specielt på internettet.

En kort beskrivelse af sønderjysk

Når sprog kommer i kontakt med hinanden, kan det være svært at skelne mellem sprogenes egen udvikling og påvirkning fra beslægtede sprog. Dette er også tilfældet for sønderjysk, der igennem flere århundreder har været i kontakt med de nørrejyske dialekter mod nord og med nedertysk (plattysk), nordfrisisk og højtysk mod syd. Hertil kommer så en massiv rigsdansk indflydelse efter 1920.

I det 19. århundrede blev folkesprogenes nationale tilhørsforhold et kontroversielt emne. I 1848 betegnede den tyske sprogforsker Jacob Grimm sproget på den jyske halvø som 'saksisk'. Hans vigtigste argument var, at jysk har foranstillet be-

stemthed (bestemt artikel) foran substantiverne ligesom de vestgermanske sprog (som f.eks. højtysk, nedertysk, frisisk og engelsk): altså 'æ sprochen' i modsætning til de nordiske sprog, der har efterstillet artikel som rigsdansk: 'sproget'.

Grimms teser vakte harme hos danske sproghistorikere. Imod Grimms tese taler, at den foranstillede artikel ikke findes i alle jyske dialekter, og at bestemthed i det hele taget først dukker op i middelalderdanske tekster i det 13. århundrede. På Danmarkskortet kan man se den omdiskuterede artikelgrænse, der går gennem Jylland.

Sproghistorikeren Peter Skautrup fremhæver et århundrede senere artikelgrænsen gennem Jylland som et vigtigt kriterium for at skelne mellem de forskellige jyske dialekter: »I vest- og sønderjysk bruges foranstillet artikel ligesom i tysk, frisisk, hollandsk og engelsk« (1944 I:138). Dette er et træk, der adskiller de vest- og

sønderjyske dialekter fra nordgermanske sprog som norsk og svensk, der konsekvent har efterstillet artikel (språket, det svenska språket), mens det rigsdanske sprog har en blandingsform mellem foranstillet og efterstillet artikel ('sproget', men 'det danske sprog').

Om sønderjysk skriver dialektologen Kristian Ringgaard: »Antagelig er det de historiske forhold der har medført, at det nuværende sønderjysk i sjælden grad såvel udgør en enhed som adskiller sig fra andre dialekter. Naturligvis er der tale om forskelle inden for området, og naturligvis findes der ligheder med andre dialekter [...]; men forskellene fra nørrejysk er mange og iørefaldende, og dialektgrænserne ligger i påfaldende grad nær den gamle grænse mellem hertugdømmerne og kongeriget.« (Ringgaard 1971: 171).

Fælles med andre jyske dialekter er bl.a.:

- Det personlige stedord i første person ental er en form uden j-, nemlig æ (mod syd) og a (mod nord).
- Ubetonet -e i udækket position i tryksvag stavelse apokoperes, d.v.s. forsvinder i udtalen (den såkaldte 'jyske apokope').

Særlige sønderjyske træk er:

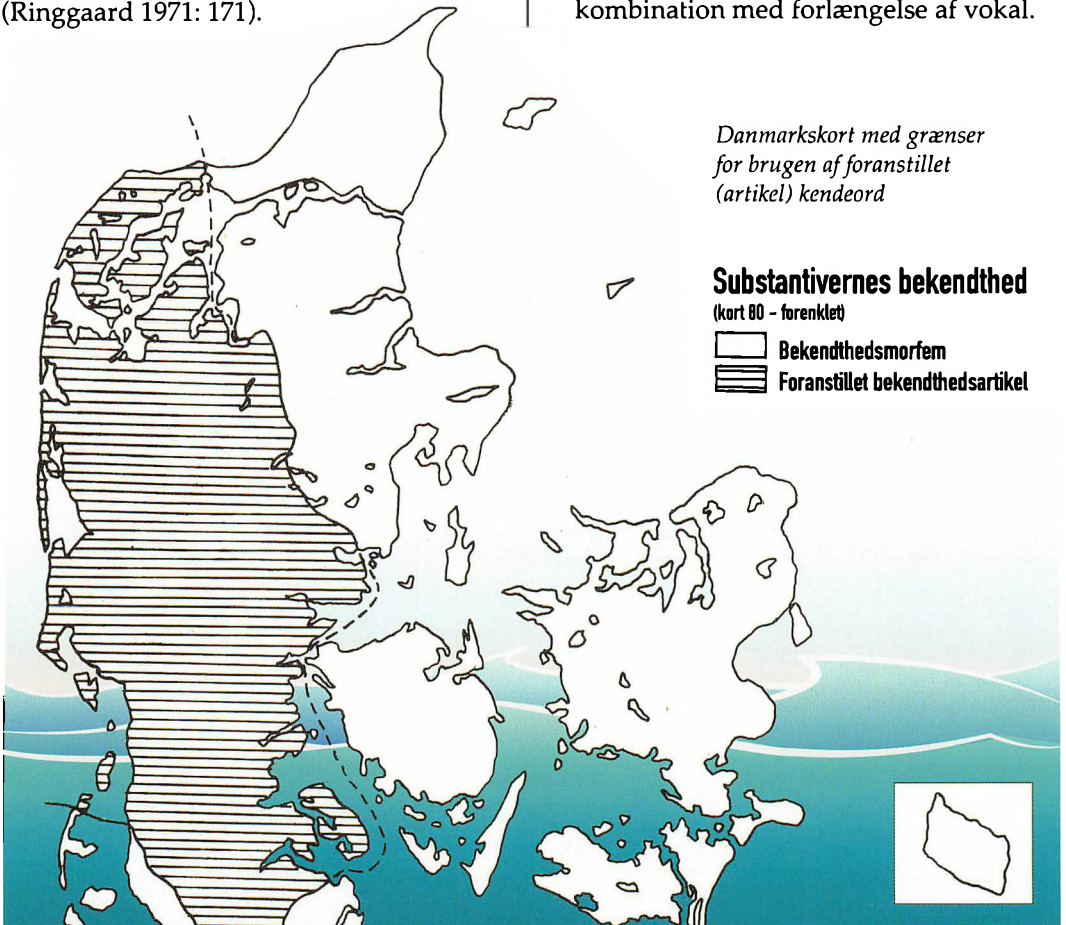
- Omlyd (æ) i rodvokalen i ca. tyve verber i præsens (nutid) ental: han fæe, han stæe, han gæe.
- Spirantisering (»lydforandring«) af k/g i udlyd til [ç] (ich-lyd foran fortungevokalervokaler) [χ] (ach-lyd foran bagtungevokaler)
- Spirantisering af b/p til [f] efter vokal
- Tonal modulation af rodvokalen i kombination med forlængelse af vokal.

Danmarkskort med grænser for brugen af foranstillet (artikel) kendeord

Substantivernes bekendthed

(kort 80 - forenklet)

- Bekendtheds morfem
- Foranstillet bekendthedsartikel

Karakteristisk for sønderjysk udtale er:

A Konsonanterne g, b og d udtales efter vokal som:

g = ich-lyd [ç] efter snævre fortungevokaler som i *piich* (pige), ach-lyd [χ] efter bagtungevokaler som i *baach* (bage).

b = [f] som i *piif* (pibe)

Ved tostavelser er der dog forskel mellem det nordlige og det sydlige Sønderjylland, idet [f] beholdes i syd, men i nord gøres stemt og ændres til [w].

d = -r/-e/-j/-: Lidt udviklet er det med det rigsdanske 'bløde -d',

der har udviklet sig fra tre forskellige lyde i olddansk: -t, 'blødt d' og -dd.

I sønderjysk har de udviklet sig forskelligt.

Det olddanske -t bliver til et -r eller et ubetonet -e. Det rigsdanske 'bløde -d' eksisterer altså slet ikke i sønderjysk, men udtales i det vestlige Sønderjylland af en -r-lyd som i *gar* (gade), *mar* (mad), *kjør* (kød). I det østlige Sønderjylland er -r'et forsvundet og erstattet af et ubetonet -e [ə] som i *foe* (fod), *grøe* (grød) eller af ingenting som i *føø* (føde). Men -r'et kan komme frem i bøjningsformerne, hvis ordet får to stavelser: *føre* (fødder), *pure* (puder).

Det olddanske -d = -j som i *bloj*, *røj*, *goj*, *blaj*.

Det olddanske -dd = -j nord for en grænse fra Rømø til Haderslev: *paj*, *ræj*, *føj*.

Syd for udtales det flere steder som -jt: *pajt*, *ræjt*, *føjt*.

På Sundeved og Als kan lyden helt forsvinde: *pa*, *fø*.

B Når det ubetonedede -e i udækket udlyd falder væk, bortfalder dermed også: infinitivendelsen på verber (spise = *spiis*).

Infinitiv er altså lig med verbets rod ligesom på engelsk.

Den svage bøjning af tillægsord på -e (det grønne hus = *æ grøn hus*)

samt flertalsbøjning af substantiverne på -e (de grønne huse = *æ grøn huus*)

C Som kompensation for de bortfaldne bøjningsendelser har sønderjysk en række lydlig (prosodiske) særtræk, som specielt rammer ordrøddernes vokal: de kan forlænges (huse = *huus*) og få dynamisk tryk eller tonal accent, så ellers enslydende ord kan adskilles ved hjælp af længden og den tonale modulation 'huse' = 'hûûs' (se kortet).

D Endelsen -er (i præsens og flertal) er reduceret til et ubetonet -e: de kommer = *di komme*, biler = *bile*.

E Sønderjysk har indskrænket j-brydning foran vokal: rigsdansk »jeg« hedder *æ* (mod syd) og *a* (mod nord), rigsdansk »han stjæler« hedder på sønderjysk *han stæl*.

F Rodvokalen udtales ofte anderledes end i rigsdansk end på sønderjysk:

Salt/solt - Hånd/haand - Leve/løw - Læse/løjs - Ryste/rist - Nøgen/naachen -

Trug/traw - Budt/bøjn - Sige/sæj

Sammenfattende kan man sige, at sønderjysk udtale er karakteriseret af et særtræk, både med hensyn til konsonanters og vokalers udtale. Tonal modulation af rodvokalen kompenserer for bortfaldne bøjningsendelser. Den tonale accent i sydøstsønderjysk og alsisk gør disse dialekter til de eneste tonesprog i den germaniske sprogfamilie. I sønderjysk har tone fonemstatus (adskiller f.eks. ental fra flertal lydligt), mens den tonale accent i svensk er bundet til tostavelserord.

Den meget karakteristiske forlængelse af vokaler er en slags 'kompensation' for bortfaldne bøjningsendelser. For f.eks. ordet *hest* (udtalt med en kort æ-lyd) får det følgende konsekvenser: Det hedder *en hest*, men flertalsformen får ikke noget flertals -e som på rigsdansk, men en forlængelse af vokalen, så det hedder *to heest* (udtalt med en lang e-lyd). Hvis man taler østsønderjysk eller alsisk får den forlængede vokal en op-ned tonebevægelse (tonal accent).

Rigsdansk *et grønt hus* og *de grønne huse* bliver på sønderjysk til *et grøn hus* og *æ grøøn huus*. Bortfald af svagtrykstavelse og dermed af bøjningsendelser fører til, at mange rigsdanske ordformer med to stavelser kun har én stavelse på sønderjysk. Men de 'forsvundne' bøjningsformer kompenseres af lydlige træk som øget vokallængde, specielt dynamisk tryk på vokalen eller tonal modulation af rodvokalen.

Man kan sige, at sønderjysk er en særlig kondenseret sprogtype, hvor den information, som bøjningsformer bærer på rigsdansk, er blevet transformeret til en lydlig forandring i vokalen i verbets korteste form (rod morfem); altså 'forvandet' fra en bøjningsform til en særlig udtale af rodvokalen. Det gør sønderjysk vanskeligt at skrive.

Roehakning på to slags sønderjysk
(tegning: Leif Thomsen)

Sønderjysk er mange ting - en oversigt

Sønderjysk adskiller sig fra egn til egn, ja oprindeligt fra landsby til landsby. Sproget var oprindeligt bundet til lokalsamfundet, og for bare ca. 50 år siden – da folk ikke flyttede så meget rundt – kunne forskellen mellem dialekten i nabolandsbyer være stor.

Jeg voksede op i en landsby, Jels, med en nogenlunde stor skole. Efter 4., 5. 6. og 7. klasse blev skolebørn fra de mindre landsbyskoler overflyttet til den større skole i Jels. Det var tydeligt at høre på klassekammeraternes sprog, hvilken landsby de kom fra. F.eks. har Ørsted tonal accent; Jels, der ligger tre kilometer nordvest for Ørsted, har tonal accent og svagt stød. Mikkeltog to kilometer længere mod nordvest har ingen tonal accent, men meget mere udpræget stød end i Jels.

I dag kan vi stadig høre forskel på dialekterne fra de forskellige egne af Sønderjylland, der hver for sig har karakteristiske præg. Sønderjysk er stadig et levende sprog, der foranderer sig, men er i dag mere regionalt og mindre lokalt præget. Fra områderne syd for den dansk-tyske grænse (hvor sønderjysk nu er næsten forsvundet) har vi kun ældre undersøgelser, der bl.a. omfatter ordbøger (fra Angel og Viöl), en del litteratur samt enkelte lydoptagelser. I den efterfølgende oversigt vil de uddøde dialekter mod syd ikke blive omtalt, men er opført i Anders Bjerrums sprogekort til slut i afsnittet.

Sønderjyske ord og talemåder

En del ord og talemåder har sønderjysk fælles med tysk og nedertysk. Det første ord i parentes er det tilsvarende nedertyske og/eller højtyske ord eller udtryk. Her blot nogle få eksempler:

Aggevas (besvær, bøvl, fra Flensborgs bysprog, men oprindelsen ukendt).
Blom (Blome / Blume, blomst).

Sønderjyske dialekter og deres karakteristika

Vest: *Mod nord:* Helt mod nordvest har substantiverne kun 1 køn: en, men det om materiale, altså en træ, æ træ, hvis der er tale om et levende træ, men det træ om materialet træ (se kortet overfor).

Sydpå: 2 køn (fælles- og intetkøn). Foranstillet artikel: æ *sproch*

Adjektiver bøjes ikke i køn. I udtalen forekommer stød.

-b udtales som [f] eller [w], hvis der følger en vokal efter:

»købe« udtales *køøf*, »køber« udtales *køøve*.

-g udtales som ch [ç] / [χ] eller »blødt« g, hvis der følger en vokal efter:

»bage« udtales *baach*, »bager« udtales *baage* [ba:gə].

»jeg« hedder *a*.

Mod syd: Substantiverne har 2 køn (fælles- og intetkøn)

Foranstillet artikel: æ *sproch*. I udtalen forekommer stød.

-b udtales som [f]: »købe« udtales *køøf*, »køber« udtales *køøfe*.

-g udtales som ch [ç] / [χ]: »bage« udtales *baach*, »bager« udtales *baache*.

»jeg« hedder æ.

Øst: *Mod nord:* Substantiverne har 2 køn (fælles- og intetkøn)

Foranstillet artikel: æ *sproch*.

I udtalen forekommer stød og musikalsk accent.

-b udtales som [f] eller [w], hvis der følger en vokal efter:

»købe« udtales *køøf*, »køber« udtales *køøve*.

-g udtales som ch [ç] / [χ] eller »blødt« g, hvis der følger en vokal efter:

»bage« udtales *baach*, »bager« udtales *baage* [ba:gə].

»jeg« hedder *a*.

Mod syd: Substantiverne har 2 køn (fælles- og intetkøn).

Foranstillet artikel: æ *sproch*.

Adjektiver kan bøjes i intetkøn med -t.

I udtalen forekommer musikalsk accent, men ikke stød.

-b udtales som [f]: »købe« udtales *køøf*, »køber« udtales *køøfe*.

-g udtales som ch [ç] / [χ]: »bage« udtales *baach*, »bager« udtales *baache*.

»jeg« hedder æ.

Als: Substantiverne har 2 køn (fælles- og intetkøn)

Foranstillet artikel: *e sproch*

Adjektiver bøjes i intetkøn med -t.

I udtalen forekommer musikalsk accent, men ikke stød.

-b udtales som [f]: »købe« udtales *kyyf*, »køber« udtales *kyyfe*.

-g udtales som ch [ç] / [χ]: »bage« udtales *baach*, »bager« udtales *baache*.

Langt -e tvelydes (diftongeres) til -ie / -ii, som i *bien/biin* (ben).

Langt -ø tvelydes (diftongeres) til -ye / -yy som i *kyye* (køre).

Langt -o tvelydes (diftongeres) til -ue / -uu som i *guuej* (god).

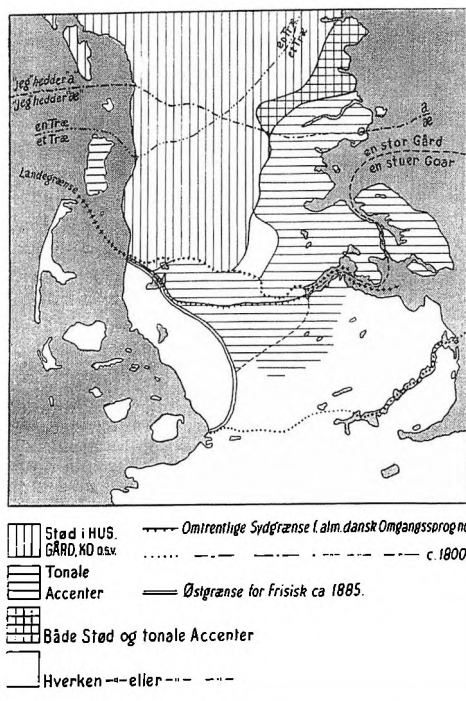
»jeg« hedder æ.

Dækkel (Deckel, låg).
 Faeduch (Fass-tuch, karklud).
 Kasten (Kasten, kasse).
 Kørbis (Kürbis, græskar).
 Mantel (Mantel, frakke).
 Møts (Mütze, hat/hue).
 Mårs (Mors, bagdel).
 Sat (mæt).
 Søte (sööt, også tiltaleform til piger).
 Tort (Torte, lagkage).
 Tyt (Tüte, pose).
 Ha dum tøj for (dummes Zeug vor haben,
 lave gale streger)
 De gie æ it vern øwer
 (wern öwer / det har jeg ikke lyst til)
 Do ka få nowe å æ dækkel
 (du kan få nogen på hovedet)
 Æ e hunge (jeg er sulten)
 Æ e sat (jeg er mæt)
 Hold æ snut! (hold mund!)
 Fra frisisk kommer verbet *kritj* (at skubbe)
 i *kritbarre* eller *kritkåe* (trillebør).

Fælles med jysk er f.eks. ord som *kålgård* (køkkenhave), *lim* (fejekost), *træls*, *tumbe*, samt navnene på måltiderne *dawe*, *unden*, *narre*. Om husdyr bruges begrebet *tålle*, der betyder tam eller tålmodig. Det kan føres tilbage til adjektivet *tålig* (jf. Feilberg 1886-1914). Så findes der selvfølgelig også ord og vendinger, hvis betydning ikke uden videre kan forklares, f.eks. adjektivet *glant*. Det skulle ifølge ODS komme fra »galant« eller »elegant«, men på sønderjysk bruges det ikke om klædedragt, men om stemning og betyder noget i retning af »hyggelig«: *De var en glant awten*. Talemåden *sinne mæ æ vinne* (tag det med ro) kan jeg ikke forklare oprindelsen til.

Sønderjysk har også en række såkaldte »falske venner« i forhold til rigsdansk, dvs. ord der lyder næsten som rigsdanske ord, men har en anden betydning:

Å ha fremmet: at have gæster
 Å twie å nowe: ane
 En snut: mund
 En stuen: en time (jf. stund)

Kort fra Anders Bjerrum:
 Om de danske dialekter i Sønderjylland, 1953.

Sinne: langsom (jf. sindig)
Galt: meget
Grum: dygtig, *en grum dreng*
 er altså en dygtig dreng
Granne: dygtig, ferm, hurtig
Hun e galt granne te si arbej betyder:
 hun er meget dygtig til sit arbejde.

En del verber afviger i form og/eller betydning fra rigsdansk: *syssel* (udføre husligt arbejde), *sans* (reparere), *falm* (tabe sig), *drej a* (rejse, køre bort), *klyt* (sjuske med noget), *kyt* (kaste), *pikkel a* (stikke af), *vant* (mangle) *øj* (ødelægge). Hvis man går en tur i parken ved Augustiana ved Augustenborg Slot, vil man kunne finde mange sønderjyske ord og udtryk placeret i parkens bede *Synnejysk ordPARKering*.

Sprogets rødder i tale og skrift

Middelalderdansk danner grundlaget for sønderjysk. De første skriftlige spor af det sønderjyske sprog finder vi i Flensborgs

Stadsret (oprindeligt 1284) i en udgave, der stammer fra tiden omkring 1300 og formentlig er oversat fra latin.

I dette håndskrift findes en lang række sproglige særtræk, der er karakteristiske for sønderjysk: *Hwo sum stæl i skip. Skipmen scul ham sætte i ient vbygd øland mæth tundær oc eldjærn. oc thrigi dagh cost.* (Den, der stjæler på skib. Skibsmænd skulle sætte ham på en ubeboet ø med tønder og fyrtøj og tre dages kost.). *Sin sworn brothær* (sin svorne broder). Læg mærke til de forkortede former *scul* og *sworn* og formen *stæl* uden *j*-brydning.

Bortset fra lovtekster (som Flensborg-håndskriftet af Jyske Lov) blev de administrative tekster i middelalderens hertugdømme Slesvig skrevet på latin. Indtil midten af 1300-tallet var sønderjysk formentlig det dominerende talesprog ned til en linje Slesvig-Husum, mens kirkens og administrationens sprog var latin.

Den situation ændrede sig i slutningen af 1300-tallet: På grund af Hansestædernes dominans inden for handel og administration og indvandring af håndværkere sydfra (især fra Westfalen) bredte det middelnedertyske sprog sig mod nord og blev administrationssprog i hele Slesvig. Fra begyndelsen af det 15. århundrede finder vi den lybske varietet af nedertysk skriftsprog som afløser for latin. I de større byers handelsborgerskab samt hos håndværkere blev nedertysk det nye prestigeprog, hvorimod sønderjysk sank ned til at blive et sprog, der blev brugt af de lavere sociale klasser i byerne.

Et tegn på det nedertyske sprogs dominans som skrift- og talesprog i Flensborg by fra ca. 1400 er, at Stadsretten (som blev læst op for byens borgere en gang om året) ikke længere blev nedskrevet på et sønderjysk præget middelalderdansk, men blev oversat til nedertysk (i 1432 og 1492). Men sønderjysk var stadig det almindelige talesprog på landet og i købstæderne i det nordlige Slesvig.

Efter reformationens indførelse blev der prædiket på nedertysk, senere højtysk i Slesvig Stift, mens der blev prædiket på dansk i Ribe Stift og i sognene, der hørte til Kollegiatskapitlet i Haderslev (fra 1528). Kirkesproget blev senere vejledende for skolesproget. Ellers blev dansk hhv. sønderjysk stort set ikke brugt i skriftlig forvaltning. Ifølge historikere, H.V. Gregersen (1974) foregik de mundtlige retsforhandlinger ved de lokale herredsting i de sønderjysktalende områder formentlig på sønderjysk, men blev protokolleret på nedertysk. Man kan altså gå ud fra, at sønderjysk holdt sig længe som mundtligt retssprog.

Mellem 1540-1660 skiftede forvaltningssproget i Slesvig fra nedertysk til højtysk, hvilket gjorde sprogsituationen vanskeligere for den sønderjysktalende befolkning, da højtysk ikke er så nært beslægtet med sønderjysk. Sønderjysk og nedertysk havde i århundreder dannet en kommunikativ bro mellem hertugdømmets fem sprog.

Midt i det 17. århundrede kan sprogsituationen i Flensborg by sammenlignes med en 'striiftort' med en social lagdeling af sprogene: Højtysk var blevet det nye prestigeprog anvendt i administration, jura, kirke, kultur og undervisningen på byens gymnasium i de lavere årgange. Håndværkere og handelsfolk talte nedertysk, mens tjenestefolk i byen og bønderne fra oplandet snakkede sønderjysk. Men formentlig har de fleste indbyggere været i det mindste receptivt flersprogede (dvs. at de forstår, men ikke nødvendigvis taler de andre sprog). I løbet af den første halvdel af 1800-tallet skiftede befolkningen i Angel fra sønderjysk til nedertysk, men i Mellemslesvig holdt sønderjysk sig længst. Her fandtes en udbredt flersprogethed med nedertysk og sønderjysk - senere også højtysk.

Ved grænsedragningen i 1920 valgte det danske mindretal syd for grænsen

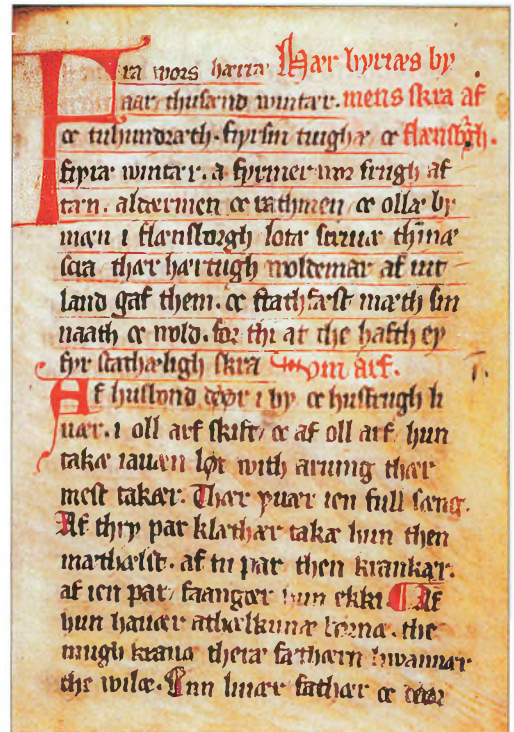
udelukkende at satse på rigsdansk. Efter 1920 blev rigsdansk absolut dominerende i det danske skolevæsen både nord og syd for grænsen. Det er en af grundene til, at sønderjysk nu er så godt som uddødt syd for grænsen. Til gengæld har det tyske mindretal i vidt omfang bevaret sønderjysk som uformelt talesprog.

Om at skrive på sønderjysk

Den skriftlige tradition på sønderjysk har ikke været overvældende: Det er begrænset, hvor megen litteratur man kan finde, som er skrevet på sønderjysk. Dog findes der korte prosatekster, rim, digte og sange.

I modsætning til sønderjysk oplevede nedertysk i det 19. århundrede en renæssance som litteratursprog, hvilket genoplevde nedertysk som skriftsprog. I det nordlige Tyskland indføres i disse år skoleundervisning i nedertysk baseret på et nogenlunde standardiseret skriftsprog. Det har ført til diskussioner om, hvordan den dialektale mangfoldighed kan oprettholdes, og hvordan underviserne i nedertysk (der næppe tales aktivt af ret mange yngre lærere) kan uddannes bedst muligt. I Mecklenburg-Vorpommern er nedertysk indført som fremmedsprog som valgfag på linje med fransk, latin, spansk og russisk.

Efter min overbevisning er dette ikke den bedste løsning for sønderjysk. En skriftlig standardisering og institutionalisering af et regionalsprog, der lever som et talt, mundligt nærhedssprog, kan fremmedgøre sproget for dets brugere. Det er langt fra sikkert, at et standardiseret skriftligt sønderjysk vil møde velvilje hos de mennesker, der stadig bruger sproget i deres hverdag. På en måde er det at tage sproget væk fra dets brugere. For det sønderjyske sprogs vedkommende ville jeg hellere gå en anden vej: at lade de aktive sprogbrugere gå ind på skolerne og formidle sproget på en mere uformel

Indledningen til Flensborg Stadsret fra 1284
(Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig)

måde. Det skal med andre ord ikke være et nyt skolefag, vi skal tilstræbe, men at bevare et levende sprogsamfund på sønderjysk.

I de senere år har der vist sig en stigende interesse for at skrive på sønderjysk, specielt i de sociale medier på internettet (Fredsted 2016, 2018). Det forudsætter naturligvis, at de mennesker, der vælger at skrive på sønderjysk, gør sig overvejelser om, hvordan sønderjysk talesprog kan omsættes til skriftsprog. Og det er ikke så let! De undersøgelser, vi har gennemført, tyder på, at de fleste bruger fonetisk skrivning: De skriver det sønderjysk, de selv taler.

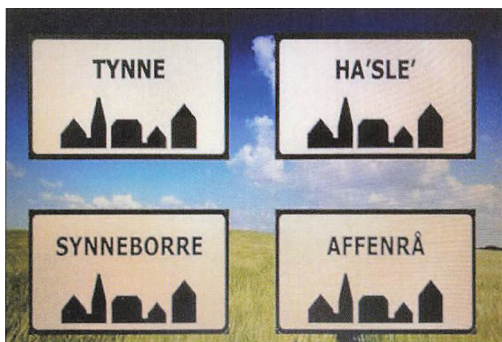
Unge fra det tyske mindretal, vi har fulgt over nogle år, er absolut stærke og suveræne sprogbrugere på sønderjysk - også skriftligt. De skriver så præcist, at man tydeligt kan se, hvilken egn af Sønderjylland de kommer fra. Andre, som

gerne vil skrive på sønderjysk - f.eks. på *Æ synnejysk Forenings* facebook-side - giver udtryk for usikkerhed: *Vi vil gerne, men vi tør ikke rigtig*. Det typiske svar er: *Vi kan det heller ikke, men gør det bare*. Der er ingen hævede pegefingre. Og godt det samme!

Der findes også skrivevejledninger: En striks vejledning er udarbejdet af Alsingerildet i 2005 og omhandler, hvordan det alsiske sprog bør skrives. Desuden har jeg skrevet nogle mere forsigtige vejledninger i materialet *Æ ðe o synnejysk*, som kan bruges til at komme i gang med at skrive, hvis man føler sig usikker eller gerne vil have en rettesnor at gå efter (se faktaboks nedenfor). Men ret beset ville jeg mene, at sproget overlever bedst som et levende sprog, hvis vi betragter det som sprogbrugernes sprog, og vi sprogvidenskabsfolk holder os i baggrunden. I *Æ ðe o synnejysk*, som flere forfattere har bidraget til, har vi derfor heller ikke »rettet« på andre skribenters sønderjyske skrivemåde.

Hvorfor bevare sønderjysk?

Generelt ser det sløjt ud for dialekter i Danmark. De er ikke blevet mødt med nogen form anerkendelse og har ikke nydt nogen form for støtte fra officiel dansk side. Tværtimod. I forbundslandet Schleswig-Holstein beskyttes regional-sproget nedertysk og mindretalssprogene nordfrisisk, dansk og sinti-romaernes sprog i forfatningen, men ikke sønderjysk.

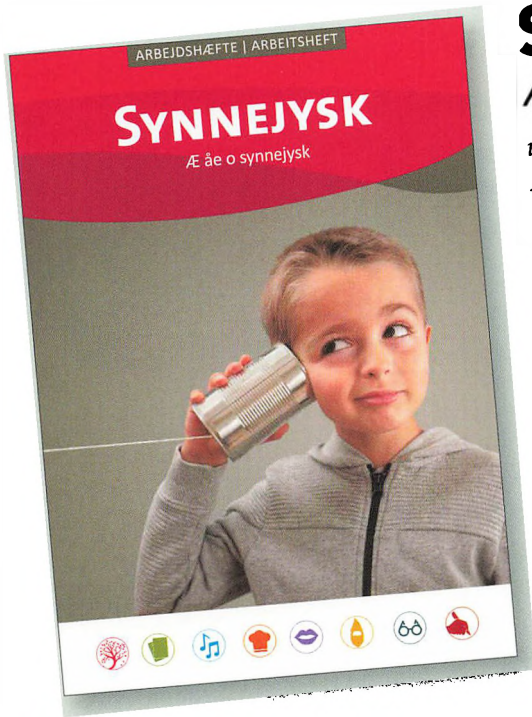
Sønderjysk har ingen lobby, men er dog (alene takket være sønderjysk stædighed) stadig et levende sprog nord for grænsen. Den sproglige indflydelse fra det politiske og mediale centrum København har endnu ikke i samme udstrækning bredt sig til Sønderjylland som til andre egne af Danmark.

Der har mildest talt op igennem det 20. århundrede ikke været positiv opmærksomhed over for eller vilje til at opretholde sproglig mangfoldighed i Danmark. Ordet »standardiseringsvirus« er blevet brugt som karakteristisk - specielt for skolernes holdning til dialekter. En mere positiv holdning over for dialekternes betydning for det lokale fællesskab kan være med til at gøre børn stolte af at kunne et sprog mere og til at udvikle et tilhørsforhold til deres region, som det f.eks. er tilfældet i Bayern, i Schweiz og i Norge.

Sønderjysk har desuden en vigtig funktion som det fælles »hellesprog«, hvor det danske flertal og det tyske mindretal mødes på lige fod uden at skulle tilpasse sig sprogligt til hinanden. Det er vigtigt at beholde og bevare sønderjysk som levende sprog for at undgå sprogpoltiske konflikter som dem, vi ser andre steder i verden, f.eks. de sprogpoltiske regulativer i Canada eller deciderede sprogpoltiske konflikter som i Belgien.

Æ køen sproch er det fælles sprog for alle sønderjyder.

I Tyskland findes der byskilte med lokale sprog, fx frisisk. TV Syd har forsøgt sig med byskilte på sønderjysk (foto: TV-Syd)

SYNNEJYSK

Æ å e o synnejysk

udarbejdet af Elin Fredsted,
Astrid Westergaard og Elizabeth Jessen

Indeholder et arbejds hæfte, opgaver, lege, sange,
opskrifter, spil og tekster på og om sønderjysk.

Arbejdshæftet er knyttet til årets måneder
med særlig vægt på sønderjyske traditioner og
kulturarv. Det er tænkt som et materiale, der
kan bruges i klasserne 2-6. Det kan anvendes
til projektarbejde i skoler eller SFOer.
Det kan også bruges af bedsteforældre, der gerne
vil snakke sønderjysk med deres børnebørn!

Materialet kan downloades fra:

www.kulturakademi.dk

(lær sprog, dansk, materiale nr. 09)

Elin Fredsted: er født og opvokset i Jels. Studium i nordisk og tysk ved Aarhus Universitet og i tysk og etnologi ved universiteter i Tyskland. Ansat ved universitetet i Kiel, ved Handelshøjskole Syd og Syddansk Universitet. I 1996 ph.d. i sprogvidenskab. Fra 2000-2019 professor i dansk ved universitetet i Flensborg.

2014 var hun med til at grundlægge »Zentrum für kleine und regionale Sprachen« og var direktør for centret indtil 2017.

Elin Fredsted har forsket i flersprogethed og sprogkontakt med særligt henblik på de regionale sprog og sprogforholdene i Slesvig/Sønderjylland. Modtog i 2017 Europa-Universität Flensburgs forskningspris.

Kilder: Adriansen, Inge og Pedersen, Karen Margrethe (1992) Vi bor i Sønderjylland. Aabenraa: Institut for Grænseregionsforskning. Bjerrum, Anders (1953) Om de danske dialekter i Sønderjylland. Særtryk af Sønderjyske Årbøger 1953. Flensborg. Feilberg, H.F. (1886-1914) Bidrag Til En Ordbog Over Jyske Almuesmål. Fredsted, Elin (2003) The decline of a minor language - from a transnational vernacular to an endangered dialect of minorities. In: Thomas Stolz & Joel Scherzer (eds.): Minor languages - coming to grips with a suitable definition, Bochum: Universitätsverlag Dr. N. Brockmeyer, 2003, S. 41-58. Fredsted, Elin (2013) Multilingualism and longitudinal contact in the German-Danish border region. In: STUF, Language Typology and Universals, Volume 66. 2013, Issue 4. 331-353. Fredsted, Elin (2016) Language contact in the German-Danish border area in the twenty-first century. Multilingualism at the interface between oral and written language use. STUF, Language Typology and Universals, Volume 69. 2016; Issue 3. 437-465. Fredsted, Elin (2018) Wie Jugendliche sprechen und im Internet schreiben. Mehrsprachigkeit im Spannungsfeld zwischen Mündlichkeit und Schriftlichkeit'. In: Thorsten Burkhard und Markus Hundt: Sprachmischung - Mischsprachen. Vom Nutzen und Nachteil gegenseitiger Sprachbeeinflussung. Berlin: Peter Lang; 63-82. Gregersen, Hans Valdemar (1974): Plattysk i Sønderjylland. Odense. Jørgensen, Hans (1950) Alsisk Formlære. København: J.H. Schultz Forlag. Ringgaard, Kristian (1971) Folkemål. In: Sønderjylland. Gyldendals Egnsbeskrivelser. København: Gyldendal, s. 171-179. Skautrup, Peter (1944) Det danske Sprogs Historie. Bind 1.

Brugen af sønderjysk i dag og i **FREMTIDEN**

Af Malene Monka

Hvordan står det til med sønderjysk? Bliver dialekten overleveret til og brugt af børn og unge? Og hvad er fremtidsudsigten for sønderjysk?

Resultaterne af alle nyere undersøgelser af dialektbrug på tværs af Danmark viser, at når man sammenligner ældre og yngre menneskers sprog, bliver der brugt mindre eller slet ingen dialekt i den unge generation. Og stort set alle de sproglige træk, der spredt sig, stammer fra København. Det betyder ikke, at der ikke er noget dialekt tilbage, eller at vi alle taler københavnsk, men det betyder, at der tales mindre dialekt end tidligere.

En ny stor undersøgelse af brug af dialekt i tre generationer på Bornholm, i Nordjylland og Sønderjylland viser, at det eneste sted, hvor der stadig er unge mennesker, der taler dialekt er i Sønderjylland.

På Bornholm taler de unge fuldstændigt som unge københavnere, og i Nordjylland bruger de unge godt nok nogle træk, der hører til i Nordjylland, men det er regionale træk, der kan høres i hele Nordjylland, og de bruger ingen træk fra vendelbomål.

I artiklen fokuserer jeg på resultaterne fra Sønderjylland, hvordan man kan forklare dialektens særlige udvikling, hvad undersøgelsen viser med hensyn til sprog-

brug på tværs af de tre generationer, og til sidst er der et bud på fremtidsudsigterne for sønderjysk.

Hvorfor taler nogle unge stadig sønderjysk?

Når man som dialektforsker skal forklare, hvorfor en dialekt forandrer sig eller - som i det sønderjyske tilfælde - ikke forandrer sig så meget, som man kunne vente, undersøger man blandt andet den lokale historie og fokuserer på forhold, der kan have påvirket dialektens status og brugsværdi. Og her er der en række forhold ved det nuværende Sønderjyllands historie, der er anderledes end resten af Danmark.

Allerede fra 1100-tallet blev området til et grænseområde, der fik status af hertugdømme. Fra 1375-1864 var området en del af hertugdømmet Slesvig, der strakte sig fra Kongeåen til Ejderen. De fleste beboere i det nuværende Sønderjylland var bønder, der talte sønderjysk dialekt som hjemmesprog, men der boede også folk, der talte frisisk, plattysk, højtysk og rigsdansk. Og i modsætning til bønderne i Kongeriget beherskede bønderne i

Slesvig ofte mere end ét sprog, hvilket var praktisk i en hverdag, hvor der var mange sprog til stede.

Indtil midten af 1800-tallet var det at tale forskellige sprog blot en praktisk evne, der gjorde livet lettere, når man fx skulle handle med den frisisktalende nabo eller den plattysktalende tømrer. Men fra midten af 1800-tallet vandt den nationalromantiske idé om fædreland og modersmål frem. Det betød, at der kom en forestilling om, at danskere taler dansk, tyskere taler tysk, osv. Udbredelsen af nationalromantikken faldt sammen med, at Slesvig kom under preussisk styre i 1864.

Magtovertagelsen fik da også store sproglige konsekvenser: officielle poster blev varetaget af tysktalende embedsmænd, og fra 1889 foregik størstedelen af undervisningen i skolerne på tysk. Det betød, at sønderjysk ikke blev lige så påvirket af rigsdansk som andre danske dialekter i perioden frem til Genforeningen i 1920. I tiden fra 1864 til 1920 blev det at tale sønderjysk af mange desuden opfattet som en måde at vise dansk sindelag, og dermed fik dialekten en særlig betydning. I dag er der stadig en udbredt forestilling blandt dialekttalende sønderjyder om, at hvis man er ægte sønderjyde, så skal man tale sønderjysk. Historien har altså betydet, at der er særlige gunstige forhold for bevarelse af sønderjysk i forhold til andre danske dialekter, men hvordan står det så til med brugen af sønderjysk i dag?

Hvordan undersøger man dialektforandring?

Man kan undersøge dialektforandring på forskellige måder. I Bylderup fulgte vi alle elever i 9. klasse på Bylderup skole igennem et halvt år. På den måde fandt vi blandt andet ud af, hvilke dialekttræk det var relevant at undersøge nærmere.

Alle unge blev interviewet både af en sønderjysk- og en rigsdansktalende interviewer. På den måde kunne vi undersøge, om de skifter sprog afhængig af, hvem de taler med, sådan som mange sønderjyder er i stand til. Bagefter valgte vi at fokusere på fem unge, der havde forældre og bedsteforældre, som var født og opvokset i området. På den måde kunne vi være sikre på, at de havde haft mulighed for at lære sønderjysk. De fem unge og deres forældre og bedsteforældre indgår i en undersøgelse af, hvordan sønderjysk har forandret sig over de sidste tre generationer. I undersøgelsen har vi brugt optagelser, hvor de tre generationer taler med en sønderjysktalende interviewer.

Interviewene blev udskrevet, og derefter undersøgte vi, hvordan brugen af fire traditionelle sønderjyske dialekttræk har forandret sig. Vi har undersøgt, om de siger ikke (udtalt »ik«) eller *it*, om de siger jeg eller *æ*, om de bruger efterstillet artikel og fx siger »katten« og »huset«, eller om de bruger foranstillet artikel og siger *æ kat* og *æ hus*, og til sidst om de udtaler får, går, står, forstår, slår og foreslår på rigsdansk eller med en æ-agtig

Æ Blaj

(foto: Æ Synnejysk Forening)

Rikke Thomsen »Mojn når vi komme ...«
(foto: plakater fra mut-mut)

lyd. Hvis man vil høre, hvordan trækkene lyder, kan man høre dem alle på YouTube i den sønderjyske sangerinde Rikke Thomsens **Mojn når vi komme & Mojn når vi gæ**. Da interviewene var udskrevet, gennemlyttede vi dem, og hver gang et af de fire træk forekom, markerede vi, om taleren brugte den rigsdanske eller den dialektale variant. Derefter regner vi et gennemsnit ud for, hvor mange procent dialekt den enkelte taler havde og dernæst gennemsnittet for henholdsvis gruppen af unge, forældre og bedsteforældre.

Forandring over generationerne?

Analyserne af de fire træk viser, at de unge bruger 100% dialekt eller tæt på af tre af trækkene, nøjagtigt som deres forældre og bedsteforældre. Men der er ingen af de fem unge, der siger **it**, de siger alle »ik«. Analyserne af forældrenes og bedsteforældrenes sprog viser, hvordan brugen af **it** forandres hen over generationerne. I bedsteforældregenerationen er tæt på 90% af forekomsterne udtalt som **it**, i forældregenerationen er tallet faldet til tæt på 60%, og blandt de unge er det altså helt forsvundet.

Vi har ikke umiddelbart kunnet finde

en forklaring på, at det lige netop er **it**, der forsvinder. Der er ingen af deltagerne, der er opmærksomme på det eller kommenterer det. Og blandt forældre og bedsteforældre er der enighed om, at den unge generation i familien taler sønderjysk, så man kan altså godt blive opfattet som sønderjysktalende, selvom man siger »ik«.

Når man skal beskrive, hvordan en dialekt har forandret sig, kan man ikke nøjes med at undersøge fire træk, men der er grænser for, hvor mange træk man kan tælle, og en del dialekttræk er uegnede til at lave procentberegninger af, fx fordi de optræder for sjældent. Derfor spurgte vi de unge direkte om deres sprogbrug, og i den periode vi var på skolen, noterede vi, hvilke sproglige træk vi hørte dem bruge. Når vi spurgte dem direkte, var der nogle af de unge, der kendte særlige sønderjyske ord, som fx **føjlstyk** (gulvklud), **kritbar** (trillebør) og **kalgård** (kålgård, dvs. køkkenhave). Der var også nogle få af dem, der fortalte, at de brugte ordene, når de talte med deres bedsteforældre.

I løbet af den tid hvor vi observerede de unge i skolen, hørte vi imidlertid ikke mange dialektord. Det kan hænge sammen med, at der sjældent er brug for at tale om gulvklude, trillebøre eller køkkenhaver i skoletiden. Vi hørte heller ikke mange andre traditionelle dialektord, måske fordi de ofte er knyttet til arbejds-gange på en gård eller hjemlige sysler.

Dog hørte vi et par gange **kyt æ bul** (kast bolden) i idrætstimerne, dvs. at der stadig kan optræde dialektord som **kyt** for kaste, når de er relevante. Et andet dialektord, der viste sig at være relevant, var **rævgaf** (røvgab, dvs. røvhul), som vi hørte brugt et par gange i frikvartererne. Den ene gang blev der endda sagt **dit stoe rævgaf** ekstra højt til en kammerat, imens taleren holdt øje med min reaktion, så noget tyder på, at han godt vidste, at

det var den slags ord, vi holdt øje - eller rettere øre - med.

Nogle af de andre træk, vi lagde mærke til, er knyttet til måder at udtale bestemte lyde på; her viste det sig, at de unge brugte færre dialektudtaler end de ældre generationer. Der var for eksempel nogle af bedsteforældrene, der brugte det, man kalder fortunge-r, fordi r-lyden bliver produceret foran i munden i stedet for bagest i munden, som den gør på rigsdansk. De gange, vi hørte fortunge-r hos de unge, var med ganske få undtagelser, når de overdrev det sønderjyske og nærmest karikerede det. Faktisk var den ene gang, da der blev sagt **dit stoe rævgaf** til en kammerat, men også lidt til ære for sprogforskeren.

Et andet træk, der har ændret udbredelse, er den dialektale udtale med f i ord med modsvarighed til rigsdansk b inde i ord, her har de unge sønderjysktalende ganske vist f-udtalen i ord som **skif** for skib og **taf** for tabe, men de har det ikke i nyere sammensatte ord. Så tegnet @ blev

Plakat med sønderjyske ord
(plakat fra Wallstickerland)

kaldt **snafe-l-a** af bedsteforældrene og »snabel-a« af de unge, dog havde begge generationer den karakteristiske mørke a-udtale, der afviger fra rigsdansk, så man stadig kunne høre, at de unge var sønderjyder.

I forbindelse med de unge sønderjyders sprogbrug fandt vi kun ét træk, der kan siges at være udviklet i en mere dialektal retning. For alle generationers sønderjysk gælder, at i verber hvis stamme slutter på l, n, r eller s, bortfalder udtalen af bøjningsendelsen -er i nutid, det vil sige, det hedder **æ mal** (jeg maler), **æ tjen** (jeg tjener), **æ spar** (jeg sparer) og **æ spis** (jeg spiser). Blandt de unge og nogle i forældregenerationen har bortfaldet af udtalen af -er bredt sig til verber, hvis stamme ender på modsvarigheder til rigsdansk b og g, så de siger **æ grif æ bul** (jeg griber bolden) og **æ strych æ baus** (jeg stryger bukserne), hvor bedsteforældregenerationen og nogle i forældregenerationen siger **æ griffe æ bul** (jeg griber bolden) og **æ stryche æ baus** (jeg stryger bukserne). Ingen af deltagerne var opmærksomme på ændringerne, før vi talte om det, efter de havde oversat nogle sætninger, hvor variationen forekom.

Fremtiden for sønderjysk

At vi finder forandring henover de tre generationers dialekt i Bylderup, betyder ikke nødvendigvis, at dialekten er ved at forsvinde. Men når alle ændringer på nær én sker i retning af rigsdansk, er der grund til bekymring. For at kunne sige noget kvalificeret om fremtidsudsigterne for en bestemt måde at tale på, undersøger man ofte, hvad talerne siger om deres måde at tale på, hvor de mener, deres sprog kan bruges, og med hvem de taler det. Når man lægger den vinkel på det, ser det i første omgang godt ud for sønderjysk i Bylderup.

Alle de unge - uanset om de taler sønderjysk eller ej - er bevidste om, hvad

Et eksempel på alsisk dialekt - Mette Winckelmann.
»Down There They Had More to Share 2009«
(foto: Anders Sune Berg, Museum Sønderjylland)

sønderjysk er. De unge sønderjysktalende udtrykker endvidere stærke holdninger om, at det er vigtigt at snakke sønderjysk; en af dem omtaler det ligefrem som »rigtig dansk«, og andre udtrykker, at det er vigtigt at give dialekten videre til næste generation. Den store bevidsthed om dialekten koblet med holdninger til, at det er vigtigt at bruge den, har vi ikke fundet andre steder blandt unge i Danmark.

Når man undersøger, hvad sønderjysk kan bruges til i Bylderup, ser fremtiden også lys ud. Vi observerede, at de sønderjysktalende elever taler dialekt i timerne, i frikvartererne og med deres familier. Især det, at de bruger sønderjysk i skolen og fx oversætter fra tysk og engelsk til sønderjysk, er anderledes i forhold til andre danske dialektsamfund, hvor vi har mange beretninger om lærere, der har bedt elever om at tale »ordentligt« i betydningen rigsdansk.

Rigsdansks rolle som det rigtige sprog i skolen har bevirket, at mange dialekttalende forældre i bedste mening har talt rigsdansk til deres børn, så det kunne gå dem godt i skolen. Den holdning er ikke lige så udbredt i Sønderjylland som i

resten af landet, og den er ikke slået igennem i Bylderup. Der var ligefrem en af fædrene, der fortalte, at han havde ringet og klaget til skolen, da en lærer havde foreslået hans datter at øve sig i at tale rigsdansk, hvis nu de fik en censor fra København til eksamen.

Vi kan altså konstatere, at sønderjysk kan bruges i alle de sammenhænge, vi har observeret i Bylderup. Men selvom nogle af de unge fortæller, at de også snakker sønderjysk, når de tager til Aabenraa for at shoppe eller gå i biografen, så er der andre, der fortæller, at når de går til fritidsaktiviteter i Tønder eller Aabenraa, så skifter de til rigsdansk. En påstår ligefrem, at de unge i Tønder ikke forstår sønderjysk, hvilket formentlig er lidt en overdrivelse eftersom sønderjysk stadig er udbredt blandt forældre- og bedste-forældregenerationen i både Tønder og Aabenraa.

Hvis man kom fra oplandet til en lokal storby, kunne man tidligere sagtens gennemføre uddannelse og have venner i den lokale storby uden at skifte væk fra sønderjysk, det gjorde jeg selv i Aabenraa i 1990'erne, hvilket svarer nogenlunde til forældregenerationen i Bylderup. At man - i hvert fald indtil forholdsvis nyligt - har kunnet tale dialekt i de lokale centre, uden at det blev kommenteret, er særligt for Sønderjylland.

Det hænger sammen med tiden under preussisk styre. Jeg nævnte ovenfor, hvordan perioden 1864-1920 har særlig betydning for sønderjysk, én af forskellene var, at i Slesvig talte de, der havde magten, tysk og ikke rigsdansk (eller så tæt på som de nu kunne komme). Det danske, der var i byerne, var oftest dialekt, og her forandrede sproget sig ikke i retning af rigsdansk, i stedet udviklede der sig bydialekter i de sønderjyske byer. Bydialekterne var godt nok lidt anderledes end omegnens dialekter, men det var stadig dialekt. Det betød, at omegnens beboere

sagtens kunne begå sig på sønderjysk i byerne, og det har holdt sig indtil omkring årtusindskiftet, men er altså lidt anderledes for dagens unge.

At dialekten ikke altid og i nogle tilfælde slet ikke kan bruges uden for lokalområdet blev også tydeligt, da vi talte fremtidsplaner med de unge. De, der havde planer om at flytte fra Sønderjylland for at tage en uddannelse, vidste godt, at det betød, at de skulle tale rigsdansk. Det behøver ikke at betyde noget for sønderjysk i fremtiden, især ikke hvis de snakker sønderjysk med andre sønderjysktalende, og når de er på besøg i landsdelen, sådan som mange sønderjyder gør.

Det allervigtigste for fremtidsudsigterne er, at der er mange nok i Sønderjylland, der snakker sønderjysk i hverdagen og i så mange situationer som muligt. Og nu kommer vi til det sidste punkt, der har betydning for dialektens fremtidsudsigter. I interviewene spurgte jeg alle sønderjysktalende unge, om der er nogle situationer, hvor de ændrer deres sprogbrug. Her svarede en af de drenge, som vi ellers kun havde hørt snakke sønderjysk, at der var mange af pigerne, der var begyndt at snakke rigsdansk, og dem kunne han godt snakke rigsdansk med.

Da jeg spurgte ind til, om de fleste piger ikke godt kan forstå sønderjysk, svarede

han, at de godt kan forstå det, men at det ikke er alle, der er vilde med det, og så må man lave om på det. Og dét er skidt nyt for dialektens fremtid, hvis man ikke kan snakke sønderjysk med dem, man potentielt gerne vil være kæreste med, så gør man det formentlig heller ikke med den, man ender med at få børn med, og så lærer børnene ikke sønderjysk.

Hvis vi skal opsummere de ting, der har betydning for en dialekts fremtidsudsigter, så er det godt, at man kan tale sønderjysk i skolen, med vennerne og familien i Bylderup, men det er ikke så godt, hvis man føler, man ikke kan bruge den i den nærmeste storby, for så begynder dialekten at få merbetydning af, at taleren er »bondsk« eller fra landet. Helt skidt bliver det, hvis man ikke kan tale sønderjysk med pigerne. Hvis sønderjysk skal overleve, skal det kunne bruges i alle livets forhold - også til at score damer.

Malene Monka er lektor i dansk sprog på Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab ved Københavns Universitet. Monka er tilknyttet Center for Dialektforskning, og hun interesserer sig især for, hvordan dialekter bruges i dag. Hun har undersøgt sammenhænge mellem social mobilitet og sprogforandring, samt dialektforandring i nyere tid forskellige steder i Danmark. Hun er særlig interesseret i Sønderjylland, da området er interessant og skiller sig ud fra andre danske dialektområder.

Kilder: Mægaard, Marie og Malene Monka (2019.) Sprogforandring over tre generationer i Nordjylland, Sønderjylland og på Bornholm. Danske Talesprog 19. 153-181

Monka, Malene og Henrik Hovmark (2016) Sprogbrug blandt unge i Bylderup anno 2015. Danske Talesprog 16: 73-114.

Monka, Malene og Inge Lise Pedersen (2019). Dialekterne under afvikling siden ca. 1950. I »Dialekter i rigt mdl« Georg Stubkjær Adamsen (red.). Modersmål-Selskabet. 69-89.

Hjemmesider: <https://dialekt.ku.dk/dialektkort/> for oversigt over udbredelsen af forskellige dialekttræk <http://www.jyskordbog.dk/jyskordbog/ordbog.html> for brug og udbredelse af dialektord.

Jeg ville HJEM

Sønderjysk

Af Rikke Thomsen

Foto: Anna Marin

I en artikel i bogen

SPROG PÅ GRÆNSEN / SPROCH O Æ GRÆNS

skriver Rikke Thomsen
om sammenhængen mellem
sprog og identitet, og om
hvordan hun opdagede,
at sønderjysk er hendes
»hjertesprog«

Forsiden af *Sprog på Grænsen*,
udgivet af Modersmålselskabet

Omve'n Hjemve blev min billet hjem til Sønderjylland. Og ikke bare dét, for hjem kunne jeg såmænd altid komme. Nej, det var billetten hjem på *min måde*. Det var min kuffert, fyldt med mine minder, mine historier og mine tanker. Og vigtigst af alt: det var på *mit sprog*.

Jeg havde aldrig i min vildeste fantasi troet, at en niche-plade skrevet på 360 graders *synnejysk* ville have nogen form for kommerciel pondus i 2019 - og endnu vigtigere er det at påpege, at det absolut heller ikke var i mine tanker eller et mål.

Omve'n Hjemve er skrevet i en stille stund med mig selv og med et ydmygt håb om, at den kunne komme til at betyde noget for nogen, der måske havde det som mig. Det skulle vise sig, at dem var der mange af. Mange for hvem sønderjysk er meget mere end et sprog, men en eksistentiel ramme om livet. For mig vejer H. C. Andersens ord i hvert fald tungt på en særlig måde, når jeg i *Mojn Når Vi Komme* synger dem på sønderjysk:

*ja, do dansk sprochen,
do æ min moues stem'.*

Udlængsel

I en TV-udsendelse på norske NRK, der omhandlede forfatteren Karl Ove Knausgårds liv, stillede han sig selv dette spørgsmål. Og svarede så. *Hvad vil man i 20'erne? Hvad ville jeg i 20'erne? Jeg ville hjem!* Jeg sad i sengen i min tidligere Århus-lejlighed, studerede på 4. år på Musik-konservatoriet i Aalborg, og når jeg ikke pendlede mellem de to byer, flakkede jeg landet rundt med min westernguitar og kufferten fuld af mine engelske popsange. Men dér hørte jeg det så: *Jeg ville hjem.*

Spørgsmålet i sig selv ramte noget eksistentielt i én, der selv var i sine 20'ere. Men det var Knausgårds klare, tydelige og (for mig) overraskende svar, der ramte hårdt. For hvem i sine 20'ere ville svare det?

Langt de fleste i min alder ville svare, at de skulle rejse verden rundt i et selvrealiseringsprojekt; leve hos et urfolk i Afrika, *save the orangutangs* på Borneo eller som en anden Jack Kerouac finde ud af, om det mon er ligesom i *Vejene*, at køre fra den ene ende af United States til den anden.

Jeg har selvfølgelig selv rejst min del, særligt i forbindelse med musikken, men

det har aldrig været i mere en én måned af gangen som den længste tur. Den form for udlængsel og verdenskald har jeg aldrig haft. Omvendt husker jeg engang at have citeret *I Danmark er jeg født* fra hukommelsen og ned i min dagbog, på en tagterrasse i Beijing - velvidende, at der endnu var to uger til, at jeg ville befinde mig i flyet på vej hjem. Og jeg kunne ikke vente.

Jeg har brugt min del af 20'erne på at undre mig over den manglende summen i kroppen, der ellers lader til, helt ukontrollerbart, at trække min ene ven efter den anden ud i verden via Kastrup Lufthavn. Tilmed har jeg måske endda været lidt misundelig. Tænk sig at kunne tage afsted og simpelthen give slip på sin hverdag, på sammenhæng og struktur - ja, på *sig selv* - og nærmest på ubestemt tid.

Da Karl Ove Knausgård svarede *Jeg ville hjem*, slog det mig, og det gjorde ondt. Jeg så mig selv op og ned efter blå mærker, men fandt ingen. For det var et slag i eksistensen.

Hverdagsvirkelighed

Jeg er vokset op på Ballebrovej i Blans.

En lille flække mellem Sønderborg og Aabenraa i Sønderjylland med lidt over 500 indbyggere, en lille friskole og æ *hække*, foruden sommerens bedste bade-strand. Jeg gik i tysk børnehave i Felsted og begyndte siden på Eckersberg Friskole.

Det er her, min mors side af familien kommer fra, og jeg voksede op hos min mor, stedfar og det, der med tiden blev tre søskende. Min *Momo* og *Mofa* boede i Vester Sottrup, små 6 km fra Blans, min olde boede på Als, og hele min stedfars familie boede i Blans og oplandet dertil. På mange måder udspillede min hverdags-virkelighed sig indenfor en radius af cirka 40 km.

Det var alletiders trygge barndom, jeg havde i Blans. Hver weekend stak jeg ud på min cykel og kunne være sikker på, at lige om hjørnet ville legen være at finde. Jeg vågnede hver morgen og glædede mig til at skulle i skole, der inkluderede det bedste jeg vidste: at være i musiklokalet med Bettina. Her lærte jeg at spille guitar - noget, der skulle blive mit kompas i livet.

En tirsdag i marts 2003 vågner jeg op ad formiddagen og forstår ikke, hvorfor jeg ikke er i skole.

Jeg kunne komme med en lang beskrivelse af, hvad der udspiller sig fra denne

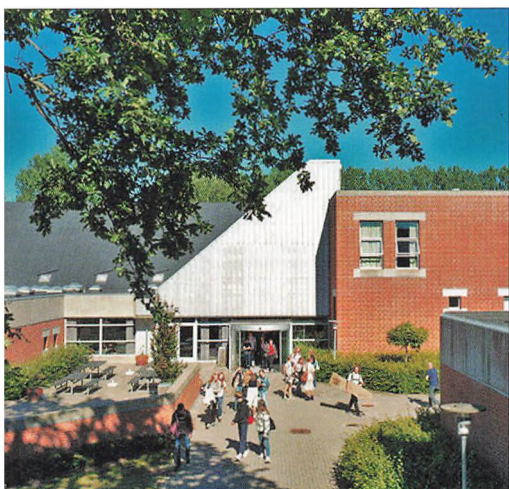
dag og de næste 3 år frem, men kan i al simpelhed skrive, at mit liv fra den dag ikke længere er det samme.

Min mor og stedfar skulle skilles og med det følger 3 års deroute, hvor min mors overskud til at være mor er en mangelvare. I begyndelsen af 2006 flyttede jeg hjem til min *Momo* og *Mofa* i Vester Sottrup, dimitterede fra 9. klasse på friskolen og dernæst fulgte et år på Ollerup Efterskole Sang & Musik. Og så flyttede jeg til Øster Brønderslev i Nordjylland, op til min far og stedmor.

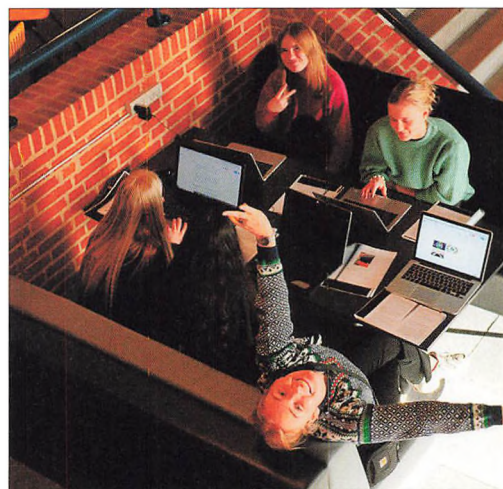
Blæsten går frisk ...

Her begynder jeg i 1.g på Dronninglund Gymnasium. Det må være absurd at læse mine ord, når jeg nu skriver, at det var som at være flyttet til et andet land. Men det var det. Alt var anderledes fra dét, jeg kom fra.

Turen med 212'eren fra Øster Brønderslev og til Dronninglund viste mig et overvældende landskab med vidder, højder og en blæst fra vest, jeg sjældent havde mærket lignende. Når mine klassekammerater fortalte om weekenden, havde de *pølet* i byen eller hygget sig *meje me venner'n*, og skulle vi alle være i sofaen i fællesarealet, måtte vi altså *hække en hak*.

Dronninglund Gymnasium (foto: Lars Andersen)

Sofaen i fælleslokalet (foto: Lars Andersen)

Ind'venne, e mit sproch me mæ sjel synnejysk.

Såndt hæ det åltins væt, o såndt vil det åltins væe.

Spør man mæ, hva min dialecht o det, te æ snakke synnejysk betye for mæ, må man ha den jæ fortælling om, hvordan æ e opvejst o e bachgroend me.

For mø stæe e dialecht it åljen som bae et sproch æ snakke.

Det e mit pejl'mærk o hæ væt mit fast hoel'punkt.

Det hæ væt sont, som æ e i me sjæl, så lant æ ka hous tebach.

Transkription: Asta Flyvholm Kjær (mojnasta.dk)

Deres sarkasme, humor og hvornår de lavede sjov mig, lærte jeg først at forstå i midten af 2.g, og da vi kom til 3.g, fik mine nu bedste venner bare en lignende sang fra de sønderjyske lande og så grinede vi vældigt af det.

Jeg havde alletiders bedste gymnasietid, fyldt med den første forelskelse, de første onde tømmermænd og store musikalske oplevelser. For hvis der var noget, der var min gave i mit nye nordjyske liv, så var det, at jeg spillede guitar og heller ikke var bleg for de andre instrumenter i musiklokalet. Det gav mig et nøglekort ud i venskaber på kryds og tværs af årgange, mange blev mine gode venner og i dag uundværlige kolleger - og så gav det mig en highway ticket til Aalborg og her; det spirende nordjyske musikliv.

Ovenstående er i højeste grad grunden til, at jeg blev i Nordjylland. Her uddannede jeg mig på Musikkonservatoriet i Aalborg og spillede så mange koncerter som muligt. Med undtagelse af nogle måneder i Aarhus fra 2017-18, så var jeg i Nordjylland fra 2006 til 2019. Fra jeg var 16 til 28 år. Dermed næsten halvdelen af mit liv.

Synnejysk

Mit indre sprog med mig selv er sønderjysk. Sådan har det altid været og sådan vil det altid være. Spørger man mig, hvad

min dialekt og dét, at jeg snakker sønderjysk, betyder for mig, må man have denne fortælling om min opvækst og baggrund med. For mig står dialekten ikke alene som bare et sprog, jeg taler. Det er mit pejlemærke og har været mit faste holdepunkt. Det har været min væren i *mig selv*, så langt jeg kan huske tilbage.

Jeg husker glimt fra det øjeblik i friskolen, hvor det gik op for mig, at der fandtes *rigsdansk*, at det var Danmarks sprog og sådan man lærte at stave korrekt. Sådan en åbenbaring sker måske ikke på samme måde længere, når de små begynder i skole i Sønderjylland. Men som en pige, der talte tysk i *Kindergarten*, så tyske tegnefilm og snakkede sønderjysk hjemme, er det klart, at rigsdansk var et sprogligt fremmedlegeme. Sådan havde min søster det også, og en lærer fra friskolen erindrer en 6-årig Mie midt i dansktimen, iklædt alt sit overtøj og gummistøvler, skulede op med armene over kors og en klar besked: *æ hæ fân nok, æ gæ hjem!*

Mie og jeg gik i klasse sammen på gymnasiet. Vi har alle dage snakket sønderjysk sammen uanset hvor, hvornår og hvem, der var omkring os. Vi fik meget hurtigt tilnavnet *The Mojn Sisters* - noget jeg nok synes var lidt sejere end Mie synes, fordi det lød som et Motown band fra 60'erne.

Udover de kærlige drillerier, mærkede vi også en medfølgende respekt fra de andre. At de måske endda var imponerede over, at vi kunne en dialekt og ikke bare nogle få sjove ord, men *æ sproch* helt og fuldt ud. At vi kunne »slå over« fra det ene øjeblik til det andet. Jeg er overbevist om, at det for os var en følelsesmæssig force at have hinanden *å snak synnejysk* med i vores nordjyske hverdag.

At flytte fra sit barndomsland som 16-årig må uundgåeligt give nogle følge-ar. Mine barndoms minder blev pakket ned i en kuffert, som jeg har været alene om at åbne for - og den følelse svævede over mig i alle årene i Nordjylland. Og en dag fik følelsen en melodi.

En eftermiddag i det sene efterår 2018, sad jeg i min far og stedmors køkken og vekslede mellem nogle akkorder på guitaren. Jeg var flyttet hjem til gården i Øster Brønderslev for at gøre min konservatorieuddannelse færdig og for at få ro til at skrive nye sange til mit speciale.

Lidt efter lidt tog disse akkorder mig et

sted hen. En melankoli. En slags længsel efter noget. En form for hjemve. Og jeg sang så ordene: *æ hæ minde, ingen minde mæ om*.

Som jeg få måneder forinden havde hørt Karl Ove Knausgård sige det, sad jeg nu der i køkkenet med guitaren, som jeg nu måtte lægge fra mig. Og så gav jeg slip på tårerne. *Jeg ville hjem*.

Sangene blev til flere, og de blev alle skrevet på sønderjysk. Der var en sang om en tur til Hovedstaden, der inkluderede en dårlig øl ved Nyhavn. En sang om en ikke-gengældt kærlighed. Jeg for-evigede Blans-karakteren Marie Schöne, der hver dag til samme tid og på samme måde, kom cyklende forbi mit barndomshjem. Jeg skrev en lille hyldest til min hjemstavn; om at sige *mojn*, både når vi kommer og når vi går. Efter nogen betænkningstid, mærkede jeg lysten til at udgive sangene, og jeg var ikke i tvivl om, hvilken titel denne plade skulle have: *Omve'n Hjemve*.

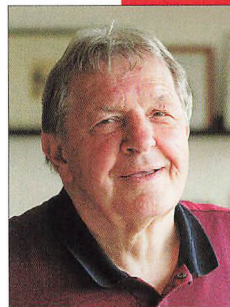
Rikke Thomsen: Sønderjysk sanger og sang-skriver fra Blans, cand. mus. i guitar og sang fra Det Jyske Musikkonservatorium i Aalborg. Hun udgav i 2019 EP'en »Omve'n Hjemve« med 6 sønderjyske sange og fik samme år Modersmål-Prisen. I efteråret 2021 kom hendes næste album »Opland«.

Kilde: »Sprog på Grænsen – Sproch o æ græns« s. 149-153, redigeret af Ulla Weinreich og Michael Bach Ipsen og udgivet af Modersmål-selskabet.

Sikke naive

DEUTSCH-DANSK

Af Siegfried Matlok

Foto: Karin Riggelsen, Der Nordschleswiger

I modsætning til det danske mindretal syd for grænsen, som taler rigsdansk, har sønderjysk altid været det foretrukne sprog hos det tyske mindretal nord for grænsen.

Foto: Aabenraa Kommune

I 1965 besøgte statsminister Jens Otto Krag som formand for regeringens nyoprettede kontaktudvalg for det tyske mindretal den tyske Kindergarten i Aabenraa. Da en nysgerrig og modig dreng nærmede sig Krag, spurgte statsministeren:

Taler du dansk?

Intet svar!

Krag forsøgte sig på tysk.

Sprichst du deutsch?

Intet svar!

Men pludselig kom der fra drengens mund en sproglig bekendelse:

»Æ snakke synnejysk«.

Om Mette Frederiksen ved et lignende besøg vil få samme svar er nok tvivlsomt, men den sønderjyske dialekt har stadig

stærke rødder i det tyske mindretal i Nord-slesvig, selvom dialekterne i disse tider udefra er under voldsomt pres, ikke mindst på de elektroniske/ sociale medier. Det kan også registreres i begge mindretal.

I det danske mindretal i Sydslesvig er sønderjysk næsten forsvundet, og i det tyske mindretal hører man næsten aldrig mere nogen tale plattysk.

Indtil for få år siden blev det sagt, at 80 procent af det danske sprog oprindelig bestod af tyske ord. Så er det vel ikke forkert at betegne sønderjysk som en dansk-tysk dialekt. Sprogforskere mener, at Mojn/Moin er bragt til landsdelen af tyske håndværkere efter 1900.

Karen Margrethe Pedersen er helt sikker på, at *mojn* stammer fra det tyske ord

Morgen, som bruges i betydningen *godmorgen* overalt i tysk. Den i Sønderjylland fødte danske videnskabsmand Peter Jørgensen behandlede i et af sine arbejder det sønderjyske hilseord *Møjn* og slog fast, at det var et låneord fra tysk, men ikke fra det slesvigske tyske, men fra det almindelige nordtyske, specielt det *schneidige* Berlinske *Guten Morjen*.

Ifølge det tyske sprogleksikon *Duden*, hvor *Moin* blev optaget officielt allerede i 80-erne, menes *Moin* at komme fra det plattyske, fra ordet *moi*, hvilket betyder *behagelig, godt* eller *skønt*. Her henvises til at *Moin* stammer *aus dem Ostfriesischen und Mittelniederdeutschen*.

Iøvrigt har ordet *Moin* i mellemtiden syd for grænsen erobret hele Tyskland, som en velkomsthilsen. Ja, den har endda fået en dobling *Moin, Moin*, fx i den såkaldte Hamborgske *Klönnschnack*, hvor *Moin, Moin* dog forstås som *Gesabbel*, altså lidt for megen snak.

Fra dansk side blev det engang efter 1920 sagt om hjemmetyskerne: *En hjemmetysker er en tysker, men han kan ikke så meget tysk, at han kan sige på tysk, at han er tysk.*

Også artiklens forfatter stod for skud i *Æ Rummelpot* - stærkt dekoreret (Fra *Æ Rummelpot*)

Sønderjysk som brobygger og lynafleder

I Grænselandet var den dansk-tyske nationalitetskamp også en kamp om (kirke-) sproget, men sønderjysk blev aldrig en del af opgøret mellem dansk og tysk. Dialekten var udtryk for en fælles hjemstavnsløvelse - uanset om man var dansk eller tysk - og *synnejysk* var ikke mindst efter de voldsomme spændinger efter 1945 også en sproglig bro mellem dansk og tysk. Et neutralt sprog, som man kunne bruge uden at skulle bøje sig for modstanderens nationale sprogpolitik.

Mindretallets uofficielle sprogdoktrin lød som følgende: *Die plattdänische Sprache ist ein Ausdruck nordschleswigschen Volkstums, ohne national trennend zu wirken.*

Min gode kollega Frode Kristoffersen har engang fortalt denne herlige historie fra Løgumkloster: Om ham, der ikke kunne finde sine ben, da han skulle hjem fra Henny på Centralhotellet. Der lå han så foran indgangen. Og da en, der kom forbi, ville hjælpe ham, lød det nede fra fortovet: *Er do dansk eller tysk? Æ er dansk. Så la mæ lech!*

Mange år senere skete det samme igen, og igen kom spørgsmålet: *Er do dansk eller tysk? Æ er dansk immernok. Så læg dæ da ved siden af mæ, dit tumbe fjok!*

Der var med Frodes ord sket en udligning mellem dansk og tysk, som også blev dokumenteret ved UNESCO's store sprogundersøgelse »En by ved Grænsen« i Tønder i 1963, som citerede Tønderdansk blandingssprog på følgende måde: *Æ finner et sørgle, ven tu Minnesker å den sam Bildungsstufe aus poltischen Gründen int kann forkeer.**

I denne sammenhæng bør også et skjult våben i det sønderjyske fremhæves som brobygger i vanskelige dansk-tyske tider: Humor, som især er kommet til udtryk gennem årtier i *Æ Rummelpot*, som heldigvis stadig udkommer som et kulturelt

Valgplakat for Slesvigsk Parti 2017
(foto: Slesvigsk Parti)

anker for synnejysk. Når Æ Rummelpot på sønderjysk spiddede medlemmer af det tyske mindretal i efterkrigstiden - også med bitre sandheder - så kunne det i mindretallet sluges bedre på sønderjysk. Og især mindretallets mangeårige formand, Harro Marquardsen, var kendt for sin sønderjyske lune.

Sønderjysk som det levende sprog hos det tyske mindretal

Dialekten, blandingssproget var levende i de hjemmetyske hjem - ikke mindst på landet, det tyske mindretal blev tidligere ikke kun for sjov kaldt for *Bondesrepublik*. Selvom det officielle sprog i Bund Deutscher Nordschleswiger og i de kulturelle organisationer jo var og skulle være tysk, så var der også plads til, at *synnejysk* blev accepteret - endda som en del af mindretallets DNA.

Jeg husker, at det politisk blev diskuteret, om man kunne tilhøre mindretallet, når man kun kunne tale og formulere sig på *synnejysk*, men der blev aldrig gjort et

alvorligt forsøg på at bremse den sønderjyske dialekt i Nordslesvig.

Det havde også været politisk selvmord for mindretallet, som jo netop ville markere sig som hjemstavnsens eneste parti. Vel vidende at sprog og sindelag ikke altid stemte overens, brugte Slesvigsk Parti også ofte det sønderjyske som slogan og på plakater i valgkampene, som også var rettet mod de såkaldte *blakkede*, altså de vælgere, som ikke rigtig vidste, hvilken national lejr de tilhørte.

To eksempler fra Folketingsvalget 1960

Under overskriften *Vi er vel nok tosproget her i landsdelen* hed det i en ellers tysk-sproget *Sonderausgabe zur Wahl* på synnejysk følgende:

I gamle dage kørte vi me æ Zuch og selvom vi hai Verspätung, ku det dog ske, at vi kom enichermåten rechtzeitig te stais. Og naar e lærer spue æ klass: »Was ist Sehnsucht«, ku han resikee o få æ svar: »De æ titoch! Sikke naue. Ja de æ godt, nåe en ka æ lidt a ål slaus, vo vi hae både fjernsyn syd fra og nord fra«.

Og der var endda plads til (selv)ironi. Liste S havde opfundet en grænsetroll i anledning af valget, som havde følgende kommentar: *Det vå da en mærkle højskol, soj e lille grænsetroll- da han kom hjem fra Fårhus.*

I modsætning til visse sprogelitære danske kredse, som i 70'erne betegnede dialekttalende folk diskriminerende som *sociolekter*, med andre ord belastet med en negativ sproglig-social arv, bekendte sig det tyske mindretallet eftertrykkeligt til *synnejysk*. Mens Danmarks Radio dengang nærmest forbød sprogligt handicappede med deres dialekter, foreslog det tyske mindretal bl.a. faste sønderjyske udsendelser på Radio Syd, hvilket dog blev afvist af hensyn til lytterne fra Esbjerg, mens NDR syd for grænsen sendte specielle plattyske programmer.

Selv en anerkendt historiker som pro-

SLESVIGSK PARTI KA Æ SPROCHI!

VI ARBEJDER FOR SØNDERJYLLAND - FOR SAMARBEJDE OG KULTUREL MANGFOLDIGHED

Sønderjysk sprogkursus.
Plakat fra Kommunevalget
2017 (foto: Slesvigsk Parti)

fessor Troels Fink, født i Aabenraa, havde sine betænkeligheder ved fx. at bruge ordet *Moin*, som efter hans mening måtte afvises af gode danskere, fordi det jo var tysk!

Aabenraas tidligere borgmester, rektor Georg Buchreitz, sagde engang, at det var hjemmetyskerne, som bedst forsvarede sønderjysk. Det gælder sikkert stadig, men heldigvis ikke kun i mindretallets rækker. Når jeg er hos min tandlæge i Aabenraa hører jeg, at personalet kun taler sønderjysk, og sønderjysk betragtes i dag ikke mere som fy-sprog, men som lokal og regional rigdom – og der tekstes og synges med stor succes på synnejysk.

Jeg tænker i den forbindelse også på

den hjemmetyske præst Christa Hansen, som med stor succes afholdt gudstjenester på sønderjysk. *Mein Gott*, klagede dengang nogle af mindretallets ældre kirkegængere, som synes, at det var nu lidt for meget grænselands-økumene.

Med vores tidligere landshøvding Kresten Philipsens ord er synnejysk: *æ salt i æ sup*, en ekstra charme for og i vores landsdel.

Selvom man selvfølgelig ikke kan ignorere de mange udfordringer, som dialekten møder udenfor Skelbæk og Kongeåen. Et eksempel: En sønderjysk familie flyttede til Aarhus og fastholdt at tale sønderjysk med børnene, som man altid havde gjort det – indtil der kom de første børne-

venner i huset, som ikke kunne forstå en pind. Så måtte man desværre opgive sønderjysk!

Heldigvis har vi da nogle landskendte galionsfigurer, som også vedkender sig deres sønderjyske identitet og *æ sproch*, lad mig f.eks. nævne Ole Olsen eller den royale hofjournalist Bodil Cath, som aldrig sprogligt skjulte deres herkomst.

I forbindelse med en debat om to-sprogede byskilte har jeg i øvrigt savnet et forslag. Hvad med at bruge de sønderjyske stednavne som kompromis, som en slags sproglig stødpude, altså fx Affenraa mellem Aabenraa og Apenrade?

Da festlighederne i forbindelse med 1920-grænsen endelig blev afholdt med Corona-forsinkelse, synes jeg, at man glemte de fortjenester som *æ sproch* har bidraget med som en kulturel fredsstifter mellem dansk og tysk. En sorbisk digter har engang sagt: *Når et sprog dør, så er det lige som om, en fuglestemme forsvinder.*

Heldigvis er der dog *pip* og lys forude for sønderjysk – endda politisk, ja endda på tværs af dansk og tysk. At netop Tønder i Genforeningsåret valgte en tysk borg-

mester var jo ikke ren *Popp*, men uden tvivl et valg, som fra de danske flertalspartiers side også blev begrundet med den nye borgmesters selvbevidste *synnejyske* profil, noget som også blev bemærket som værdifuldt i det øvrige land.

Det er da glant, at Sønderjylland nu har en borgmester, som altid (helst) taler synnejysk - og endda bedre end både på dansk og tysk! Det giver lidt håb for fremtiden - også for *synnejysk* og vores fælles kultur!

Og det bemærkes også i den store verden, hvor den sønderjyske mundart har vakt mange udenlandske sprogforskere interesse. Cand. mag i Kinesisk, Sinologen Stine Lykke Olsen, henviser til at sønderjysk har nogle fællestræk med eksotiske sprog, ja at der i tonesproget - ligesom det i øvrigt er tilfældet for det ærøske - er sjove sammenfald (stød) mellem sønderjysk og det kinesiske (!)

Mojn, Mojn!

**Denne særlige sproglige blanding er typisk for Tønder og blev i min barndom omtalt som »tøndertysk« (Red.)*

Siegfried Matlok: Født og opvokset i Flensborg i en dansk/tysk familie. Uddannet ved Südschlewigische Heimatzeitung. Chefredaktør for Der Nordschlewiger 1979-2013. Matlok var i 1988-2007 sekretariatsleder for det tyske mindretals sekretariat på Christiansborg og medlem af Kontaktudvalget for det tyske mindretal. Gennem hele sit virke har Matlok betragtet sig selv som en brobygger mellem dansk og tysk og har modtaget en række ordner og udmærkelser, heriblandt Ebbe Munck Prisen i 2015.

SYNNEJYSK FORENING

bøvle' å ...

Af Britta Slot Johnsen

Lenore og Doddy med den ældste og nyeste bog, Æ Synnejysk Forening har været med til at udgive

Et portræt af Æ Synnejysk Forening gennem en samtale med formand Lenore Toft og sekretær Doddy Møller Bach.

Det var kærlighed til sønderjysk og et ønske om at bevare sønderjysk, også blandt yngre mennesker, der fik Lenore Toft og Doddy Møller Bach til at gå aktivt ind i arbejdet i foreningen.

Lenore var næstformand i tre år og blev ved sidste generalforsamling valgt til formand.

Doddy var meget aktiv med opslag på sønderjysk på foreningens FB-side og blev ad den vej kapret til bestyrelsen, hvor hun nu er sekretær og redaktør af »Æ Blaj«.

Ligesom i rigtig mange foreninger udgør det grå guld hovedparten af foreningens medlemmer, men ganske langsomt dukker der også yngre mennesker op. Derfor er bestyrelsens mål at prøve i højere grad at tiltrække yngre medlemmer. Det sker bl.a. ved en opdatering af hjemmesiden og en fornyelse af Æ Blaj og en ændring af nogle af arrangementerne, hvor man i højere grad vil fokusere på nutiden.

Lidt historie

Æ Synnejysk Forening blev stiftet den 27. januar 2000 ved et møde på Agerskov Kro af Erik Haase og Peter Asmussen. Inspirationen kom fra »Sønderjyske Allgeime«, som er en klub for sønderjysktalende nuværende og tidligere folketingsmedlemmer samt journalister på Christiansborg.

Erik Haase og Peter Asmussen syntes, at alt for mange taler rigsdansk, selv om

Fra æ rummelpotawten
(foto: Æ Synnejsk Forening)

de er sønderjyder og kan tale sønderjysk, derfor ville de gerne have et forum, hvor der blev arbejdet for at udbrede og bevare sønderjysk.

Det stiftende møde blev en succes med 90 deltagere. Det blev holdt på Agerskov Kro med flg. menu: solæg, gule ærter, kålpøser og dertil »pipøl« (Fuglsang øl, hvis nogen skulle være i tvivl) og Bommerlunder snaps. Menuen og hovedtaleren Frode Kristoffersen var uden tvivl et effektivt trækplaster.

Stifterne af foreningen har også skelet lidt til, hvad sprogforskerne mente om dialekternes overlevelse, og på hjemmesiden findes der et par citater.

Holger Petersen, 1899: »Man skulde ikke nøjes med at lære Eleverne at stave Skriftsproget ret og galt. De skulle kende vore Folkemaal. Til gengæld skulle de slippe fri for at vide Sted og Aarstal for alle de unyttige Slagterier, som folk foranstalter på hinanden. De skulle vide, at man i Sønderjylland har bevaret det gamle danske Sprog så trofast, som intet andetsteds. De skulle vide, at det er Sønderjyderne, som kan fremmane for os det gamle nordiske Sprogs musikalske Klang. De skulle rejse til Sønderjylland for at lære Dansk«.

Professor Peter Jørgensen, 1962:

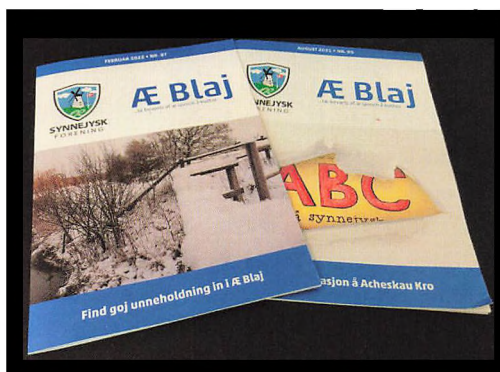
»Imidlertid er jeg overbevist om, at senest vil den sønderjyske dialekt dø i det danske sprog. Det skyldes dels, at vi sønderjyder altså godt kan lide vort sprog og holder det vedlige, men også, at der stort set ikke fandtes rigsdansk i Sønderjylland før 1920, og derfor blev dialekten holdt bedre vedlige her end andre steder«.

Æ Synnejsk Forening i dag

Æ Synnejsk Forening er i dag Danmarks største dialekt- og sprogforening. Samtidig er der en FB-gruppe med over 19.000 medlemmer tæt knyttet til foreningen. Her skrives de fleste opslag på Sønderjysk.

Æ synnejsk forening er tværkulturel og upolitisk og har til formål:

- at styrke og bevare de sønderjyske dialekter, samt den sønderjyske kultur
- at støtte eller stå for udgivelse af bøger, tidsskrifter, redegørelser og andre offentliggørelser, der ved fremlæggelser viser, fremmer og klarlægger det forskelligartede sønderjyske sprog og den specielle landsdelskultur.
- at gennemføre møder og arrangementer for at samle medlemmerne og herigennem at udbrede kendskabet til sønderjyske sprog samt sønderjysk kultur og tradition.

SYNNEJYSK
FORENING

Eksempler på bøger, som Æ Synnejysk Forening har været med til at udgive:

Min føest 1000 oe å synnejysk oversat af Elin Fredsted
Æ Synnejysk Sangboch

Oesproch å oeboch å synnejysk af Else Christensen
Synnejysk historie af Jørn Buch (findes også på CD)

ABC å synnejysk af Thomas Jacob Clausen

I webshoppen kan man bl.a. også købe disse bøger:

Di siest grin o synnejysk af Vagn Rasmussen

Sønderjysk mad mmm af Sven-Erik Ravn

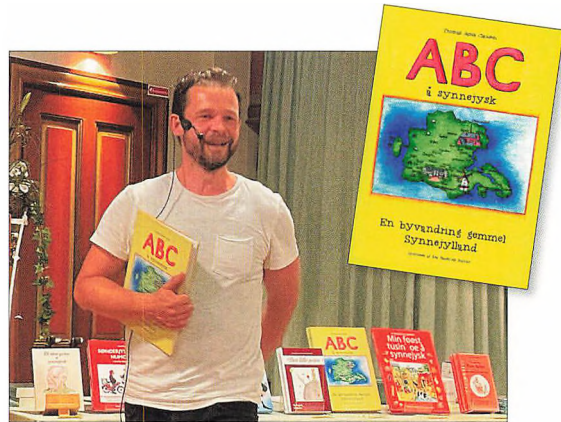
Æ snirkler i e granskaw af Anne Charlotte Carlskund
- oversat til sønderjysk af Anne Posselt

Den lille prins af Antoine de Saint-Exupery
- oversat til sønderjysk af Anne Posselt

For at blive medlem af foreningen skal man enten være født i Sønderjylland, have en tilknytning til Sønderjylland og/eller ville arbejde for at fremme foreningens formål.

At der er noget at bygge på med henblik på at bevare sønderjysk og tiltrække yngre medlemmer viser nyere forskning fra Københavns Universitet. Unge sønderjyder fastholder deres dialekt, mens dialekterne rundt om i landet langsomt forsvinder. Sammenlignet med andre unge, så udfaser de ikke deres dialekt, men moderniserer den. Så vi kan nok regne med at ord som: *Bom, Buun, Møts, Kretba, Pusser* og *Muttas* ikke vil blive glemt foreløbig i Sønderjylland. Læs mere om dette i Malene Monkas artikel om sønderjysk i dag.

Hvordan skriver man på sønderjysk? Der findes jo mange forskellige former for sønderjysk, og det kan måske være svært at læse sønderjysk på en lidt anden dialekt end ens egen. I Æ Synnejysk Forening findes der ikke én rigtig måde at gøre det på. Alle, der skriver på sønderjysk, bruger deres egen dialekt. Derfor prøver

Thomas Jacob Clausen præsenterer sin bog ved generalforsamlingen (foto: Æ Synnejysk Forening)

man også at vise forskellige former for sønderjysk i artikler og historier i Æ Blaj.

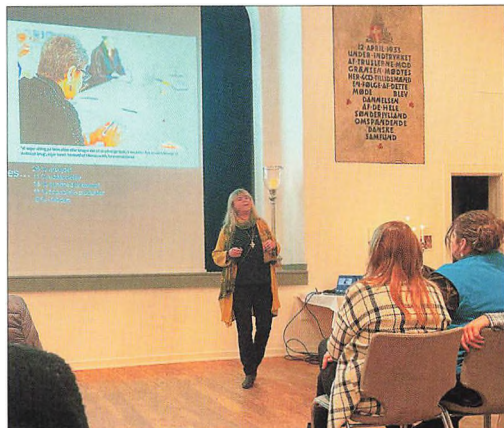
I erkendelse af, at det kan være svært at læse sønderjysk, har man valgt, at bruge rigsdansk til vigtige meddelelser i Æ Blaj og på hjemmesiden. Velkomstbrevet til nye medlemmer er forfattet på sønderjysk med en oversættelse til rigsdansk.

Udgivelser

Æ Synnejysk Forening har i hele sin levetid medvirket til udgivelser af bøger på sønderjysk. Det er hovedsagelig sket i

Adventsgudstjeneste på sønderjysk i Flensborg
(foto: Æ Synnejysk Forening)

Foredrag med Christine Feldthaus
(foto: Æ Synnejysk Forening)

form af sponsorstøtte til forfattere eller til trykning. Den første udgivelse var bogen *Min fødest 1000 oe å synnejysk* ud fra et kendt koncept, som findes i forskellige udgaver. Sprogforsker Elin Fredsted har oversat til sønderjysk.

Den sidste nye er Thomas Jacob Clausens *ABC å synnejysk*, som er en byvandring gennem Sønderjylland i form af rim og remser på sønderjysk.

På foreningens hjemmeside er der en lang liste over litteratur m.m. om og på sønderjysk, og i foreningens webshop kan man købe en række af bøgerne.

Arrangementer og aktiviteter

Æ Synnejysk Forening har en række forskellige arrangementer i årets løb. Det største arrangement er generalforsamlingen, som samler ca. 170 medlemmer hver år. Den holdes stadigvæk på Agerskov Kro med samme menu som i stiftelsesåret.

En anden fast tradition er den årlige gudstjeneste på sønderjysk 2. søndag i advent, og som holdes i en ny kirke hvert år med en præst, som »kan snak e sproch«. I 2022 er det i Ulkebøl Kirke. Hvert år

holdes der også en bustur til et sted i Sønderjylland eller Sydslesvig, og i år går turen til det holstenske Schweiz.

I løbet af året er der arrangementer med foredrag og virksomhedsbesøg. Man prøver at finde foredragsholdere og kunstnere med tilknytning til det sønderjyske og har bl.a. haft Christine Feldthaus som foredragsholder og musikerne Michael Vognsen og Morten P., der også har sange på sønderjysk på repertoire. Arrangementerne er rigtig pænt besøgt, og det er ikke usædvanligt med 100 deltagere.

Foreningen udgiver et medlemsblad fire gange årligt, som sendes gratis til medlemmer. Her kan man læse om »synnejyske sensationer«, indslag fra sønderjyder, foreningens aktiviteter og kommende arrangementer.

Ud over hjemmesiden og den åbne FB-gruppe har Æ Synnejysk Forening også en webshop, hvor man kan købe bøger på sønderjysk, møjn-krus og gavekort.

Æ Synnejysk forening er aktiv og levende og ser frem til sit 25-års jubilæum i 2025!

Kilder: Foreningens formand og sekretær, foreningens hjemmeside: synnejysk.dk og Æ Blaj

Britta Slot Johnsen: er tidligere underviser og uddannelseskonsulent ved bl.a. EUC SYD og BC-Syd. Hun arbejder som guide for Sønderborg Turistkontor og er ansvarshavende redaktør af Sønderjysk Almanak

SYNNEJYSK FORENING

Vi ka æ sproch - ka do?

Æ Synnejysk Forening er upolitisk og har til formål at bevare det sønderjyske sprog og den sønderjyske kultur.

Det gør vi bl.a. ved at afholde arrangementer flere gange om året som f.eks.:

- Adventsgudtjeneste 2. søndag i december (å synnejysk)
- Heldagsudflugt i juni måned (vo de snagges synnejysk)
- Foredrag med spændende foredragsholdere
- Virksomhedsbesøg i det sønderjyske
- Gennem tiderne har vi bl.a. støttet udgivelse af bøger skrevet på synnejysk. Bøgerne kan købes i vores webbutik.

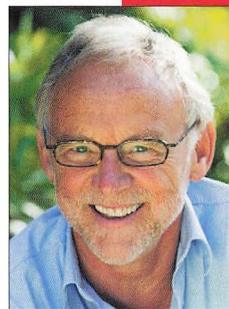
Som medlem modtager du 4 x årligt vores medlemsblad, som er fyldt med synnejysk tekst, arrangementer, historier, oplysninger mv.. Du får også visse arrangementer billigere end ikke-medlemmer.

Støt det synnejyske sproch å kultue ve æt mælæmskab.

Du/I kan blive medlem af foreningen. Priserne er for et års medlemskab.
Enkeltperson 100 kr. Husstand 150 kr.

Æ Synnejysk forening er aktiv og levende og ser frem til sit 25 års jubilæum i 2025.

Kig ind til os på synnejysk.dk – det æ æn goi be'gynnels. Håfe, vi ses...

Af Hans Georg Møller

Hvad gør man som sønderjyde, når man flytter til København og savner æ sproch og andre sønderjyder? Man kontakter Synnejysk Ambassade. Hans Georg Møller - bedre kendt som Gorm - fortæller om Synnejysk Ambassade, dens historie og dens mange aktiviteter.

Æ hånbull-piche rygge op i den finest ræk å ska derfor spil i Kjøffenhavn engang æ mellem. Sådan lød det i telefonen ved årtusindskiftet. Reklamedirektøren Thomas Idea ville gerne have opbakning til kvinderne og spurgte, om jeg ikke ville være sønderjysk ambassadør.

- Nej, svarede jeg. Jeg vil være Generalambassadør.

- Nå, så er du det.

Og det har jeg så været lige siden i Synnejysk Ambassade i Kjøffenhavn. Og hvad er så det!? Ja, det er en forening af eksilsønderjyder, plejer vi at sige uformelt.

Formelt hedder der, at Synnejysk Ambassade er et netværk for sønderjyder i Hovedstaden. Et netværk, der samler sønderjyderne om vores sprog, kultur og historie.

Begyndelsen

Synnejysk Ambassade er et spirende netværk af sønderjyder i det Storkøbenhavn-ske område. Initiativet til vores netværk blev taget i november 2001 med det

primære formål at bakke op omkring det nye elitesportsinitiativ Sønderjyske HK både før, under og især efter såvel nederlag som seje.

Under det stiftende møde og de efterfølgende ambassadørrådsmøder er det imidlertid blevet klart for os, at der er mange andre initiativer, der bare ligger og venter på at blive taget. Til gavn og glæde for både sønderjyske tilflyttere og os andre, hvoraf nogle har levet i byen i mere end en generation.

Vi ønsker, at:

- hjælpe sønderjyske tilflyttere i alle aldre med at falde godt til i København og omegn.
- skabe nogle såvel fysisk som socialt gode rammer for et sønderjysk netværk i staden, hvor fællesskab og venskabeligt rygklapperi går op i en højere, smuk enhed.
- være et fristed for alle, bosiddende som forbi passerende, sønderjyder i Kbh.

- bakke op omkring det at give medlemmerne mulighed for at dele deres glæde omkring Sønderjylland og de sønderjyske traditioner.
- bakke op om sportsarrangementer, hvor sønderjyske hold / individualister deltager i det storkøbenhavnske område, det kunne f.eks. være Sønderjyske HK, Vojens Ishockey, svømning, brydning, boksning, fodbold.
- opfordre medlemmerne i det daglige til at optræde som hensynsfulde sønderjyder.

Sådan formulerede vi vores spæde start. Men nogle af formålsparagrafferne er det aldrig rigtigt lykkedes at gennemføre. Netværkets primære aktiviteter består nu af sociale og kulturelle arrangementer, herunder særligt foredrag med sønderjyske personligheder.

Arrangementerne

Jeg kan i flæng nævne ministre fra forskellige partier som Hans Chr. Schmidt, Benny Engelbrecht, Eva Kjer, Frode Sørensen og Carl Holst samt fhv. statsminister Poul Schlüter og Bertel Haarder, der har vist rundt på Christiansborg.

Prins Joachim har også gæstet ambassaden, foruden skuespillerne Mette Munk Plum, Chr. Speggers, Leif Maibom og Niels Hinrichsen.

Chefredaktør Sigfried Matlok, kokken Erwin Lauterbach, fhv. hofmarskal Ove Ullerup, diektør Ib Kunøe, Rummelpotredaktør Sv. Erik Ravn, Søndags BT-redaktør Johnny Johansen, direktør Erik Brøgger Rasmussen, Udenrigsministeriet, sognepræst Leif Bork Hansen, fodboldtræneren Poul Hansen og forfatteren Erling Jepsen er et fåtal af andre foredragsholdere.

Ud over foredragsarrangementerne udvikles der i juni keglekonkurrence og i november en julefrokost - sønderjysk grønlangkål med tilhørende bankospil - og opråberen reager kun, når de over 100 deltagere råber det sønderjyske »pot« ved en rigtig række - i stedet for bingo eller banko.

Som fast ingrediens kommer Kalle fra Dynt, skuespilleren Lars Thiesgaard, med sit »karaokeanlæg«. Han har i årenes løb forfattet en del sange på kendte melodier, bl.a. redigeret lidt i en kendt julesalme, som ved julefrokosten er omdøbt til »Et barn er født i Bylderup Bov«.

Kollegaen Chr. Speggers har underholdt. Det gælder også sangeren fra Blans,

*Prins Joachim på besøg
i Synnejysk Ambassade
(foto: Synnejysk Ambassade)*

Kalle fra Dynt, også kendt som Lars Thiesgaard
(foto: Synnejysk Ambassade)

Rikke Thomsen og trompetisten Per Nielsen. Der bliver virkelig gået til den med fælles-sang, snaps og øl som det sig hør og bør.

I årenes løb har ambassaden holdt til på mange forskellige lokaliteter, og et par gange har grønlankålen ikke været rigtig sønderjysk, og det går jo ikke, så i mange år har frivillige sønderjyder stået for grønlankålen foruden frembringelse af solæg og småkager, og det er hvert år til mange medlemmers store tilfredsstillelse.

Organisering

Fra begyndelsen har jeg holdt fast i at minimere omkostninger til administration. Derfor har der aldrig været sendt et eneste brev ud til medlemmerne. Alt er fra første færd foregået på internettet.

Det var nok en anelse ovovet beslutning for 20 år siden, da kendskabet til elektronisk kommunikation ikke var specielt stort, ikke mindst kunne det være en udfordring for vore trods alt lidt ældre medlemmer. Men det gik fremragende, og når nogle var lidt uforstående over for denne lidt utraditionelle måde at kommunikere på, hjalp vi så godt vi kunne. Når nogle indvendte, at de ikke rådede over en computer, bad vi dem om at gå på biblioteket og der at få assistance af personalet.

Fire glade vindere i den traditionsrige kegleturnering (foto: Synnejysk Ambassade)

Det var også et brud med traditionerne IKKE at etablere en formel forening med generalforsamling og vedtægter. Jeg har som journalist refereret fra et utal af generalforsamlinger, hvor petitesser bliver pustet op til store problemer, og hvor magtkampe fører til ulidelige debatter og ofte ligefrem ufredelige konfrontationer.

- *Jamen. Hvis nogle er utilfredse med dig og bestyrelsen - var en af indvendingerne - Hvad gør vi så?*

- *Meget nemt, var mit svar. Så overtager du bare kasketten, og så er der ikke brugt tid på det.*

Indtil nu er jeg ikke blevet udfordret. Men det bliver nemmere fremover at vælte mig lovformeligt af pinden. For nu skal alle vælges på en generalforsamling. Hvorfor nu det, når det gik fremragende uden nogen formel foreningsstruktur? Svaret er: hvidvask-skandalerne.

For et par år siden meddelte vores kasserer, at han ikke længere kunne hæve penge på vores konto i banken. Det kunne kun lade sig gøre, hvis vi var en formel forening med alt det bøvl, der fulgte - udfyldelse af blanketter, pasoplysninger og fremskaffelse af vedtægter. Vi kopierede andre foreningers vedtægter og indkaldte til stiftende generalforsamling i forbindelse med et af vore planlagte møder.

Og allerede på denne generalforsamling blev mine værste anelser bekræftet, da vi blev bebrejdet, ikke at have overholdt de nødvendige regler for oprettelsen af en forening.

Jeg tror, det kom som en overraskelse, at jeg gav kritikerne ret, men blot tørt konstaterede, at hvis vi fortsat skulle lave arrangementer, kunne det kun lade sig gøre ved at få adgang til vores bankkonto - og at det var eneste grund til, at der var indkaldt til generalforsamling på nemmeste måde.

Naturligvis er vedtægter og generalforsamlinger nødvendige i mange andre større sammenslutninger, men i en lille forening som vores, er det ikke særlig påtrængende. Vi eksisterer kun så længe tilflyttende sønderjyder synes det er spændende at mødes og »snak æ sproch«, samt få mulighed for at møde sønderjyder med forskellige indflydelsesrige samfunksfunktioner.

Igennem årene har ambassadens ledelse bestået af mange initiativrige og arbejdssomme sønderjyder, som har sikret høj seriøsitet krydret med sjov og ballade, som sønderjyder kan lide det.

Generalambassadøren er endnu ikke skiftet ud. Måske fordi han har uddelegeret arbejdet uden at blande sig i selv de afgørelser, han ikke selv ville have truffet.

Min rolle har været meget nem, for der har aldrig været splid i ledelsesgruppen, så jeg har kunnet koncentrere mig om at inspirere og repræsentere bl.a. på Christiansborg, hvor en sønderjysk fraktion på tværs af partierne hvert år tager imod en sydslesvigske delegation.

Genforeningsambassaden

Da den forskubbede fest i anledning af Genforeningen 1920 blev markeret i 2021 i København med en Sønderjysk Ambassade oprettet ved Thorvaldsens Museum, var Synnejysk Ambassade inviteret til at udlevere et sønderjysk pas til de besøgen-

de, som kunne klare indfødsretsprøven, der bl.a. gik ud på at gætte antallet af kager i et sønderjysk kagebord og antallet af sønderjyske mænd i den tyske hær i 1. Verdenskrig.

Kronprins Frederik var en af de mange, der fik en orientering om vores arbejde. Kronprinsen fik også overrakt et sønderjysk pas. Han har et godt kendskab til det sønderjyske efter mange års sommerophold på Gråsten slot.

Og det var naturligvis hele vores ambassaderåd, der repræsenterede os. Ambassaderådet (bestyrelsen) består for øjeblikket - ud over generalambassadøren - af Karin Møller Christensen, Arne Fogt, Poul Erik Hansen, Thor Skrumsager og Dorthe S. Moldt, og vi repræsenterer alle egne af landsdelen

Det er i øvrigt tilfældigt, for ledelsen er ikke blevet udvalgt, men har gennem årene bestået af ildsjæle, der har meldt sig under fanerne for at give et nap med.

De unge

Vi har også i mange år haft et fremragende samarbejde med unge studerende på det, der engang hed Landbohøjskolen, nu LIFE. De havde dannet en hjemstavnsforening og syntes, det var sjovt at samarbejde med os. Det er jo ingen hemmelighed, at de fleste foreninger hovedsagelig består af os ældre. Men da vi fra oprettelsen gerne ville vejlede unge sønderjyder, der kom til hovedstaden, var det en kærkommen lejlighed at komme i kontakt med i hvert fald nogle af de unge.

Jeg mener, at en af ambassaderådets medlemmer fik kontakt med de unge studerende ved en årlig cykelringridning på Vesterbro i København.

Det betød, at vi i mange år holdt til i auditorier på Frederiksberg, hvor vi bl.a. inviterede de unge med, da Bonderøven kom forbi. Her er et indlæg af Generalung-ambassadør Andreas Carstensen:

Sønderjysk Hjemstavnsforening

- blev oprettet i 2001 af studerende fra Landbohøjskolen, for at samle de sønderjyske studerende i en forening, der kunne holde sønderjyske arrangementer, og dermed forsøde tilværelse i København.

Vores forening består af pt. 48 aktive studerende, spredt udover alle uddannelserne.

Vi har et formandskab bestående af 7 personer, der bliver valgt på den årlige generalforsamling.

Vi arrangerer cykelringridning én gang årligt, hvor alle kan komme og prøve kræfter i den ædle kunst.

Derudover afholder vi hvert år i maj sønderjysk kaffebord, som kun er for medlemmerne af foreningen.

Her er det pigerne der går sammen i deres forening

»Husholdningsforeningen for Sønderjysk Kvindfolk«

og anretter 7 hårde og 7 bløde, som mændene i samarbejde med kvinderne smager og vurderer på en skala, og der bliver dermed kåret en vinder i hver kategori.

Derudover holder vi julefrokost på rigtig sønderjysk manér, og så har vi generalforsamling én gang årligt.

Vi plejer at tjene penge til foreningen ved at bestyre vores fredagscafé hvert halve eller hele år,

så pengene kan blive brugt til kommende arrangementer.

Her har vi blandt andet en sønderjysk quiz så københavnernes kan lære lidt om æ sproch, og vi sælger naturligvis også solæg.

Nu er vi i gang med at få samarbejdet med

Synnejysk Ambassade op at stå, og det er blandt andet hos os på Landbohøjskolen, at de fremtidige møder vil blive holdt.

Ung eller gammel – grønlangkålsspisning er et vigtigt element i at mærke forbindelsen til hjemstaven (foto: Synnejysk Ambassade)

Det var dengang. Og jeg kan tilføje, at de unge sørgede for øl og vand, kaffe og kager i forbindelse med møderne - og kunne på den måde putte overskuddet i deres egen foreningskasse. De unge var også repræsenteret i ambassaderådet.

Men også andre yngre sønderjyder har givet et betydningsfuldt nap med i etableringen af foreningen.

F.eks. ville det nok have været umuligt at oprette en hjemmeside og en Facebook profil uden hjælp af en ung sønderjyde, som i en hel del år var en naturlig del af ledelsen, men som nu desværre er »flygtet« tilbage til Sønderjylland.

Flere andre unge sønderjyder har optrådt i ambassaden, bl.a. har vi haft besøg af en sønderjysk professionel soldat, der tog os med til forskellige krigszoner, og en historiestuderende, der som rundviser på skanserne i Dybbøl har indviet os i spændende historiske facts.

Sådan kunne jeg blive ved. Vi har haft journalister, der har dækket begivenheder i det sønderjyske og historikere, som har taget os med til de mange tilskikkelser, som vores spændende landsdel er fyldt med.

Og vi har haft fællessang og sønderjysk kaffebord - muntre og dybt seriøse indslag med stort fremmøde.

Medlemmerne

Det er billigt at være medlem, bl.a. fordi vi igennem årene har fundet lokaler til rimelige priser, og fordi vi har holdt administrationsudgifterne nede, bl.a. takket været indsats fra mange medlemmer - herunder ikke mindst ambassade-rådet,

Vi har også haft lejlighed til at invitere medlemmerne til sønderjyske filmforevisninger, f.eks. til den prisbelønnede »Onkel« og senest fortællingen om livet ved Vidå Kro.

Når folk melder sig til som medlemmer, får de en lille hilsen fra vores sekretær:

Tak for din henvendelse til og interesse for Ambassaden!

Som vi skriver på hjemmesiden, er vi et fristed i København for synnejyder, som måske ikke har mulighed for at snakke synnejysk med andre i det daglige. I ambassaden stræbes der på, at der kun tales synnejysk, men det er ikke altid let at overholde, da mange har glemt sproget. Så de ser frem til at få løsnet snakketøjet op i hjemstavnsens dialekt.

Der møder omkring 50 personer op på en mødeaften, dog afhængig af hvad emnet er. Hele landsdelen i alle aldre er repræsenteret på vore månedlige møder, som finder sted i

Sportscaféen, Bagsværd Stadion, Bagsværd Hovedgade 86-90, 2880 Bagsværd

Mød op på det kommende møde. Der er næsten altid en fra hjemegnen.

Normalt har vi et indslag på vore møder, hvor en person kommer og fortæller om løst og fast. Der har været mange, kendte som ukendte, og der arbejdes stadig på at finde personer til at komme at fortælle på møderne.

Så hvis du har et emne, som kan være af interesse, er du velkommen til at kontakte Karin Møller Christensen, der er ansvarlig for møderne.

Hun kan kontaktes via hjemmesiden:

www.synnejyskambassade.dk

Der er også startet en slægtsforskningsaften op, mest for nybegyndere.

Hvis du har lyst til at være med til det månedlige møde, skal du sende en mail til **arnefagt@hotmail.com**

Da al kontakt med ambassadørerne foregår via hjemmeside og mail, bedes du holde øje med hjemmesiden for tilmelding og evt. ændringer.

Mæ manne hilsne

Arne fra Haaasle, Ambassadegeneralsekretær

Å manne jelsen fra mæ

- æ generalambassadør Gorm (Hans-Georg Møller)

Hans-Georg Møller, journalist, tv-vært og producer, nok mest kendt som Gorm, i talrige tv-udsendelser gennem 35 år. Gorm har også været nyhedsvært på TV-A, TV-Sporten, TV3 news og Sky Radio, samt vært på TV-Charlie og DK4 og »Parasollen«, TV2 Nord - foruden producer, redaktør og tilrettelægger af et utal programmer.

Hans-Georg Møller, som er født og opvokset i Over Tandslet, er ambassadør og storyteller for ulandsorganisationen CARE og har været på rejser i Afrika og Asien med bl.a. CAREs protektor, prins Joachim. Desuden er han generalambassadør på den synnejyske ambassade i København.

æ Rummelpot

Leverandør af sønderjysk humor siden 1946 ...

Af Gunnar Hattesen

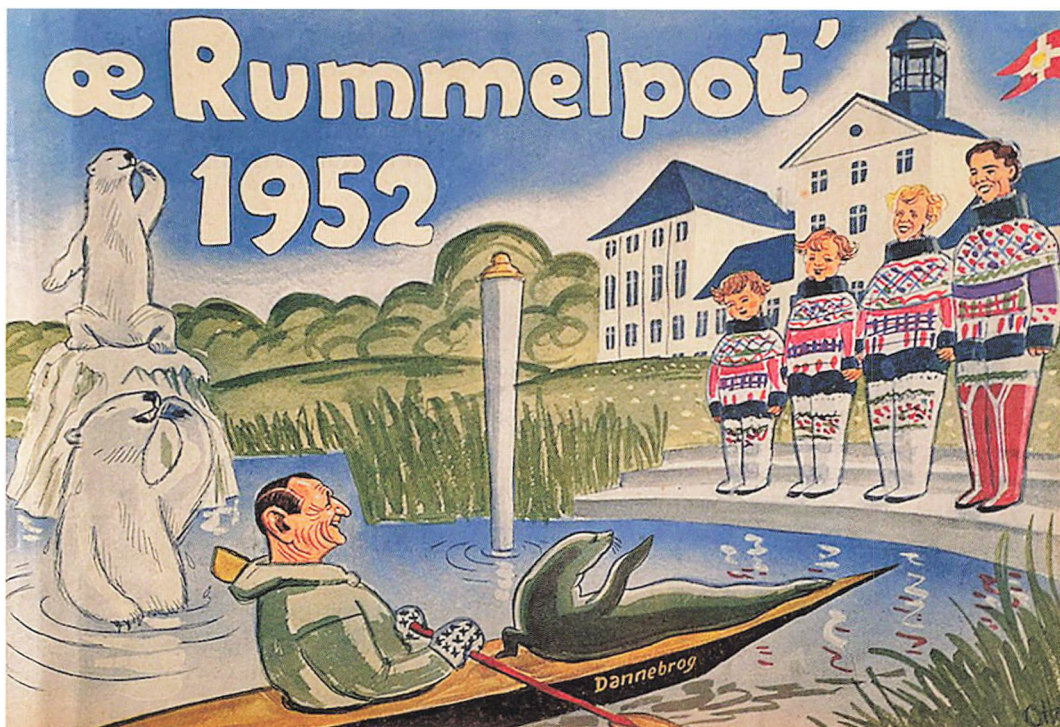
Den »rigtige« genforening kom i 1948, da Sønderjylland fik lyntogsforbindelse med København. Da lyntoget bevæger sig gennem landsdelen hilses det af folk ved alle ledvogterhuse og stationer. Lyntoget modtages til sidst med pomp og pragt af borgmestre og amtmænd

Da 2. Verdenskrig var færdig i 1945, trængte sønderjyderne til at grine. Og få lidt luft for deres aggressioner. Det var baggrunden for, at æ Rummelpot kom på gaden. Siden er æ Rummelpot udkommet år efter år.

Lige når julefreden har sænket sig over

de sønderjyske hjem, bryder den ind og sætter årets gang i relief og sikrer et godt grin midt i den fede julehygge. Og humor er sundt og feder ikke.

Selvironi er en vigtig bestanddel af den sønderjyske humor. Vi er nogle gange splittet mellem de to sprog, men det giver

Fra Grønland til Gråsten. Forsiden i 1952 markerer, at kongeparret er ekviperet med grønlandske nationaldrakter, og at kong Frederik IX har skiftet kongeskibet Dannebrog ud med en kajak, som han sejler med på Gråsten Slotssø, hvor der også er isbjørne. Kongefamilien havde besøgt Grønland samme år

landsdelen en særlig farve. Denne særlige grænselandshumor har været med til at afmystificere de nationale forhold.

Et eksempel: En stor hjemmetyisk embedsmand sagde: »Tag bare en Gammel Dansk, det smitter ikke«. Æ Rummelpot har været med til at fremme denne humor og har således givet landsdelen en identitet.

Selv om æ Rummelpot ofte har »været tæt på«, har bladet aldrig modtaget noget injuriersøgsmål. Bladet har måske hyppigere modtaget »klage« over, at nogle ikke var blevet omtalt.

Den sønderjyske humor kan være både bevidst og ubevidst. Den bevidste humor var i særlig grad aktuel under Fremmedherredømmet fra 1864-1920 og var med til at tage »trykket« af de nationale strids spørgsmål. Dette har også været tilfældet i nyere tid. Den bevidste humor trives

stadig i bedste velgående og er fortsat en del af spillet mellem dansk og tysk i grænselandet.

Det er nemlig godt at grine sammen.

Redaktørerne

Siden begyndelsen i 1946 har der naturligvis været en række redaktører, som alle har været med til at sætte deres præg på æ Rummelpot og på den sønderjyske humor og satire.

Den første redaktør og udgiver var redaktør C. J. Bech, Hejmdal, i Aabenraa. I 1946 udgav han det første nummer af æ Rummelpot. Undertitlen var Sønderjysk Julehefte. Den eneste tegner i 1946 var boghandlersønnen, Johs. Bo Bojesen, der stod for samtlige 23 tegninger. Han blev senere en markant bladtegner på Dagbladet Politiken, hvor han blev bl.a. kendt for Venstrevikingernes Saga.

C. J. Bech var redaktør og udgiver af de første 11 udgaver. Han afløstes af Elsebeth Bech og Ole Bech, enke og søn, der sammen med tegneren Robert Skjoldager førte satirehæftet videre.

Fra 1961 var Ole Bech alene om ledelsen, idet han figurerede som både udgiver og redaktør. Ole Bech var en kendt skribent på Jydske Tidende med sønderjysk stof som speciale. Han stod i spidsen for æ Rummelpot i 17 år. Han blev først afløst ved 33. årgang af Carl Heidenreich og Jørgen Wolff - begge dagbladsjournalister, men konkurrenter i det daglige. Heidenreich var på Jydske Tidende, mens Wolff var sønderjyllandsredaktør på Vestkysten. Eskild Bram, Jydske Tidende, var også med en overgang, og man så også redaktør Arne G. Larsen, Øster Lindet, i kolofonen.

I 1979 var redaktørerne et triumvirat med Carl Heidenreich, Tove Bech, der var enke efter Ole Bech og tegner Allan Steffensen. Efter 1990 ønskede Tove Bech at holde op, og egentlig var det planen at heftet skulle dø.

Mange begræd situationen. Der var enighed om, at æ Rummelpot var blevet en institution, der skulle bevares, men der skulle nye kræfter til.

De blev tilført af journalist Bjarke Larsen, Sønderborg, der i 1991 overtog æ Rummelpot og relancerede det med et nyt team af tegnere og skribenter med base i Sønderborg.

Da Bjarke Larsen senere blev valgt til amtsrådet, mente han ikke, han kunne bestride posten længere - amtsrådet var jo en vigtig del af den sønderjyske hverdag og kilde til meget stof i æ Rummelpot - så han søgte en ny redaktør.

Det blev Sven-Erik Ravn, Hjartbro ved Bevtoft, der i en årrække havde været redaktør på Jydske Tidende i Haderslev.

I 2016 overdrog Sven-Erik Ravn den ærefulde titel som æ redaktør til Gunnar Hattesen, der driver Gråsten Avis.

Årets æresrumlepotte – den første modtager blev årsag til en regerings fald

Den største hæder, man kan modtage i Sønderjylland er udnævnelsen til Årets Æresrummelpot. Det er den sønderjyske nobelpris, som blandt andre er uddelt til Dronning Ingrid, fhv. minister Bertel Haarder, redaktør Frode Kristoffersen og skibsreder Mærsk McKinney Møller.

Æresbevisningen tildeles en person, der har gjort det sjovere, bedre og mere interessant at bo i Sønderjylland, og som har været med til at gøre landsdelen kendt.

Den første modtager var forstander Frederik Heick, St. Jyndevad, der også var medlem af Folketinget for Venstre.

Den 26. oktober 1950 var han til begravelse af amtsrådsmedlem, gårdejer Niels Mathiesen Højrup der blev begravet under stor deltagelse på Bedsted Kirkegård.

Samme dag var der forespørgsel i Folketinget fra den borgerlige opposition om ophævelse af smørrationeringen. Blandt de parlamentarisk kyndige var der enighed om, at det kunne blive en tæt afgørelse.

Frederik Heick vidste, at afstemningen kunne gå begge veje og måtte derfor forlade mindesamværet i al hast for at blive kørt til Rødekro for derfra at komme videre med lyntog til København. Da han nåede til Rødekro var bommen allerede nede, og på perronen holdt lyntoget Sønderjyden. Frederik Heick kravlede resolut under bommen og løb hen til perronen, hvor han i sidste øjeblik nåede at springe på toget.

I Folketinget havde der været en daglang debat om for og imod ophævelse af smørrationeringen. Ud på aftenen skred Folketingets formand, Gustav Pedersen, til afstemning. Da stemmerne var talt op, viste det sig, at afstemningen endte 68-68. Man forlangte derfor en ny afstemning ved navneopråb.

I sidste øjeblik trådte Frederik Heick

E Havbogasse

E Havbogasse var et alsisk satirehæfte, som udkom i tiden op til jul fra 1957 til 1983 og derfor tit blev brugt som en mandelgave.

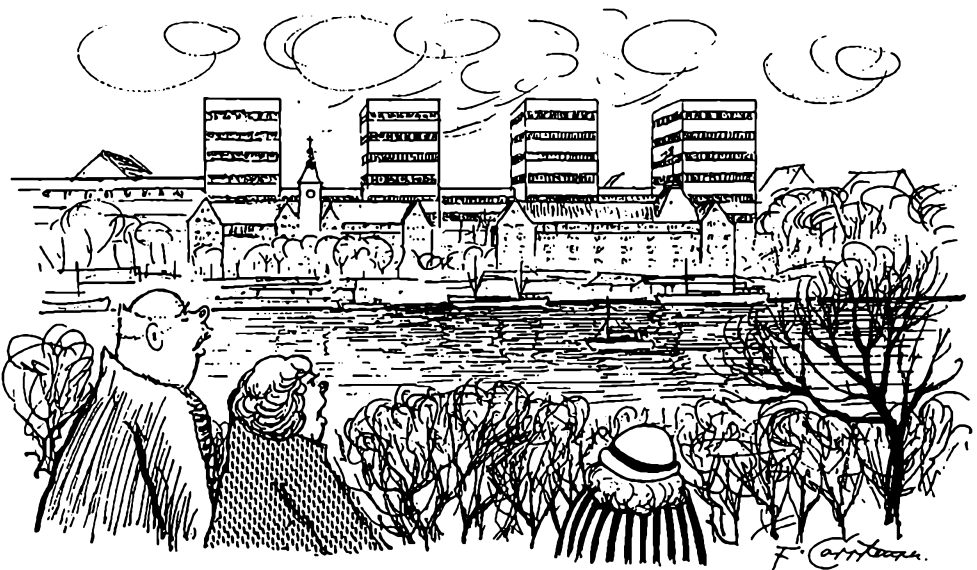
E Havbogasse blev udgivet af kunstneren Fritz Carstensen, som også stod for hæftets tegninger, hvor hunden Molli tit indgik.

Hæftet viste i tekst og tegninger livet på Als og omegn, hvor folk, der var kommet lidt galt af sted, blev spiddet af en skarp og humoristisk pen.

I sine velmagtsdage blev E Havbogasse hvert år solgt i tusindvis af eksemplarer.

Kaj Østergaard, Broager

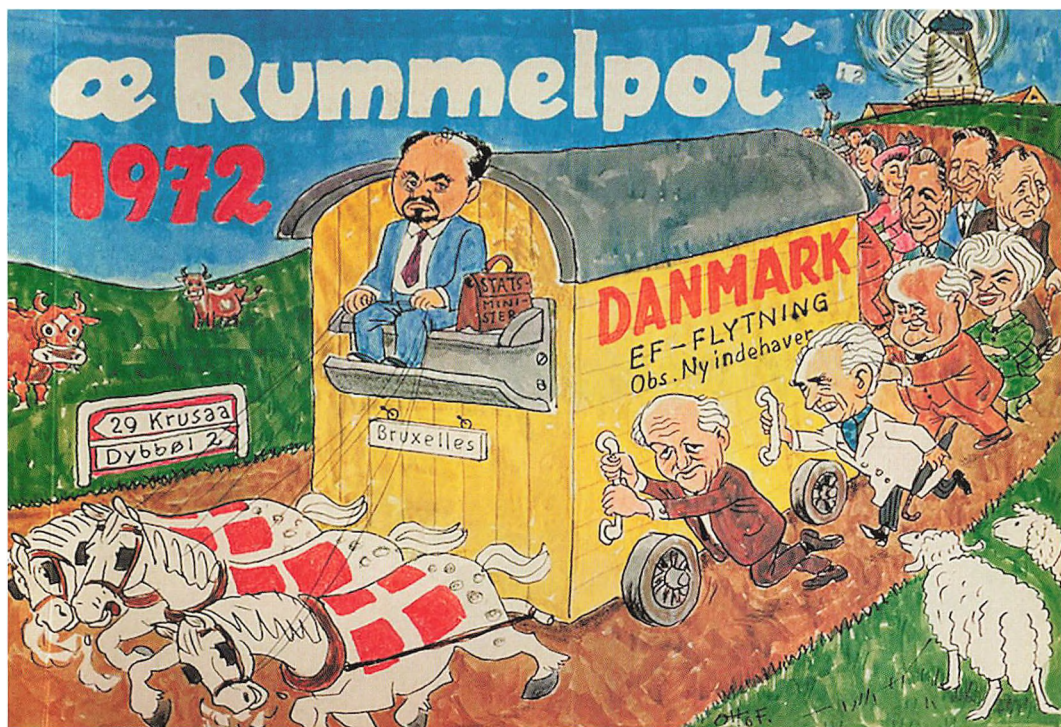
De to sidste floje af det store sygehusbyggeri er nu klar til indflytning. Diskussionen om byggeriets virkning på bybilledet kører dog stadigvæk.

- Hvorfor katten, Valde, er di blok' da blevn så høj?
- Jo, Marichen, e amt hæ jo nok fåt forhøjet bloktilsku!
- Tja, Valde, — æ tøss jo ba'r det byggeri kvæle kaserne!
- Ja, Marichen, — — det er jo nok derfor e soldate e dau er så ble'ch om e neff, venn di er langs å bummel!

Tegningen er fra 1985 - af F. Carstensen.

*Et godt eksempel på en tegning, der godt kunne være bragt i E Havbogasse
(Fra hjemmesiden: mojn Asta)*

I 1972 stemmer Danmark sig ind i Det Europæiske Fællesskab. Landsdelen blev udsat for store forandringer. Overraskende mange stemte ja i Sønderjylland. Anker Jørgensen (S) blev statsminister, og han styrede forretningen Danmark mod det store Europa puffet frem af sønderjyder med amtsborgmester Erik Jessen (V) i spidsen. Efterfulgt af professor Troels Fink, fhv. borgmester J. J. Paulsen (K), Tønder, borgmester Camma Larsen-Ledet (S), Aabenraa, formand for Det tyske Mindretal, Harro Marquardsen, Løgumkloster, S. A. Helleisen, Sønderborg, og borgmester H. C. Carstensen (K), Haderslev.

ind i salen for at afgive sin stemme. Og så stod det 69-68. Afstemningen førte således til, at Hans Hedtoft-regeringen »gled i smørret«, hvorefter den socialdemokratisk-radikale regering blev afløst af en VK-regering under ledelse af statsminister Erik Eriksen.

For sin bemærkelsesværdige indsats blev Frederik Heick senere samme år hædret med Årets Æresrummelpot.

I godt 75 år har æ Rummelpot spiddet politikere og godtfolk. Redaktionen sørger for, at de ikke bliver glemt og samtidig giver bladet sønderjyderne noget at grine af.

Siden 1946 har æ Rummelpot været leverandør af sønderjysk humor. Men æ Rummelpot er der kun, fordi sønderjyderne køber den. At den eksisterer, er sønderjydernes fortjeneste.

Gennem årene er æ Rummelpot blevet et ægte stykke sønderjysk kultur, som er værd at bevare. Det er her, vi viderefører den stolte tradition, hvor vi med humor spidder sønderjyderne – høj som lav.

Det er her, vi dyrker vores egenart som sønderjyder. Tak til alle, som læser med og holder liv i Danmarks sidste egnsbestemte satireskrift.

Ja, vi rumler videre.

Gunnar Hattesen har siden 2016 været redaktør og udgiver af æ Rummelpot. Han er til daglig redaktør og udgiver af Gråsten Avis. Han er født og opvokset på en gård i Ellum ved Løgumkloster.

Af Britta Slot Johnsen

Søndagsturen

Et besøg på

HALLIG HOOGE

Hallig Hooge er en af de 10 små øer, der ligger ud for Sydslesvigs kyst. Den er ganske flad, og årets søndagstur er en cykeltur rundt på Hallig Hooge. Hooge er den næststørste af Halligerne, og der bor ca. 100 mennesker på øen. Man kommer dertil med færge fra Schlüttsiel. Sejlturen tager ca. 1 time.

Ankommet til Hallig Hooge
(foto: Hans Christian Davidsen)

Et typisk halligmotiv: et hus på en varft (foto: Hans Christian Davidsen)

Det kræver gode nerver at bo på en Hallig, som flere gange om året bliver totalt oversvømmet, så man ikke kan bevæge sig uden for sit hus, og man kan risikere at være uden kontakt med fastlandet i flere dage. Om 50 år er der måske ikke meget tilbage af Halligerne, som er truet af den stigende vandstand på grund af klimaforandringer. Det er meget dyrt at opretholde disse små samfund, og der sker en fraflytning af især yngre mennesker.

Halligerne er dog med deres særprægede natur meget besøgt af turister om sommeren. Der kommer ca. 2000 endags-turister dagligt om sommeren på Hooge. Man har valgt, at der ikke skulle være hoteller på Hooge, så al overnatning foregår i private huse.

Hallig Hooge er certificeret Nationalparkpartner. Certificeringens primære mål er at få halligens beboere til bevidst at leve efter miljømæssigt bæredygtige og gennemtænkte koncepter. Hallig Hooge,

såvel som de andre nationalparkpartnere, ser denne certificering som både en ret og en pligt med hensyn til en særlig service, kompetence og kvalitet.

Rundt på øen

Det er oplagt at tage sin cykel med til Hooge. Terrænet er fladt, og afstandene er overkommelige, det er kun regn og blæst, der kan gøre cykelturen udfordrende. Man kan leje cykler, når man kommer ind med færgen, og man kan også køre med hestevogn rundt på øen. Selve vejnettet udgør knap 10 km, og derudover er der også nogle cykle- og vandrestier rundt omkring bl.a. langs nordkysten og et par steder ud til sydkysten.

Landskabet er et typisk marsklandskab, der er gennemskåret af grøfter og kanaler afbrudt af værfter med bebyggelse. Der er et rigt fugleliv, og om foråret er der tusindvis af knortegæs, der raster inden turen går nordpå.

Hvis man er mest til vandreture, kan

En af de mange vandløb, der er overalt på øen (foto: Hans Christian Davidsen)

man gå den 11 km lange rute rundt om hele øen, hvor man går dels på eller dels ved siden af det lave sommerdige. Dette

Hestevogn der kører med turister (foto: Hans Christian Davidsen)

kaldes »tidevandsvejen«, hvor man får et godt indtryk af tidevandets vekslen mellem ebbe og flod. På den ene side kan man kigge ind over Hooge, og på den anden side har man udsigt ud over Vadehavet og de andre halliger. Ved forhøjet tidevand bør man ikke gå ruten.

En kortere vandretur, som starter øst for færgehavnen langs østkysten til Stope og ind i landet, giver et godt indtryk af den særlige natur på Hooge. Turen slutter på nordkysten ved slusen.

Endelig findes der også guidede gåture gennem Vadehavet til et par af de andre halliger.

Seværdigheder på Hallig Hooge

De fleste seværdigheder på Hooge

befinder sig på Hanswarft, hvor man finder Königspesel, »Mensch und Watt« (Schutzstation Wattenmeer) og Sturmflut Kino.

Den store seværdighed på Hooge er Königspesel, der ligger på Hanswarft. Det gamle friserhus har tilhørt en velstående frisisk hallig-sømand og er blevet berømt for sin kakkeltbeklædte storstue kaldet Königspesel. Stuen har fået sit navn, fordi den danske konge var nødt til at overnatte her i 1825. Frederik den Sjette var på rundrejse i Vadehavet for med egne øjne at se de voldsomme skader, som en stormflod havde forårsaget. Ironisk nok blev hans bevægelsesfrihed stoppet af en kraftig stormflod, der gjorde, at det meste af Hooge stod under vand. Derfor var kongen nødt til at overnatte på halligen,

og det skulle naturligvis ske i det fineste hus.

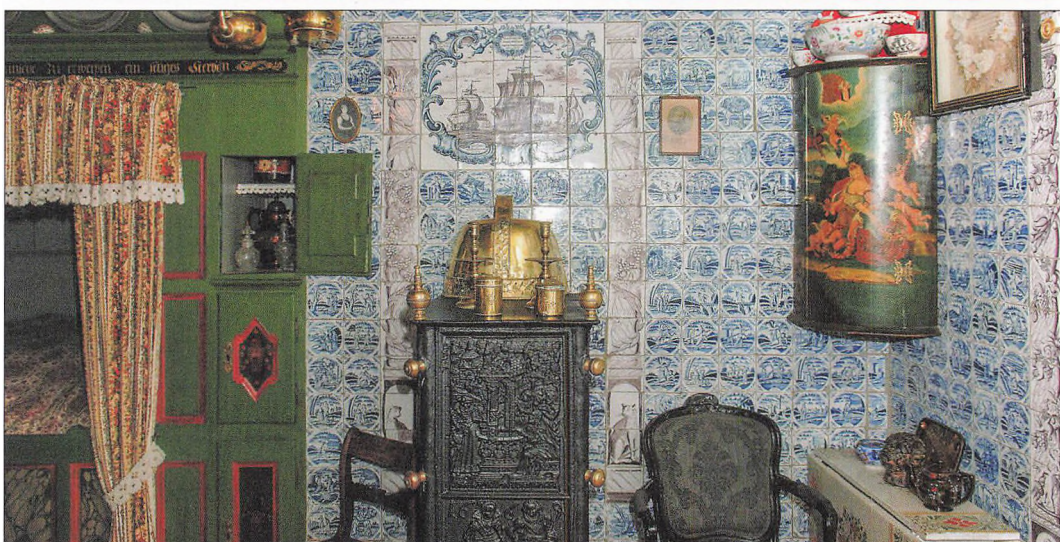
I oplevelsescenteret »Mensch und Watt« giver akvarier og en levende vadehavsmodel dig en større indsigt i Vadehavets liv.

Man kan også besøge »Sturmflutkino«, som dog ikke er en almindelig biograf, men viser dokumentarfilm om stormfloder og livet på Halligerne.

Kirken på Hallig Hooge er fra 1642 og erstatter en tidligere kirke, der blev ødelagt under den store stormflod i 1634. Kirken ligger på Kirchwarft midt på øen og har hverken tårn eller orgel, men en klokkestabel af træ. Noget af inventaret stammer fra den oprindelige kirke, og resten er inventar fra kirker på andre halliger.

Lige ud ad landevejen med grøfter på begge sider (foto: Hans Christian Davidsen)

Königspesøl og det fine interiør fra stuen (foto: Hans Christian Davidsen)

Halligerne

Halligerne er oprindelige vadehavsøer uden diger. En hallig er derfor stærkt udsat for oversvømmelse i forbindelse med kraftigt højvande eller stormflod. De fleste halliger har dog lave sommerdiger nu. På beboede halliger er husene byggede på såkaldte værfter, det vil sige kunstigt opkastede høje, så husene ikke oversvømmes ved højvande, men hvor resten af øen oversvømmes. En typisk vinter sker det 20-30 gange. Oversvømmelse kaldes »Land Unter«. Ud for den sydslesvigske vestkyst findes 10 halliger:

Hamburger Hallig (100 hektar, 3 indbyggere på et værft), har siden 1860 via en dæmning været landfast.

Hooge (574 hektar, 100 indbyggere på 10 værfter). Man kan komme til Hallig Hooge med færge fra Schlüttsiel.

Süderoog (60 hektar, et enkelt værft, mange turister om sommeren). Süderoog er en del af Nationalpark Slesvig-Holstensk Vadehav. Der er adgang via guidede ture fra Pellworm.

Norderoog (ca. 11 hektar, ubeboet). Halligen er fuglereservat og adgang dertil strengt forbudt. Halligen er om sommeren under opsyn af en »fuglekonge«, som bor i en hytte på pæle.

Südfall (ca. 45 hektar, beboet). Südfall kan nås til fods eller med hestevogn fra Nordstrand med Nationalparkens godkendte turledere. Om sommeren sejler der ca. tre gange om ugen turbåde fra naboøen Pelworm til Südfall.

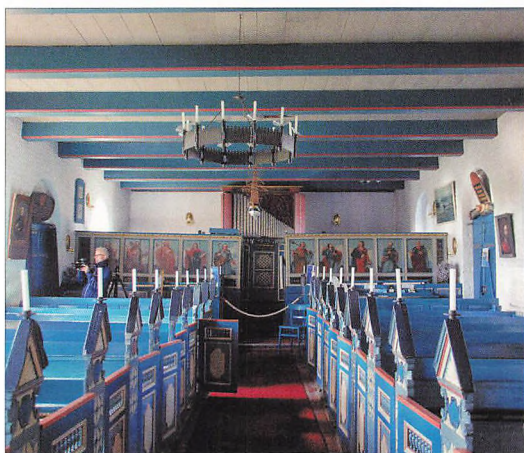
Nordstrandischmoor (ca. 170 hektar, 4 værfter, ca. 20 indbyggere). Halligen er forbundet med Beltringharder Koog på fastlandet med en 3,5 km lang banedæmning.

Oland (ca. 100 hektar, et værft med 15 huse, ca. 50 indbyggere). Oland blev i 1925 forbundet med fastlandet og Langenæs med dæmninger.

Gröde (250 hektar, 2 værfter). Færgerne Rungholt og Seeadler sejler fra fastlandshavnen Schlüttsiel til Gröde. Der findes ingen regelmæssig færgeplan.

Habel (3 hektar, et værft, kun beboet om sommeren) fungerer som fuglereservat uden offentlig adgang.

Langenæs (900 hektar, 20 værfter, 216 indbyggere). Langenæs er den største hallig og via en dæmning forbundet med Oland, og dermed igen med dæmning til Dagebøl.

*Kirken på Hooge med prædikestol og krucifiks og udsigt til kirkegården
(Foto: Hans Christian Davidsen)*

Britta Slot Johnsen: er tidl. underviser og uddannelseskonsulent ved bl.a. EUC SYD og BC-Syd. Hun arbejder som guide for Sønderborg Turistkontor og er ansvarshavende redaktør af Sønderjysk Almanak.

Denne artikel er blevet til i et samarbejde med Hans Christian Davidsen, som er kulturredaktør på Flensborg Avis. Han har bl.a. skrevet en artikel om Königspele og kirken og velvilligt stillet sine fotos til rådighed for Sønderjysk Almanak.

Kilder: Grænseforeningen.dk, Wikipedia og diverse hjemmesider om vadehavsturisme.

Kultur på Grænsen

Flensborg Avis' netbaserede »Kultur på Grænsen«
indeholder artikler og videoer om
kulturnyt, historie og spændende lokaliteter.
Her kan findes flere gode idéer til
søndagsture i små videoer,
som bliver præsenteret af
Hans Christian Davidsen.

Jaruplund Højskole

Snup en bid af din fremtid

**Læs om vores indholdsrige
højskolekurser på**

www.jaruplund.com

Du/I er altid velkommen til at kontakte os, så vi i samarbejde kan lave et spændende Sydslesvig Kursus, af alt fra en til syv dages varighed, med foredrag og udflugter.

jaruplund@skoleforeningen.org

Lundweg 2, 24976 Handewitt v. Flensburg

0049 4630 969 140

ÅRETS SKOLE

Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole

(tidligere Vojens Ungdomsskole)

Artikler
og digte

Af Tommy Mikkelsen

I november måned, nærmere bestemt den 3. november 2014, fyldte Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole 75 år. Det var en højtidelig dag og en glædens dag. En milepæl i en spændende skolehistorie.

Jeg fik i den forbindelse den store ære at være med i en arbejdsgruppe, som skulle udforme en mindevæg, der skulle gives til skolen på denne store dag. Det var et stort og meget spændende arbejde i en

gruppe af tidligere forstandere og tidligere og nuværende ansatte på skolen. Vi gennemgik historien, udviklingen og en hel ufattelig mængde fotografier. Bare det at skulle vælge noget ud frem for andet

var en svær øvelse, men vi kom i mål og fik skabt en flot væg, der nu pryder indgangen til Hal 1 på skolen. Noget slog mig dengang i arbejdet. Jeg talte med rigtig mange mennesker, som tidligere eller stadig havde en relation til skolen, og det som slog mig var, at de alle talte om skolen med en glød og passion, som nærmest strålede. Tænk at et sted kan give mennesker så meget med på deres vej i livet. Nogle af disse havde endda kun været på Vojens Ungdomsskole, som den hed dengang, i et halvt år, da den var drengeskole om vinteren og pigeskole om sommeren.

Så følte jeg mig bæret. Bæret over at man havde valgt mig til at stå i spidsen for noget, som kan sætte sig så markante aftryk i folk.

Fra Ungdomsskole til Gymnastik og Idrætsefterskole

Nu er skolen så blevet over 80 år. Vi startede 3. november 1939 i de lokaler, som også huser Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole (VGIE) i dag. Skolens udvikling gennem historien vil jeg kun lige berøre kort, men den har også været ganske betragtelig. Fra at starte som et værn om danskheden i et uroligt Europa med nazismen på fremmarch udviklede skolen sig mod en håndværks- og landbrugsmæssig uddannelse af unge mennesker. Gymnastikken har altid været en del af skolens DNA, og derfor stod skolens bestyrelse og ledelse i et dilemma, om hvilken vej man skulle vælge, da efterskolerne i Danmark i 00'erne udviklede sig fra mere brede almene efterskoler hen imod en mere profilmæssig identitet, hvor hver efterskole mere har sit eget kendetegn og indhold.

Skulle man vælge idrættens og gymnastikkens vej, eller var det mere oplagt at udnytte de flotte og store værkstedsfaciliteter, man havde til rådighed, og udvikle sig endnu mere på håndværk og design? Valget faldt på idrætten og gymnastikken,

Klar til spring

da man skiftede navn fra Vojens Ungdomsskole til Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole i 2006.

Hen over et forstanderskifte med en midlertidig løsning med en konstitueret forstander, blev undertegnede ansat i 2007 med specielt henblik på at skabe og skærpe skolens nye profil som gymnastik- og idrætsefterskole.

Dette arbejde har været spændende og meget motiverende. En ny måde at optage elever på, linjeundervisning i primær- idrætter og en udvidelse af de idrætter, som vi tilbyder, samt en udvikling af gymnastikafdelingen.

Fundamentet

Men lad mig starte med hele fundamentet. Som alle andre efterskoler i Danmark har vi et værdigrundlag. Vi bygger stadig skolen på mange af de bærende elementer fra fortiden. Det Grundtvigianske livs- syn, fællesskabet og dannelsen er stadig

Fra undervisningen i boglige fag

vigtige værdier for os. Herudover er gymnastikken kommet ind i vores værdigrundlag, sammen med idrætten og de fællesskaber, vi danner gennem disse aktiviteter.

Herudover har vi ud fra værdigrundlaget præciseret tre grundværdier til daglig tale, som vi ønsker, at alle elever skal have med sig i rygsækken, når de forlader VGIE. Det er **Relation, Udvikling og Engagement**. Tre værdier, som vi fletter ind i alle aktiviteter, der foregår i løbet af året.

Eleverne

Vi optager hvert år 205 elever på skolen. Vi har et næsten helt lige optag af drenge og piger.

Anderledes ser det ud med optag af 9. klasser i forhold til 10. klasser, hvor vi har en stor overvægt af 10. klasser. Et billede som gør sig gældende på langt de fleste danske efterskoler.

Geografisk kommer vores elever traditionelt set fra især Syd- og Sønderjylland. I 2007, hvor jeg startede på skolen, kom godt og vel 90-95 % af skolens elever fra dette område. Det ser anderledes ud i 2022, hvor elevklientellet er noget mere

spredt, så ca. 60-65 % af eleverne er fra vores region. Resten af elevgruppen kommer stort set fra hele Danmark.

Især optager vi nu også en del elever fra Sjælland, hvor vi især får elever fra Københavnsområdet, hvor vores ishockey- og vores kunstskejtelinje har bidt sig fast. Men også Midtjylland, Fyn og resten af Sjælland er repræsenteret. Islinjerne er en del af forklaringen, men også en øget markedsføring via sociale medier og elektroniske søgemaskiner har stor betydning for denne udvikling.

Strukturen

Når eleverne vælger skolen, søger de ind på en linje, som de deltager på hele året. Vi har 9 linjer: spring, rytme, fodbold, fodbold / spring, håndbold, badminton, ishockey, kunstskejteløb og karting (gokart).

Eleverne træner min. 3 gange om ugen på linjen, og næsten alle har en vis erfaring og forudsætninger for denne linjes sport med sig hjemmefra. Herudover har alle elever gymnastik, som de ligeledes træner 3 gange om ugen. Her er billedet med forudsætninger noget anderledes,

Fodboldtræning

da kun ca. 25% af eleverne har lavet gymnastik inden, de kommer til VGIE, men når året slutter, har næsten alle fundet stor glæde i gymnastikkens oplevelser.

Eleverne kan ud over linjen og gymnastikken vælge et hobbyfag, som navnet antyder er et mindre fag, som man har én gang om ugen. Man kan vælge tre forskellige hobbyfag i løbet af året. Hobbyfag er både praktiske og idrætsfag.

Tre gange om ugen har vi samling, hvor vi synger sange fra højskolesangbogen, ser nyheder og diskuterer disse. Der afholdes fortællertimer og gives foredrag med jævne mellemrum, så vi holder fast i det talte ord og oplysningen af de unge mennesker.

Den boglige afdeling er bygget op således at vores 9. klasse ligner folkeskolens med samme fagstruktur, dog med en mindre klassekvotient på ca. 20 elever.

Vi har valgt en anderledes struktur på 10. klasse, som vi kalder VG10E. Her har eleverne tre basisfag, Dansk, Matematik og Engelsk, som de får afgangsprøve i. I Matematik og Engelsk er undervisningen niveaudelt i 3-4 niveauer alt efter faglig

kunnen. Udover basisfagene skal eleverne vælge en overbygning. Global, Business, Science eller Craft, som alle peger ud mod den fremtidige ungdomsuddannelse. På overbygningerne er fagudbuddet forskelligt, men eleverne går stadig til prøve i alle overbygningsfag. Dog er dette VGIE-prøver og ikke afgangsprøver.

Faciliteter

Skolen er gennem årene udbygget et utal af gange, så vi den dag i dag råder over mere end 10.000 kvadratmeter. Eleverne kan boltre sig i to store boldspilshaller, hvor især håndbold og badminton holder til. Rytmesalen med spejle og et gulv uden streger bliver primært brugt til den obligatoriske gymnastik- og rytmelinjen. Springcenteret er udbygget af to omgange og huser springlinjen, men er også i brug, når der er obligatorisk gymnastik - og ikke mindst er det en meget populær aftenaktivitet.

Fodboldlinjen træner på VBI's baner og især om vinteren på den fine kunstgræsbane, som vi driver for Haderslev kommune. Islinjerne træner i Frøs Arena, mens

Hygge omkring et bål – nogle af de minder, man husker fra efterskoletiden

kartinglinjen holder til på Vojens Gokartbane.

Herudover råder skolen over 10 klasse-lokaler, 2 fysiklaboratorier, værksteder til træ, metal og krea, spisesal og foredragssal. Hele førstesalen er beboelse med 92 værelser til de 205 elever.

Det pædagogiske arbejde

Skolens personale udgør 43 medarbejdere, heraf er 22 ansat i den pædagogiske afdeling. Vores elevflokk kræver alle mulige hensyn og arbejdsindsatser. Vi har både sårbare unge og elever, der har brug for mere eller mindre ekstra støtte, men selvfølgelig også en rigtig stor gruppe, som klarer sig fint og uden ekstra tiltag.

Vi har et tydeligt og klart regelsæt, som

skal skabe det fundament, der kan skabe gode og trygge rammer, når man samler så mange teenagere under samme tag. Vi har ikke noget imod at tage ansvaret, opdrage på de unge mennesker og stille krav. Vi oplever, at de trives klart bedst med tydelighed og klare rammer.

Sådan ser VGIE ud anno 2022. En skole som altid har været og nok altid vil være i udvikling. Jeg tror, det er vigtigt, at en skole som vores altid udvikler sig i takt med det samfund, vi er en del af. At vi tilpasser os til nye dagsordner eller verdensvilkår. I disse år er det nok mere relevant end længe med krig, pandemi og global miljøkrise. Jo udvikling vil altid være et livsvilkår på efterskolerne i Danmark.

Tommy Mikkelsen: 50 år gammel og har nu været forstander på VGIE i 15 år. Jeg er oprindeligt født og opvokset på Østfyn og har studeret til lærer i Odense med afsluttende eksamen i 1999. Herefter trak kærligheden mig til Sydvestjylland og et lærerjob i 8 år på Bramming Gymnastik- og Idrætsefterskole, inden forstandergerningen sendte mig til Vojens. Jeg er gift med Jette og har tre gymnastikgale børn på 18, 16 og 12 år. Min egen sportslige baggrund ligger dog i boldspilsværdenen, hvor jeg har dyrket fodbold og især håndbold.

FORENINGEN FORUM VOJENS

Vojens dk

Af Karl Posselt

En frivillig borgerforening som *Forum Vojens* findes i én eller anden form i mange danske lokalsamfund. Kan aktivt medborgerskab skabe forandringer, der gør lokalområdet til et bedre sted af leve? Kan en organisering af borgerne udvide demokratiet og skabe bedre balance i forhold til den centralisering, som kommunalreformen og markedskræfterne har ført med sig?

Foreningen *Forum Vojens*

Forum Vojens er en borgerforening, der organiserer borgerne i Vojens i lighed med, hvordan man har organiseret sig i mange andre lokalsamfund.

Forhistorien

Vojens var indtil kommunalreformen i 2006-07 hovedby i Vojens kommune, den femtestørste kommune i det daværende Sønderjyllands Amt. Borgerne i byen var således vant til at have rådhus og andre servicefunktioner tæt på. Nu er Vojens centerby i Haderslev kommune, og set i bakspejlet kan man roligt sige, at byens borgere i de første år med den nye kommune sov i timen og var længe om at indse de ændringer (læs: den centralisering), der ret beset var formålet med reformen - eller som i hvert fald blev en tydelig konsekvens.

I efteråret 2013 tog en gruppe borgere initiativ til et par offentlige møder for at drøfte, hvad man kunne gøre for at ruske

Forskønnelse af området ved banegården

op i Vojens i forhold til den nye storkommune. På ét af disse møder optrådte en foredragsholder, der havde forsket i og skrevet om danske stationsbyer. Han indledte med at sige, at han ikke havde kendskab til Vojens – hvorefter han fortalte om stationsbyernes udvikling, som om han

snakkede specifikt om Vojens! For tilhørerne var det en øjenåbner: Vi var ikke alene om at opleve »udviklingen« som afvikling, og tit er der en overraskende overensstemmelse mellem det helt lokale og det generelle.

Samtidig med borgermøderne blev der taget kontakt til Haderslev Kommune, der besluttede at nedsætte et opgaveudvalg (i henhold til Styrelseslovens §17, stk. 4), der skulle indsamle ideer og lave en helhedsplan for udvikling af Vojens. Styregruppen for arbejdet bestod af både politikere og frivillige borgere, og der blev nedsat 9 undergrupper, der over et halvt års tid arbejdede med de forskellige temaer og idéer.

I løbet af foråret 2015 samlede og redigerede styregruppen materialet til en Vision Vojens-rapport, der blev afleveret til Haderslev Kommune, hvorefter opgaveudvalgets mission formelt set var løst. De mange frivillige, der havde været invol-

veret i arbejdet, ville imidlertid ikke risikere, at VisionVojens blev en »skuffe-rapport«. Derfor blev der allerede på et møde (med 77 deltagere) den 15. september 2015 stiftet en ny borgerforening, der skulle arbejde med at føre de mange gode idéer ud i livet. Foreningen fik navnet *Forum Vojens*.

Økonomi

Haderslev Kommune demonstrerede sin vilje til at understøtte arbejdet i den nye forening kontant ved i årene 2016 og 2017 at bevilge henholdsvis 900.000 kr. og 1.200.000 kr. Siden har kommunen bidraget med 600.000 kr. hvert år. Til gengæld har kommunen fået en samarbejdspartner og et talerør for en centerby med ca. 7.400 indbyggere. Det var savnet på daværende tidspunkt.

Det er naturligvis en kolossal motivation for det frivillige arbejde, at engagerede borgere således får lov til at admini-

FORENINGEN FORUM VOJENS

- Formål:** Det er foreningens formål i samarbejde med Haderslev Kommune og andre valgte samarbejdspartnere at koordinere, fremme og realisere en fortsat udvikling af centerbyen Vojens (vedtægt).
- Medlemsskab:** Vedtægternes formulering om medlemskab er overordentlig åben: »Som medlemmer anses enhver person, der har interesse i foreningsarbejde, og som er myndig og bosiddende i Vojens, Jegerup og Skrydstrup med tilliggende bebyggelser, eller personer der repræsenterer virksomheder, foreninger eller organisationer, der virker i eller ud fra Vojens området, og som på foreningens årsmøde (generalforsamling) lader sig registrere som medlem«.
- Kontingent:** Foreningen opkræver intet kontingent og der føres ikke noget medlemskartotek.
- Bestyrelse :** Bestyrelsen for Forum Vojens består af syv medlemmer og to suppleanter. Desuden inviteres alle lokalt valgte (p.t. 6) kommunalbestyrelsesmedlemmer med til bestyrelsesmøderne.

Nye bænke og blomster ved banegården

strene en del af det kommunale budget. Med den årlige bevilling kan Forum Vojens' bestyrelse koncentrere sig om at gennemføre projekter her og nu og samtidig blive ved med også at tænke langsigtet. Samarbejdet mellem de frivillige og politikerne bygger på tillid, og *Forum Vojens* har mulighed for at spare sammen til større projekter ved at overføre midler mellem regnskabsår. Gennem årene er det desuden lykkedes *Forum Vojens* at supplere den kommunale bevilling med fondsmidler til flere af projekterne.

Kan det nytte?

Vojens har mistet rigtig mange arbejdspladser, siden Brdr. Gram i det 20. århundrede var byens altdominerende arbejdsplads - en overgang med flere end 2.000 ansatte. Efterfølgende har der hersket mismod og resignation hos mange borgere. *Alting var bedre i gamle dage - Man kan ikke stille noget op mod udviklingen - Det er centrenes og nethandelens skyld, at de små butikker er lukket - Det er hovedstaden i den nye storkommune, der tager det hele ...* Man kan finde på mange undskyldninger, og man

kan brokke sig, være ligeglad - eller overveje, om man vil tage medansvar for udviklingen og prøve at påvirke den til noget bedre.

Kommunalreformen har positive sider, men også negative konsekvenser. I *Forum Vojens* tror vi ikke på, at den bliver rullet tilbage. Derfor gælder det om at minimere de negative følger og genskabe en bedre balance.

Det samme gælder digitaliseringen. Den har bragt både nye muligheder og bekymringer med sig. Den har i hvert fald betydet, at vi ikke som tidligere mødes og skaber liv i byen i hverdagen med hyppige ærinder i banken, på posthuset eller på rådhuset. Vi møder nu mest vore medborgere, når vi går i byen for at handle dagligvarer. Derudover er der heldigvis mange foreninger, der sørger for, at der også er ganske mange kulturelle tilbud og arrangementer i byen - med tilhørende lejlighed til at mødes og være med i nye fællesskaber.

Forum Vojens tager udgangspunkt i denne nye virkelighed, og foreningen lykkes faktisk med en del projekter. Derfor

Bænke på Odinpladsen

arbejder bestyrelsen fortrøstningsfuldt videre på at gøre lokalområdet til et endnu bedre sted at bo og leve.

På nogle områder lever de politisk fastlagte standarder – f.eks. for vedligeholdelse af et område – ikke op til borgernes forventninger. I andre tilfælde igangsætter kommunen arbejde, som borgerne undrer sig over. I dette krydsfelt er det min påstand, at en kommune for de samme penge vil kunne opnå større tilfredshed blandt flere borgere, hvis man informerer bedre og inddrager borgerne på forhånd.

Lokalsamfundsstørrelse og ambitionsniveau

Landsbyerne og de mindste lokalsamfund har altid været vant til at klare sig selv – både før og efter kommunalreformen. Her er antallet af vælgere lille, den politiske bevågenhed er beskeden, og pengene er små. Derfor sker forandringerne kun, hvis borgerne selv handler og hjælper hinanden i kraft af et tæt lokalt sammenhold. Til gengæld er der færre interessekonflikter, og hindringerne for at gøre noget er til at overvinde.

Bysamfundet Vojens er i en helt anden situation. Indbyggertallet er stort, der er p.t. 6 lokalt valgte kommunalbestyrelsesmedlemmer – og altså en stabil og betragtelig årlig, kommunal bevilling til *Forum Vojens*. Til gengæld er der modsatrettede interesser i en by, det er sværere at rekruttere frivillige, og der er ingen steder, hvor man kan stille så meget som en bæk eller plante et træ uden tilladelser, der ikke altid er lige lette af få.

Forum Vojens' bestyrelse lægger vægt på både at levere synlige resultater og bevare et langsigtet perspektiv og et højt ambitionsniveau. Derfor er der samlet en masse idéer i en række planer og rapporter med en længere tidshorisont og en økonomi, der rækker langt ud over *Forum Vojens'* egen formåen. Planerne er offentliggjort på foreningens hjemmeside www.vojens.dk – og selv om de sjældent føres ud i livet 1:1, tjener de fortsat som inspiration for arbejdet.

Udfordringer

Næsten alle *Forum Vojens'* forslag til projekter kræver brug af offentlige arealer

Metervis af nye bænke i Vojens

- typisk kommunalt ejet jord. Derfor er Haderslev Kommune den allervigtigste samarbejdspartner. Da *Forum Vojens* er kommet på den kommunale finanslov, er det ikke i første omgang økonomien, der er foreningens største udfordring. Derimod er det en udfordring, at bestyrelsen er sammensat af frivillige, der ikke har alle de faglige kompetencer, der er brug for, når man skal kvalificere en idé, beskrive og beregne økonomien for et projekt, indhente de nødvendige tilladelser osv.

Sådanne kompetencer findes i den kommunale forvaltning, men det er jo af gode grunde ikke *Forum Vojens*, der bestemmer, hvad de kommunale medarbejdere skal lave! Derfor kræver det løbbararbejde, tålmodighed og vedholdenhed (stædighed!) at få de lidt større projekter i gang. Det er forståeligt, at politikere ikke har lyst til at sætte forvaltningen til at regne på projekter, der ser ud til at blive (alt for) dyre. Det er imidlertid altid ideerne, der kommer først. Derefter skal det vise sig, om der kan skaffes penge. Og *Forum Vojens* kan ikke skrive ansøgninger til sponsorer og fonde, før der foreligger en

seriøs projektbeskrivelse og et gennemregnet budget.

Kort sagt: *Forum Vojens* er dybt afhængig af et godt samarbejde med Haderslev Kommune, og det er heldigvis blevet bedre og bedre i løbet af de år, *Forum Vojens* har eksisteret.

***Forum Vojens* har naturligvis også andre udfordringer - f.eks.:**

- Rekruttering er en udfordring for alle foreninger. Den demografiske udvikling går også i Vojens i retning af (mange) flere ældre og for få unge. Dertil kan lægges tidens tendens til individualisering, hvor den unge generation ikke har samme tilknytning til foreningslivet som tidligere. Lang transporttid til og fra arbejde er for mange også en hindring for at kunne påtage sig frivilligt arbejde. For *Forum Vojens* og mange andre foreninger betyder det, at gennemsnitsalderen i bestyrelsen stiger, og det er svært at finde kandidater til et generationsskifte.

Forskønnelse af Østergade

- Vojens er på den ene led (øst/vest) gennemskåret af jernbanen og på den anden (nord/syd) af Ribevej, og som frivillig forening må *Forum Vojens* konstatere, at det er meget svært at få Vejdirektoratet og DSB/Banedanmark i tale, når det drejer sig om projekter, disse sværvægttere skal sig ja til.
- *Forum Vojens* oplever anerkendelse for resultaterne og det frivillige arbejde fra mange sider. Det er dejligt, men risikoen er, borgerne forventer eller vænner sig til, at *Forum Vojens* tager sig af alle lokale problemer. Det må i stedet være målet at give medansvar til den enkelte og på den måde udvide demokratiet.

Resultater

For en ulønnet frivillig er det resultater, der motiverer til at bruge tid på en opgave. Heldigvis kan *Forum Vojens* år efter år dokumentere resultater i form af en lang række projekter, der er realiseret. De fleste resultater er opnået i samarbejde med andre - læs: primært Haderslev Kom-

mune. Enkelte er i højere grad foreningens egen fortjeneste, og andre igen er realiseret af frivillige uden for bestyrelsen med økonomisk tilskud fra *Forum Vojens*. Endelig er der også hvert år skaffet fondsmidler til enkelte projekter.

Forum Vojens har bl.a. opnået

Midtbyen: Bl.a. projekter som foreslået i Masterplan for midtbyen: lys i mange programmerbare farver i jernbanevia-dukten i hovedgaden, nyindretning af forplads foran Østergadecentret, anlæg af udsigtsplads med »slangebænk« i centrum, totalrenovering af Banegårdspladsen, tilskud til fornyelse af julebelysningen (LED)

Vojens Fritidscenter: Tilskud til etablering af shelters, bålhytte, vand og toilet, DiscGolf-bane, overdækket ophold, bænkesæt og kunstgræsbane

Kælkebakke: En kælkebakke ved Billundhøj er genskabt, og samme sted er der indhegnet et naturområde, der i sommerhalvåret afgræsses af Galloway-kvier

Discgolf-banen er populær

Rådhuscentret: Petanquebane med bænke og duftbede, udeinventar til ophold og leg, fast strøm til brug for arrangementer samt økonomisk støtte til arrangementer i centret

Forskønnelse: *Forum Vojens* har lagt 2.000 påskeliljeløg forskellige steder i byen

Driftsopgaver: Oprettelse af et A-hold, der løser visse driftsopgaver, som kommunens driftsafdeling ikke tager sig af

Miljø: Organisering af årlig affaldsindsamling

Informationskanaler: Hjemmeside (med arrangementskalender) og Facebook-side

Rapporter og planer: *Forum Vojens* har været bidragyder eller tovholder på udarbejdelse af en række planer og rapporter, der er offentliggjort på foreningens hjemmeside og som fortsat leverer stof til konkrete projekter

Egne lokaler: *Forum Vojens* har indrettet egne lokaler i kommunal bygning

Renovering af Banegårdspladsen er det absolut største og mest synlige projekt, *Forum Vojens* har været involveret i. Det er meget langt hen ad vejen *Forum Vojens'* forslag, der er blevet realiseret med en kommunal bevilling på ca. fem mio. kroner. *Forum Vojens* har leveret et mindre bidrag til finansieringen, men i sidste ende er det jo også med midler fra Haderslev Kommune. I sådanne tilfælde - når *Forum Vojens* går sammen med kommunen om at betale et projekt - lægger *Forum Vojens* vægt på, at foreningens bidrag går til forskønnelse (det grønne), mens et nyt lag asfalt (det sorte) overlades til kommunen.

Det er også meget tydeligt, at der er ønsker, hvor en frivillig forening kommer til kort. Jeg har tidligere nævnt, at Vejdirektoratet og DSB / Banedanmark er ulige partnere for *Forum Vojens*. Når det gælder ønsker om mere omfattende byfornyelse, områdefornyelse eller trafikomlægninger, hvor både offentlige og private ejere har interesser, eller hvor lovgivning giver hindringer, må vi bare erkende, at foreningen ikke har de

Galloway-kvier ved Billundhøj

muskler, der skal til. I den henseende er vi nødt til at sætte vores lid til resultaterne af de aktiviteter, der er beskrevet i næste afsnit.

Fremtiden

Forum Vojens er med i en spændende proces, der har mange positive perspektiver, såfremt tingene lykkes. I 2022 har Bolig- og Planstyrelsen udvalgt Vojens som én af 5 testbyer for »Partnerskab for levende bymidter«. Testbyforløbet foregår lokalt i et samarbejde mellem *Forum Vojens*, Haderslev Kommune og Haderslev Erhvervsråd og går ud på at afprøve forskellige værktøjer til at genskabe levende bymidter i mindre og mellemstore byer. Det skal munde ud i et professionelt produkt – en strategisk udviklingsplan for Vojens. Og dermed et redskab for fremtidige projekter og yderligere udvikling af byen.

Haderslev Kommune har desuden lagt billet ind på en statslig forsøgsordning med »frie bymidter« – også til brug for Vojens. I mange bymidter er der brug for et fysisk løft i form af forskønnelse af bygninger og bymiljøer, og det kan være

en stor udgift for den enkelte kommune. Derfor er der afsat i alt 130 mio. kr. til statslig medfinansiering i 10 udvalgte frikommuner.

Endelig søger *Forum Vojens* og Haderslev Kommune om, at Vojens Station bliver tilgodeset, når en statslig pulje (fra »Aftale om infrastrukturplan 2035«) til forbedring af tilgængelighed, tryghed og liv på stationerne skal udmøntes.

Sideløbende med disse store planer, hvor *10 fugle på taget* gerne skal blive til mindst et par stykker i hånden, arbejder *Forum Vojens* med mere jordnære »borgerprojekter«, hvor borgere kan gå sammen om at søge penge fra *Forum Vojens* til selv at realisere idéer, som gør byen bedre for alle.

Der er med andre ord udfordringer og frivillige opgaver nok til at holde *Forum Vojens'* bestyrelse i gang!

Folkeoplysning

Forum Vojens' medlemskreds er meget åbent defineret. Foreningen fører intet medlemskartotek, men lægger stor vægt på løbende at give borgerne information

Arrangementer

< 2022 >

Måned

man	tir	ons	tor	fre	lør	søn
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30			

Borgerprojekter 2022

Forum Vojens udbød i forbindelse med Årsmødet den 17. marts muligheden for at søge om tilskud til borgerprojekter med ansøgningsfrist den 19. maj 2022.

Der blev stillet 80.000 kr. til formålet i 2022 og planlagt et borgermøde den 2. juni, hvor der skulle stemmes om prioriteringen af de enkelte projekter.

Ved ansøgningsfristens udløb var der imidlertid kun indkommet 2 ansøgninger på tilsammen 38.000 kr. De ligger således inden for den fastsatte ramme, Forum Vojens har afsat, og borgermødet den 2. juni er derfor aflyst.

Forum Vojens' bestyrelse har behandlet ansøgningerne - der oplyfter de kriterier, der fremgår af ansøgningskemaet - og bevilget de ansøgte beløb.

www.Vojens.dk er en nyttig hjemmeside ...

om foreningen og om, hvad der foregår i lokalområdet. Derfor vedligeholder *Forum Vojens* en hjemmeside med informationer om byen og foreningen - herunder en kalender med registrering af arrangementer af almen interesse og med offentlig adgang.

Desuden er der en Facebookside med daglige opdateringer og 3.550 følgere. Begge kanaler bruges på den måde til at informere om alt det, der sker og alle de tilbud, der findes i lokalområdet. Siderne afføder desuden mange kommentarer og spørgsmål, der tydeligt dokumenterer behovet for information til borgerne om stort og småt. Endelig henvender *Forum Vojens* sig regelmæssigt til lokalpressen og opnår meget ofte omtale i kraft af de projekter, foreningen har gang i.

Afrunding

Når borgere, der har boet i Vojens i mange år, beklager de ændringer, der er resultat af udviklingen, plejer jeg at sige, at *Forum Vojens* beskæftiger sig med nutiden og fremtiden, mens andre må tage sig af historien. Nu har jeg alligevel skrevet historien om *Forum Vojens*.

Lige som *Forum Vojens* har nydt godt af andres erfaringer, håber jeg, at artiklen kan inspirere læserne til at øve indflydelse på udviklingen i deres lokalområde. Det er absolut umagen værd. Politikerne har brug for hjælp, og handling skaber forvandling!

Artiklen er afsluttet i maj 2022. Har nogle af almanakkens læsere fået lyst til at vide mere om *Forum Vojens'* arbejde, står jeg gerne til rådighed.

Karl Posselt er født (1951) og opvokset i Møgeltønder. Han er uddannet bibliotekar og har det meste af sit liv arbejdet på sønderjyske biblioteker (Vojens, Nørre Rangstrup, Aabenraa og Tønder) - heraf ca. 30 år som biblioteksleder. Er nu pensioneret tjenestemand, der arbejder frivilligt i flere foreninger - herunder som formand for Forum Vojens.

Kilder/yderligere information: *Forum Vojens lægger vægt på en betydelig informationsindsats, og foreningens arbejde kan følges via hjemmesiden www.vojens.dk og Facebooksiden: www.facebook.com/vojens.dk*

**PLADS TIL KREATIVITET. PLADS TIL FORDYBELSE.
PLADS TIL HINANDEN OG TIL DIG.**

Lange
ophold efterår og
forår og ugekurser
året rundt!

**LOGUMKLOSTER
HØJSKOLE**

7474 4040 - WWW.LOGUMKLOSTERHOJSKOLE.DK

KULTUR

**Aktuel dansk topkultur kan
også opleves syd for grænsen**

**TEATER - SYMFONIKONCERT - JAZZ
OPERA - POP - FILM - FOREDRAG...**

...og mange andre kulturtilbud med det ypperste
og mest aktuelle som dansk kulturliv har at byde
på, kan du også opleve i Flensborg, Slesvig,
Husum og andre dele af Sydslesvig.

Se hele vores program for
sæsonen 2022/2023
på ssf.billetten.dk
eller besøg vores
facebook-side 'SSF kultur'

**Styrk mindretallet
Bliv medlem af
SYDSLESVIGSK
FORENING
www.syfo.de**

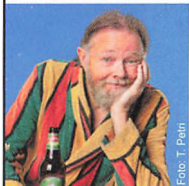

Foto: T. Pahn

Kong Frederik IX's KLOKKESPIL

Af Per Rasmus Møller

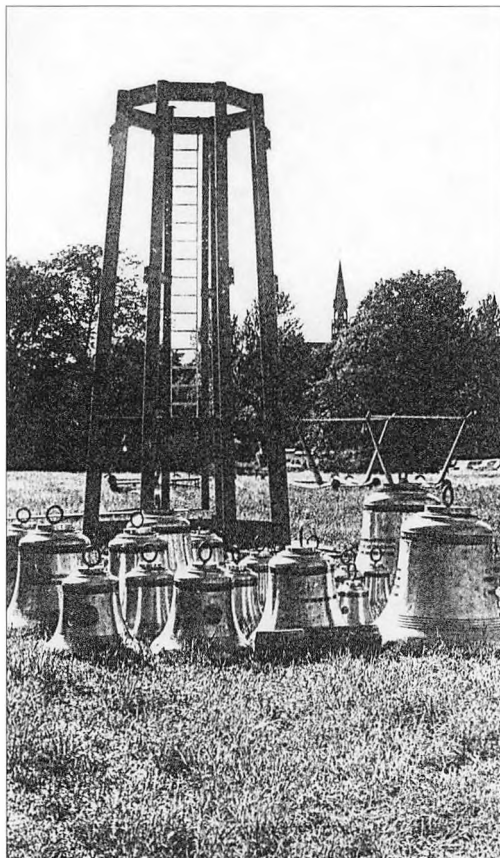
Foto: Morten Bay Mortensen

I 2023 er det 50 år siden, at Løgumkloster fik sit koncertklokkespil med 49 klokker og automatisk spil fra 37 klokker.

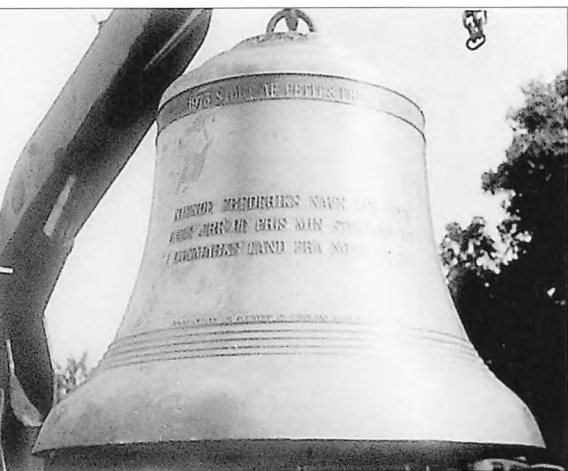
I 1972 var man i Løgumkloster i fuld gang med at forberede det følgende års festligheder i anledning af 800-året for kirkens og byens grundlæggelse. Den initiativrige formand for Løgumkloster Refugioms og Højskoles bestyrelse, sognepræst Anders Bork Hansen, overvejede, hvordan man på bedste og mest værdige måde kunne markere denne begivenhed.

Opstillingen af en statue af Luther i nærheden af kirken var på tale. Planen om en sådan blev hurtigt opgivet, da professor Aksel Andersen, byens rådgiver i kirkemusikalske anliggender, fremkom med idéen om et klokkespil. Til at begynde med stillede man sig i Løgumkloster lidt undrende overfor projektet, men efter at Aksel Andersen havde gjort rede for, hvilken betydning et klokkespil, netop placeret i Løgumkloster, kunne få, stod det klart, at man burde forsøge at tilvejebringe de fornødne økonomiske midler til opførelsen af et klokketårn med et stort instrument på 49 klokker.

Løgumkloster kommune og menighed, Sønderjyllands pengeinstitutter og private

Fra opførelsen af Klokkespillet

En af de store klokker

donorer ydede store bidrag, og vejen var snart efter banet for dannelsen af en selv-ejende institution. I dens fundats hedder det: »Institutionens oprettelse skyldes ønsket om at rejse et minde for Kong Frederik IX og at fejre kirkens og byens 800-års jubilæum i 1973«. Vor gamle konge omfattede jo Sønderjylland med så stor en interesse og kærlighed. Derfor

skulle klokkespillet være en sønderjysk hilsen og hyldest til det kongelige hus og stå som minde om Kong Frederik IX, der var afgået ved døden i januar 1972.

Mulighederne for en placering af klokketårnet i »Mindelunden« ved siden af kirkegården blev undersøgt, men hensynet til klosterkirken som det dominerende i byens skyline udelukkede snart denne løsning.

Indvielsen af klokkespillet fandt sted søndag den 19. august 1973 med festgudstjeneste i Klosterkirken som optakt. Den kongelige familie var til stede, og efter taler af byrådsmedlem Westergaard, pastor Bork Hansen, forstander J. Th. Arnfred samt lensgreve Schack foretog Hendes Majestæt Dronning Margrethe indvielsen, hvorefter den store forsamling, akkompagneret af klokkespillet og messingblæserne fra Sønderjyllands Symfoniorkester, sang »Aleneste Gud i Himmerig«.

Den navnkundige mester på klokkespillets område professor Leen T Hart gav sluttelig sammen med messingblæserne

KLOKKESPILLETS INSKRIPTIONER

Cis1: NIENDE FREDERIKS NAVN MIN PRYD GUDS ÆRE OG PRIS MIN STEMMES LYD
I DANMARKS LAND FRA NORD TIL SYD.

Dis1: KONGENAVN GUD TIL ÆRE DANMARKS SANG MIN STEMME VÆRE

F1: FOR ALLE HELGEN SOM I KRISTI TRO STOD FAST I STRIDEN

Fis1: ALENESTE GUD I HIMMERIG SKE LOV OG PRIS FOR SIN NÅDE

G1: DANMARK I TUSIND ÅR

Gis1: VÅGN OP OG SLÅ PÅ DINE STRENDE

A1: GIV MIG GUD EN SALMETUNGE

Ais1: DEN YNDIGSTE ROSE ER FUNDEN

H1: FOR EN FREMMED BARSKT OG FATTIGT ER VORT LAND

en fornem koncert, som dannede punktum for den store og smukke begivenhed.

Om klokkespillet

Klokkespillet er fremstillet af Petit & Fritsen, Holland og leveret gennem ingeniør Jermin Larsen, Odense. Tårnet er tegnet af arkitekterne Karen og Ebbe Clemmensen og bygget af brødrene Lykkegaard, Ferritslev. Mandskab fra Skrydstrup flyveplads tog sig af klokkernes ophængning i klokkestablen. Alle 49 klokker bærer Frederik IX's monogram. De 9 største klokker har desuden indskrifter, hvoraf de to største har et vers, forfattet specielt til lejligheden af H. M. Dronning Margrethe.

Klokkespillets toneomfang er: *Cis1*, *Dis1*, *F1* kromatisk op til og med *dis 5*, hvor *Dis1*-klokken er tilsluttet tangent C på

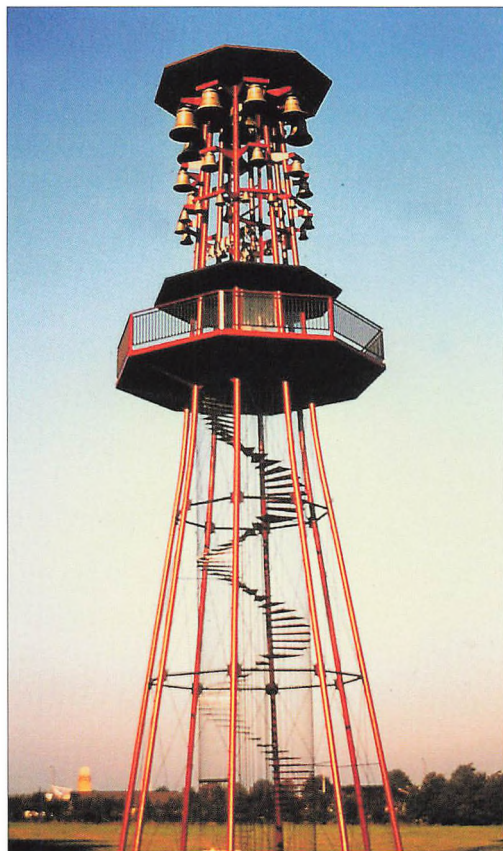
Dronning Ingrid i samtale med pastor Bork Hansen ved opførelsen af klokkespillet

stokklaviaturet og *Cis1*-klokken tilsluttet tangent *B0* i pedalklaviaturet en heltone under manualklaviaturets dybeste tone.

Nogen tid efter indvielsen blev en række klokker tillige indlemmet i det automatiske spil, som via et Korfhage båndspilleværk spillede seks gange om dagen: kl. 8:00, 11:00, 15:00, 17:00, 18:30 og 21:00. Det var til at begynde med blot enstemmige melodier, der sendtes ud over Løgumklosters tage, idet man anså det for mest pædagogisk at begynde med varsomhed.

Løgumkloster får en klokkenist-uddannelse

Allerede dengang var Løgumkloster et kulturcenter for det sønderjyske område med både højskole, refugium og andre

Klokketårnet stod færdigt og blev indviet den 19. august 1973

institutioner. Et af argumenterne for et klokkespil var derfor, at byen skulle huse en fremtidig uddannelsesmulighed for klokkenister, der ellers havde måtte tage turen til Holland eller Belgien for at få lidt indsigt i klokkespillets kunst.

Skolen blev en realitet, da Løgumkloster Kirkemusikskole med tilhørende klokkenistafdeling så dagens lys i 1979.

I 1986 var klokkespillet genstand for en stor istandsættelse bekostet af A.P. Møllers Fonde, der omfattede nye knebler, ny mekanik og automatik. Herved blev spillemeknikken ændret til Petit & Fritsens direkte system, hvor forbindelsen fra tangent til klokkenes knebler går via en bøjelig stålwire, der løber over trissehjul. Båndspilleværket blev erstattet af en Clock-O-matic computerbaseret automatik af typen Apollo 1.

Årene op til vor tid er ikke gået spørløst hen over klokkespillet, idet der siden er sket et omfattende korrosivt nedbrud af såvel tårnets stålkonstruktion som selve instrumentet, der står ubeskyttet for vejr og vind. Det har derfor fra 1. februar 2019 været påkrævet at tage klokkespillet ud af brug som koncertinstrument, mens den automatiske funktion holdes kørende, således at klokkespillet dagligt spiller kl. 8:15, 11:45, 15:15, 16:45, 18:15 og 21:00. I weekenderne er de første daglige spille-tidspunkter dog kl. 9:15 og 9:45.

Bestyrelsen for Kong Frederik IX's Klokkespil er i gang med at få finansieret et omfattende restaureringsprojekt, der forhåbentligt kan stå færdigt til klokkespillets 50-års dag i 2023. Her vil klokkespillet om alt går vel stå i en både forynget og forstørret udgave.

Per Rasmus Møller: Organist, klokkenist, Kirkeministeriets klokkekonsulent. Klokkenist ved Dronning Ingrids Klokkespil, Grenaa. Lærer ved Den nordiske Klokkenistuddannelse, Løgumkloster Kirkemusikskole. Ansvarlig for automatikken på Kong Frederik IX's Klokkespil, Løgumkloster.

Fotos: Lokalthistorisk Arkiv, Løgumkloster

JUGEND

OG SØNDERBORG

Jugendstilen omkring 1900 var en flygtig strømning, heftig og kortvarig. Den fik forskellige navne rundt om i Europa, og i flere lande - bl.a. England og Danmark - tog man afstand fra den. Alligevel repræsenterede stilen et brud med fortiden, som banede vejen for den moderne arkitektur og kunst.

I midten af 1800-tallet medførte opdagelsen af de historiske stilarter et brud med mange års dyrkelse af den græske og romerske oldtid, klassicismen. Historicismen blev som stil tæt knyttet til industrialismens gennembrud. Den reformbevægelse, som opstod i 1880'erne og -90'erne var derfor både en reaktion mod industrialiseringens sociale og moralske bagsider og mod den internationale historicisme. Det startede i England, hvor industrialiseringen havde været tidligst - og værst, med *arts and crafts-bevægelsen*, som med William Morris i spidsen arbejdede for en tilbagevenden til de kunstneriske og håndværksmæssige dyder før industrialiseringen.

I årene op mod 1900 opstod der et væld af reformbevægelser: bevægelser for fri kropskultur, for sundhed og hygiejne, for bedre boligforhold, by- og landskabsbevaring, kvinder og børns rettigheder o.s.v. samtidig med at kunsten - bl.a. med

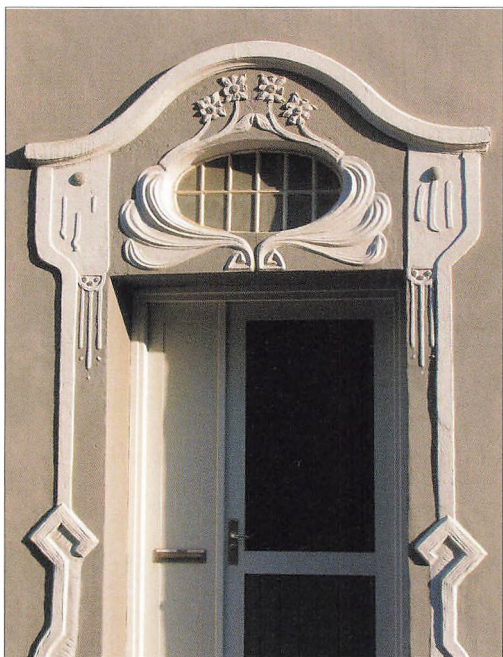
Artikler
og digte

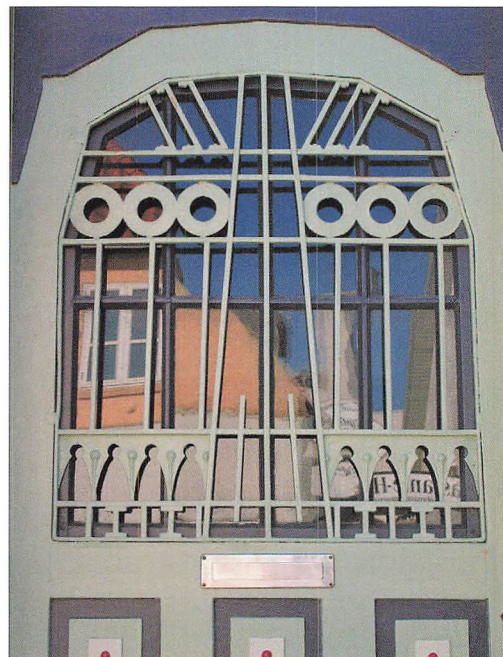
Af Peter Dragsbo

Det tyske egetræ på gavlen af det tidligere »Hotel Germania«, Helgolandsgade 39

En fin Jugendstil-dør, Helgolandsgade 37

En anden smuk Jugendstil-dør i Kastanie Allé 6

inspiration fra kendskabet til japansk kunst - begyndte at frigøre sig fra romantikkens idealer.

Det var dette opbrud, der skabte den ny stil. En af pionererne var kunstmæcen Samuel Bing, hvis nye kunstsalon i Paris 1895 gav navn til den nye stil i Frankrig og Belgien: Art nouveau. Et andet centrum blev Belgien med arkitekter som Victor Horta og Henry van der Velde, og Spanien fik med Antoni Gaudí i Barcelona sin egen version af stilen, hvor den kom til at hedde Modernismo.

I Tyskland blev de to tidsskrifter *Pan* (1895) og *Jugend* (1896) bannerførere for den nye retning, og sidstnævnte blad gav navnet til stilen i Centraleuropa. I en række europæiske byer opstod der oprør mod de gamle kunstakademier, de såkaldte Secessioner (udbrydere), mest berømt i Wien med tidsskriftet *Ver sacrum* og det berømte Wiener Werkstätte. I Østeuropa kom stilen derfor i nogle lande til at hedde Secessionisme, og sådan kan man blive ved.

Hvor den engelske *arts and crafts* i høj

grad var tilbageskuende, blev kernen i den nye stil et opgør med alle kendte historiske motiver til fordel for inspiration fra naturens eller geometriens former. Den franske og tyske udgave dyrkede især de vildt svungne linjer og naturmotiver, mens Wienskolen især dyrkede de frie geometriske former.

Men ligesom man i England foretrak at dyrke sine egne traditioner, tog man også i Kongeriget Danmark afstand fra den nye stil, af nogle kaldt »den internationale knokkelstil« - især fordi den blev opfattet som tysk. Kun arkitekten Anton Rosen så mere liberalt på den nye inspiration og skabte nogle af Danmarks få bygninger i Jugendstil, bl.a. Palace Hotel i København. Også i de øvrige skandinaviske lande foretrak man at dyrke sin egen nationalromantik – selv om man der var mere åbne over for centraleuropæiske strømninger.

Jugendstilen i Sønderborg

I Det tyske Rige, som omkring 1900 stod midt i en rivende udvikling, gik den nye

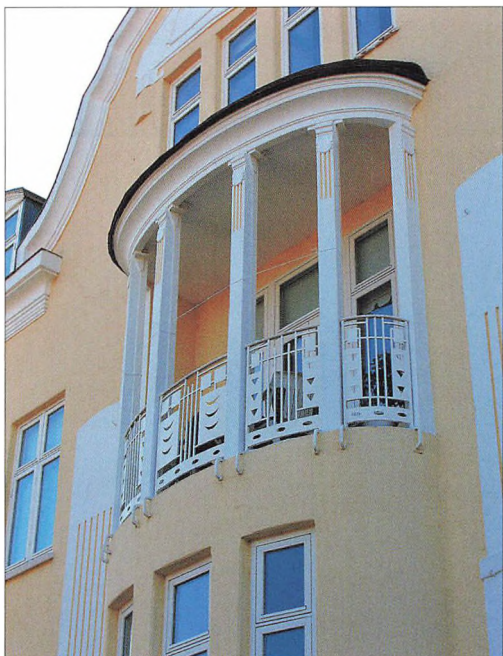

Villaen Kongevej 64 med de smukke solsikkedekorationer. Typisk for den del af Jugendstilen, der lod sig inspirere af naturens former

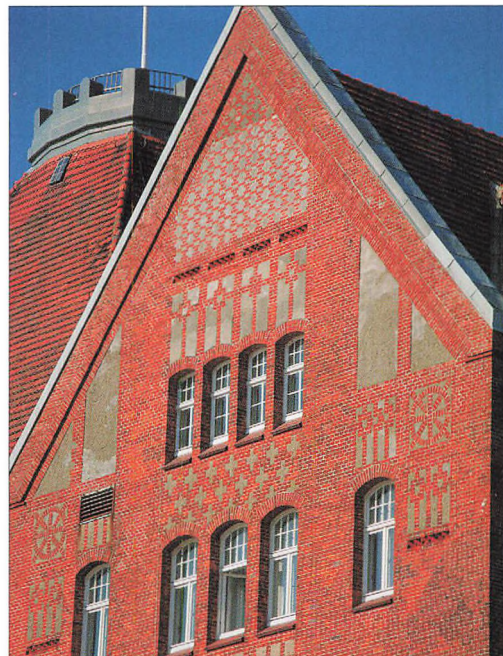
stil som en steppebrand over landet. Plakater og bøger fik Jugendstiltyper, og kejserrigets nye store industrier spyede møbler og husgeråd i Jugendstil ud på samlebånd, f.eks. Villeroy & Bochs spisestel (bl.a. det berømte Blaue Olga) og Kayser-tins opsatser og lysestager. Og fra de første eksperimenterende bebyggelser i Jugendstil som Mathildenhöhe i Darmstadt blev stilens motiver som masseproducere-

de skabeloner lynhurtigt spredt ud til landets lokale arkitekter og byggefirmaer.

Slesvig-Holsten var i Det tyske Rige en både økonomisk og kunstnerisk sent udviklet provins. En undtagelse var dog den berømte væveskole i Skærbæk (1897-1902), hvor nogle af Jugendstilens berømteste kunstnere kreerede motiver til forsøget på at skabe en ny nordtysk vævekunst efter norsk forbillede.

På ejendommen Christian II's Gade 1 kan ses et eksempel på den mere raffinerede Wien-inspirerede version af Jugendstilen

Marinestationen, siden Sønderborg Kaserne, blev opført i den officielle nordtyske nygotik. Men arkitekten Eugen Fink tillod sig i detaljerne en række friheder, inspireret af Jugendstilen

Stærkest påvirket af Jugendstilen i den gængse muremesterudgave blev Flensborg, der omkring 1900 var den hurtigst voksende by i Slesvig. Her ses hele gadestrøg med blandinger af Jugendstil og nationalromantik i f.eks. Toosbuystasse og Nikolaistrasse. I de nordslesvigske byer Tønder, Aabenraa og Haderslev blev det kun til enkelte eksempler og på landet endnu færre. Bygmestrene sværgede endnu omkring 1900 til historicismen, især den populære schweizer- eller villastil. En undtagelse blev Sønderborg, som netop i Jugendstilens allersidste blomstringsår oplevede en kraftig byggeaktivitet som følge af placeringen af den tyske højsøflådes marinestation 1906-07.

I Sønderborg kan man se et helt register over tidens tyske stilarter i Helgolandsgade (før 1920 Prinz-Adalbert-Strasse). Typisk for Jugendstilens brug af naturmotiver er de to første huse i gaden, nr. 37

og 39. På nr. 39, der blev opført som Hotel Germania, ser man således et helt tysk egetræ pryde gavlen mod havnen. En anden karakteristisk Jugendstil-bygning er Helgolandsgade 11, der blev opført 1906-07 af Sønderborg Bryggeri som Hotel Adalbert og som efter 1920 blev hovedkvarter for det tyske mindretal i byen.

På den fornemme villavej Kongevej (før 1920 Kaiser Wilhelm Allee) kan man bl.a. se den blomstrende Jugendstil i de fire gavlhuse nr. 4-10 (1904) samt ikke mindst i villaen Kongevej 64 (1905) med de overdådige solsikkedekorationer på facaden. Lignende Jugendstil ses også på f.eks. Alsgade 15 (1906) og i Løngang (bl.a. hjørnet af Brandtsgade, hvor der på facaden står Erbaut 1907). Hist og her ser man også eksempler på den mere geometriske Wiener-Jugendstil, bl.a. i huset Christian II's Gade 1 (1907) med de fine dekorationer omkring altanerne.

Jugendstilens konkurrenter og afløsere

Der er ingen tvivl om, at Jugendstilen blev opfattet som både moderne og modepræget. I Østrig og Ungarn er der eksempler på, at de gamle Kunstakademier og statslige arkitekter helt afviste den nye stil til fordel for de klassiske stilarter. Også i Tyskland er der meget få eksempler på offentligt byggeri i Jugendstil. I Preussen foretrak de offentlige arkitekter i høj grad den såkaldte Märkisches Gotik, en nationalromantik inspireret af middealderens kirker, byporte og borge i Brandenburg og Mecklenburg. I Flensborg blev den nye marinestation i Mürwik (1908) helt præget af den officøse nygotik, og også marinestationen i Sønderborg fik et helhedspræg af preussisk borgstil, selv om arkitekten

Eugen Fink gav den lidt friere former, inspireret af Jugendstilen.

Nygotikken forblev en nordtysk stil; i andre tyske regioner dyrkede man andre traditioner – mens kejseren, Wilhelm 2., prøvede at lancere en fællestysk romansk granitstil. Kampestenen som symbol på den tyske grundvold kan bl.a. ses i Danske Banks bygning Perlegade 26, opført 1906-1907 som Sonderburger Bank. Den monumentale bygning kunne ses som en tysk manifestation i Nordslesvig – men arkitekten, Johann Theede fra Kiel, har faktisk bygget lignende bygninger i bl.a. Kiel og Heide i Ditmarsken.

Bygherrerne havde også andre valgmuligheder i disse år. I villabyggeriet blev det bl.a. populært med engelske motiver eller motiver fra sydtysk byggeskik. I Søn-

Det tidligere domhus på Kongevej, opført 1912 efter tegning af statsarkitekt Wilhelm Rellensmann, er et smukt eksempel på den Heimatschutz-inspirerede arkitektur, som kom til at præge både det private og offentlige byggeri i Slesvig i årene 1908-14.

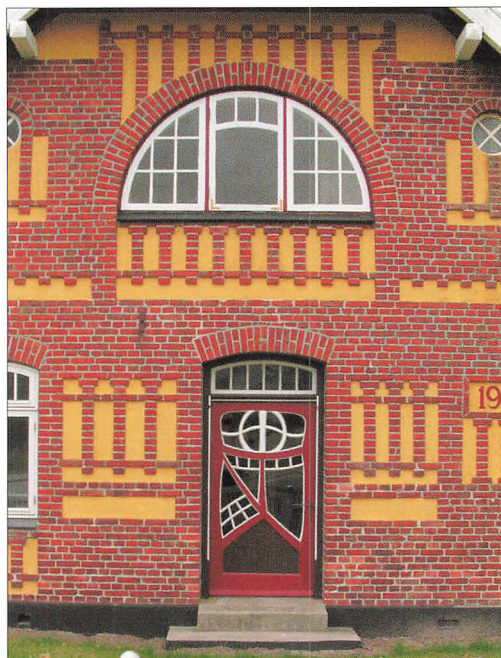

Den tidligere »Sonderburger Bank«, Perlegade 26 er i sin helhed et eksempel på den kejserlige nationalromantik, i slægt med Knivsberg-tårnet. I vinduesbrystningerne af kobber ses Jugendstilen stadig

derborg ses Schwarzwald-stilen bl.a. i villaer som Kongevej 53 og dobbelthuset Asylvej 9/ Brorsonsvej 3. Og endelig spillede nybarokken en rolle i årene op mod 1914; huset Helgolandsgade 23 (1910-11) er med sin knækkede gavlkvist og liséner i facaden typisk for den såkaldte Messelbarok, opkaldt efter berliner-arkitekten Alfred Messel.

Det, der gav Jugendstilen sin korte levetid i Tyskland, var dog ikke de konkurrerende stilarter, men den næste reformbølge i arkitekturen, som i modsætning til den modernitet, som skabte Jugendstilen, så tilbage til traditionen og den regionale byggeskik før industrialismen. Det startede omkring 1900 med bevægelserne for Heimatschutz og Baupflege, for beskyttelse af landskaber og bedre byggeskik.

Gennembruddet i Slesvig-Holsten kom med grundlæggelsen af Baupflege Tøndern i 1908 og indvielsen af det nye kreds-hus i Tønder. Gennem skrifter, mønster-

Et sjældent eksempel på Jugendstil i landbyggeriet er denne fine lille villa i Hjerpsted

tegninger og offentlig propaganda lykkedes det i løbet af meget få år at få såvel regionens egne arkitekter og bygmestre som udefra kommende arkitekter til at bygge bodenständig, med inspiration i den hjemlige bygningskultur, primært den vestslesvigske byggeskik fra 1700-tallet.

På samme tid opdagede også de unge danske arkitekter den unikke bygningskultur på Tønderregnen. Bagefter vendte de hjem til København og skabte grundlaget for det, der blev til Bedre Byggeskik. Lidt spydigt sagde en af de ældre arkitekter, *at det var som om der blandt de yngre og yngste er kommet en ny doktrin, der kort sagt hedder: Ned med Italien, leve Møgel-tønder.*

Allerede da marinearkitekten Eugen Fink i 1906-1907 skulle bygge officersboliger ved Jomfrustien, lod han sig da også mere inspirere af de engelske havebyer og den sønderjyske tradition end af den officielle nygotik. Og da de to

Sønderborg Statsskole, som i øvrigt nu også ejer Domhuset

berliner-arkitekter Jürgensen & Bachmann i 1908 vandt en konkurrence om et nyt gymnasium i Sønderborg, blev det med et forslag i en fri sønderjysk inspireret stil, som ikke kom til at adskille sig meget fra det samtidige danske byggeri (opført 1912).

Lige så hurtigt, Jugendstilen kom, lige så hurtigt blev den overstået. Men dyrkelsen af de frie former, frigjort fra al tradition og historie, skabte dog grundlaget for udviklingen af den endnu mere radikale modernisme. Allerede lige før 1914 sås

der eksempler på denne Neue Sachlichkeit (f.eks. i skibsværkstedet Jepsens Villa Lensnack i Aabenraa 1912). Men det var katastrofen med Første Verdenskrig, som i Tyskland, Østrig og andre lande banede vejen for en helt ny arkitekturopfattelse. Med grundlæggelsen af Bauhaus i Dessau 1919 var vejen banet for den modernisme, som siden næsten ubrudt har præget Europas arkitektur på godt og ondt til vore dage.

Peter Dragsbo: f. 1948. Mag.art. i europæisk etnologi, 1976-91 museumsinspektør ved Esbjerg Museum, 1991-2001 leder af Middelfart Museum, 2001-2013 direktør for Sønderborg Slot/ overinspektør ved Museum Sønderjylland. Har gennem årene skrevet talrige bøger og artikler om byhistorie, byggeskik og arkitektur, herunder ikke mindst mødet mellem dansk og tysk arkitektur og byggeskik i Sønderjylland. Siden 2013 bosiddende og free-lance forfatter på Langeland.

Kilder: Dragsbo, Peter: Jugendstil i Sønderjylland, Sønderjyllands Kulturmiljøer nr. 15, udg. a. Det regionale faglige Kulturmiljøråd 2010. Dragsbo, Peter; En ubekvem kulturarv? Tysk og dansk arkitektur – mod og med hinanden i Sønderjylland 1864-1920, i: Kasper Lægring & Vera B. Noldus (red.): Skjulte skatte i grænselandet, 2020, s. 14-30. Hardy, William: A Guide to Art Nouveau Style, 1986

STREETDOME

i Haderslev

Af Morten Burgdorf Bennetsen
fortalt til Poul Krebs Lange

Stretdome er kommet på verdenskortet, og det samme er Haderslev. Sådan skriver Lokale- og Anlægsfonden om det flotte anlæg, som efter et langt tilløb blev indviet 10. oktober 2014.

(foto: Jørn Møjer)

FAKTA:

Igloen er tegnet af arkitekterne fra CEBRA, Bygherre er Haderslev Kommune.
Anlægssum 34,5 mio. kr. Areal 6.000 m², heraf 1.500 m² indendørs.

FINANSIERING:

Lokale-og Anlægsfonden 5,5 mio, A. P. Møller Fonden 6,5 mio., Realdania 6,7 mio.,
Nordeafonden ca. 1,5 mio., Skatecity 0,5 mio., Haderslev Kommune ca. 13 mio.

I Streetdome, som den uopvarmede hal kaldes, er der faciliteter til skateboard, rulleskøjter, klatring, freestyle BMX-cykling, streetbasket samt graffiti og andre kunst- og kulturaktiviteter, bl.a. et lille spillested.

Som en del af anlægget ligger den bevarede havnesilo, som fik lov til at blive stående, mens de øvrige blev sprængt væk i maj 2011. I 2012 og 2013 blev den udsmykket med havdyrmotiver af kunstneren Victor Ash, og på siden ud mod igloen blev der etableret klatrebener til det, der nu er Jyllands højeste klatrevæg på 30 m.

Forhistorien

For at høre mere om denne fantastiske historie har jeg kontaktet Morten Burgdorf Bennetsen, der siden 1. august 2017 har været daglig leder. Morten har inviteret to af de engagerede frivillige, Linda Baum og Bo Jørgensen, til at være med til at fortælle om den lange proces.

Allerede i 1983 bliver der stiftet en BMX-klub i Haderslev. Der bliver anlagt en bane på Louisevej, så fart og bevægelse er i gang i byen, men cyklerne kører på slagger, og det kan skaterne ikke bruge. De skal have fast grund med beton- og træramper. Et skateboard er inspireret af surfernes udstyr, som er gået i land og har fået hjul under.

Det første tilholdssted for skaterne bliver et anlæg, som etableres på Christiansfeldvej sidst i 1990'erne, tæt på 10. klasse og ungdomsskolen. Morten Hansen, som senere bliver den første daglige leder af Streetdome, har været skater siden 1990'erne, og han er her med til at skabe grundlaget for en skaterbane. Banen etableres i samarbejde med Haderslev kommunale Ungdomsskole, hvis leder Jørn Hansen er en stor hjælp. Banen bliver et samlingssted både for skatere og for unge, der mangler et sted at mødes. Der er i høj grad tale om selvorganisering. Man fejrer selv banerne, og de unge er med til både at støbe banen og svejse stativer til træ-

BMX-banen på Louisevej (foto: Poul Krebs Lange)

ramper. De er transportable og bliver bygget i værkstederne på Fjordagervej.

Ungdomsskolen tager sig af vedligeholdelsen, men allerede i 2004 er banen så nedslidt, at den er farlig at bruge.

På et kommunalt møde om ungdomspolitik i 2004 opstår tanken om Skatecity.

Samme år stiftes foreningen Skatecity, hvor Morten Hansen vælges til formand. I første omgang er målet at få renoveret den udendørs bane ved Christiansfeldvej. I 2005 bevilger Folkeoplysningsudvalget 50.000 kr. til renoveringen og ungdomsskolen hjælper også til. I august 2006 indvies den nyrenoverede bane.

Ønske om at komme under tag

Efterhånden kommer der ønsker om noget indendørs. Foreningen Skatecity retter henvendelse til positive byrådsmedlemmer, og så går de første undersøgelser i gang om at etablere en indvendig bane.

Aktiviteter

Foreningen Skatecity er hele vejen meget aktiv med at skaffe midler til arbejdet og med at søge sponsorer om støtte. Der arrangeres støttekoncerter, bl.a. en reggae-festival på fjordbåden Helene. Der er koncert på Månen, festival i Damparken og der produceres T-shirts. Det er hele tiden

vigtigt for foreningen at gøre tingene ordentligt og vise, at der er opbakning fra de kommende brugere af anlægget.

Til arbejdet med fondsansøgninger er der stor hjælp fra bl.a. Jørn Mejer fra kommunen og Erik Koch på Bispen.

I 2006 kommer det første positive til-sagn fra Lokale-og Anlægsfonden.

Igloen

Samme år tegner CEBRA Arkitekter i Aarhus iglohallen til en pris på 15 mio. kr. De flg. år er der bred politisk opbakning til projektet, men finanskrise, kommunale besparelser og et andet stort anlægsarbejde med isarenaen i Vojens giver problemer.

Samtidig diskuteres beliggenheden heftigt i byrådet og i læserbreve fra både private og foreninger. Placeringen ved Idrætscentret diskuteres, skal nogen flytte, skal der være flere formål osv. Det ender med at byrådet i 2010 beslutter at flytte anlægget til den grund på havnefronten, hvor det nu ligger. Placeringen får skældud fra beboere i nabobygningen »Søslangen«. Der tales og skrives meget om gamle sure mænd, mens andre i samme aldersklasse forsvarer projektet.

Den vellykkede placering giver pote hos fondene, som bevilger flere penge, og

sammen med de kommunale penge og indsamlede midler fra Skatecity giver det grundlag for at begynde byggeriet. Første spadestik tages 29. maj 2013, og den 10. oktober 2014 er der en festlig indvielse.

Jens Chr. Gjesing var borgmester, da projektet startede, og han var både som borgmester og senere som byrådsmedlem meget positiv over for Streetdome, som anlægget kom til at hedde.

Ved indvielsen sagde daværende borgmester H. P. Geil: »Home of the dome. Nu har vi fået Streetdome. Vi har her fået en af verdens bedste legepladser, og det kan vi være stolte af«.

Dette fik et vittigt hoved til at spørge, om H. P. Geil havde fundet talen i sin for-gængers skuffe. Som viceborgmester var H. P. Geil i sin tid imod placeringen på havnen. Han mente, at et salg af den velbeliggende grund på havnefronten ville lune i kommunekassen.

Dagligdagen

I 2014 ansættes Morten Hansen som daglig leder. Han har været ildsjælen i det store projekt, og han får nok at arbejde med som næsten ene mand, dog med en driftsaftale med Haderslev Kommune og en bestyrelse.

Skaterbanen på Christiansfeldvej
(foto: Poul Krebs Lange)

Streetdome-banen
(foto: Poul Krebs Lange)

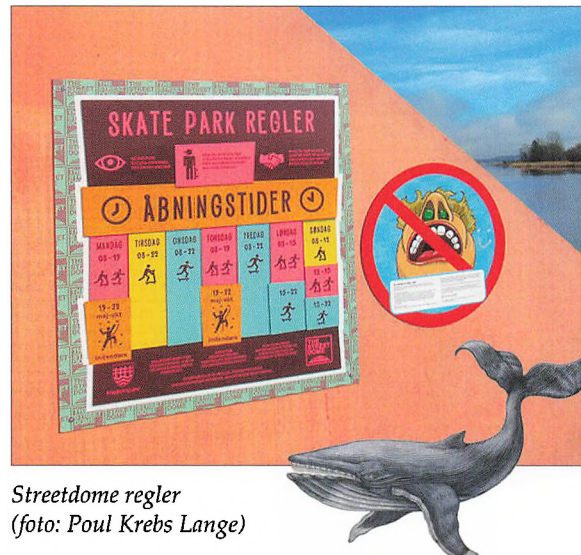
Anlægget bruges af både børn og unge i mange aldre, og der bliver hurtigt uro mellem løbehjul og skateboard. En 10-årig dreng falder i havnen (men kommer op i god behold), og det giver debat om sikkerhed og forældreansvar, idet det hele tiden understreges, at brug af anlægget er på eget ansvar. Morten Hansen siger op i begyndelsen af 2017, bl.a. på grund af en ændret drifts-aftale, hvor kommunen overtager en større del af driften.

Ny leder

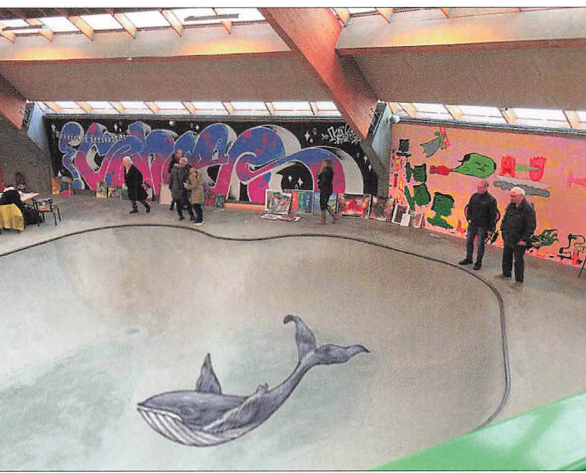
Morten Burgdorf Bennetsen bliver ansat som daglig leder 1. august 2017. Han har skatet siden 1990, men han har også klatret og været snowboardinstruktør.

Morten ser det som sin opgave at genskabe skatermiljøet. Faste åbningstider for de forskellige grupper af brugere giver i første omgang nogen kritik, men det viser

sig hurtigt at give gode forhold for alle, og det får skaterne til at vende tilbage. De tidl. uskrevne regler bliver skrevet ned, og der bliver skiltet med: *Bussemænd. Nej tak!*

Streetdome regler
(foto: Poul Krebs Lange)

Forårsarrangement i Streetdome 2022 (foto: Morten Burgdorf Bennetsen)

Ved sin tiltrædelse kalder Morten akustikken i igloen for rædselsfuld og håber at kunne rejse penge til lydisolering. Nu fem år efter er det lykkedes, og håndværkerne er i fuld gang med arbejdet (marts 22).

Arrangementer

Til skolernes booking er der etableret en hjemmeside, hvor man kan rette henvendelse om undervisningsforløb for eleverne fra 10 år og opefter. De bliver inddelt i hold af 10, og nogle kan så klatre mens andre skater. Der er indsamlet skateboards som klassesæt. Efterskoler kan også bruge anlægget, men de skal betale for det.

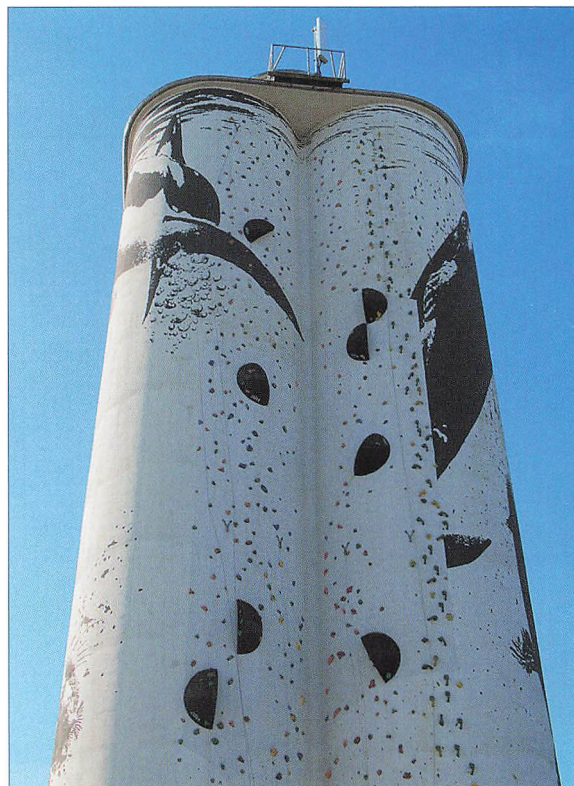
Firmaer kan også lave aftaler om besøg, og professionelle klatreinstruktører kan bookes. Der har f.eks. været besøg af firmaer som Eurodan og Peter Larsen Kaffe. Polterabends kan også bruge dette tilbud.

Stretdome søger fondsmidler til f.eks. busture, så man kan komme rundt i landet, besøge andre og få samarbejdspartnere og ny inspiration.

9. april 2022 holder kunstneren Linda Baum fernisering på en udstilling IN YOUR SHOES sammen med »Forår på havnen« med boder og musik. Der vil være skaterkonkurrencer, sikker klatring og opvisninger.

27.-28. august 2022 er der Sønderjysk Dødsræs for 4. år. Et arrangement med punkbands og skatere.

Stretdome er hvert år en del af til-

Klatrespor på siloen (foto: Poul Krebs Lange)

buddet Fun Card med arrangementer for børnene i skoleferierne.

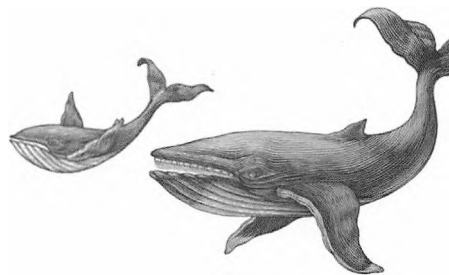
Aktiv ferie

Haderslev Kommune har de seneste år udover de kendte attraktioner satset på at fortælle om alle de muligheder, der er for aktiv ferie, og her indgår Stretdome selvfølgelig med sine mange tilbud.

Du kan se meget mere herom på www.visithaderslev.dk

Morten Burgdorf Bennetsen er uddannet tømrer men kommer fra en stilling som efterskolelærer på Billeshave Efterskole ved Strib. Her etablerede han Danmarks første skaterlinje i 2010, en linje der fik deltagelse af 50 elever. Her hørte han om Stretdome, og han fik efter at have besøgt stedet lyst til at søge stillingen som daglig leder. Morten ønsker at skabe et sted, hvor ungdomskulturen kan leve.

Kilder: Pressemeddelelse af 28.1.2011 om Realdania og Lokale-og Anlægsfondens støtte til Skatecity Lokale-og Anlægsfondens hjemmeside om Stretdome i Haderslev. A. P. Møller Fondens hjemmeside: Kulturel Dynamo. JydskeVestkystens arkiv i forbindelse med netavisen. Historisk Arkiv for Haderslev Kommune.

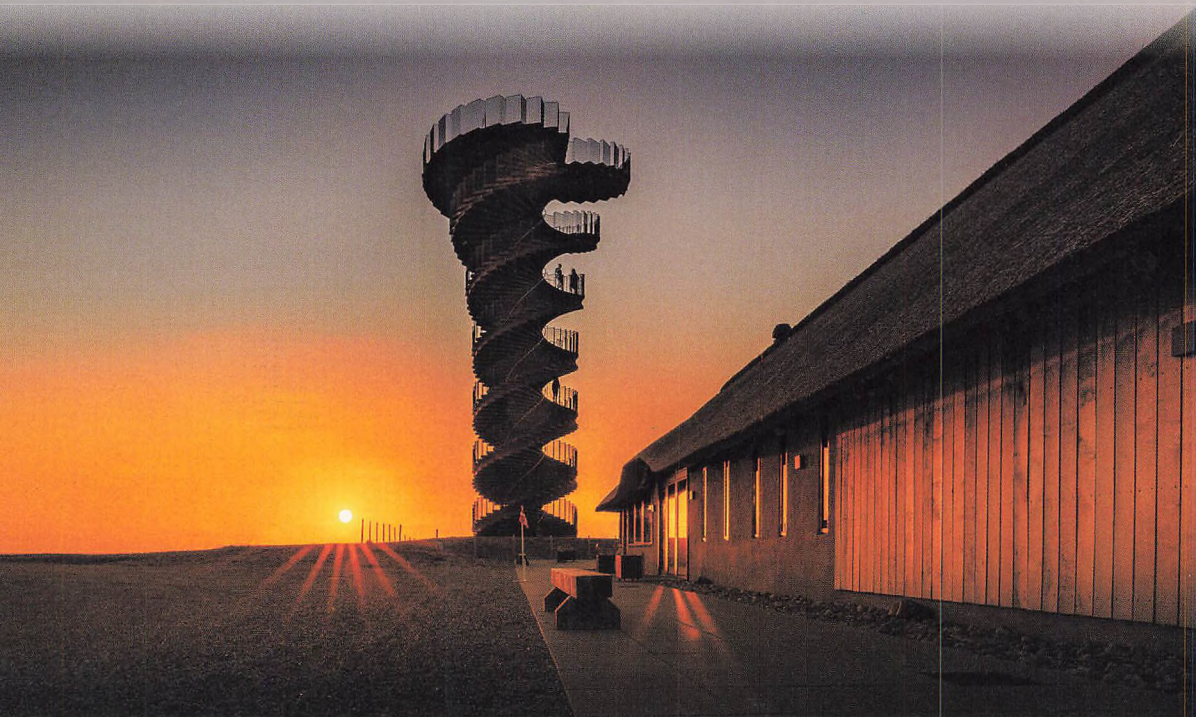

MARSK CAMP

- fra oldtiden til fremtiden

Af Mette Berg

Fra første idé til udførelse tog det kun ni iværksættere lidt over 2 år at grundlægge Danmarks nye attraktion Marsk Camp A/S. Ude på den 12 hektar store flade marsk ligger nu Marsk Camp, som indbyder til at (gen)opleve marskens natur fra nye perspektiver - så langt øjet rækker.

Når ni iværksættere og ildsjæle får en idé, tager det hurtigt fart. Bag Marsk Camp A/S står ni investorer, alle forretningsfolk fra lokalområdet, hvis vision fra starten var at gøre Skærbæk endnu mere synlig for både lokale og turister, samtidig med at sætte yderligere fokus på natur og op-

levelser som én sammenflettet enhed.

Missionen var allerede dengang både national og international, hvor der skulle være plads til at holde ferie i længere perioder, men også hvor man kan komme på dagsbesøg og (gen)opleve marsken fra flere perspektiver. Investorerne ønskede

sig brændende en udvikling - ikke afvikling - for nærområdet og ville gøre meget for at give lokalområdet et bredere grundlag for at kunne tiltrække turister og campister. Dette blandt andet ved at etablere en topmoderne glamping- og autocamperplads med plads op til 275 enheder på sigt samt opsætte et nyt ikonisk var-tegn for Skærbæk. Den 12 hektar store oplevelsespark er i høj grad købt med hjertet og ikke hjernen for de ni lokale ildsjæle.

Hele projektet har respekt for landskabet og blev bygget i ét med omgivelserne, så naturen rigtig kommer til sin ret. Idéen var blandt andet, at gæsterne med det samme skulle få følelsen af, at man er midt i den fantastiske marsk, med flora og fauna helt tæt på.

Opbygning af Marsk Camp

Salget af Hjemsted Oldtidspark - Danernes Verden til de ni investorer bag Marsk Camp A/S blev godkendt af kommunalbestyrelsen i maj 2019. Det 12 hektar store grundareal blev solgt til 1.050.000 kr.,

hvilket var betinget af realisering af det beskrevne udviklingsprojekt og en godkendt lokalplan, der åbnede for investorernes planer. Herfra kunne iværksætterne nu for alvor begynde at planlægge renovering og restaurering af allerede etablerede bygninger og samtidig begynde at få fastlagt tegninger af de nye tiltag, der var i støbeskeen. Det første spadestik kunne endelig tages i maj 2020, altså præcis ét år efter købet af grunden.

De første mange måneder blev brugt på etablering af hele grundarealet, hvor ca. 100.000 tons jord blev kørt væk og/eller blev delt ud til etablering af autocamperpladser og generelle græsarealer. Herefter var det bygningernes tur til en gennemgang. I efteråret 2020 begyndte arbejdet på de gamle bygninger fra det oprindelige Hjemsted Oldtidspark, som alle trængte hårdt til renovering og restaurering. De af bygningerne, som kunne bevares, blev det og fik en gennemgående renovering. Alt murværk blev pudset op, der blev isat nye vinduer og døre, og der

Planering og klargøring af campingarealet

blev desuden lagt helt nyt stråtag på alle bygningerne. Alle disse tiltag blev udført med respekt for det gamle håndværk.

I januar 2021 kunne håndværkerne endelig rykke indenfor og påbegynde murer- og malerarbejdet. På den indvendige restaurering var der naturligvis også fokus på bevaring, og hele arbejdsprocessen er gjort med respekt for det oprindelige håndværk. Det var derfor også vigtigt for investorerne, at alt nyt inventar ligeledes blev indkøbt med tanke på, at det skulle passe ind i stilen og være af så naturlige materiale som muligt. Eksempelvis er træ, læder og skind inkorporeret på den fineste vis blandt andet i restaurantens møblering og interiør.

Etablering af autocamperpladsen og servicebygningerne skete sideløbende med restaurering af bygningerne, og samtidig påbegyndtes generelle tiltag omkring søen og alle de grønne arealer på grunden.

Det har hele tiden været vigtigt for de ni investorer, at naturen kom til sin ret, og at eventuelle nye tiltag blev etableret med

respekt for den omkringliggende natur. Derfor er de to legepladser også bygget som naturlegepladser med materialer bestående af træ og reb. Der måtte under ingen omstændigheder bygges en farverig plastik-legeplads, da det netop ikke ville passe ind i naturen eller omgivelserne.

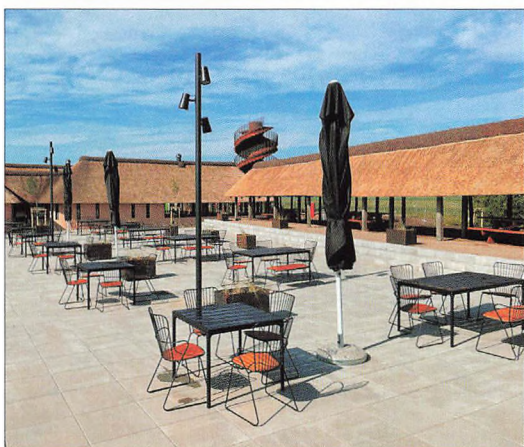
På terrassen finder man desuden stadigvæk den oprindelig urtehave, som blev etableret af frivillige under det tidligere Hjemsted Oldtidspark. Det er glædeligt, at der er indgået samarbejde med de oprindelige frivillige, som har sørget for pasningen de seneste 10 år. Stadig den dag i dag, kommer de forbi ugentlig for at passe og pleje den blomstrende og frodige urtehave, til stor glæde for både gæster og ansattes øjne og smagsløg.

Sæsonen skydes officielt i gang

Den officielle åbning af autocamperpladsen for alle gæster skete den 5. juli 2021. En dag alle havde set frem til, og som blev vellykket på trods af forsinkelser og desværre kedeligt vejr på dagen. Men

Den færdige campingplads

De oprindelige bygninger er sat smukt i stand med flot terrasse og urtehøve

åbningen skete, og sæsonen blev for alvor skudt i gang på hele Marsk Camp! Alle tilbud og tiltag blev taget overordentlig godt imod af både lokalsamfundet og turister, og der er blevet spist enorme mængder is og spillet et utal af kampe på minigolfbanen sommeren 2021.

Sideløbende med at der kom overnattende gæster i både glampingteltene og på autocamperpladsen, blev der også udført forbedringer og etableret nye tiltag. De ni investorer havde ingen bag-

grund inden for autocamper-branchen, hvorfor der naturligvis blev opfordret til at indgive ris og ros, så de hele tiden løbende kunne (og kan) forbedre forholdene efter gæsternes behov og ønsker. Alle sæsonens første gæster og besøgende har derfor været med til at gøre Marsk Camp endnu bedre og skarpere på forskellige efterspørgsler.

Thinking BIG

November 2020 blev de officielle tegning-

er af Marsk Tower offentliggjort og samarbejdet med det anerkendte internationale arkitektfirma Bjarne Ingels Group (BIG) fik stor medieomtale i hele verden.

Målet var fra starten, at Marsk Tower skulle blive det nye vartegn i Skærbæk, og med det et håb om at skabe en ny attraktion, som ville gavne både lokalsamfundet og samtidig skabe fornyet interesse for turister. At Marsk Tower hurtigt gav så stor medieomtale, at det nu står som et vartegn for både Tønder Kommune og hele Sønderjylland, er overvældende og meget mere, end investorerne turde håbe på. Det 25 meter høje tårn er i særdeleshed kommet på verdenskortet og med det også vores lokale egn.

Marsk Tower er som tidligere nævnt tegnet og designet af den danske arkitektvirksomhed BIG, som blandt meget andet her i Danmark er kendt for at designe Lego House i Billund og Tirpitz i Blåvand.

Marsk Tower består af en unik konstruktion, hvor designet tager udgangspunkt i naturens snoede struktur og

menneskets DNA-streng. Det fremstår som både en skulptur og et udsigtstårn og har form som en dobbelt-helix. Tårnet er designet på den måde, at der er én vej op og en anden vej ned. Man får dermed den fulde oplevelse for hvert enkelt trin man tager hele vejen rundt både op og ned.

På tårnets øverste platform får man en 360 grader spektakulær udsigt ud over den enestående smukke marsk. Konstruktionen blev bygget af Schack Trapper A/S og blev fremstillet i cortenstål, hvilket er både solidt og robust. Tårnets naturlige mørke farve er naturtro og falder derfor i et med det omkringliggende landskab på trods af, at det har en højde på 36 meter over havets overflade og kan ses på flere kilometers afstand. Marsk Tower er på én og samme tid enestående, iøjnefaldende og naturlig.

Etableringen af Skærbæks nye vartegn begynder

I marts 2021 er det hele klart til, at man nu kan foretage første spadestik til etablering

Aftenstemning på campingpladsen (foto: Annie og Gérard Regle)

af Marsk Tower. Den store udgravning og de mange omgange støbninger tager form, og det endelige fundamentet står klar 19. april 2021. Selve fundamentet til Marsk Tower endte med at bestå af 250 tons beton og armeringsstål. Etableringen var således begyndt, og der var ingen tid at spilde.

I maj blev første halvdel af tårnets søjle opsat, og de første trin blev påsat den følgende uge. Påsætning af trin var ikke uden risici, hvorfor vejrudsigterne blev gransket og nærstuderet time for time hver dag for at sikre sig, at man kunne starte med påsætning af endnu et trin. Hver påsætning kunne nemlig sagtens tage timer afhængig af netop vejrforhold. I juni kunne anden halvdel af tårnets søjle blive påsat, og man fortsatte arbejdet med påsætning af trin og slutteligt de ekstra brede trin, som udgør øverste udsigtsplatform.

Den 22. juli 2021 åbner Danmarks nye attraktion endelig! På trods af diverse forsinkelser, leveringsproblemer og ud-

skydelser er det endelig blevet dagen, hvor folkene bag Marsk Camp kan invitere alle interesserede til en uofficiel åbning af Marsk Tower.

På de første seks uger bliver Marsk Tower besøgt af ikke mindre end 25.000 gæster - et besøgstal som sprænger alle forventninger. Den officielle indvielse sker først den 9. oktober, hvor alle involverede parter deltager i den helt store indvielse. Indvielsen af Marsk Tower skete med taler, korsang og et meget langt rødt bånd, som blev klippet over flere steder af alle ni investorer samt stjernedesigner Bjarne Ingels, som sammen med arkitekten Jakob Lange står bag designet af tårnet fra BIG. Til denne officielle åbning var alle interesserede ligeledes inviteret, og her deltog også pressen.

På mindre end seks måneder er der 56.000 gæster, som tager de i alt 277 trin rundt i Marsk Tower. Med en attraktion af den kaliber, som Marsktårnet bliver, vil de afledte effekter på det omkringliggende samfund blive mærkbare. Marsk

Glampingtelte (foto: Mette Berg)

Marsk Tower under opførelse (foto: Mette Berg).

Selv minigolfbanen har sit eget tårn
(foto: Jørgen Hansen)

Tower får sat Skærbæk og Tønder Kommune eftertrykkeligt på landkortet, ikke blot inden for Danmarks egne grænser, men også på hele verdenskortet.

Hvad kan man komme til at opleve

Grundarealet for hele Marsk Camp A/S ligger lige på kanten til Nationalpark Vadehavet, som er på UNESCOs verdensarvsliste. Denne unikke placering kommer i særdeleshed til syne, når man oplever udsigten fra toppen af Marsk Tower, hvor man 25 meter oppe i højden og hele 36 meter over havets overflade får en enestående udsigt ud over hele den flade marsk. Når det danske vejr er, som vi elsker det mest, klart og solrigt, kan man nyde udsigten helt til Ribe, Sild og Rømø!

På trods af at Marsk Camp ligger i marsken, er nærområdet bestemt også et besøg værd! Inden for en køreradius af 25 minutter ligger Ribe, Tønder, Højer, Vidåslusen og Rømø imponerende strande. Hele Marsk Camp er en oplevelse for både

*Et veldækket bord i restauranten
(foto: Mette Berg)*

turister og folk fra lokalområdet, hvorfor der er åbent hele året rundt med tilbud tilpasset sæsonens muligheder, og hvor gæsterne får muligheden for at opleve og få glæde af naturens fantastiske og omskiftelige årstider.

Marsk Camp A/S rummer på nuværende tidspunkt en autocamperplads med plads til 125, 9 Glamping telte, Marsk Restaurant og Café, Ishus med ægte italiensk gelato, mødelokaler, en turneringsgodkendt minigolfbane og ikke mindst det 25 meter høje Marsk Tower. Der er derfor rig mulighed for at gøre brug af hele pladsen på mange forskellige måder.

Marsk restaurant er klar til at gøre din næste store begivenhed uforglemmelig, eksempelvis bryllup, konfirmation eller den runde fødselsdag. I caféen inviteres man til at nyde eftermiddagskaffen en blæsende efterårsdag og den spontane tur ud i landet efter is, kan nydes på den store terrasse en lun sommerdag. I det, som tidligere var museum, er den nyeste udvid-

else etableret: nemlig lokaler til møder, konferencer og erhvervsarrangementer, og her sørges naturligvis for både frokost og connection til storskærm.

De forskellige sæsoner og årstider medvirker desuden til, at Marsk Camp har flere forskellige tilbud igennem året. Eksempelvis arrangeres der sanketure med guide, østerssafari og Sort sol-ture. Derudover kan man være heldig at få en plads ved det sønderjyske kaffebord eller et sæde i en helikopter, som tager én med helt op i højderne og rundt om egnen. Tilbuddene er - ligesom årstiderne - vekslende, hvorfor man med fordel kan holde øje online på marskcamp.dk for aktuelle begivenheder.

Anerkendelse

Marsk Camp A/S blev hædret med Tønder Erhvervsråds initiativpris i november 2020. Begrundelsen bag er modet til at tænke og satse stort, og hvor der er fokus på initiativet fremfor et eventuelt afkast.

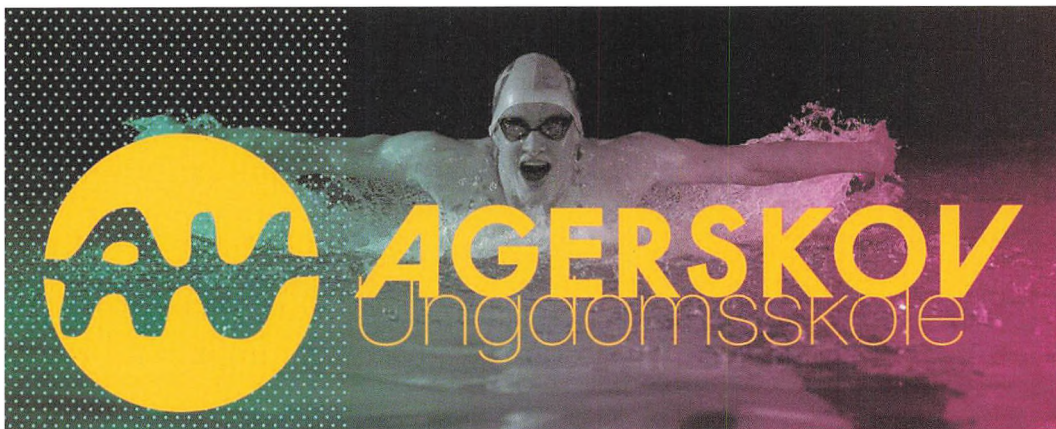
Agerskov Kro og Hotel

Hovedgaden 3 · 6534 Agerskov
Telefon 7483 3228 otte@agerskov-kro.dk
www.agerskov-kro.dk

Klassisk
grundtvigsk højskole
i Sønderjylland

 Rønshoved Højskole
Højskolen ved Flensborg Fjord

Skærbæks Kultur- & Forsamlingshus Emanuel er et besøg værd!

Emanuel er med sin særlige historie et interessant mål for en udflugt. Vi fremviser gerne huset og fortæller i ord og billeder om dets spændende historie: Bygget i 1909 som dansk frimenighedskirke - i dag et aktivt kultur- og forsamlingshus - en smuk ramme til enhver fest!

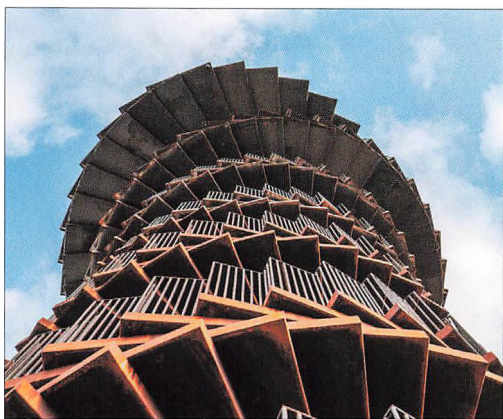
- der kan bestilles kaffe med brød eller andet traktement
- vi kan tilrettelægge sangtime eller underholdning
- der er teleslynge og god tilkørsel for kørestole
- husk, at Emanuel også lejes også ud til private - vi glæder os til at høre fra jer!

EMANUEL

Skærbæk Kultur-
og forsamlingshus

Tøndervej 38a - 6780 Skærbæk - Fmd. Tove Tersbøl - tlf. 2070 5728 - www.kulturhus-emanuel.dk

Tårnkonstruktionen set nedefra
(foto: Rasmus Hjortshøj, BIG)

Derfor bliver de ni investorer hædret med denne fornemme pris.

Hvert år uddeler Sydbank i samarbejde med Skærbæk Erhverv Den Gyldne Kost. Prisen uddeles til en virksomhed eller person, der har gjort eller gør en ekstraordinær indsats i Skærbæk. I juni 2021 vinder Marsk Camp A/S denne fornemme pris og begrundelsen er, at de ni erhvervs-

drivende er gået sammen som én gruppe og har skabt noget nyt i gamle rammer, som derved er med til at skabe liv i noget, som ellers ville være blevet lukket.

Fra Oldtiden til Fremtiden

Oplevelsesparken har været igennem en stor forandring fra Hjemsted Oldtidspark til nu Marsk Camp A/S. Etableringen af Marsk Camp har først og fremmest været med til at skabe 20-25 faste arbejdspladser i Skærbæk og til en del løstansatte sæsonarbejdere på stedet. Hele området fungerer stadig som et sted, hvor man som gæst får nye spændende oplevelser, og hvor håbet er, at de mange forskellige tilbud kan tiltrække alle aldre og nationaliteter til Skærbækegnen. Folkene bag, både investorerne og alle medarbejderne, er hele tiden opmærksomme på at være initiativrige samt forbedre alle aspekter og faciliteter med nye tiltag ved Marsk Camp A/S. Hvad fremtiden vil bringe, er de selv lige så spændte på.

De ni investorer:

- Jørgen Hansen** · Bilforhandler
- Mads Vejrup** · Entreprenør
- Lars T. Gad** · Landmand
- Holger Lassen** · Tømrermester
- Jonas B. Olesen** · El-installatør
- Merry & Brian Riis** · Møbelhandler
- Dan Hamann** · Brøns Group
- Per & Hans Erik Nielsen** · Murermestre
- Hans Henrik Pørksen** · Landmand

Mette Berg: Cand.merc i international virksomhedsudvikling. Er ansat fuldtids som online marketing ansvarlig ved Jørgen Hansen Biler A/S. Blev i januar 2021 engageret af Marsk Camp A/S på freelancebasis inden for marketing og kommunikation.

En statue på rejse - og en portepée

Af Jørgen Aabenhus

Dette er en personlig beretning og nogle betragtninger over, hvordan vi håndterer historiske magtsymboler, der ikke stemmer overens med nutidens opfattelse af historien. Statuen af Kejser Wilhelm fik en omtumlet skæbne, og vi får at vide, hvordan kejseren fik sin sabelkvast (portepée) tilbage.

Kejser Wilhelm I med sabel og kvast (foto: Museum Sønderjyllands Mediearkiv)

En sommerdag i begyndelsen af 1960'erne var min svigerfar og hans familie en tur på Haderslev Museum. I museets have var og er der nogle gamle bygninger, som man kan gå ind i, et Frilandsmuseum - en miniature med en bullade og andre landbrugsbygninger fra gamle dage.

Nu skal det siges, at min svigerfar var født i Sønderjylland året efter Genforeningen. Hans far havde været tvunget med som soldat på tysk side i Første Verdenskrig og overlevede, mens hans morbror døde af giftgas i en skyttegrav i Nordfrankrig. Det danske sindelag lå som et

væg-til-væg-tæppe under familiens liv, og det var noget helt andet end i dag, hvor nationalisme er abstrakt og ideologisk. Her i det sønderjyske var det baseret på konkrete erfaringer fra voksne vidner og ofre for »udlændigheden« efter 1864 og ikke mindst for en helt meningsløs krig i 1914-18.

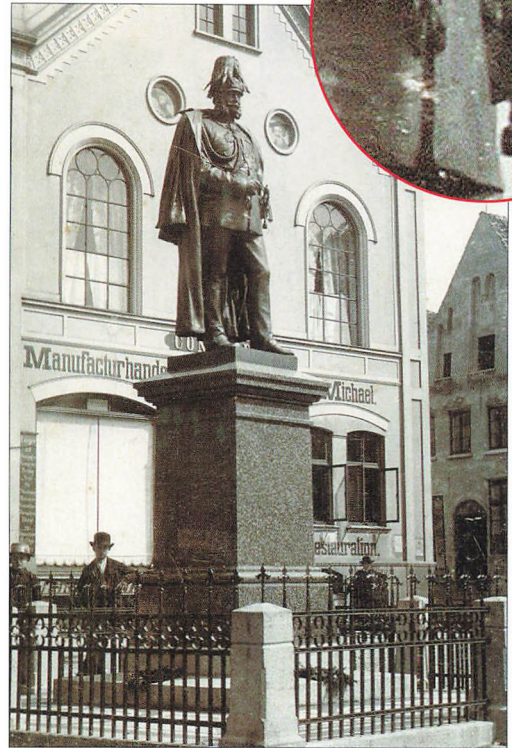
Og for min svigerfar, der også som meget ung havde været med til jernbanesabotage mod den tyske besættelsesmagt, var det en ideologisk ballast helt op i 1960erne og senere, at der aldrig nogensinde mere skulle være tysk overherredømme i Danmark. Ikke fordi han havde noget imod Tyskland som sådan. Han og hans kone kørte i bil til Harzen, til Rothenburg ob der Tauber, til Berlin ... Og med jævne mellemrum kørte han over grænsen og købte øl og sodavand i Flensburg.

Tysk var det fremmedsprog han kunne begå sig på. Engang på en biltur i Frankrig blev han så glad for at møde en anden tysktalende turist, at han fik sagt, at han også selv var tysk. Kun i en historiebevidsthed, der indbefatter 1848-51, 1864, 1914-18, Genforeningen 1920, 1940-45, i en sønderjysk kontekst giver det mening, når fortællingen igen føres op til en søndag i begyndelsen af 1960erne.

Bag et arbejdsskur på Haderslev Museum, bag de gamle træhuse der udstilledes, lå en bronzestatue, pakket ind i græs og brændenælder, tilsyneladende skrottet, parat til omsmelting. Min svigerfar genkendte figuren: Den forestillede Kejser Wilhelm I, der havde regeret fra 1861 til sin død 1888 – først som prøjsisk konge og efter oprettelsen af det store tyske kejserrige 1871 som tysk kejser, assisteret af arkitekten bag Tysklands samling til ét rige, den nok så berømte Otto von Bismarck.

Kejser Wilhelm på Søndertorv

Statuen, der er 2,60 m høj, havde stået på

Statuen på Torvet i Haderslev. Indviet 12.9.1890 (foto: Historie Haderslev)

en sokkel på Søndertorv i Haderslev. 12. september 1890, dengang da Hadersleben var den tredjenordligste købstad i kejserriget, var det byens tyske borgerskab, der havde taget initiativ til at rejse statuen ved indkørslen i byen sydfra. Det skulle ske under pomp og pragt: En festdag var forberedt, skolebørn var udkommanderet; men de tysksindede var trods alt et mindretal i byen, og ingen af de danske byboere havde tænkt sig at fylde siddepladserne, så det blev en noget slukøret affære. Men altså – i Haderslev kom 720 kg Kejser Wilhelm I op på soklen, hvor den skulle minde de nordslesvigske undersåtter om de politiske realiteter.

Det er skæbnens ironi, at det tyske kejserrige hen mod slutningen af den langtrukne 1. Verdenskrig manglede metal til krigsindustrien, således at også fædrelandets stolte mindesmærker måtte yde deres bidrag. Symbolværdi blev til metal-

*De franske alpejægere marcherer forbi den tildækkede statue i januar 1920
(foto: Hans Peter Thorvald Larsen, Museum Sønderjyllands Mediearkiv)*

værdi. Men det blev 11. november 1918 kl. 11, inden det kom så vidt i Haderslev; freden blev erklæret, og byens kejserstatue overlevede. Men til hvilken nytte?

Efter Versailles-traktaten 10. januar 1920 tog krigens sejrherre kontrol over de tyske randområder, dér hvor der skulle være folkeafstemning om det fremtidige tilhørsforhold. I Haderslev var det franske alpejægere, der fik opgaven at holde konflikter mellem tysksindede og dansksindede i skak. Man mente i byen, at franskmændene efter den fransk-tyske krig 1870-71 og nederlaget til Kejser Wilhelm I's tropper måtte have et traumatisk forhold til statuen, så den blev - dog ikke uden kontroverser - snøret ind i sækkelærred og dermed usynliggjort for alpejægerne.

At folkeafstemningen 1920 skulle gå det danske flertals vej og Hadersleben igen blive Haderslev, var ingen i tvivl om. Så statuen skulle fjernes - og det skulle ske på den dag, der siden Kejser Wilhelm I's død 1888 var blevet fejret overalt i det ganske tyske rige, nemlig efterfølgeren, den første Wilhelms sønnesøn, Wilhelm II's fødselsdag - 27. januar. Dagen blev valgt som et (forsinket) svar på det, der, set med danske øjne, var en tvangshandling; symbolpolitikken var stadig levende ...

I perioden 1864-1920 var sønderjyderne, de danske nordslesvigere, ikke direkte slavegjorte, og de var ikke som et lille mindretal i det store tyske rige truet af etnisk udrensning, om end mange følte sig chikaneret af de tyske magthavere og tysksindede medborgere. Men omkring

30.000 danske mænd blev tvangsmæssigt indkaldt som tyske soldater i 1. Verdenskrig, ca. 5.300 af dem døde i skyttegravskrigen, ca. 1.500 danske kvinder blev enker, ca. 5.000 danske børn mistede deres fædre, og ca. 7.000 danske mænd levede videre med fysiske skader - og uden tvivl endnu flere med ptsd og andre traumatiske lidelser.

Så de danske sønderjyder havde al mulig grund til at hade kejserstatuen og alt det, den var symbol på. Alligevel var konflikterne mellem dem og deres tyske medborgere i Haderslev ikke større, end at man fandt et kompromis. Den forhadte kejserstatue på Søndertorv blev ikke dematerialiseret eller destrueret; omhyggeligt og varsomt blev statuen, der var og stadig er Haderslev Kommunes ejendom, løsnat af sin sokkel og kørt væk. Fjernet fra den centrale placering i det offentlige rum havde den jo mistet sin betydning.

Fra Søndertorv via en kælder til Haderslev Museum

Under spredte danske hurraråb kørt på en vogn til det tyske forsamlingshus Bürgerverein zu Hadersleben for enden af Slotsgade, hvor den befandt sig i al ubemærkethed i et kælderlokale helt frem til 1945 – så ubemærket, at den endnu engang overlevede en tysk krigsindustri metalbehov.

Efter 1945 flyttedes statuen til Haderslev Museum, som ikke stillede den op,

Statuen liggende bag bulladen på Haderslev Museum (foto: Historie Haderslev)

Den 14. november 1988 er statuen udlånt til Borgerforeningen, der har 150 års-jubilæum (foto: Historie Haderslev)

men lod den ligge skjult der bag bulhuset - hvor min svigerfar pludselig bemærkede den en sommerdag i begyndelsen af 1960'erne. Han blev født året efter, at statuen blev pillet ned på Søndertorv, men han har selvfølgelig hørt om den fra sine forældre og store søskende, så han var ikke et øjeblik i tvivl om, hvad det var for en statue. Ligesom han heller ikke et øjeblik var i tvivl om, at statuen lå her for at gå i glemmebogen, for at skulle skrottes - for aldrig i livet kunne han forestille sig, at nogen igen ville kunne finde på igen at stille en statue af en tysk kejser op i det offentlige rum i Danmark.

Han fingerede lidt ved figuren, fejede græs og blade og brændenælder væk med hånden for at vise sin kone og sine to døtre den forsmåede monark. Tilfældigt strejfede hans hånd det sted på sablen, hvor sabelkvasten, portepéen, sad - og den lod sig let dreje af, den var sat fast

ved et gevind. Hans kone protesterede, de to piger var forbløffede – men portepéen landede ubemærket i min svigerfars jakkelomme. Så havde han et håndgribeligt minde om det overherredømme, der havde sendt hans far og hans morbror ud i krigens skyttegrave imod deres vilje – og når nu statuen alligevel bare lå og ventede på at blive skåret op til metalskrot ...

Og faktisk var Kejser Wilhelm I's statue så glemt, at det nærmest var en tilfældighed, at museets folk selv blev opmærksom på den i 1980'erne. Det var blevet nye tider, og endelig i 1989 blev statuen rejst i Haderslev Museums gård, dog uden sokkel. Og så var der pludselig rift om bronzestatuerne i Tyskland var jo blevet smeltet om under en af de to verdenskrige; den blev en seværdighed. Og når statuen stod op, spekulerede ingen over, at der engang havde siddet en ca. 15 cm lang portepée under en af kejserens bronzehænder.

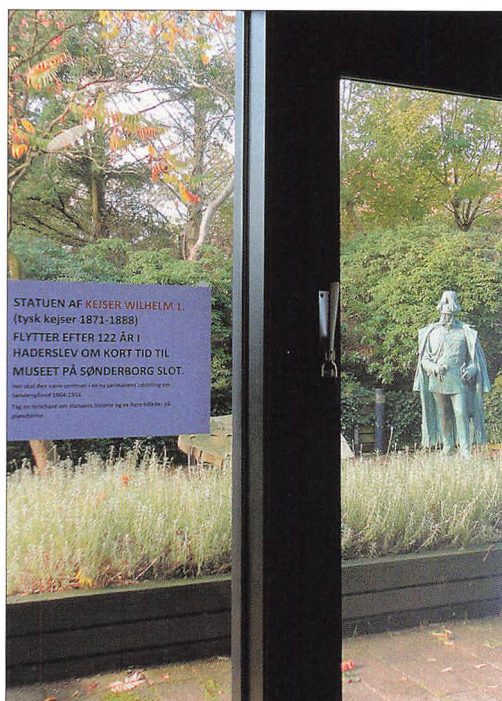
I 1989 opstilles statuen i Haderslev Museums gårdhave (foto: Poul Krebs Lange)

Fra magtsymbol til museumsgenstand

Fra at have været et magtsymbol på en sokkel i det offentlige rum, var statuen blevet en museumsgenstand; dens kontekst var nu en ganske anden. Fra at den i sin tid på Søndertorv havde signaleret magt og underkastelse, var den nu en erindring om en svunden storheds nederlag. Og det er vel sådan magtsymboler i det offentlige rum skal behandles: I stedet for at dematerialisere eller molestere eller destruere dem, skal vi rykke dem ind i en museal kontekst: Sådan var det engang ... Intet varer evigt – og som Bertolt Brecht skrev i digtet *Lob der Dialektik*, 1934:

»Wenn die Herrschenden gesprochen haben, / Werden die Beherrschten sprechen«.

I den standende og nødvendige diskussion om statuariske symboler i det offentlige rum handler det om, hvordan de førhen »beherskede« nu skal svare - med

I 2012 flyttes statuen til Sønderborg Slot (foto: Poul Krebs Lange)

Øverst: TV-Syd optager sabelkvastens hjemkomst i Sønderborg, hvor statuen nu er på sin plads (foto: René Rasmussen).

Til højre: Anna Elisabeth Jessen har afleveret sabelkvasten (foto: Jørgen Guldberg, TV-Syd)

vold og magt eller med dialektisk forståelse af den historiske proces, som såvel »die Herschenden« som »die Beherrschten« er en del af? Kejser Wilhelm I's statue eksemplificerer et muligt og værdigt svar.

Efter en administrativ sammenlægning af de sønderjyske museer, hvor den politiske historie fik hjemsted på Sønderborg Slot, blev kejserstatuen flyttet endnu en gang: Fra og med 13. november 2012 står statuen i den permanente udstilling om

Sønderjylland i perioden 1864-1920. Det er en helt anden kontekst end at stå på en sokkel på et torv eller som et enkeltstående klenodie i et museums gård. Og konteksten er det centrale i dette spørgsmål - magtsymbol, kuriosum eller historisk dokumentation?

For konteksten er jo ikke kun det fysiske rum, statuen befinder sig i; det er også den bevidsthed, hvormed den ses. Historisk bevidsthed er (heldigvis) en forander-

lig størrelse, men dens grundlag bør altid være den videnskabeligt funderede dialektik, der jævnligt kræver omfortolkninger af fx symbolske statuer. Hvis det blot gøres til spørgsmål om hensyn til aktuelle flertals eller mindretals viljer eller modviljer, så risikerer vi at komme tilbage til noget, der ligner en symbolpolitik, som historien burde have lært os at frygte.

Og hvad med portepéen? Jo, min svigerfar, der altså var født i 1921 og vokset op som dansk sønderjyde i årene efter Genforeningen, beholdt sabelkvasten og brugte den som brevpreser lige til han døde i foråret 2020. Nu har hans datter overleveret kvasten til museumsinspektør René Rasmussen på Sønderborg Slot. Heller ikke han havde tænkt over, at der manglede sådan en lille dims på den store statue, men glad blev han, da han uden problemer kunne skrue den på statuen og dermed tilføje statuen af Kejser Wilhelm I endnu et magtsymbol - en statue, der i sin nuværende museumskontekst erindrings om en smertelig historie, som nu er fortid. Det er i den kontekst, at et symbol på et historisk traume har sin betydning.

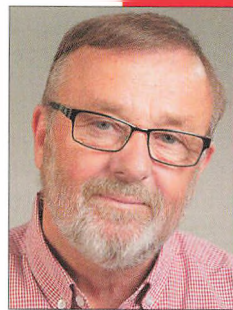
Jørgen Aabenhus, (f. 1948), cand.mag. i dansk og geografi. Lærer på ungdomsuddannelser og seminarier 1971-1998, forfatter til bøger og artikler om litteratur-, kunst- og kulturhistoriske emner, bl.a. På kant med virkeligheden (1990), Litteraturhistorie for folkeskolen (1993/2003), Alle tiders tanker - forestillinger om det danske (1996), En kalkmalers bibelhistorie (1999) og Damer og dyr, guder og helte. En historie fra det mærke-lige museum (2011). Ekstern lektor ved Institut for Kulturvidenskaber på Syddansk Universitet 2000-2019.

2022

 SPROGFORENINGEN

Artikler
og digte

Beretning fra Sprogforeningens generalforsamling

Af Frode Sørensen

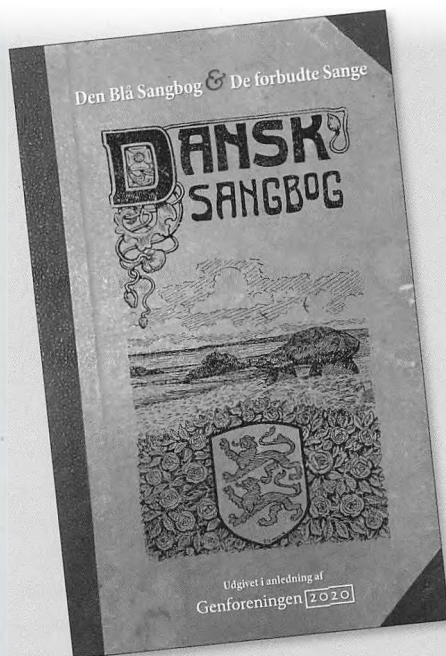
Der er nogen, som siger: Kun fantasien sætter grænser. Når jeg tænker tilbage til åbningen af Genforeningsjubilæet den 10. januar 2020 i København med det festlige arrangement i Det Kongelige Teater efterfulgt af den smukke gudstjeneste om søndagen i Københavns Domkirke. Så var vi om nogen klar til jubilæet. Vi markerede den 27. januar i Borgerforeningen i Flensborg, 100 året for Den internationale Kommissions tiltrædelse med sæde i Flensborg.

Afstemningsfesten den 10. februar var fantastisk, en stopfyldt Kongesal skulle virkelig være startskuddet for alle vores planlagte aktiviteter. Det blev en herlig og uforglemmelig aften.

Vores store forsamlingshussatsning »Her går Grænsen« med 20 forestillinger i 20 sønderjyske forsamlingshuse skulle starte i Kastrup Forsamlingshus den 12. marts. Tilmeldingerne var på plads, bordene dækket, men så kom meldingen den 11. marts. Coronaen havde aflyst alt.

Coronaen var en bøvlet tid, men vi er stolte over, at det lykkedes os at gennemføre i alt 14 af de planlagte 20 forestillinger med »Her går Grænsen«, og ikke mindst at det lykkedes at gennemføre premieren på »De forbudte Sange« med

Bodil Jørgensen - godt nok med knap tre måneders forsinkelse. Det blev ikke på Folkehjem, men i Agoraen i Aabenraa - hvor Bodil & Co., til glæde for 400 deltagere, lavede to forestillinger samme dag, så alle kunne være med. Det var vigtigt at premieren på det, som er

Sprogforeningens sangbog med
»De forbudte Sange«

Sprogforeningens DNA, fandt sted i Aabenraa.

Forhåbentligt har vi fået styr på Coronaen, der er stort set ingen begrænsninger tilbage. - Derfor havde vi heller ikke ventet, at vi skulle opleve krig i Europa. Det føles meget uvirkeligt. Jeg - som tilhører den såkaldt store årgang 1946 - havde indtil for få måneder siden ikke oplevet krig i Europa og havde heller ikke troet, jeg ville kommet til det.

En dag kommer freden til Ukraine, men det bliver først efter store tab på begge sider. Før krigen talte man om et broderfolk mellem Rusland og Ukraine, det er borte som dug for solen.

Jeg tænker på I. P. Nielsen, som i 23 år var sønderjysk folketingsmand og i øvrigt også i 16 år medlem af Sprogforeningens bestyrelse. I 1943/44 hvor det begyndte at gå tilbage for den tyske værnemagt, foretog tyskerne mange vilkårlige arrestationer her i grænselandet. Flere af de arresterede hænger på væggen i Billedsalen - for-

Folketingsmand I. P. Nielsen (1873-1952). Medlem af Sprogforeningens bestyrelse 1936-1952 Sønderhav

stander Hans Lund, lærer Peter Marcusen, redaktør A. Svensson og politiadjutant Kresten Refslund Thomsen, svigersøn til H. P. Hanssen.

Når den slags overgreb skete, rykkede IP begge gange. Han kontaktede straks ledende medlemmer fra det tyske mindretal og måske vigtigst tyskernes Rigsbefuldmægtigede i Danmark, Dr. Werner Best med ordene *Tænk jer dog om, før I arresterer uskyldige folk, en dag er krigen slut, og vi skal igen i grænselandet leve side om side, danske som tyske, vi skal være gode naboer. Det bliver en meget svær opgave, når den ene part har været udsat for urimelige overgreb.* Hans aktion bar begge gange frugt, og de arresterede blev frigivet og kunne vende hjem til familien.

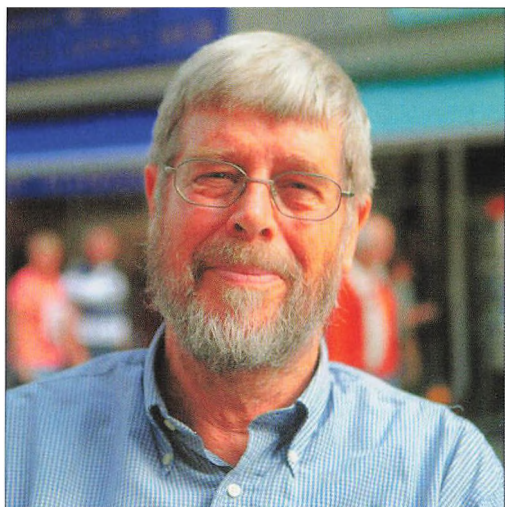
De overgreb, som i dag sker mod den ukrainske befolkning, umuliggør et fælles samliv og godt naboskab nogensinde.

Sprogforeningen blander sig mindst mulig i Christiansborg-politik, men 2021 blev en undtagelse. Inden sin afgang havde kirkeminister Joy Mogensen fremsat et lovforslag, som ville indebære, at alle prædikener fremført på et udenlandsk sprog skulle oversættes til dansk.

Hvis forslaget blev ophøjet til lov, ville det betyde, at det tyske mindretals prædikener skulle oversættes til dansk. Vi var i bestyrelsen enige om, at det ville være totalt urimeligt. Vi skrev til Kirkeministeren og gjorde opmærksom på, at det både var urimeligt og i strid med København-Bonn erklæringen af 1955, som bl.a. siger, *at personer som tilhører det tyske mindretal og deres organisationer, ikke må hindres i, i tale eller i skrift, at benytte det sprog de foretrækker.*

Meldingen fra Christiansborg er, at lovforslaget endnu ikke er gennemført, og hvis det bliver det, så bliver det uden obstruktionen over for det tyske mindretal i Sønderjylland.

Afstemningsfesten på Folkehjem er et samarbejde mellem 6 nationale foreninger.

Modtager af Sprog- og Kulturprisen,
forfatter Kaj Nissen

Dette samarbejde har fungeret perfekt i mange år, og det har udviklet sig. Så sent som den 27. april havde Foreningen Norden og Grænseforeningens afdelinger i Aabenraa, Frederiksklubben og Sprogforeningen et udsolgt arrangement her på Folkehjem med fhv. minister Lykke Friis. Et fremragende foredrag, som kom flot rundt i mange af de aktuelle og forfærdelige hændelser.

Jeg vil også nævne foredragssamarbejdet mellem bibliotekerne i Tønder, Aabenraa, Haderslev og Sønderborg, de lokale afdelinger af Grænseforeningen og Foreningen Norden og naturligvis Sprogforeningen. Med disse foredrag sørger vi for at decentralisere vores foredragsaktiviteter.

Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris

I november uddeles Sprogforeningens Sprog- og Kulturpris 2022. Sidste år gik prisen til forfatter og instruktør Kaj Nissen, Sønderhav. Årtiers indsats for kulturen i Sønderjylland og naturligvis også Kaj Nissens indsats som forfatter til genfortællingen af H. P. Hanssens store tale fra balkonen på Folkehjem den 17. november 1918, og manuskriptet til teaterfore-

stillingen »Her går Grænsen« gjorde det let for bestyrelsen at træffe beslutningen for 2021.

Sange, foredrag og bøger har nu i 142 år været Sprogforeningens højt prioriterede aktiviteter med henblik på opfyldelse af vores målsætning: *at styrke det danske sprog og den danske kultur*. Siden 2008 har vi udgivet 11 bøger, et lydbånd + vores specielle sangbog fra 2020 med De forbudte sange.

Især for perioden 2018-2020 hvor flere af udgivelserne fandt sted, finder jeg anledning til at takke de mange, som økonomisk har medvirket til at bogprojektet kunne gennemføres.

Sprogforeningens medlemstal har i mange år været meget konstant på godt og vel 1.600 medlemmer. Vi ved godt, at medlemmernes alderssammensætning betyder, at der hvert år er omkring 50, der falder bort. Derfor er vi utroligt glade for, at vi hele tiden får nye medlemmer, så medlemstallet ikke falder. Der er lighedstegn mellem tilbud til vores medlemmer og tilgang af nye medlemmer. Vi så det i særdeleshed i forbindelse med vores store foredragsdag i oktober 2021, hvor vi på samme dag præsenterede 4 foredragsholdere i en fyldt Kongesal, det gav en fin medlemstilgang.

Jeg skal til at slutte, tak til alle medlemmer for jeres engagement, tak til vores kontaktpersoner for jeres opbakning og deltagelse, og sidst men ikke mindst en stor tak til bestyrelsen for jeres indsats med gennemførelsen af vores arrangementer.

Syng, naar du alene gaar.
Syng, naar flere sammenbindes!
Uden Sang er ingen Vaar,
og i Sang den siden mindes.

Vers fra "De forbudte Sange"

SØNDERJYSK SKOLEFORENING 2022

Artikler
og digte

FORMANDENS BERETNING

Af Peder Moltesen Ravn

*Årsmødet foregik
i år i Kongesalen*

Sidste år holdt vi årsmøde den 1. juni. Dengang skulle vi holde afstand, spritte af, og der var ingen håndtryk. Nu er hverdagen normaliseret, og corona er forhåbentlig historie. Derfor er det dejligt, at vi nu kan mødes til årsmøde her på Folkehjem uden restriktioner.

Årets gang i Sønderjysk Skoleforening:

Jeg vil indlede min beretning med en omtale af Skoleforeningens aktiviteter i det

forgangne år. Som bekendt blev alt vedrørende fejring af 100-året for Genforeningen fra den 11. marts 2020 og fremefter aflyst. Rigtig ærgerlig, at de mange planlagte arrangementer måtte aflyses.

Kongehuset aflagde derfor i juni måned 2021 et besøg i Sønderjylland med et meget beskåret program. Den 6. august 2021 aflagde H. M. Dronningen et besøg i Vejen kommune. Jeg var som formand for Skoleforeningen inviteret med ledsager til dette arrangement. Besøget blev indledt

på Askov Højskole med en frokost, og derfra tog vi til Skibelund Krat, hvor et fint program med underholdning og taler afsluttede et rigtigt godt arrangement i strålende solskin.

Folkemødet Grænsen i Ribe blev afholdt i oktober 2021 med ændret tema i forhold til det program, som oprindeligt var planlagt til i maj 2020.

Afstemningsfesten den 10. februar her på Folkehjem kunne gennemføres med et forsamlingsloft på 150 personer. Det blev en vellykket aften med Anke Spoorendonk, SSW, som gæstetaler. Dejligt at denne tradition i et samarbejde mellem 6 foreninger kunne genoptages. 2023 er det Foreningen Norden, der arrangerer afstemningsfesten.

Vi har i det forgangne år afholdt vore sædvanlige bestyrelsesmøder. I januar er væsentligste punkt bevilling af tilskud til efterskoleelever. Der var indkommet 131 ansøgninger, som alle blev bevilget 1500 kr. pr. ansøgning. På marts mødet bevilger vi tilskud fra de 2 små legater til videregående uddannelser og til unge sydslesvigere.

Hen over året bevilges tilskud til højskoleophold, efterhånden som ansøgningerne indsendes til kontoret i Roost. Der har i det forgangne år været få ansøgninger til højskoleophold. Mon ikke årsagen hertil skyldes corona?

Vi har afholdt et regnskabs- og bestyrelsesmøde på Agerskov Kro den 16. maj. Til dette møde havde vi inviteret investeringsrådgiver Jette Schultz, Sydbank, som indledte med en status på udvikling af afkast på Skoleforeningens formue i det forløbne år. Faldende afkast på Skoleforeningens værdipapirer betyder desværre, at der er mindre til uddeling.

Vi drøfter indgående i bestyrelsen, hvordan vi kan imødegå denne udvikling. Vi har besluttet, at vi tager en drøftelse til efteråret, hvor vi i dialog med Sydbank og vores revisor vil tage stilling til omlæg-

ning af vore værdipapirer og en ændring af vores risikoprofil fra konservativ hen mod en mere balanceret profil.

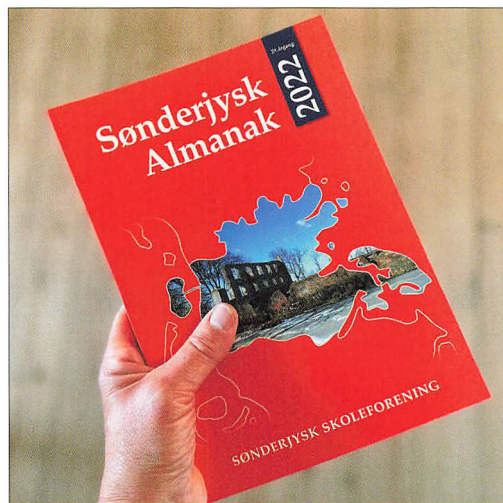
Regnskaberne blev herefter gennemgået af vores revisor Jan Wilhelmsen. En grundig gennemgang med god forklaring til de enkelte regnskaber.

Vi kunne igen tage på vores årlige studietur og udflugt i september måned. Denne dag var sidste år arrangeret af Ingelise Duus og Inger Rahbek Andersen. En veltilrettelagt tur, hvor vi bl.a. besøgte Kongeådalens Efterskole, hvor der var rundvisning og kaffe. Derefter gik turen til Skamlingsbanken, hvor vi kunne nyde den flotte udsigt. Vi sluttede en god dag på Den Gamle Grænseskro ved Frederikshøj.

Sønderjysk Almanak:

Først i november havde vi bestyrelsesmøde, hvor vigtigste punkt var pakning af vores Almanak. Almanakken har igen i år givet et pænt overskud på 29.000 kr. og bidrager dermed positivt til Skoleforeningens resultat. Det er dejligt, at så mange fortsat køber og abonnerer på Almanakken, især i en tid, hvor de elektroniske medier tager mere og mere over.

Vi valgte sidste år ikke at annoncere, hvorved vi sparede 8-9.000 kr. Det er

Sønderjysk Almanak 2022

Kasserer Anne Mellergaard aflægger beretning

svært at vurdere annonceeffekten, og det samlede salg faldt da også en smule, men det er en tendens, vi har set gennem de seneste år. Vi er lidt stolte af vores Almanak, som er en væsentlig del af skoleforeningens ansigt udadtil. Derfor skal der lyde stor ros til almanakudvalget med ansvarshavende redaktør Britta Slot Johnsen i spidsen for jeres store frivillige indsats med at indsamle artikler og andet stof til almanakken. Uden denne indsats ingen Almanak.

Poul Krebs Lange har valgt at stoppe i udvalget. Vi kvitterede for din indsats på sidste udvalgmøde, men der skal også her ved årsmødet lyde en tak for din indsats for Sønderjysk Almanak. Du har gennem årene bidraget med gode idéer til artikler og forfattere og så har du også selv bidraget med egne artikler.

Bernd Engelbrecht, Flensborg har desværre måttet træde ud af udvalget grundet sit helbred. I stedet indtræder Anne-Margrete Jessen, Flensborg i udvalget - velkommen til dig.

30. årgang er ved at være klar til at gå i trykken. Vores trofaste læsere kan glæde sig til at tage imod en ny udgave, hvor temaet er: »Sønderjysk«.

Økonomi:

Det forløbne år 2021-22 har været et fornuftigt år for Sønderjysk Skoleforening. Økonomisk kommer Skoleforeningen med et positivt resultat, idet der er opnået et resultat før uddelinger på 258.000 kroner. Efter uddelinger til vores formål er årets resultat et overskud på 38.000 kr. Regnskaberne vil senere blive gennemgået af vores kasserer Anne Mellergaard. Jeg vil derfor i min beretning nøjes med at berøre et par enkelte poster og knytte en kommentar til vores uddelingspolitik.

Afkast af Skoleforeningens formue har gennem en årrække være stærkt faldende. Det gælder også bidrag fra Købmand L. Sørensen og hustru's legat, hvorfra vi sidste år har modtaget 112.000 kr. Gennem årene har bidrag fra dette legat været et godt supplement til de midler, som Skoleforeningen har haft til uddeling til sine formål. Der skal derfor i min beretning lyde en tak for årets bidrag.

Skoleforeningen har sidste år samlet uddelt i alt 220.000 kr. af foreningens midler. Det fordeler sig med 196.000 kr. til efterskoleelever. Desuden er uddelt 20.000 kr. til 11 højskoleelever. Der er uddelt 4.000 kr. i stipendier.

Købmand af Nr. Hostrup Hans Jessen og hustru Kela Jessens studielegat har i det forgangne år uddelt 11.000 kr. til 11 ansøgere. Årets resultat blev et overskud på 42.000 kr.

Fra Den Sønderjyske Fonds Legat for skolehjælp til danske syd for grænsen er der samlet uddelt 15.000 kr., til 15 studerende fra Sydslesvig. Årets resultat blev et underskud på 15.000 kr. Det forholdsmæssige store underskud skyldes en halvering af legatets afkast i.f.t. foregående år, samt at der skattemæssig var hensat 15.000 kr., som skulle uddeles for at undgå beskatning.

Generelt betyder de faldende afkast, at vi fremover bliver nødt til at anlægge en strammere uddelingspolitik. Det kan inde-

Også i år har Skoleforeningen afholdt en artikelkonkurrence. Vinder blev Noah Meyer, og hans mor får overrakt prisen af Laura Skau Bjerregaard

bære, at ikke alle ansøgninger vil kunne tilgodeses. Det er jo lidt tankevækkende, at Skoleforeningen for 20 år siden kunne uddele 600.000 kr. på baggrund af en formue på 11 mio. Sidste år kunne vi som nævnt uddele 220.000 kr. på baggrund af en formue på 15 mio. kr.

Der har sidste år været en medlemstilgang på 103 nye livsvarige medlemmer.

Sønderjysk Skoleforening runder den 30. november i år 130 år. Historisk har Skoleforeningen sammen med andre nationale foreninger medvirket til at sikre dansk sprog og kultur i vor landsdel og i grænseegnene. En vigtig opgave, hvor Skoleforeningen på mange fronter gennem årene har spillet en vigtig rolle.

Tiden er nu en anden. De nationale spændinger er afløst af et grænseoverskridende samarbejde. Det betyder, at vi som forening kan prioritere vores væsentligste opgave og formål, nemlig at yde hjælp til sønderjysk ungdoms ophold på efterskoler og højskoler. Dertil kan vi fortsat i begrænset omfang yde støtte til videregående uddannelser. Unge fra det danske mindretal i Sydslesvig kan på samme måde søge tilskud til skoleophold i Dan-

mark. Endelig kan vi ifølge formålsparagraffen støtte folkeoplysende arbejde på sønderjysk grund især i nationalt blandede egne. Det er bestyrelsens ønske fortsat frem i tid at forvalte vores arv og vores formue til gavn for sønderjysk ungdom.

Skoleforeningen er repræsenteret i en række bestyrelser og legater, som følger:

Den Sønderjyske Fonds Legat

(1 medlem)

Ingeborg og Thomas Thomsens Legat

(2 medlemmer)

H. P. Hanssens Mindefond

(1 medlem)

Købmand L. Sørensen og hustrus Legat

(3 medlemmer ud af 5)

Jaruplund Højskole

(1 medlem)

Dansk Kultursamfund af 1910

(formanden er medlem)

DSI Folkehjem i Aabenraa

(formanden er medlem)

Efterskoler og højskoler:

Tilgang af elever til efterskoler og højskoler er fortsat positiv selv på trods af corona. Man kunne frygte, at coronasituationen ville påvirke elevtilgangen, men det er

Tommy Mikkelsen, Vojens Gymnastik- og Idrættsefterskole holdt et interessant foredrag om efterskolerne nu og i fremtiden

Farvel og tak til næstformand Henrik Nissen

heldigvis ikke tilfældet. Der er igen god tilstrømning til vore højskoler herunder også Jaruplund højskole, hvor Skoleforeningen har en bestyrelsespost.

På landets efterskoler er der i indeværende år startet 31.745 elever, hvilket er ny rekord. 74 % af disse elever går i 10. kl. Et efterskoleophold er dyrt. Gennemsnitsprisen ligger på 105.000 kr. på de efterskoler, hvorfra vi har elevansøgninger. Stigningstakten er større end pris- og lønudviklingen. Skolerne begrundet stigningstakten med, at de skal skabe robusthed i deres økonomi, idet skolernes lånemuligheder er blevet begrænset.

Kan man forestille sig, at man nærmer sig et balancepunkt, hvor nogle forældre af økonomiske grunde må vælge skoleformen fra? Jeg ved, at man har fokus på problemstillingen, idet et fravalg af økonomiske grunde vil være meget uheldigt. Vi hører fra forældre, at de prioriterer et efterskoleophold for deres børn meget højt og indretter deres økonomi, så det bliver muligt. Det er der heldigvis mange, der formår. Der er dog ingen tvivl om, at nogle familier ikke kan skabe råderum for en sådan mulighed.

Derfor arbejdes der på at finde en anden

fordelingsnøgle via statstilskuddet, men det er ikke så ligetil. Der er dog mulighed for udsatte familier at søge et tilskud på 20.000 kr. til egenbetalingen fra Egmont-fonden. Sidste år blev 122 familier tilgode-set herfra.

Man kunne spørge: Hvilken værdi har et efterskoleophold? Et efterskoleophold skaber gode relationer. Et forpligtende fællesskab, som modner de unge og giver dem en god ballast på deres videre færd i uddannelsesforløbet. Det er jo dokumenteret, at unge, der har været på en efterskole, har mindre frafald ved videregående uddannelser.

Om godt en måned afholder DGI sit store landsstævne. Ikke mindre end 5.750 efterskoleelever deltager i stævnet. Det er imponerende! Det bliver en kæmpe oplevelse for de unge mennesker, og jeg er sikker på, at efterskoleholdet vil sætte et tydeligt aftryk på landsstævnet i Svendborg.

Vi skal i aften tage afsked med vores næstformand Henrik Nissen, der har valgt at stoppe i bestyrelsen. Du blev valgt til bestyrelsen i 2001 og blev næstformand i 2004. Du afslutter hermed et mangeårigt trofast virke, hvor du med din store indsigt og din store berøringsflade har været et stort aktiv for Skoleforeningen. Tak for et godt samarbejde gennem årene. Du har været foreningen en rigtig god ambassadør!

Med disse ord vil jeg slutte min årsberetning. Tak til vore tillidsmænd. Tak til bestyrelsen for et godt samarbejde. Sidst, men ikke mindst en særlig tak til vores kasserer og sekretær for jeres indsats i det forgangne år.

Se mere på vores hjemmeside:
www.sønderjydskskoleforening.dk

Dieter Lenz

Flensborg

* 27.08.1944

† 08.07.2021

Budskabet om Dieter Lenz' alt for tidlige død kom fuldstændig uventet. Det kan ikke være sandt, var min første tanke. Men det er desværre en realitet, og den gør ondt. Dieter har hele sit liv ydet en stor indsats for mindretallet, for SSW, for vort fællesskab og for samfundet. Der er utrolig mange, der skylder ham en stor tak.

Navnet Dieter Lenz var allerede et begreb, da jeg kom på Duborg-Skolen. Der havde han været med til at starte elevrådsarbejdet. Personlig lærte jeg ham at kende, da han blev videnskabelig assistent hos far i landdagen i Kiel. Under Barschel-affæren udviklede det sig til et venskab. I denne hårde tid med bombe- og mordtrusler, med politibeskyttelse og et stort politisk pres var Dieter altid ved fars og dermed også familiens side. I sådan en situation knyttes man sammen på en helt særlig måde, og dette bånd har siden holdt gennem alle årene.

I 1995 blev Dieter Rolf Lehfeldts efterfølger som SSWs landssekretær, og der-

med kom jeg til at møde ham langt oftere. Han var en god rådgiver, og jeg har fået mange positive input fra ham. I kraft af sit arbejde som kontorchef i Sydslesvigsk Forening, som videnskabelig assistent og forretningsfører for SSW i landdagen og som SSWs landssekretær havde han stor indblik i mange sammenhænge. Dette kom os alle til gode, enten det drejede sig om partireform eller valgkampe. Dieter delte gerne ud af sin viden og ville altid bruge den til gavn for partiet, mindretallet og fællesskabet. Og med sit venlige væsen og sin omsorg for medmennesker inden og udenfor partiet, styrkede han dette fællesskab.

Dieter har gennem sit arbejde og sin indsats i høj grad været med til at præge udviklingen i SSW, i mindretallet og i Sydslesvig. Jeg er meget glad og taknemlig for, at jeg har fået lov til at samarbejde med Dieter. Mine tanker og dybeste medfølelse går til Petra og hele familien.

Æret være hans Minde

Anne Margrethe Cornelsen

Store Jyndeved

* 28.09.1931

† 14.03.2022

Mandag den 14. marts sov Anne Grethe stille ind, efter et langt og virksomt liv.

Anne Grethe er et af de mennesker man møder, og som man aldrig glemmer! Hun har altid været en ildsjæl indenfor gymnastikken i hele det sønderjyske, men specielt i Bylderup og Tinglev har hun lagt sine instruktørkræfter. I mange år var hun ligeledes formand for Tønder Hovedkreds - senere DGI Tønderegnet, hvor hun sørgede for, at en masse unge instruktører kom igang med gymnastik på et lidt højere plan end i lokalforeningerne, og en masse børn og unge kunne dyrke gymnastik med andre end deres sædvanlige kammerater.

Sommerymnastikken lå hende meget på sinde, så gymnastikken ikke kun blev en indeaktivitet, men også blev dyrket på græs hele sommeren, afsluttende med en stor opvisning for hele Sønderjylland, i mange år på Idræthøjskolen i Sønderborg. Også herfra tror jeg rigtig mange af os husker Anne Grethe som den, der altid var tilstede og sørgede for, at det hele gik som det skulle.

Landsstævner og Landsstævnehold har også været et af de steder, hvor Anne Grethe har sat sit præg - både som instruktør og som deltager i flere gøremål for landsdelen. Jeg tror, vi er mange, der

husker hendes begejstring og stolthed, når vores landsdelshold var på græsset for at lave deres opvisning. Specielt i de år, hvor hun ikke selv var deltager.

Anne Grethe har altid tænkt på os »unge«, som nogen hun kunne være mentor for. Hun har sagt sin mening og har altid opmuntret og opfordret os til at være deltagende i foreningslivet. Ingenting kommer af sig selv, og der er nogen, der skal gøre et stykke arbejde bagved, når et stævne, en opvisning, eller en ny sæson skal starte, og Anne Grethe er gået foran med et godt eksempel, så længe jeg husker tilbage.

Da man i DGI Sønderjylland fik æresmedlemmer, var Anne Grethe et helt oplagt valg, og jeg ved, hun har været stolt og glad for hele tiden at kunne være med til at præge foreningslivet i det sønderjyske.

De seneste år var helbredet ikke længere til, at hun kunne komme så meget ud længere, men heldigvis var der nogen omkring hende, der hjalp med de daglige gøremål, og som tog hende med til opvisninger og møder, når hun kunne.

Vi er en hel flok gymnaster, instruktører, ledere og venner, der har meget at takke hende for, og vil hermed gerne sig et: *Ære være Anne Grethes minde!*

Uffe Bjerre

Løgumkloster

* 21.10.1928

† 29.06.2022

Løgumkloster, ja, Sønderjylland blev et varmt menneske fattigere ved Uffe Bjerres død.

Selv om Uffe oprindeligt kom fra Salting, har han levet den længste tid i Syd- og Sønderjylland!

Efter ophold på Rødding Højskole og en tid ansat som landbrugselev på Askov Forsøgsstation, kom han i 1949 på Ribe Statsseminarium, hvor han mødte sin hustru gennem 67 år, Irene Bjerre. Sammen flyttede de i 1956 til Bredebro, hvor de begge havde fået ansættelse på Bredebro skole.

Her var Uffe ansat, indtil han i 1966 blev kaldet til præst i Visby. De sidste 9 år omfattede hans stilling også Emmerlev sogn. Præstegerningen var i høj grad Uffes kald, og han elskede sit arbejde. Gennem stillingen har han rørt utallige menneskers liv med betydning for deres videre tilværelse. Uffe blev pensioneret efter 31 års gerning som 70-årig, men fortsatte i mange år som afløser. Som sin sidste præstegerning havde han den store glæde at døbe sit første oldebarn, som hedder Uffe!

Gennem årene har Uffe Bjerre spillet en stor rolle for kulturlivet i det syd- og sønderjyske i mange forskellige sammenhænge. – Teateret havde hans store interesse, og han spillede med i mange af

Kirkespilsgruppens stykker, ligesom han også spillede med i egnsspillene »Højt til Himlen«, som han også sad i styregruppen for.

Uffe fik sin første violin, da han var 12 år og som ung, mens han var i Askov, traf han en musiker, lærer Jensen, som tog ham med ud at spille til folkedans på violin. Han spillede til folkedans i 70 år.

- Han uddelte faner og flag for Danmarkssamfundet i 25 år!

Bestyrelsesarbejdet fyldte også en stor del af Uffes liv. Han sad i mange år i bestyrelsen for - og var en del år formand for Højer Ungdomsskole, sad også en årrække i bestyrelsen for både Løgumkloster Refugium og Løgumkloster Højskole, og i Kirkemusikskolens Bestyrelse og også i Støttekredsens bestyrelse. Endvidere sad han 31 år i Sønderjysk Skoleforenings bestyrelse, var medlem af Almanakudvalget og også i Den Sønderjyske Fonds bestyrelse, som han så sent som i april i år trådte ud af!

Uffe Bjerre var blandt familie og venner kendt for sin varme og lune bemærkninger, sit store vid og humor. Vi, der har kendt ham, vil i taknemlighed og med stolthed erindre, at vi fik lov til at være en del af Uffes verden. Han har betydet så meget for hver enkelt af os!

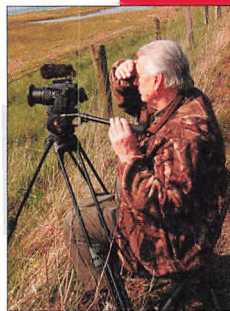
Æret være Uffe Bjerres minde!

Carl C. Christiansen

Tønder

* 19.09.1935

† 24.08.2022

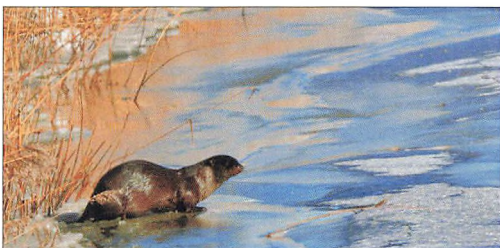
Carl C. Christiansen – en naturformidler helt ud over det sædvanlige - er død i en alder af 86 år.

Utallige gange, helt sikkert mange hundrede, over en periode på over 40 år, har Calle glædet os med sine naturfilm. Først med lysbilleder, så med smalfilm og senere via DVD. Fremvisninger, der med Calles tale og valgte musik på en helt unik måde indfangede den særprægede natur, som er kommet os til del her i marsklandet. En natur som Calle holdt så meget af, og som han holdt af at formidle til vi andre.

Naturfilm, som var så værdsat, at de fandt plads i Søren Ryges »DR-Derude« og for hvilket han i 2015 blev hædret med Tønder Kommunes Kulturpris.

Jeg lærte Calle at kende for en 5-6 år siden. Vi ville gerne have ham til at vise film i Tønder Roklub. Det udviklede sig til et venskab, og mange gange har vi været på ture rundt i kogene.

De sidste år blev Calle siddende i bilen når han filmede. Ikke kun af magelighed,

Et af Carls unikke billeder

men også fordi det forstyrrede fuglene mindst. Et sindrigt system af brætter indvendig fra dør til dør, hvor kameraet lå på, gjorde at det færdige resultat blev uden rystelser. Og ned gennem Rickelsbüller Koog fik vildsvinehegnet hver gang en ordentlig omgang. For ikke nok med at hegnet var komplet overflødigt, værst af alt: det gjorde det næsten umuligt at sidde i bilen og filme, hegnet var jo i vejen.

Til slut en lille historie fra en af turene, som fint illustrerer, hvorfor det lykkedes Calle gennem så mange år at få så mange fine optagelser; forrige vinter var der henover januar/februar en periode med frostgrader helt ned til minus 8-9 grader. Calle iagttog med spænding, at vågerne i isen blev mindre og mindre, hvilket naturligt medførte, at der blev mindre og mindre plads primært til de andefugle, som flokkedes der. En dag på en sådan tur på vej fra Rudbøl op mod Nørremølle, siger Calle pludselig: *Jeg drejer lige til højre derhenne, der er en flok svaner derude. Jamen Calle, sagde jeg drillende, du har måske 500 svaneoptagelser derhjemme, hvad vil du med flere? - Det kunne jo være der er noget spændende derude, lød svaret. Og ganske rigtigt; i en grøftkant så vi pludselig den sjældne odder og igen; unikke optagelser kom i kassen.*

Calle - tak for venskab og de mange ture. Disse ture vil jeg altid med taknemmelighed tænke tilbage på.

Det danske kongehus

Ifølge § 1 i tronfølgeloven af 27.3.1953 nedarves tronen inden for Kong Chr. X og Dronning Alexandrines efterslægt

Margrethe II (Alexandrine Þorhildur Ingrid) **Danmarks Dronning**, født 16.4.1940 på Amalienborg, succederede 14.1.1972, gift 10.6.1967 i Kbh. med **Prins Henrik af Danmark** (født Henri-Marie-Jean-André greve de Laborde de Monpezat), født 11.6.1934 i Talence, Gironde, Frankrig. Død 13.2.2018 på Fredensborg Slot.

Børn:

- (1) **Kronprins Frederik André Henrik Christian**, født 26.5.1968 i København, gift 14.5.2004 i Vor Frue Kirke med **Kronprinsesse Mary Elizabeth, grevinde af Monpezat**, født Donaldson, født 5.2.1972 i Hobart, Tasmanien.

Børn:

Prins Christian Valdemar Henri John, født 15.10.2005 i København.

Prinsesse Isabella Henrietta Ingrid Margrethe, født 21.4.2007 i Kbh.

Prins Vincent Frederik Minik Alexander, født 8.1.2011 i Kbh.

Prinsesse Josephine Sophia Ivalo Mathilda, født 8.1.2011 i Kbh.

- (2) **Prins Joachim Holger Waldemar Christian**, født 7.6.1969 i Kbh. Gift 1. gang 18.11.1995 i Frederiksborg Slotskirke med **Alexandra Christina, grevinde af Frederiksborg**, født Manley, født 30.6. 1964 i Hong Kong.

Børn:

Greve af Monpezat Nikolai William Alexander Frederik, født 28.8.1999 i Kbh.

Greve af Monpezat Felix Henrik Valdemar Christian, født 22.7.2002 i Kbh. Ægteskabet opløst 8.4.2005.

Gift 2. gang: 24.5.2008 i Møgeltønder Kirke med **Prinsesse Marie Agathe Odile, grevinde af Monpezat**, født Cavallier, født 6.2.1976 i Paris, Frankrig.

Børn:

Greve af Monpezat Henrik Carl Joachim Alain, født 4.5.2009 i Kbh.

Komtesse af Monpezat Athena

Marguerite Francoise Marie, født 24.1.2012 i Kbh.

Dronningens søstre:

Prinsesse Benedikte Astrid Ingeborg Ingrid, født 29.4.1944 på Amalienborg, gift 3.2.1968 på Fredensborg Slot med **Richard Casimir Karl August Konstantin Prins til SaynWittgenstein-Berleburg**, født 29.10.1934 på Berleburg. Død 13.3.2017 på Berleburg.

Børn:

- (1) **Prins Gustav Frederik Philip Richard**, født 12.1.1969 i Frankfurt a.M.

- (2) **Prinsesse Alexandra Rosemarie Ingrid Benedikte**, født 20.11.1970 i Kbh. Gift 6.6.1998 i Gråsten Slotskirke med **Jefferson-Friedrich Volker Benjamin Graf von Pfeil und Klein-Ellguth**.

Børn:

Friedrich Richard Oscar Jefferson Graf von Pfeil und Klein-Ellguth, født 14.9.1999 i Kbh.

Komtesse Ingrid Alexandra Irma Astrid Benedikte von Pfeil und Klein-Ellguth, født 16.8.2003 i Kbh.

Ægteskabet opløst 18.5.2017.

Gift 2. 18.5.2019 med greve af Egeskov, **Michael Ahlefeldt-Laurvig-Bille**, født 26.2.1965.

- (3) **Prinsesse Nathalie Xenia Margareta Benedikte**, født 2.5.1975 i Kbh., borgerligt viet 27.5. 2010, kirkeligt viet 18.6.2011 i Berleburg med **Alexander Johannsmann**.
Børn: **Konstantin Gustav Heinrich Richard zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg-Johannsmann**, f. 24.7.2010. **Louisa Margareta Benedikte Hanna Johannsmann**, f. 28.1.2015. Ægteskabet opløst 2022.

Prinsesse Anne-Marie Dagmar Ingrid, født 30.8.1946 på Amalienborg, gift 18.9.1964 i Athen med **Konstantin II**, fhv. Konge af Grækenland.

Regeringen Mette Frederiksen

Udnævnt 27. juni 2019

Statsminister	·	Mette Frederiksen (A)
Finansminister	·	Nicolai Wammen (A)
Udenrigsminister	·	Jeppe Kofod (A)
Social- og ældreminister	·	Astrid Krag (A)
Forsvarsminister	·	Morten Bødskov (A)
Klima-, energi - og forsyningsminister	·	Dan Jørgensen (A)
Sundhedsminister	·	Magnus Heunicke (A)
Minister for fødevarer, landbrug og fiskeri	·	Rasmus Prehn (A)
Børne- og undervisningsminister	·	Pernille Rosenkrantz-Theil (A)
Transportminister og minister for ligestilling	·	Trine Bramsen (A)
Kulturminister og kirkeminister	·	Ane Halsboe-Jørgensen (A)
Erhvervsminister	·	Simon Kollerup (A)
Justitsminister	·	Mattias Tesfaye (A)
Beskæftigelsesminister	·	Peter Hummelgaard (A)
Udlændinge- og integrationsminister	·	Kaare Dybvad Bek (A)
Miljøminister	·	Lea Wermelin (A)
Minister for udviklingssamarbejde og minister for nordisk samarbejde	·	Flemming Møller Mortensen (A)
Uddannelses- og forskningsminister	·	Jesper Petersen (A)
Skatteminister	·	Jeppe Bruus (A)
Indenrigs- og boligminister	·	Christian Rabjerg Madsen (A)

Valg i Sydslesvig

Danske stemmer ved kommunevalgene i Sydslesvig 1998-2018

Kredsresultater:

	FLENSBORG	SLESVIG-FLENSBORG	NORD-FRISLAND	RENDSBORG-EGERNFØRDE	KIEL	SAMLET RESULTAT
1998:	9.487	12.979	7.071	8.048	1.130	38.715
2003:	6.924	10.830	5.888	6.160	684	30.486
2008:	6.394	12.729	6.179	6.996	1.500	33.798
2013:	5.068	10.791	6.343	5.967	2.419	30.725
2018:	4.756	8.915	5.157	4.543	2.497	25.868

Antal kommuneråds-medlemmer

1998: 137
2003: 136
2008: 195
2013: 195
2018: 176

Antal kreds-dags-medlemmer

1998: 24
2003: 21
2008: 26
2013: 22
2018: 22

Danske stemmer ved landdagsvalgene 2005-2022

2005: 51.901
2009: 69.701
2012: 61.025
2017: 49.995
2022: 49.479

Forbunds-dagsvalget 2021

55.578 stemmer - 1 forbunds-dagsmandat

Sydslesvig-udvalget

Kulturministeriets udvalg vedrørende danske kulturelle anliggender i Sydslesvig

Ø MF, Christian Juhl, formand

Bindslevs Plads 12, 8600 Silkeborg
tlf. 3337 5005 - Mail: christian.juhl@ft.dk

A MF, Birgitte Vind

Skovgade 8, 7300 Jelling
tlf. 6162 5145 - Mail: birgitte.vind@ft.dk

V MF, Anni Matthiesen

Egebjerg Landevej 14, Krogager
7200 Grindsted
tlf. 3337 4574 - Mail: vannm@ft.dk

O Fhv. MF Merete Dea Larsen

tlf. 4035 8723 - meretedl@roskilde.dk

B Rune Christiansen

tlf. 2690 0023, Mail: ruch@viauc.dk

F MF, Karina Dehnhardt Lorentzen

Sindalvej 4, 6000 Kolding
tlf. 6162 3045
Mail: karina.dehnhardt@ft.dk

C MF, Niels Flemming Hansen

Folketinget, Christiansborg, 1240 Kbh. K
tlf. 3337 4202
Mail: niels.hansen@ft.dk

Sekretariatsleder

chefkonsulent Steffen Bang

Kulturministeriet,
Nybrogade 2, 1203 Kbh. K
tlf. 3392 5590
Mail: sbp@kum.dk

Familieretshuset

Afdeling Aabenraa

Storetorv 10, 6200 Aabenraa

tlf. 7256 7000

www.familieretshuset.dk

Direktør: Anette Hummelshøj

Ekspeditionstid:

Mandag - onsdag..... kl. 08 - 12

Torsdag kl. 12 - 15

Fredag kl. 08 - 12

Telefontid:

Mandag og tirsdag kl. 08 - 14

Onsdag og fredag kl. 08 - 12

Torsdag kl. 08 - 16

Man kan desuden få nærmere oplysninger, blanketter m.v. på www.familieretshuset.dk

Region Syddanmark

Damhaven 12

7100 Vejle

tlf. 7663 1000, fax 7663 2000

Mail: kontakt@rsyd.dk

www.regionsyddanmark.dk

Regionsrådsformand:

Stephanie Lose

Regionsdirektør:

Jane Kraglund

Sønderjyske regionsrådsmedlemmer

2022 - 2025 pr. 1. januar 2022

A Jette Damsø Henriksen,
Mosevej10, 6430 Nordborg

V Kurt Jensen,
Galgetoft 81, 6630 Rødding

V Jens Wistoft,
Aabenraavej 22A, 6340 Kruså

V Mette Bossen Linnet
Skibbroen 8, 6270 Tønder

V Allan Emiliussen
Kærsangervej 36, 6100 Haderslev

V Tage Petersen,
Skærtøft 10, 6440 Augustenborg

Region Sønderjylland-Schleswig

Pr. april 2022

Bestyrelsen:

Walter Behrens, Kreis Schleswig-Flensburg
(formand)

Regionsrådsmedlem Jens Wistoft
(næstformand)

Overborgmester Simone Lange
Amtspræsident Manfred Uekermann

Borgmester Erik Lauritzen

Borgmester Mads Skau

Borgmester Jan Riber Jakobsen

Borgmester Jørgen Popp Petersen

Formand for BdN Hinrich C. Jürgensen

SSW-næstformand Svend Wippich

Minister Claus Christian Claussen

Grænsekommunerne i Kreis Nordfriesland:

Ingo Böhm

Grænsekommunerne i Kreis

Schleswig-Flensburg:

Thomas Rasmussen

Regionskontor & Infocenter:

Leder: Peter Hansen, Lyren 1,
6330 Padborg, tlf. 7467 0501, fax 7467 0521

E-mail: region@region.dk

www.region.dk

www.region.de

www.pendlerinfo.org

Kommuner i Sønderjylland

Aabenraa Kommune

Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa

tlf. 7376 7676, fax 7376 7677

E-mail: post@aabenraa.dk

www.aabenraa.dk

Borgmester: Jan Riber Jakobsen

Kommunaldirektør: Tom Ahmt

Haderslev Kommune

Christian X's Vej 39, 6100 Haderslev

tlf. 7434 3434

E-mail: post@haderslev.dk

www.haderslev.dk

Borgmester: Mads Skau

Kommunaldirektør: Peter Karm

Kolding Kommune

Akseltorv 1, 6000 Kolding

tlf. 7979 7979

E-mail: kommunen@kolding.dk

www.kolding.dk

Borgmester: Knud Erik Langhoff

Kommunaldirektør: Thomas Boe

Sønderborg Kommune

Rådhusstorvet 10, 6400 Sønderborg

tlf. 8872 6400, fax 8872 6402

E-mail: post@sonderborg.dk

www.sonderborgkommune.dk

Borgmester: Erik Lauritzen

Kommunaldirektør: Tim Hansen

Tønder Kommune

Wegners Plads 2, 6270 Tønder

tlf. 7492 9292

E-mail: toender@toender.dk

www.toender.dk

Borgmester: Jørgen Popp Petersen

Kommunaldirektør: Lars Møldrup

Vejen Kommune

Rådhuspassagen 3, 6600 Vejen

tlf. 7996 5000

E-mail: post@vejen.dk

www.vejen.dk

Borgmester: Frank Schmidt-Hansen

Kommunaldirektør: Ole Slot

Sønderjysk Skoleforening

Formand: Peder Moltesen Ravn,
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe,
tlf. 4080 9735

Næstformand: Bodil M. Jørgensen,
Runebakken 93, 6500 Vojens

Kasserer: Anne Møllergaard,
Provst Petersensvej 3, 6270 Tønder

Sekretær: Else Hvide Beim,
Roostvej 19, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 49 40 72 16 E-mail:
soenderjyskskoleforening@outlook.dk

Jes Speggers Simonsen,
Rødevej 5, 6310 Broager

Gitte Schultz Clausen,
Toghale 11, 6270 Tønder

Kirstine Lauridsen,
Møjbovej 14, Møjbo, 6630 Rødding

Ingelise Duus,
Langtoften 13, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Kirsten Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk

Søren Wollesen,
Østermarkvej 14, Nr. Hostrup,
6230 Rødekro

Birgit Langelund,
Stadionvej 13H, 6392 Bolderslev

Laura Skau Bjerregaard,
Rise Fællesgade 20, 6230 Rødekro

Ove Kirk Andersen,
Kelstrup Bygade 14, 6100 Haderslev

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, Brobøl, 6400 Sønderborg

Kaj Matthiesen,
Flensborgvej 77, St. Jyndeved,
6360 Tinglev

Almanakudvalget

Ansvarshavende redaktør:
Britta Slot Johnsen,
Kongevej 13, 6400 Sønderborg
tlf. 2970 6414
E-mail: soenderjyskalmanak@outlook.dk

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, 6400 Sønderborg

Anne Møllergaard,
Provst Petersensvej 3, 6270 Tønder

Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup

Georg Bendix,
Hindballevej 8, Brændstrup,
6630 Rødding

Mariane Jørgensen,
Jægerskoven 39, 6520 Toftlund

Anne-Margrete Jessen,
Haferstiege 20, D- 24941 Flensborg

Peder Moltesen Ravn (formand)
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe

Sprogforeningen

Kontor: Folkehjem, Haderslevvej 7,
6200 Aabenraa, tlf. 2218 1938
E-mail: sprogforeningen@gmail.com

Bestyrelse:

Formand: Frode Sørensen, fhv. minister
Vølundsgade 35, 5., th., 6400 Sønderborg,
tlf. 2218 1938

E-mail: sorensenfrode@gmail.com

Næstformand: Kristian Kjær Nielsen,
Knudsmade 1, Munkemølle, 6300 Gråsten
tlf. 7460 8125, mobil 2041 1936

E-mail: kjaer1947@gmail.com

Kasserer: Gunnar Vind,
Skolegade 49, 6780 Skærbæk,
tlf. 74 75 10 72, mobil 40 17 92 68
E-mail: gunnar@vind1.dk

Sekretær: Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,
tlf. 24 98 09 32
E-mail: glskole@mail.com

Elke Putzer,
Achter de Möhl 37, D-24955 Harrislee,
tlf. 0049-461-71437
E-mail: elke@putzer.dk

Ingrid Johannsen,
Solbakken 38, 6300 Gråsten,
tlf. 21 19 02 80
E-mail: ingridsjohannsen@gmail.com

Povl Kylling Petersen,
Teglholt 8, 6200 Aabenraa,
tlf. 21 65 36 52
E-mail: povlkylling@gmail.com

Otto Putzer,
Achter de Möhl 37, D-24995 Harrislee,
tlf. 0049-461-71437
E-mail: otto@putzer.dk

Georg Buhl,
Süderfischerstrasse 10, D-24937 Flensburg
tlf. 0049-461-5045117
E-mail: gbbuhl@gmail.com

Grænseforeningen

Kontor: Peder Skrams Gade 5,
1054 København K, tlf. 3311 3063
E-mail: info@graenseforeningen.dk
www.graenseforeningen.dk
Protektor: H.K.H. Prins Joachim
Formand: Peter Skov-Jakobsen
Direktør: Hanne Sundin

Grænseforeningen Haderslev

Formand: Peter Popp Andersen,
Thorsvej 15, 6070 Christiansfeld
tlf. 2066 7622
E-mail: kapopp@outlook.dk

Rødding - Vejen Grænseforening

Formand: Hans Harald Sørensen,
Kirsebærvej 6, 6600 Vejen, tlf. 5154 2075
E-mail: hhs111@gmail.com

Grænseforeningen for Sønderborg

Kontaktperson: Kirsten Fanø Clausen,
Brobølvej 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 6177 8515
E-mail: kifano@gmail.com

Tønder Amts Grænseforening

Formand: Marie Stamp,
Ullerupvej 86, 6780 Skærbæk,
tlf. 2074 6088
E-mail: stamp.marie02@gmail.com

Grænseforeningen Aabenraa

Formand: Jens Overgaard,
Bjergholt 20, 6200 Aabenraa
tlf. 4010 8142
E-mail: jensovergaard49@gmail.com

Danmark-Samfundet

Helge Moosmann,
Hiort Lorenzen Vej 47, 1.th.,
6100 Haderslev, tlf. 5144 9305
E-mail: helge.moosmann@gmail.com

Den Nordslesvigske Kvindeforening

Formand: Pia Festersen,
Haderslevvej 82, 6200 Aabenraa
Næstformand: Tine Wollesen,
Juvrevej 78, 6792 Rømø
Kasserer: Gitte Clausen,
Toghale 11, Møgeltønder, 6270 Tønder
Sekretær: Hanne Schmidt,
Lambjergvej 5, Lambjerg, 6470 Sydals

DGI Sønderjylland

Kystvej 18, 6200 Aabenraa
tlf. 7940 4500
Formand: Hanne Lene Haugaard,
Vilstrup Toftegyde 2, 6100 Haderslev
tlf. 28 30 63 98

Foreningen Landeværnet

Kontor: Jernbanegade 4, 6360 Tinglev
tlf. 7464 4054
Formand: Gårdejer Sven Vognsen Hansen
Perbølvej 9, Kliplev, 6200 Aabenraa,
tlf. 2462 9724

FOR
UNDRING
FRYDER

ERSKOLE
SKANDERUP
EFTERSKOLE

IT & Teknologi
Puls & Adventure
Musik & Scenekunst
Medie & Kommunikation
Kunst & Grafisk design

**SKANDERUP
EFTERSKOLE**

ET ÅR MED
FÆLLESSKAB OG
UDFORDRINGER I
DE BOGLIGE FAG

FRA 8. - 10. KLASSE

Bovrup Storegade 5
6200 Aabenraa
Tlf. 74 68 03 11
www.sundeved-efterskole.dk

**Sundeved
EFTERSKOLE**

Næstformand: Gårdejer Peter Thyssen
Ribevej 21, 6520 Toftlund, tlf. 2334 1990
Sekretær: Gårdejer: Jacob Sander-Larsen
Nørremark 7, Kær, 6400 Sønderborg
tlf. 2142 2749
Forretningsfører: Jørgen Jørgensen,
Hønsnapvej 16, Holbøl, 6340 Kruså
tlf. 7460 8156
www.landevaernet.dk

Sønderjyllands Investeringsfond

Formand: Privatdirektør Jan Poulsen
Danske Bank, Gravene 1, 6100 Haderslev
www.sonderjyllandsinvesteringsfond.dk
Forretningsfører: Jørgen Jørgensen,
Hønsnapvej 16, Holbøl, 6340 Kruså
tlf. 7460 8156
*Foreningen Landeværnet administrerer tillige:
Lånefonden for Sønderjylland*

Udviklingsråd Sønderjylland (URS)

Bjerggade 4K, 6200 Aabenraa,
tlf. 7333 1370
E-mail: cs@soenderjylland.dk
www.soenderjylland.dk
Direktør: Claus Schmidt

Foreningen »Venner af Rømøs natur«

Formand: Jonna Rasmussen,
Havnebyvej 148, 6792 Rømø, tlf. 7475 5536

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sekretariat og ekspedition:
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4683, E-mail: hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk
Åbningstider: tirsdag og torsdag kl. 9.30-12

Bestyrelse:

Formand: Hans Schultz Hansen
Næstformand: Mikkel Leth Jespersen
Kasserer: Arne Fredsted Jørgensen
Sekretær: Mogens Asmund

Øvrige medlemmer af forretningsudvalget:
Finn Bach
Lisette Juhl Hansen

Kristian Pallesen
Henrik Posselt
Mogens Rostgaard Nissen

Øvrige medlemmer af styrelsen:

Lars N. Henningsen
Mette Pilgaard
Lennart S. Madsen
Elsemarie Dam-Jensen
Axel Johnsen
Mikkel Leth Jespersen
Anne Marie Ludvigsen
Carsten Porskrog Rasmussen
René Rasmussen
Henrik Skov Kristensen

Sønderjyske Årbøger:

Mogens Rostgaard Nissen
Forskningsafdelingen ved Dansk
Centralbibliotek for Sydslesvig
Norderstrasse 59,
D-24939 Flensburg
tlf. 0049 461 86 97 190
E-mail: mrn@dcbib.dk

Sønderjysk Månedsskrift:

Lisette Juhl Hansen
Museum Sønderjylland, Mediarkiv
Voldbrovej 5, Brunde, 6230 Rødekro,
tlf. 6537 0852,
E-mail: ljh@msj.dk

Skriftrækken:

Hans Schultz Hansen
Rigsarkivet,
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa
tlf. 4171 7401,
E-mail: hsh@sa.dk

Kredsformænd:

Sven-Erik Ravn, Hjartbro
(Haderslev kreds)
Jens Møller, Løgumkloster
(Tønder kreds)
Jan Wittrup, Aabenraa
(Aabenraa kreds)
Christian Bo Bojesen, Høruphav
(Sønderborg kreds)
Kirsten la Cour, Schafflund
(Sydslesvig)

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Formand: Frede Tychsen,
Skeldevej 23, Gammelgab, 6310 Broager,
tlf. 7444 2740 / 5176 8377
E-mail: tychsen43@gmail.com

Sekretariat:

Museet på Sønderborg Slot,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 2539
Hanne Thrane

Landsforeningen Danske Forsamlingshuse

Formand: Otto Hallberg,
Sidingevej 23, 4560 Vig, tlf. 5931 6585
E-mail: ldf@pc.dk
Næstformand: Henrik Nielsen,
Guldbjergvej 5, Brændstrup,
6630 Rødding,
tlf. 7482 0601

Løgumkloster Refugium

Refugievej 1, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 3301
E-mail: mail@loegumkloster-refugium.dk
www.loegumkloster-refugium.dk
Forstander: Helle Skaarup

Naturhistorisk Forening for Sønderjylland

Formand: Cand. scient. Vagn Heckmann,
Rosenbakken 109, 6100 Haderslev
tlf. 7452 2765

Syddansk Universitet Center for Grænseregionsforskning Institut for Statskundskab og Offentlig Forvaltning

Alsion 2, 6400 Sønderborg, tlf. 6550 1186
E-mail: sbf@sam.sdu.dk - www.sdu.dk
Centerleder: Steen Bo Frandsen

Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945

Formand: Helge Moosmann
Hiort Lorenzens Vej 47, 1.th.,
6100 Haderslev, tlf. 2149 9305
E-mail: helge.moosmann@gmail.com

Sønderjysk Forsamlingshusforening

Formand: Anders Sørensen,
Åbenråvej 133, Øster Gasse,
6780 Skærbæk, tlf. 7475 2273
Sekretær: Karsten Nybjørn,
Ladegårdvej 6, 6500 Vojens, tlf. 7450 7676

Bund Deutscher Nordschleswiger

Generalsekretær: Uwe Jessen
Deutsches Generalsekretariat,
Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 3833
Formand: Gårdejer Hinrich Jürgensen,
Flensborg Landevej 71,
Gårdeby, 6360 Tinglev,
tlf. 7464 3644

Deutscher Jugendverband für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 9192
E-mail: info@djfn.dk
www.djfn.dk

Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4103
Skolekonsulent: Anke Tästensen
Formand: Welm Friedrichsen,
Vesterballe 19, Brandsbøl, 6430 Nordborg,
tlf. 2169 5339
E-mail: welm@bbsyd.dk

Grib chancen!

Dybbøl Efterskole henvender sig til special-
undervisnings elever, der er bogligt interesserede

Ragebølskovvej 3 - 6400 Sønderborg
+45 74487080 - www.dybboefterskole.dk

Kirkelige foreninger og organisationer

Den Sønderjydske Forening af Menighedsrådsmedlemmer

Formand: Hanne B. Hansen,
Skolegade 5, Kliplev,
6200 Aabenraa
tlf. 2174 5779
hannebrodersenhansen@gmail.com
Sekretær: Yrsa Ryborg
Bygaden 1A, Asserballe,
6440 Augustenborg
tlf. 3031 4051
E-mail: yrsa.ryborg@gmail.com

Danske Sømands- og Udlandskirker

Smallegade 47, 2000 Frederiksberg,
tlf. 7026 1828
E-mail: kontor@dsuk.dk - www.dsuk.dk
Reg. 4400 Kontonr. 4525210049

Brødremenighedens Danske Mission (BDM)

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld,
tlf. 3529 4820
E-mail: bdm@bdm-dk.dk
Generalsekretær: Arngeir Langås

Fonde

Dansk Kultursamfund af 1910

Formand: Fhv. minister og MF
Frode Sørensen,
Vølundgade 35, 5. th., 6400 Sønderborg

Fonden til bevarelse af gamle Rømhuse

Formand: Kirsten Rasmussen
Prilen 37, 6792 Rømø

H. P. Hanssens Mindefond

Formand: Margrethe Wind,
Jens Kromannsvej 8, Snoghøj,
7000 Fredericia
tlf. 2233 4305
E-mail: mbwind@gmail.com

Danske og frisiske foreninger og institutioner i Sydslesvig

Sprogforeningen i Sydslesvig

Formand: Katrin Lass
Østerløkke 12, 6330 Padborg
E-mail: sprogsyd@gmail.com
www.sprogforeningen.dk

Kgl. Dansk Generalkonsulat

Generalkonsul: Kim Andersen
Konsul: Henrik Hansen
Nordergraben 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 / 144000
E-mail: flfgkl@um.dk
www.gkflensburg.um.dk

Sydslesvigsk Forening (SSF)

Dansk Generalsekretariat
Flensborghus,
Norderstrasse 76,
D-24939 Flensburg eller
Postfach 2664,
D-24916 Flensburg,
tlf. + 49-461-144080
E-mail: info@syfo.de
www.syfo.de
Generalsekretær: Jens A. Christiansen
Formand: Gitte Hougaard-Werner
E-mail: gitte@syfo.de

IDRÆT UNGE & KULTUR PÆDAGOGIK

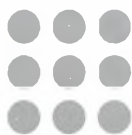
SdU's (Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger) formål er at fremme det danske ungdoms- og idrætsarbejde.

Som paraplyorganisation spænder vi over mange foreninger som du kan blive medlem i og finde lige netop det tilbud, der passer til dig og din familie.

SdU er en organisation i stadig fremdrift, der gennem sine tætte kontakter til Danmark, lokalsamfundet og det øvrige Europa, har fingeren på pulsen.

www.SdU.de

  @sdusydslesvig | #fritidmedindhold

W. KRAGH A/S

STATSAUTORISERED E REVISORER

Jan Wilhelmsen

Statsautoriseret revisor

Østergade 56
DK-6270 Tønder

Telefon: +45 74 72 36 80
Mobil: +45 21 44 00 00

Mail: jan.wilhelmsen@wkragh.dk
E-mail: www.wkragh.dk

Revision • Regnskab • Rådgivning • Skat • Bogføring

A. P. Møller Skolen

Fjordallé 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/4820-0

E-mail: apms@skoleforeningen.de

Rektor: Rektor Jens Verdoner

Jens.Verdoner@skoleforeningen.org

www.apmoellerskolen.org

»Christianslyst«

Lejrskole og kursuscenter,

Nottfeld, D-24392 Süderbrarup,

tlf. 04641/92229

christianslyst@skoleforeningen.org

www.christianslyst.de

Leder: Denis Löhndorf

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig e.V.

Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg

Dansk postadresse:

Box 528, 6330 Padborg, tlf. +49 4618 6970

E-mail: dcb@dcbib.dk

www.dcbib.dk/dss

Bibliotekschef: Jens M. Henriksen

Studieafdelingen og arkivet:

Arkiv-og forskningsleder:

Mogens Rostgaard Nissen

Dansk Gymnastikforening Flensburg e.V.

Klubhuset: Frueskovens Idrætspark

Marienhölungsweg 62, D-24939 Flensburg

tlf. 0461/5700477

E-mail: vorstand@dgf-flensburg.de

www.dgf-flensburg.de

Formand: Dieter Lenz,

Sandbjergvej 3, D-24943 Flensburg,

tlf. 0461/63254

Dansk Kirke i Sydslesvig

Sydslesvigs Kirkekontor,

Südergraben 36a, D-24937 Flensburg,

tlf. 0049 (0) 461 52925

E-mail: kirken@kirken.de

www.dks-folkekirken.dk

Forretningsfører: Jytte Nickelsen

Provst: Hasse Neldeberg Jørgensen

Dansk Skoleforening for Sydslesvig

Formand: Udo Jessen - kontor:

Stuhrs Allee 22, D-24937 Flensburg

eller Postfach 1461, D-24904 Flensburg,

tlf. 0461/50470

E-mail: post@skoleforeningen.org

www.skoleforeningen.org

Dansk postadresse: Box 389, 6330 Padborg

Direktør: Lars Kofoed-Jensen

Dansk Spejderkorps Sydslesvig

Tydal 1, D-24852 Eggebek

E-mail: dss@spejder.de

Formand: Ricky Teiwes,

tlf. 0045 - 29 88 33 31

E-mail: ricky@spejder.de

Det lille Teater

Hjemmet, Marienstr. 20,

D-24937 Flensburg,

tlf. 0461/80 79 76 30

Formand: Alexander von Oettingen,

Zum Dorfteich 7,

D-24975 Husby,

tlf. 04634/9219

E-mail: info@detlilleteater.de

www.detlilleteater.de

Det sydslesvigske Samråd

Formand: Gitte Hougaard-Werner

E-mail: gitte@syfo.de

www.samraadet.info

Sekretariat:

Dansk Generalsekretariat,

Norderstrasse 76,

D-24939, Flensburg,

tlf. 0461/144008-150

Fax 14408-130

E-mail: jac@samraadet.info

Sekretær: Jens A. Christiansen

Duborg-Skolen

Ritterstrasse 27,

D-24939 Flensburg,

tlf. 0461/144390

www.duborg-skolen.de

Rektor: Heino Aggedam

Flensborg Avis

Wittenberger Weg 19, D-24941 Flensborg
tlf. 0461 / 50 45 0

E-mail: redaktion@fla.de - www.fla.de

Chefredaktør: Jørgen Møllekær

Friisk Foriining (Friserforeningen)

Formand: Bahne Bahnsen,
Dorfstr. 21, Weding, D-24976 Handewitt
tlf. 04630 / 9372171

E-mail: bahneb@hotmail.com

Sekretariat: Süderstr. 6,
D-25821 Bredstedt/Bräist
tlf. 04671 / 6024154

Forretningsfører: Ilwe Boysen
E-mail: info@friiske.de - www.friiske.de

Frivilligt Dreng- og Pigeforbund i Sydslesvig

Distriktsleder: Ina Grønvig
mobil 0151-11334651
E-mail: ina.groenvig@hotmail.dk

Lejrskoler og hytter:

»Trenehytten«,
Harkielweg 2, D-24963 Tarp
udlejning v/ Elob Asmussen
tlf. 0049 461 35134

E-mail: trenehytten@gmail.com
»Kongenshus«, Rehmstackerdeich 13
D-25882 Tetenbüll

Udlejning: Jens Erik Salomonsen
E-mail: salomonsen@kabelmail.de
tlf. 0049 461 4071505

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sydslesvigs Amtskreds
Formand: Kirsten la Cour,
Gammelau 2, D-24980 Schafflund
tlf. 04639 - 782402
E-mail: lac@skoleforeningen.de

Jaruplund Højskole

Lundweg 2, D-24976 Handewitt,
tlf. 04630 / 969140
E-mail: kontoret@jaruplund.de
www.jaruplund.de
Forstander: Karsten B. Dressø

Ladelund Ungdomsskole

Karlumer Str. 1, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666 / 714
ladelundungdomsskole@skoleforeningen.org
www.ladelundungdomsskole.de
Forstander: Tore Bock

Lejrskolen »Skipperhuset«

Am Hafen 30, D-25832 Tönning,
tlf. 04861 / 5493
E-mail: ejdersted@syfo.de - www.syfo.de
Bestyrer: Dirk Hansen
tlf. +49 4861 617845 - E-mail: dh@syfo.de

Nordfriisk Instituut

Süderstrasse 30, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671-6012-0
E-mail: info@nordfriiskinstituut.de
www.nordfriiskinstituut.de
Instituttleder og direktør:
Dr. Christoph Schmidt

Sct. Georgs-Gildet Flensborg

Gildemester: Anne-Margrete Jessen,
E-mail: amjess@aol.com
www.flensborggildet.dk

Sct. Knuds-Gildet

St. Knudsborg, Munketoft 33,
D-24937 Flensborg
Oldermænd: Karl Heinz Rudebeck,
Fördebogen 33, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461 / 979393
www.knudsgildet-flensborg.dk

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

Formand: Kay von Eitzen
E-mail: kay@sdu.de
Norderstr. 76, D-24939 Flensborg,
tlf. 0461 / 14408-0
E-mail: kontoret@sdu.de - www.sdu.de
Direktør: Anders Kring

Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW)

Landsformand: Christian Dirschauer,
Marie-Rasch-Str. 8, D-24943 Flensborg

Landssekretariat: Norderstr. 76
D-24939 Flensburg, tlf. 0461/14408-310
E-mail: info@ssw.de - www.ssw.de

Landssekretær: Martin Lorenzen

SSW-Landdagsfraktionen i Flensburg:
Norderstr. 74, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461/14408-300
E-mail: info@ssw-sh.de - www.ssw-sh.de

SSW-Landdagsfraktionen i Kiel:
Schleswig-Holsteinischer Landtag,
Düsternbrooker Weg 70, D-24105 Kiel,
tlf. 0431/988-1380

Landdagsmedlemmer:
Lars Harms, E-mail: lars.harms@ssw.de
Jette Waldinger Thiering,
E-mail: jette.waldinger@ssw.de

Christian Dirschauer
E-mail christian.dirschauer@ssw.de

Spejdergården Tydal

Tüdal 1, D-24852 Eggebek,
tlf. +49 (0)4609/91030
E-mail: tydal@sdu.de - www.tydal.dk
Centerleder: Neele Fahse

Union-Bank AG

Grosse Strasse 2, D-24937 Flensburg,
tlf. +49 461 8414-0
E-mail: info@unionbank.de
Süderstr. 89, D-24955 Harrislee,
tlf. +49 461 70032-0 - www.unionbank.de
Direktion: Tomas Michael Jensen,
Frank Baasch

Musik, teater og kunst

Sønderjydsk Teatersamarbejde

Formand: Palle Guldbrandsen,
Værftvej 15, 6270 Tønder,
tlf. 2374 9347, E-mail: pg@toha.dk
Sekretær: Peter Aldershaab,
Nørregade 38, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 2734

Forsøgsscenen, Haderslev

Formand: Marianne Møller,
Grønkær Høj Vej 6, 6100 Haderslev
tlf. 2281 5767
E-mail: pchm@bbsyd.dk

Det lille Teater, Gråsten

Ladegårdskov 14, 6300 Gråsten
Formand: Ole Gaul Nilum,
Smedebakken 2, Adsbøl, 6300 Gråsten,
tlf. 7465 3767 - www.lilleteater.dk

Det lille Teater, Aabenraa

Formand: Christian Rathje,
Over Jerstalvej 56, 6500 Vojens
tlf. 6085 5555
E-mail: kontakt@detlilleteateraabenraa.dk
www.detlilleteateraabenraa.dk

Amatørteaterforeningen Stjernen

Formand: Tage Jepsen,
Skærbækvej 28, Arrild, 6520 Toftlund

Teatergaleasen, Højer

Formand: Per Loldrup,
Strandvej 4, 6280 Højer

Teatret Møllen

Møllepladsen 4, 6100 Haderslev
Teaterchef: Nikolaj Mineka, tlf. 7452 6679
mandag - fredag kl. 11-13
E-mail: post@teatretmoellen.dk
www.teatretmoellen.dk

Sønderborg Musikforening

Formand: Sus Beckedorf
tlf. 7444 0423 / 2339 3469
E-mail: becke@mail.tele.dk
www.sonderborgmusikforening.dk

Tønder Festival Forening

Vestergade 80¹. 6270 Tønder,
Festivalkontoret tlf. 7472 4610
Billetsalg via: www.tf.dk
Kundeservice tlf. 7020 2096

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger

Rigsarkivet Aabenraa

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,

tlf. 3392 3310

E-mail: mailbox@sa.dk

www.sa.dk

Forskningsleder: Hans Schultz Hansen

Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)

Formand: Anker Ravn Knudsen,

Frøsvej 10, 6630 Rødding, tlf. 2032 6737

E-mail: ark@ankerravnknudsen.dk

www.lass1979.dk

Dansk Slægtsgaardsforening

Formand: Gunhild Møller,

»Bronzehave«

Strædet 38, 7990 Øster Assels

Sønderjyllandskredsen:

Paul Henrik Hansen,

Tøndervej 31, Alslev,

6230 Rødekro

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Stenbjergparken 6A, 6400 Sønderborg

Formand: Hanne Christensen,

Stenbjergparken 6A, 2.tv.

6400 Sønderborg,

tlf. 3028 2113 (bedst efter kl. 16)

E-mail: skriver@shfs.dk

www.shfs.dk

ESBJERG KOMMUNE

Hviding Sognearkiv

c/o Kultur- og Aktivitetscenter

Egebæk-Hviding,

Egebækvej 30, 6760 Ribe

Leder: Anne Lorenzen, Gl. Hvidingvej 26,

6760 Ribe, tlf. 6130 1941

E-mail: anne@hvidingsognearkiv.dk

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe

Leder: Jesper Olesen,

Skolevænge 6a, 6760 Ribe, tlf. 7486 7136

E-mail: jespermajalesen@gmail.com

HADERSLEV KOMMUNE

Lokalhistorisk forening for Bevtoft og Tirslund Sogne

Formand: Hans Iver Iversen,

Aabøl Østermarkvej 6, 6541 Bevtoft

Arkiv: Bevtoft skole,

Krügersvej 45, 6541 Bevtoft

Arkivleder: Edel Meilandt Andresen,

Krügersvej 47, 6541 Bevtoft,

tlf. 2120 0058

E-mail: emhastentoft@privat.dk

Fjelstrup & Omegns Lokalhistoriske Arkiv

Formand: Ove Christiansen,

Fjelstrup Nørrevej 92, Fjelstrup,

6100 Haderslev,

tlf. 4034 0159

E-mail: seniorraadet@gmail.com

Arkiv: »Rosenvang«, Avnøvej 7, Fjelstrup,

6100 Haderslev

Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

Slotsvej 9, 6510 Gram, tlf. 2381 5950

Arkivleder: Mona Ravn

Haderslev Arkiv- og Museumsforening

c/o Museum Sønderjylland - Arkæologi

Dalgade 7, 6100 Haderslev

Formand: Hans Aage From,

Fælleslykkevej 6, 6100 Haderslev,

tlf. 2396 9153

E-mail: hamfpost@gmail.com

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Harry Riisbøl,
Skovbyvej 29, Vedsted, 6500 Vojens
E-mail: hsf@haderslevslaegt.dk
www.haderslevslaegt.dk

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Kløvervej 87B, 6100 Haderslev,
Læsesalen, Bispebroen 3, tlf. 7434 7800
E-mail: arkiv@haderslev.dk
www.historiskarkiv.dk
Leder: Bent Vedsted Rønne

Halk-Hejsager Lokalhistoriske Forening

Formand: Lars Lorenzen, Bukholmvej 27,
6100 Haderslev, tlf. 6160 5209
E-mail: larslorenzen@bbsyd.dk
Arkiv: Halk skole, Hejsagervej,
6100 Haderslev
Leder: Harald Schytt, Langgyde 5,
6100 Haderslev, tlf. 7457 1291

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Arkiv: Hoptrup Hovedgade 62,
6100 Haderslev
Leder: Jørgen Hasberg, Kalmargård-
parken 18, Marstrup, 6100 Haderslev,
tlf. 4141 7886

Højrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Tove Jensen
Vestergade 27A, Arnum, 6510 Gram,
tlf. 2339 0544
Arkiv: Skolevej 2, Arnum, 6510 Gram
Arkivleder: Birthe Sørensen,
Søndermarksvej 8, 6510 Gram,
tlf. 2095 0738

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

Formand: Anne Kjestine Jensen,
Kærager 3, Jegerup, 6500 Vojens,
tlf. 7454 0034, mobil 5071 7888

E-mail: jegeruplokal@gmail.com
www.jegeruplokal.dk

Arkiv: Jegerup skole, Bygaden 18, Jegerup,
6500 Vojens

Lokalhistorisk Forening for Maugstrup, Kastvrå, Simmersted og Hjerndrup

Formand: Louise Toft Petersen,
Haderslevvej 30, 6500 Vojens, tlf. 2493 1069

Moltrup-Bjerning Lokalhistoriske Arkiv

Arkiv: Bramdrup Vestergade 9,
6100 Haderslev
E-mail: moltrup-bjerning@gmail.com
Arkivleder: Lisbeth Schultz,
Rovstrupvej 58, 6100 Haderslev
tlf. 6126 1353 - lisbeth@rovstrup.dk

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Grethe Kock, Vadstedvej 11,
Oksenvad, 6560 Sommersted
tlf. 7450 5680
E-mail: lokalhistorie-oksenvad@mail.dk
Arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad,
6560 Sommersted
Leder: Peter Süberkrüb

Sommersted Sogns Lokalhistoriske Forening

Vestermarksvej 2C, 6560 Sommersted
Formand: Anders Mølbak Jensen
Kirkevej 11, 6560 Sommersted,
tlf. 4091 1235
E-mail: sommerstedslf@gmail.com
Arkiv: Vestermarksvej 2C,
6560 Sommersted - *Leder:* Ulla Jensen

Starup sogns lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen, Diernæsvej 220,
6100 Haderslev, tlf. 2121 6380
E-mail: keohaderslev@gmail.com
Arkiv: Starup skole, Starup Skolevej,
6100 Haderslev

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jørgen Nissen,
Vilstrup Vestermark 15A, 6100 Haderslev,
tlf. 7458 2680

Arkiv: Vilstrup Bysving 22A,
6100 Haderslev
vilstruplokalhistoriske@gmail.com

Leder: Peter Jessen

Lokalhistorisk Forening for Vojens-området

Formand: Hans Muurmann,
Abkær Skolevej 5, Abkær, 6500 Vojens,
tlf. 7454 7174 / 2183 6788

E-mail: muurmann@bbsyd.dk
Arkiv: Danmarksgade 16, 6500 Vojens,
tlf. 7450 7031

Arkivleder: Agnes Svendsen, Jernhytvej 21,
6500 Vojens, tlf. 7454 1941
E-mail: agnes_svendsen@mail.tele.dk

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Krøyer Eskildsen,
Aastrupvej 170, 6100 Haderslev,
tlf. 5170 5534, E-mail: he9110@gmail.com

Arkiv: Vonsbæk skole,
Vonsbækvej 88, 6100 Haderslev

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld Lokalhistorisk arkiv og forening

Formand: Niels Thorsgaard
Arkiv: Søstrehuset, Nørregade 14,
6070 Christiansfeld,
arkivet-christiansfeld@christiansfeld.tv
www.christiansfeldarkiv.dk

Leder: Jytte Møller Ludvigsen,
Nørregade 14, 6070 Christiansfeld
tlf. 5095 9707

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde

Formand og leder: Gunnar M. Krag,
Trappendalvej 29, 6094 Hejls,

tlf. 7557 4754 / 4116 1128
E-mail: hejlsarkiv@gmail.com
eller trappendal@profibermail.dk
www.hejls-arkiv.dk
Arkiv: Hejls Landevej 20A, 6094 Hejls

Vejstrup lokalhistoriske Forening og Arkiv

Formand: Johannes Larsen, Toldbakken 53,
6094 Hejls, tlf. 7557 5097, mobil 3035 2403

Arkiv: »Lærkebo«, Sjølundgade 28,
6093 Sjølund

Leder: Jørgen Skeem, Grønninghoved-
vej 28, 6093 Sjølund, tlf. 5370 5942

SØNDERBORG KOMMUNE

Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg og Omegn

Slotsallé 10, 6440 Augustenborg
tlf. 7447 1808

Formand og arkivleder: Marianne Nehm,
Sørensmøllevej 43, Asserballeskov,
6440 Augustenborg

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Hans Valdemar Moldt,
Rødegade 13, 6320 Egersund
tlf. 7444 2370, mobil 2124 5342

Broagerlands Lokalarkiv:
Thomas Jensens Plads 3, 6310 Broager,
tlf. 74 44 93 51

Leder: Orla Kristensen, Nattergalevej 7,
6310 Broager, tlf. 2672 2228

Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen,
Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg,
tlf. 2146 6343

Arkivafdeling: Dybbøl og Sønderborg
Kasernen, Gerlachsgade 2,
6400 Sønderborg, tlf. 7443 2710

Leder: Per Thomsen,
Frederikspark 11^{1. dør}, 6400 Sønderborg,
tlf. 2362 7105

Arkivafdeling: Ulkebøl, Kasernen,
Gerlachsgade 2, 6400 Sønderborg,
Leder: Helene Petersen, Hesselvej 2,
6400 Sønderborg, tlf. 7447 1833

Egen Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Henrik Skrydstrup,
Runevænget 37, 6430 Nordborg,
tlf. 3028 8713
E-mail: henrik.skrydstrup@hotmail.com
Arkiv: Sommervej 17, tidl. »Spiloppen«
6430 Nordborg, tlf. 7445 9301
Leder: Jørgen Wrang

Historisk Forening for Graasten By og Egn

Nygade 14, 6300 Gråsten
Formand: Bodil Gregersen, Klokkevej 2,
Rinkenæs, 6300 Gråsten, tlf. 2423 7079

Graasten Lokalhistoriske Arkiv
Nygade 14, 6300 Gråsten, tlf. 6360 0000
E-mail: post@graastenarkiv.dk
Arkivleder: Else Egholm, Nygade 14,
6300 Gråsten, tlf. 2636 0694

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn

Formand: Hans Erik Hansen, Lundvej 106,
Lambjerglund, 6470 Sydals, tlf. 4089 3730
Arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42,
Kirkehørup, 6470 Sydals, tlf. 8893 5206
E-mail: kaellerarkiv@stofanet.dk
Arkivleder: Henning Popp, Skovhøj 88,
Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 2285 0460

Lokalhistorisk forening for Kegnæs sogn

Formand: Jens Bladt, Nørre Landevej 51,
Kegnæs, 6470 Sydals, tlf. 3123 5857
Arkiv: Kegnæs Forsamlingshus,
Nr. Landevej 59, Kegnæs, 6470 Sydals
Arkivleder: Kaj Woelke, Hagensig 12,
Kegnæs, 6470 Sydals

Lysabild Sognehistoriske Forening

Formand: Poul Raaby Pedersen

Lillehave 18, Lysabild, 6470 Sydals
tlf. 7440 4763 / 6168 4736
E-mail: info@lysabildarkiv.dk
Arkiv: Lysabild Skole, Lysabildgade 2,
Lysabild, 6470 Sydals (østfløjen)

Selskabet for Nydamforskning

Arkiv: Bakkensbro 6, 6400 Sønderborg
Formand: Pernille Lindberg Kjær,
Sdr. Landevej 8, 6400 Sønderborg,
tlf. 2895 2724
Udstillinger:
Nydamhuset, Nydamvej 41,
Øster Sottrup, 6400 Sønderborg
Nydam Tveir og Navst
Sottrupskov 36 A, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Forening for Sundeved

Formand: Svend Jørgensen,
Avnbøløstenvej 68, 6400 Sønderborg,
tlf. 2140 9352
Arkiv: Bakkensbro 6, Ullerup
6400 Sønderborg, tlf. 2963 7975
Leder: Hans Michelsen,
Vester Snogbæk 15, 6400 Sønderborg
tlf. 4013 8441

Lokalhistorisk Arkiv for Tandslet sogn

Formand: Egon Villumsen,
Mommærkvej 296, Tandslet, 6470 Sydals,
tlf. 4124 7345
E-mail: egon.v@bbsyd.dk
Arkiv: Tandslet Friskole, Ertebjergvej 2,
6470 Sydals.
Leder: Leif Kristiansen, Kavsløkke 36,
Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 3074 5213
E-mail: LF.Kristiansen@gmail.com

TØNDER KOMMUNE

Lokalhistorisk Forening for Agerskov Sogn

Formand: Jens Lautrup, tlf. 4045 1179
Arkiv: Bytoften 34, 6534 Agerskov
Leder: Jens Lautrup, tlf. 4045 1179

Lokalhistorisk Arkiv for Arrild Sogn

Formand: Kent R. Johansen, Roostvej 6,
Roost, 6535 Branderup, tlf. 7383 4110
Arkiv: Arrild Ferieby 7, Arrild,
6520 Toftlund
Leder: Inger Rahbek Andersen,
tlf. 7483 4384

Branderup-Rurup Lokal- historiske Arkiv

Formand: Per Ernø,
Rundbjergvej 5, 6535 Branderup,
tlf. 2479 9236,
e-mail: loneper@stofanet.dk
Arkiv: Friskjærvej 4a, 6535 Branderup

Historisk Forening for Bredebro og Omegn

Formand: Erland Jensen,
Vænget 7, 6261 Bredebro

Lokalhistorisk Arkiv for Bredebro og Omegn

Arkiv: Langagervej 64 (hallen),
6261 Bredebro
E-mail: lokalarkiv@msn.com

Historisk Samfund i Brøns

v/Mie Schmidt,
Vangsbovej, 6780 Skærbæk

Døstrup Sogns Lokal- historiske Forening

Formand: Lis Schulz,
Povlskrovej 13, Lovrup, 6780 Skærbæk
tlf. 7475 4535
dostrup@dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk
www.dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk

Højeregnens Lokalhistoriske Arkiv

Møllegade 12, 6280 Højer
E-mail: hlarkiv@gmail.com, tlf. 7478 2404

Historisk forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen,
Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster,

tlf. 7474 4303 / 2148 2043

Arkiv: Mellemgade 4st, 6240 Løgumkloster
lokalhistoriskarkivlgkl@gmail.com
Leder: Frede Gotthardsen,
Ringgade 15, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4204

Historisk Samfund Rejsby

Formand: Nete Kyhl Revsbech,
Sønderrad 6, Rejsby, 6780 Skærbæk,
tlf. 4233 1027, hosalma6@gmail.com

Rømø Lokalhistoriske Forening

Formand: Sten Hansgaard Jensen,
Vråbyvej 41, Vråby, 6792 Rømø
tlf. 7475 5904

Rømø Lokalarkiv:

Arkivleder: Mary-Anna Wraae Larsen,
Lærkevej 44, 6270 Tønder,
tlf. 5151 0518,
e-mail: rlf-a@outlook.dk

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: Jørn Otto Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk, tlf. 6175 6913
Arkiv: Storegade 47, 6780 Skærbæk
post@historiskforeningskaerbaek.dk

Toftlund Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Grethe Petersen,
Mariavænget 9, 6520 Toftlund,
tlf. 2025 9513
Arkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund
tlf. 2025 9513
E-mail: tlhf6520@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Gl. Tønder Kommune

Formand: Ingolf Haase,
Slotsgade 28, Møgelgårdsvej, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895
E-mail: haase@mail.dk
Arkiv: Richtsensgade 10, 6270 Tønder,
tlf. 7472 3326
E-mail: mail@lha-toender.dk
Leder: Birgitte Thomsen

VEJEN KOMMUNE

Hygum lokalhistoriske Forening

Formand: Bjarne Holm, Gammelmark 16, Sdr. Hygum, 6630 Rødding, tlf. 6165 5225
Arkiv: Ribevej 61, Hygum, 6630 Rødding
Leder: Laurids E. Blomgreen
Højskolelunden 1A, 6630 Rødding,
tlf. 2124 4571
E-mail: blomgreen7@gmail.com

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen,
Jelsvej 24, Grønnebak, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2245 / 6166 7882
Arkiv: Jels Torvet 2, Jels, 6630 Rødding
tlf. 2692 1054
Leder: Niels Clausen, Jels Toftevej 6,
6630 Rødding, tlf. 3095 3151

Lintrup Sogns lokalhistoriske udvalg

Arkiv: Lintrup skole, Kirkepladsen 1,
6660 Lintrup
Leder: Hanna Madsen,
Lintrupvej 26, 6660 Lintrup

Rødding lokalhistoriske Arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
tlf. 7996 5665
Leder: Lars Thisgaard

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Kirsten Fynbo,
Skodborg Søndergade 34E, 6630 Rødding,
tlf. 2645 1169
Arkiv: Søndergade 2, Skodborg,
6630 Rødding, tlf. 64 64 77 69
2. leder: Edith Sørensen, tlf. 5174 3797
Rugtoften 38, Skodborg, 6630 Rødding
E-mail: mail@skodborgarkiv.dk

Skrave Hjemstavnsforening

Arkivleder: Solvejg Holm,
Anneksvej 3, 6630 Rødding
tlf. 7484 7131 / 4016 0806
E-mail: soniho3@gmail.com
Arkiv: Skrave Foreningshus

Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet Sogn

Formand: Hedda Fuglsig,
Hovgårdsvej 7, Ø. Lindet, 6630 Rødding,
tlf. 2091 6323
Arkiv: Stadionvej 5, Øster Lindet,
6630 Rødding
E-mail: oesterlindetlokalarkiv@gmail.com
Leder: Hedda Fuglsig,
E-mail: fuglsig@bbsyd.dk

AABENRAA KOMMUNE

Bov Lokalarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, Kælderen,
6330 Padborg, tlf. 7376 8095 (i åbningstid)
E-mail: lokalarkivbov@gmail.com
Arkivleder: Ejgild Lund, tlf. 2211 8246

Historisk Forening for Bov og Holbøl Sogne

Formand: H. C. Jørgensen, Gammel
Toft 6, Holbøl, 6340 Kruså, tlf. 7460 8502
E-Mail: hcjurgensen@gmail.com

Historisk Sogneforening for Bovrup og Varnæs

Formand: Jes Ove Petersen,
Ravnvej 4, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 0506,
E-mail: ravnhoej4@gmail.com
Arkiv: Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13,
Bovrup, 6200 Aabenraa
Leder: Viggo Petersen, Bovrup Kirkevej 47,
Bovrup, 6200 Aabenraa, tlf. 7468 0083
E-mail: viggo@it.dk

Ensted Sogns Lokal- historiske forening

Formand: Niels H. Rossen, Sdr. Hostrup
Bygade 64, 6200 Aabenraa, tlf. 2165 4464
Arkiv: Stubbæk Skolegade 1, Stubbæk,
6200 Aabenraa
Leder: Rita Æbeløe Clausen,
Stubbæk Bygade 36,
6200 Aabenraa, tlf. 2367 68 76
E-mail: eslfa@mail.dk

Historisk Forening for Felsted Sogn

Formand: Annegrethe Lundholm,
Myrpoldd 7, Felsted, 6200 Aabenraa,
tlf. 2129 1233

E-mail: gede@mail.tele.dk

Arkiv: »Patsches Hus«,
Præstegårdsvej 4, Felsted,
6200 Aabenraa

E-mail: gede@mail.tele.dk
www.patscheshus.dk

Leder: Kai Eskildsen Møller

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Jørn Enig,
Kirkegårdsvej 11, Kliplev, 6200 Aabenraa,
tlf. 2049 6682

Arkiv: »Straagaards Smedie«,
Skolegade 4, Kliplev, 6200 Aabenraa

Leder: Merete Jensen

Løjt lokalhistoriske Forening

Arkiv og lokalmuseum: Rundemølle
Henv. Jacob Holdt, tlf. 7461 7790

HØJER EFTERSKOLE
Nørrevej 68, 6280 Højer
74 78 21 40
kontor@hoejerefterskole.dk
www.hoejerefterskole.dk

6 FEDE LINJEFAG

 DÅNS/RYTME	 MAD	 KAMPSPORT
 SPRING	 JAPANSK	 ESPORT

Scan QR koden og se alle de fede linjer på:
www.hoejerefterskole.dk

Lokalhistorisk Fællesarkiv for Ravsted Sogn

Formand: Claus Clausen,
Ravsted Storegade 3,
6372 Bylderup-Bov
Arkiv: Ravsted Hovedgade 64,
6372 Bylderup-Bov
lokalhist.arkiv.ravsted@hotmail.com

Leder: Birgitte Borchert,
Tjørnevej 4, 6520 Toftlund

Rens og Omegns Lokalhistoriske Forening - Burkal Sogns Lokalarkiv

Pebersmarkvej 4, Rens,
6372 Bylderup-Bov
Kontaktperson: Ruth Christensen,
Pebersmarkvej 36, 6372 Bylderup-Bov
tlf. 2132 6104

E-mail: marurens@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Rødekro Kommune

Arkiv: Borgerhuset, Østergade 40C,
6230 Rødekro, tlf. 7366 2919
E-mail: post@roedekro-lokalarkiv.dk
www.roedekro-lokalarkiv.dk
Arkivleder: Else Meldgaard, Nørager 54,
6230 Rødekro, tlf. 2246 3210

Tinglev Lokalarkiv

Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev, tlf. 7376 7297
Kontaktperson: Leif Christiansen,
Rugmarken 9, 6360 Tinglev, tlf. 4031 3064,
E-mail: christiansen@6360.dk
Leder: Leif Christiansen

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Lisbeth Christensen,
Lendemark 69, 6372 Bylderup-Bov
tlf. 7476 2264

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Randi Hadberg Nielsen,
Skinderbro 31, 6200 Aabenraa,
tlf. 4165 9515
E-mail: randi@typografisk.dk

Biblioteker

HADERSLEV KOMMUNE

Haderslev Bibliotekerne

www.haderslevbibliotekerne.dk

Gram afdeling

Stadionvej 15, 6510 Gram, tlf. 7434 7740

E-mail: grambib@haderslev.dk

Haderslev afdeling

Bispebroen 3, 6100 Haderslev

tlf. 7434 7777

E-mail: biblioteket@haderslev.dk

Vojens afdeling

Rådhuscentret 7, 6500 Vojens, tlf. 7434 7700

E-mail: vojensbib@haderslev.dk

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld Bibliotek

Gl. Kongevej 3, 6070 Christiansfeld

tlf. 7979 1100

SØNDERBORG KOMMUNE

Biblioteket Sønderborg

Nørre Havnegade 15, 6400 Sønderborg,

tlf. 8872 4200

E-mail: biblioteket@sonderborg.dk

www.biblioteket.sonderborg.dk

TØNDER KOMMUNE

Tønder Bibliotekerne

www.tbib.dk

Løgumkloster Bibliotek

Storegade 16, 6240 Løgumkloster,

tlf. 7492 9800

E-mail: bibliotek@loegumkloster.dk

Skærbæk Bibliotek

Jernbanegade 2, 6780 Skærbæk,

tlf. 7492 9813

E-mail: skaerbaekbib@toender.dk

Toftlund Bibliotek

Toldbodgade 8, 6520 Toftlund,

tlf. 7492 9809

E-mail: toftlundbib@toender.dk

Tønder Bibliotek

Richtsensgade 10, 6270 Tønder,

tlf. 7492 9840

E-mail: biblioteket@toender.dk

VEJEN KOMMUNE

Rødding Bibliotek

Søndergyden 15, 6630 Rødding,

tlf. 7996 5666

E-mail: roedbib@vejen.dk

www.vejbib.dk

AABENRAA KOMMUNE

Aabenraa Bibliotekerne

E-mail: aabenraabib@aabenraa.dk

www.aabenraa.dk - tlf. 7376 8080

Aabenraa Bibliotek

Haderslevvej 3, 6200 Aabenraa

Bov Bibliotek

Bovvej 4, 6330 Padborg,

Felsted Bibliotek

Gråstenvej 12, Felsted, 6200 Aabenraa

Rødekro Bibliotek

Vestergade 20, 6230 Rødekro,

Tinglev Bibliotek

Tinglev Midt, 6360 Tinglev

TYSKE BIBLIOTEKER

Deutsche Zentralbücherei Apenrade

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 1158

E-mail: zentral@buecherei.dk

www.buecherei.dk

Desuden 2 bogbusser.

Deutsche Bücherei Hadersleben,
Åstrupvej 9, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 1529
E-mail: hadersleben@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Sonderburg
Nørre Havnegade 15, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 5765
E-mail: sonderburg@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Tingleff
Hovedgaden 100, 6360 Tinglev
tlf. 7464 3577
E-mail: tingleff@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Tøndern
Popsensgade 6, 6270 Tønder, tlf. 7472 3359
E-mail: tondern@buecherei.dk
www.buecherei.dk og
www.buechereitondern.wordpress.com

Frie skoler

UNGDOMS- OG EFTERSKOLER

Efterskoleforeningen

Sekretariat: Vartov, Farvergade 27, opg. H,
1463 København K, tlf. 3312 8680
E-mail: info@efterskolerne.dk
Formand: Torben Vind Rasmussen,
Aaskovvej 12, 5856 Ryslinge, tlf. 2028 1006

Adventure Efterskolen

Dyntvej 113, 6310 Broager,
tlf. 7444 2762, vagt 2083 2762
Oprettet 1992 - *Forstander:* Steen Emgren

Agerskov Ungdomsskole

Vellerupvej 25, 6534 Agerskov,
tlf. 7483 3315
E-mail: info@agerskovungdomsskole.dk
www.agerskovungdomsskole.dk
Oprettet 1919 (hvilende 1930 - 42)
Forstander: Lars Kristensen

Askov Efterskole

Maltvej 1, Askov, 6600 Vejen, tlf. 7696 1800
E-mail: askov@askovefterskole.dk
Oprettet 2001
Forstander: Thomas Tarp Hansen

Bramming Gymnastik- og Idrætsefterskole

Gabelsvej 12, 6740 Bramming, tlf. 7517 3833

E-mail: be@bramming-efterskole.dk
www.bgi-e.dk
Oprettet 1897 - *Forstander:* Nikolaj Primdal

Design- & Idrætsefterskolen Skamling

Gl. Skamlingvej 1, 6093 Sjølund,
tlf. 7557 4026
E-mail: kontor@skamling.dk
www.skamling.dk
Oprettet 1955 - *Forstander:* Jan Laugesen

Deutsche Nachschule Tingleff

Grønnevej 51, 6360 Tinglev, tlf. 7464 4820
E-mail: nachschule@tingleff.dk
www.nachschule.dk
Oprettet 1951 - *Forstander:* Jørn Warm

Dybbøl Efterskole

Ragebølskovvej 3, 6400 Sønderborg
tlf. 7448 7080
Oprettet 1992
Forstander: Jakob Carl Christensen

Efterskolen Epos

Færgevej 5, Fynshav,
6440 Augustenborg
tlf. 5030 4181
E-mail: kontor@efterskolen-epos.dk
Oprettet 2015
Forstander: Inger Surrow Jakobsen

Emmerske Efterskole

Åbenråvej 14, 6270 Tønder, tlf. 7472 4433
E-mail: ee@eeskole.dk - www.eeskole.dk
Oprettet 1977
Forstander: Poul Erik Hunderup

Frøslevlejrens Efterskole

Lejrvejen 85, 6330 Padborg, tlf. 7467 6644
E-mail: post@fle-skole.dk
www.fle-skole.dk
Oprettet 1996
Forstander: Annemette Hess

Hoptrup Efterskole

Hoptrup Hovedgade 11, 6100 Haderslev,
tlf. 7457 1014
E-mail: mail@hoptrupefterskole.dk
www.hoptrupefterskole.dk
Oprettet 2006. *Forstander:* Ken Petersen

Højer Design Efterskole

Søndergade 21, 6280 Højer,
tlf. 7362 8900, fax 7478 9225
E-mail: kontor@designhojer.dk
www.hoejerdesignefterskole.dk
Oprettet 2007
Forstander: Kirsten B. Hansen

Højer Efterskole

Nørrevej 68, 6280 Højer, tlf. 7478 2140
Oprettet 1951
Forstander: Mads Hegaard Hansen

Kongeådalens Efterskole

Dovervej 19, Dover, 6660 Lintrup,
tlf. 7485 5333, e-mail: info@keskole.dk
www.keskole.dk
Oprettet 1979
Forstander: Niels Birkmand

Ladelund Efterskole

Ladelundvej 75, 6600 Vejen, tlf. 7538 1006
E-mail: postkassen@ladelundefterskole.dk
www.ladelundefterskole.dk
Oprettet: Landbrugs- og Mejeriskole 1879
Ladelund Efterskole 2000
Forstander: Klaus Wiinberg Andersen

Løgumkloster Efterskole

Tønder Landevej 6, 6240 Løgumkloster
tlf. 7474 3652
Oprettet 1951
Forstander: Jørn Nørgaard

Nordborg Slots Efterskole

6430 Nordborg, tlf. 7445 1528
E-mail: info@nse.dk
Oprettet 1922
Forstander: Rune R. Madsen

Rejsby Europæiske Efterskole

Kogsvej 3, 6780 Skærbæk, tlf. 7475 3622
www.rejsby.eu
Oprettet 1994
Forstander: Karsten Friis

Skanderup Efterskole

Kastanie Allé 51, Skanderup,
6640 Lunderskov, tlf. 7559 4126
E-mail: kontor@skanderupefterskole.dk
Oprettet 1914
Forstanderpar: Matilde og Rune Peitersen

Skibelund Gymnastik- og Idrætsefterskole

Kongeåvej 34, 6600 Vejen
tlf. 7536 0751
E-mail: kontor@s-g-i.dk
Oprettet 1874
Forstander: Rasmus Seistrup

Sportsefterskolen SINE

Idrætsvej 23, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4990
E-mail: sine@sine.dk
www.sine.dk
Oprettet 1997
Forstander: Morten Basse Pedersen

Sundeved Efterskole

Storegade 5, Bovrup, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 0311
www.sundeved-eftherskole.dk
Oprettet 1957
Forstander: Peter Koldby Juhl

Sydvestjyllands Efterskole

Kirkebrovej 7, 6740 Bramming
tlf. 7517 4299, e-mail: se@s-e.dk
Oprettet 1975
Forstander: Tonny Dall Sørensen

Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole

Ungdomsskolevej 8, 6500 Vojens,
tlf. 7454 1129, fax 7320 2209
E-mail: vgie@vgie.dk
www.vgie.dk
Oprettet 1939
Forstander: Tommy Mikkelsen

Aabæk Efterskole

Jørgensgård Skovvej 101,
6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5063 - www.aabaek.dk
Oprettet 1970
Forstander: Thomas Frickmann

HØJSKOLER

Løgumkloster Højskole

Brorsonsvej 2,
6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4040
E-mail: info@logumklosterhojskole.dk
www.logumklosterhojskole.dk
Oprettet 1960

Rødding Højskole

Flors Allé 1, 6630 Rødding,
tlf. 7484 2284
www.rhskole.dk
Oprettet 1844 - *Forstanderpar:*
Mads og Anja Rykind-Eriksen

Rønshoved Højskole

Højskolevej 4, Rønshoved, 6340 Kruså,
tlf. 7460 8318, fax 7460 8546
E-mail: info@ronshoved.dk
www.ronshoved.dk
Oprettet 1921
Forstanderpar: Thue og Nina Kjærhus

Idrætshøjskolen i Sønderborg

Frihedsallé 42, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 1848
E-mail: admin@ihs.dk
www.ihs.dk
Oprettet 1952
Forstander: Michael Willemar Svanøe

HUSHOLDNINGS- OG HÅNDARBEJDSSKOLER

Rødding Fri Fag- og Efterskole

Rødding Præstegårdsvej 11,
6630 Rødding,
tlf. 7484 2500
E-mail: mail@fagogefterskole.dk
www.rødding.dk
Oprettet 1981
Forstander: Henrik Gregersen

Kirkemusikskoler

Løgumkloster Kirkemusikskole

Vestergade 9-13,
6240 Løgumkloster
lkms@km.dk
www.kirkemusikskole.dk
Tlf. 7474 4070

Telefontid:

Mandag - torsdag
kl. 8.00 - 15.00

Rektor:

Hans Christian Hein

Afdelinger:

Odense, Horsens og Tarm

Vandrerhjem

Danhostel Flensborg Fjord

Sejrsvej 100, 6300 Gråsten, tlf. 7311 5848
E-mail: info@fl.fjord.dk

Danhostel Haderslev Byferie

Erlevvej 34, 6100 Haderslev, tlf. 7452 1347
E-mail: haderslev@danhostel.dk
www.danhostel-haderslev.dk

Danhostel Ribe Vandrerhjem

Sct. Peders Gade 16, 6760 Ribe
tlf. 7572 0620
E-mail: ribe@danhostel.dk

Danhostel Rudbøl

Rudbølvej 21, Rudbøl, 6280 Højer
tlf. 7473 8298,
E-mail: danhostelrudb@gmail.com
www.danhostel.dk/rudboel

Danhostel Rømø

Lyngvejen 7, 6792 Rømø, tlf. 3121 8700
E-mail: romo@danhostel.dk

Danhostel Sønderborg Vandrerhjem

Kærvej 70, 6400 Sønderborg
tlf. 7442 3112, fax 7442 5631
E-mail: sonderborg@danhostel.dk
www.danhostel.dk/sonderborg

Danhostel Sønderborg/Vollerup

»Abildgården«, Mommarkvej 17 og 22,
6400 Sønderborg,
tlf. 7442 3990
E-mail: vollerop@danhostel.dk
www.6401.dk

Danhostel Tønder Vandrerhjem

»Kogsgården«,
Sønderport 4, 6270 Tønder
tlf. 7472 3500, fax 7472 3505
E-mail: tonder@danhostel.dk
www.danhostel.dk/tonder

Danhostel Aabenraa »Fjordlyst«

Sønderskovvej 100, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 2699, fax 7462 2939

Museer m.v.

Ballum Enges Forskønnelsesforening Bevandingsmøller

Formand: Erhardt Ehmsen,
Bunti 26, Ballum, 6261 Bredebro
tlf. 2147 9268

Bronzealderhuset

Syd for Brdr. Grams Fabrikker,
6500 Vojens

Brødrene Grams Arkiv og Museum

Danmarksgade 16, 6500 Vojens
Formand: Poul Nørgaard Madsen
tlf. 2960 0776
E-mail: info@broedrene-gram.dk
www.broedrene-gram.dk

Dansk Klokkemuseum

Over Lerte Kirke, Farrisvej 12,
6560 Sommersted, tlf. 7542 3873

Deutsches Museum Nordschleswig

Rønhave Plads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 5423 eller 3052 5495
E-mail: info@deutsches-museum.dk
www.deutsches-museum.dk
*Museet viser den tyske befolkningsdels
historie i Sønderjylland*

Deutsches Schulmuseum Nordschleswig

Jørgensgård 5, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 0331, E-mail: dsmn@mail.dk

Dybbøl Mølle

Dybbøl Banke 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000
E-mail: info@1864.dk
www.1864.dk

Ehlers Samlingen

Slotsgade 20, 6100 Haderslev, tlf. 7434 7817

Elstrup Mølle

Fynshavvej 12, Elstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 8989
E-mail: linow@post7.tele.dk

FN-Museet

Frølevlejren, 6330 Padborg, tlf. 7467 6855
www.fnmuseet.dk

Frølevlejrens Museum

Lejrvejen 83, 6330 Padborg,
tlf. 4120 6053
E-mail: postfroeslevlejren@natmus.dk

Genforenings- og Grænsemuseet

Koldingvej 52, Frederikshøj,
6070 Christiansfeld, tlf. 7557 3003
E-mail: info@genforeningsmuseet.dk
www.genforeningsmuseet.dk

Historiecenter Dybbøl Banke

Dybbøl Banke 16, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000
E-mail: info@1864.dk, www.1864.dk

Hjemmeværnsmuseet

Barak H2, Lejrvej 101, Frølevlejren,
6330 Padborg,
tlf. 4174 6829 / 5072 0611
E-mail: museeth2@gmail.com
www.hjemmevaernsmuseet.dk

Den levende Landsby

Hygum Hjemstavnsgård
Ribevej 74, Sdr. Hygum, 6630 Rødding,
tlf. 7484 5566
E-mail: hygumhj@gmail.com
www.hygumhjemstavnsgaard.dk

Jacob Michelsens Gård

Aktivitetforeningen
Toften 37, 6200 Aabenraa,
E-mail: jmg.aabenraa@outlook.dk

Jels Mølle

Jels Møllegade 5, Jels, 6630 Rødding,
www.jelsmolle.dk

Jørgen Riecks

Arkæologiske Samling
Egebjergvej 4, Svenstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 4098 9289
E-mail: nielsen@moisen.net
www.svenstrup-nordals.dk/
sevaerdigheder/riecks-stensamling/

Museet Holmen

Østergade 13, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4165 / 2373 1029
E-mail: info@museetholmen.dk
www.museetholmen.dk
*Skiftende kunst - og moderne
samtidskunst udstillinger*

Museum-Mellem Slesvigs Grænser

Pebersmarkvej 4, Rens, 6372 Bylderup-Bov
www.museum-rens.dk

Museum Oldemorstof

Grænseegnsmuseet i Padborg
Bovvej 2A, 6330 Padborg, tlf. 7376 6436
museumoldemorstof@aabenraa.dk
www.oldemorstof.dk

MUSEUM SØNDERJYLLAND

Arkæologi Haderslev

Dalgade 7, 6100 Haderslev, tlf. 6537 0801
E-mail: haderslev@msj.dk
www.msj.dk

Cathrinesminde Teglværk

Illerstrandvej 7, 6310 Broager,
tlf. 6537 0803
E-mail: cathrinesminde@msj.dk

Drøhses Hus

Storegade 14, 6270 Tønder, tlf. 6537 0809

E-mail: drohses@msj.dk - www.msj.dk

Højer Mølle

Møllegade 13, 6280 Højer, tlf. 6537 0804

E-mail: hoejer@msj.dk

Museum Sønderjyllands Mediarkiv

Voldbrovej 5, 6230 Rødekro, tlf. 6537 0852

E-mail: isl@msj.dk - www.msj.dk

Kulturhistorie Tønder

Wegners Plads 1, 6270 Tønder,

tlf. 6537 0808

E-mail: toender@msj.dk - www.msj.dk

Kulturhistorie Aabenraa

H. P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa,

tlf. 6537 0805

Kunstmuseet Brundlund Slot

6200 Aabenraa, tlf. 6537 0802

E-mail: brundlund@msj.dk

www.msj.dk

Kunstmuseet i Tønder

Wegners Plads 1, 6270 Tønder,

tlf. 6537 0808

E-mail: toender@msj.dk - www.msj.dk

Gram Lergrav - palæontologi

Lergravsvej 2, 6510 Gram, tlf. 6537 0806

E-mail: gram@msj.dk - www.msj.dk

Sønderborg Slot

Sønderbro 1, 6400 Sønderborg,

tlf. 6537 0807

E-mail: sonderborg@msj.dk

www.msj.dk

Nationalmuseets Kommandørgård

Juvrevej 60, Toftum, 6792 Rømø,

tlf. 7475 5276

E-mail: kommandoergaarden@natmus.dk

www.museumkommandoergaarden.dk

Naturcenter Tønnisgård

Havnebyvej 30, Tvismark

6792 Rømø

tlf. 7475 5257

E-mail: info@tonnisgaard.dk

www.tonnisgaard.dk

Slesvigske Vognsamling

Historie Haderslev

Simmerstedvej 1

6100 Haderslev

tlf. 7434 7816

Sønderjysk Skolemuseum

Over Lerte Gamle Skole

Farrisvej 10, Over Lerte

6560 Sommersted

tlf. 7482 9494 / 3025 6317

E-mail: skolemuseum@mail.dk

www.sonderjysk-skolemuseum.dk

Tørning Mølle

Tørningvej 6, Hammelev, 6500 Vojens,

tlf. 7450 7450

E-mail: post@toerning-moelle.dk

www.toerning-moelle.dk

Vibæk Vandmølle

Jens Peter Kock,

Bredsten 9, Kegnæs

6470 Sydals

Von Oberbergs Hus

Slotsgade 22, 6100 Haderslev

tlf. 7434 7817

Wellings Landsbymuseum

Mejlbyvej 10

6660 Lintrup

tlf. 7485 5286

www.wellings.dk

Zeppelin Museet

Gasværkvej 1

6270 Tønder,

tlf. 7472 7254

E-mail: zeppelin@zeppelin-museum.dk

www.zeppelin-museum.dk

BREDSTED

Naturcentrum Nordfrisland

Bahnhofstr. 23, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671 / 4555
E-mail: naturzentrum-nf@versanet.de
www.naturzentrum-nf.de

DANEVIRKE

Danevirke Museum

Ochsenweg 5, D-24867 Dannewerk,
tlf. 04621 / 37814
E-mail: info@danevirkemuseum.de
www.danevirkemuseum.de

EGERNFØRDE

Museum Eckernförde

Rathausmarkt 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351 / 712547
E-mail: post@museum-eckernfoerde.de
www.museum-eckernfoerde.de

FLENSBORG

„Museumsbjerget“

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 - 852956
E-mail: museumsberg@flensburg.de
www.museumsberg.flensburg.de

Naturvidenskabeligt Museum

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 / 852504
E-mail: naturwissenschaftliches-
museum@flensburg.de
www.naturwissenschaftliches-museum.
flensburg.de

Phänomena

Norderstrasse 157-163, D-24939
Flensburg,
tlf. 0461 / 144490
E-mail: info@phaenomena.com
www.phaenomena.com / flensburg

Søfartsmuseum

Schiffbrücke 39, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461-852970
E-mail: schiffahrtsmuseum@flensburg.de
www.schiffahrtsmuseum.flensburg.de

FREDERIKSSTAD

Museet »Gammel Mønt«

Am Mittelburgwall 23,
D-25840 Friedrichstadt, tlf. 04881-1511
E-mail: museum@friedrichstadt.de
www.friedrichstadt.de

GARDING

Mindeværelse for historikeren Theodor Mommsen

Norderring 15, D-25836 Garding,
tlf. 04862 / 100310
E-mail: kg@kirche-eiderstedt.de
www.museen-nord.de / museum /
de-mus-051716

HALLIG HOOGE

Kongepeselen

Hanswarft 11, D-25859 Hooge,
tlf. 04849 / 219
E-mail: koenigspesel@t-online.de
www.museen-sh.de / museum / de-
mus-152918

HALLIG LANGENÆS

Honkenswarft Friserhuset

Friesenhaus-Honkenswarft
D-25863 Hallig Langeness, tlf. 04684 / 235
E-mail: info@friesenhaus-honkenswarf.de
www.friesenhaus-honkenswarf.de

Kaptajn-Tadsen-Museet

Ketelswarft 1, D-25863 Hallig Langeness
tlf. 04684 / 217
E-mail: info@langeness.de
www.langeness.de / museen.phtml

HATSTED

Mikkelberg, Nordisk Center for Kunst & Cricket

Horstedter Chaussee 1, D-25856 Hattstedt
tlf. 04846/6604, E-mail: husumccc@web.de
www.mikkelberg.de

HUSUM

Nissenhaus - Nordsø Museum

Herzog Adolf-Str. 25, D-25813 Husum
tlf. 04841/2545
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Ostenfeldhuset

Nordhusumer Str. 13, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Nordfrislands Skibsfartmuseum

Zingel 15, D-25813 Husum, tlf. 04841/5257
schiffahrtsmuseum-nf@t-online.de
www.schiffahrtsmuseum-nf.de

Husum Slot

König Friedrich-V.-Allee, D-25813 Husum
tlf. 04841-2545
info@museumsverbund-nordfriesland.de
www.museumsverbund-nordfriesland.de

Poppenspäler Museum

König Friedrich-V.-Allee,
D-25813 Husum, tlf. 04841/6 32 42
E-mail: husum@pole-poppenspaeler.de
www.pole-poppenspaeler.de

Theodor Storm-Huset

Wasserreihe 31-35, D-25813 Husum,
tlf. 04841/80 38 630
E-mail: info@storm-gesellschaft.de
www.storm-gesellschaft.de

ISTED

Isted-mindehallen

Idstedtkirche 1, D-24879 Idstedt

tlf. 04625-402

idstedt-stiftung@amt-suedangeln.de
www.museen-sh.de/museum/
de-mus-069118

JARDELUND

Christian Lassens Mindemuseum

Kupfermühlenweg 4, D-24994 Jardelund,
tlf. +49 (0)4605-188759
tlf. +49 (0)461 14408600
Pedel: Claus Asmussen
E-mail: faelleslandboforeningen@gmx.de
www.faelleslandboforeningen.de

KAPPEL

Sli-museet

Mittelstr. 7-8, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/1428
E-mail: erne@gmx.de
www.schleimuseum.de

Møllen »Amanda«

Schleswiger Str. 1, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642-4027
E-mail: stadt@kappeln.de
www.kappeln.de

Angel Museumsjernbane mellem Kappel og Sønderbrarup

D-24376 Kappeln,
tlf. 04642-9251653
info@angelner-dampfisenbahn.de
www.angelner-dampfisenbahn.de

KEJTUM/SILD

Det frisiske Hus

Am Kliff 13, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/31101
E-mail: info@soelring-foriining.de
www.soelring-museum.de

Sylt Museum

Am Kliff 19, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/32805
E-mail: info@soelring-museen.de
www.soelring-museen.de

KOBBERMØLLE

Kobbermølle Industrimuseum

Messinghof 3, D-24955 Harrislee,
tlf. 49(0)461-407 71 25
E-mail: museum@kabelmail.de
www.industriemuseum-kupfermuehle.de

LADELUND

KZ Minde- og Mødested

Raiffeisenstr. 3, D-25926 Ladelund
tlf. +49-4666-449
www.kz-gedenkstaette-ladelund.de

LYKSBERG

Lyksborg Slot

Grosse Strasse, D-24960 Glücksburg,
tlf. 04631/442330, fax 04631/4423329
E-mail: info@schloss-gluecksburg.de
www.schloss-gluecksburg.de

NIBØL

Naturhistorisk Museum

Hauptstr. 108, D-25899 Niebüll,
tlf. +49 (0)4661 / 5691
E-mail: info@nkm-niebuell.de
www.nkm-niebuell.de

Frisisk Hjemstavnsmuseum

Osterweg 76, D-25899 Niebüll,
tlf. 0175 414 6185
E-mail: kalliteske@aol.com
www.friesisches-museum.de

Richard-Haizmann-museet

Rathausplatz 2, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661 / 1010
www.haizmann-museum.de

PELLWORM

Ø-museet

Uthlandestr. 2, D-25849 Pellworm,
tlf. 04844-18935
www.insel-museum.de / museen/
inselmuseum / pellworm /

RENDSBURG

Historisk museum og Det nordtyske Trykkerimuseum

Arsenalstr. 2-10, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331 / 331336
E-mail: info@museen-rendsborg.de
www.museen-rendsborg.de

Elektromuseum Eon-Hanse AG

Stormstrasse 1, D-24768 Rendsburg,
tlf. +49 (0) 170 666 38 24
E-mail: elektromuseum@eon-hanse.com
www.elektromuseum-rendsborg.de

Jødisk Museum

Prinzessinstr. 7-8, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331 44043-0
E-mail: info@jmrld.de
www.schloss-gottorf.de/juedisches-museum

Kunststøberimuseet

Ahlmannallee 5, D-24782 Büdelsdorf,
tlf. 04621 - 81 32 20
E-mail: service@landesmuseen.sh
https://das-eisen.de

SKT. PETER-ORDING

Ejdersted Hjemstavnsmuseum

Olsdorfer Str. 6, D-25826 St. Peter-Ording,
tlf. 04863 / 1226
info@museum-landschaft-eiderstedt.de
www.museum-landschaft-eiderstedt.de

SLESVIG

Gottorp Slot

Schlossinsel 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621 / 813-222
E-mail: service@landesmuseen.sh
www.landeshmuseen.sh

Holm-museet

Süderholmstr. 2, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621 / 936820
E-mail: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig Bymuseum

Friedrichstr. 9-11, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820

E-mail: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig-Holstenske Landsarkiv

Prinzenpalais, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/861800

E-mail: landesarchiv@la.landsh.de
www.landesarkiv.schleswig-holstein.de

Vikingemuseet Hedeby

Am Haddebyer Noor 3
D-24866 Busdorf,
tlf. 04621/813-222

E-mail: service@landesmuseen.sh
www.landesmuseen.sh

SATRUP

Landsbymuseet »Satruphuus«

Flensburger Str. 8, D-24986 Satrup,
tlf. 04633/9 68 77 33

E-mail: info@satruphuus.de
www.satruphuus.de

SVAVSTED

Dr. Hans Meyer-Heimatmuseum

Treenehaus, D-25876 Schwabstedt,
tlf. 04884/420

www.museen-sh.de/
dr.hans-meyer-heimatmuseum

SVESING

Svesinglejren - KZ-Gedenkstätte Husum-Schwesing

Engelsburg 10, D-25813 Husum
tlf. 04841 - 8973-0

www.kz-gedenkstaette-husum-schwesing

SØBØL

Nolde-museet

Seebüll 31, D-25927 Neukirchen,
tlf. 04664/983930, info@nolde-stiftung.de
www.nolde-stiftung.de

TETENBØL

»Haus Peters«

Dörpstraat 16, Eiderstedt,
D-25882 Tetenbüll,
tlf. 04862/681

E-mail: post@hauspeters.info
www.hauspeters.info

TÖNNING

Historisk pakhus ved havnen

Am Eiderdeich 18,
D-25832 Tönning,
tlf. 04861/61420
www.packhaus-tonning.de

Multimar Wattforum

Dithmarscher Str. 6a,
D-25832 Tönning,
tlf. 04861/96200
E-mail: info@multimar-wattforum.de
www.multimar-wattforum.de

UNEVAD

Museumslandsby

Unewatter Strasse 1a,
D-24977 Langballig
tlf. 04636/1021
E-mail: info@museum-unewatt.de
www.museum-unewatt.de

VYK / FØR

Dr. -Carl-Häberlin-Friesen-Museum

Rebbelstieg 34, D-25938 Wyk/Föhr,
tlf. 04681/2571

E-mail: info@friesen-museum.de
www.friesen-museum.de

WITZWORT

Roter Haubarg

Sand 5, D-25889 Witzwort,
tlf. 04864/845
E-mail: gottorf@roterhaubarg.de
www.roter-haubarg.de

Stedet for eftertanke,
inspiration og den gode samtale.

loegumkloster-refugium.dk • Refugievej 1 • 6240 Løgumkloster • T: 7474 3301

Sydbank

Hvad kan vi gøre for dig

Gymnastik og
fællesskab
flytter
grænser

SKIBELUND
GYMNASTIK- OG IDRÆTSEFTERSKOLE

www.s-g-i.dk

Jagt

Miljøministeriet

Miljøstyrelsen - jagttegn
Tolderlundsvej 5, 5000 Odense C
tlf. 7254 2424 (kl. 9-12)
E-mail: jagttegn@mst.dk
www.jagttegn.dk

Dansk Jagtforsikring A/S

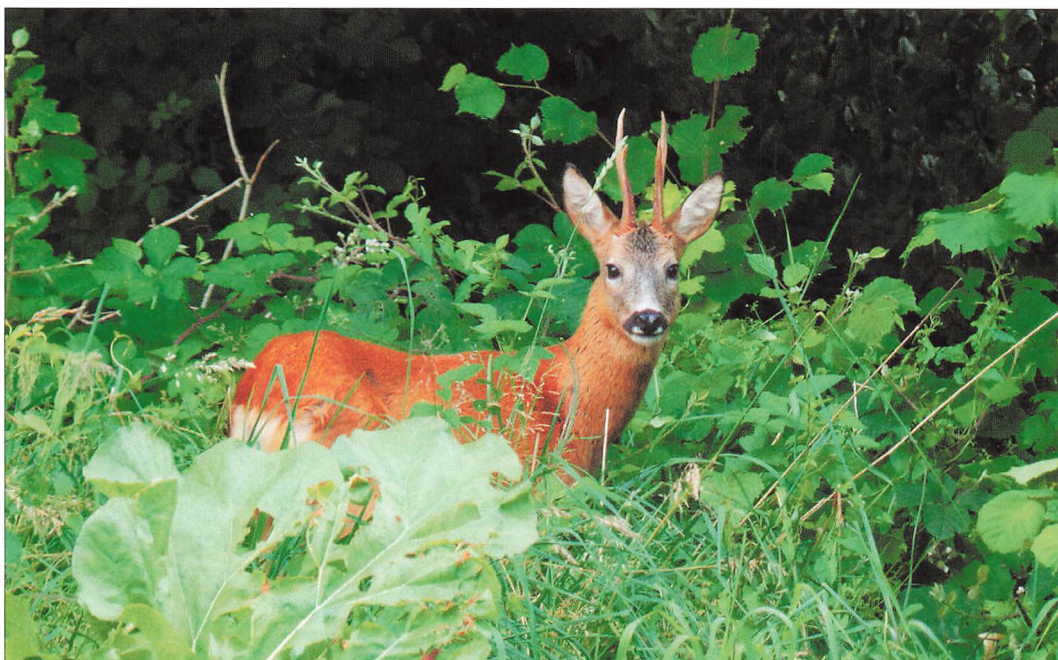
Frederiksberggade 16, 1459 København K
tlf. 3311 0747, fax 3311 8081

Naturstyrelsen Vadehavet

Skovridervej 3, Arnum
6510 Gram
tlf. 7254 3331

Naturstyrelsen Sønderjylland

Felstedvej 14
6300 Gråsten,
tlf. 7254 3500
E-mail: sdj@nst.dk

Ferieplan i Sydslesvig 2023

Danske helligdage i 2023, som er hverdage i Sydslesvig

6. april Skærtorsdag
5. maj St. Bededag

Sydslesvigiske fest- og helligdage i 2023, som er hverdage i Danmark

1. maj Maj-festdag
3. oktober Tysk enhedsdag

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig i 2023, fastlandet

Forårsferie 11. april - 21. april
Sommerferie 17. juli - 25. august
Efterårsferie 16. oktober - 27. oktober
Juleferie 27. december -

Flagegler

Flaget hejses ved solopgang, dog tidligst kl. 8.00, og nedhales ved solnedgang. Ved flagning på halv stang hejses flaget først til top, forbliver der nogle sekunder, hvorefter det sænkes til halv. Den korrekte position er, når flagets underkant befinder sig ud for midten af flagstangen. Flaget nedtages ved først at lade flaget gå til tops,

hvor det forbliver nogle sekunder, derefter hales det langsomt ned.

Hejsning og nedhaling af flaget bør altid foregå langsomt.

Ophalerlinen skal være stram, nedhalerlinen skal være løs (slæk) så flaget vajer frit ud fra stangen - det skåner flaget i stærk blæst.

Bortset fra de nordiske flag, FN-flaget, og EU-flaget, der frit kan benyttes sammen med eller uden Dannebrog, består der et almindeligt forbud mod at flage med fremmede nationers flag på dansk territorium.

Tilladelse skal i hvert tilfælde indhentes hos den lokale politimyndighed.

Ved flagning med Dannebrog i forbindelse med andre nationers flag skal Dannebrog hejses først og have den fornemste plads.

Ved ulige antal stænger er den fornemste plads i midten.

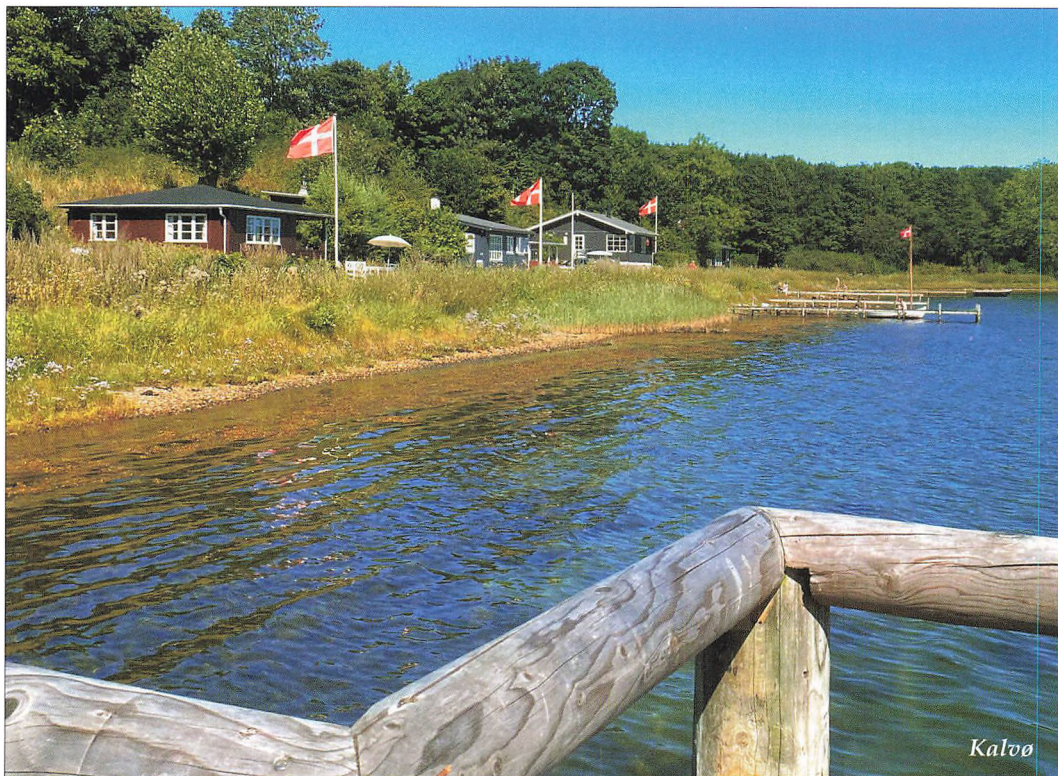
Ved 2 stænger skal Dannebrog være til venstre for beskueren (set forfra).

De fremmede nationers flag må ikke være større end Dannebrog.

Rul aldrig et vådt flag sammen.

Et flag med itublæste hjørner bør repareres hurtigst muligt.

Flagets højde skal være 1/5 af stangens længde.

Officielle civile flagdage 2023

(fastsat af Justitsministeriet)

- 1. januar:** Nytårsdag
- 5. februar:** Kronprinsesse Mary
- 6. februar:** Prinsesse Marie
- 7. april:** Langfredag (halv stang til solnedgang)
- 9. april:** Påskedag
- 9. april:** Danmarks besættelse 1940
(halv stang til kl. 12, derefter på hel stang)
- 16. april:** Dronning Margrethe II
- 29. april:** Prinsesse Benedikte
- 5. maj:** Danmarks befrielse 1945
- 18. maj:** Kr. Himmelfartsdag
- 26. maj:** Kronprins Frederik
- 28. maj:** Pinsedag
- 5. juni:** Grundlovsdag
- 7. juni:** Prins Joachim
- 15. juni:** Valdemarsdag - Genforeningsdag
- 21. juni:** Grønlands nationaldag.
Der flages med det grønlandske flag Erfalasorput
- 29. juli:** Færøernes nationale festdag, Olai Dag.
Der flages med det færøske flag Merkid
- 5. september:** Danmarks udsendte soldater
- 25. december:** Juledag

»Sønnen« i granit af kunstner Axel Poulsen (1887-1972). Skulpturen blev bestilt af Regeringen Stauning i 1937 til minde om H. P. Hanssen og den sønderjyske sag. Værket forestiller en ung mand, der holder en beskyttende arm om sin svage mor. H.P. Hanssen mindes ved en portrætmedaljon på soklen. Skulpturen blev i 2020 flyttet fra Genforeningshaven til sin nuværende placering i Genforeningsparken som symbol på H.P. Hanssens tilknytning til Folkehjem (foto: Elin Brodersen)

Sønderjysk Skoleforening

Sønderjysk Skoleforening yder sønderjysk ungdom - nord og syd for grænsen - hjælp til skoleophold og støtter folkeoplysende arbejde i Sønderjylland.

Der kan søges tilskud til ophold på de frie efterskoler i 8., 9. og 10. skoleår, samt til ophold på højskoler og husholdningsskoler af mindst 3 måneders varighed, hvortil der kan opnås statstilskud.

Sønderjysk Skoleforening bestyrer en række legatmidler, som kan søges af studerende på videregående uddannelser. I det første studieår kan medlemmer søge stipendium fra Sønderjysk Skoleforening.

Forældre, der er medlemmer, kan søge tilskud til deres børn, indtil børnene er 20 år. Ansøgere over 20 år skal selv være medlem.

Se mere på www.sønderjydskskoleforening.dk

Bliv medlem af Sønderjysk Skoleforening

Formand:
Peder Moltesen Ravn
Harevej 22
Egebæk-Hviding
6760 Ribe
Telefon 4080 9735

Sønderjysk Skoleforenings kontor,
v/ sekretær:
Else Hvide Beim
Roostvej 19, Roost
6535 Branderup J.
Telefon 4940 7216

Mailadresse:
soenderjyskskoleforening@outlook.dk

Sønderjysk Skoleforening udgiver »Sønderjysk Almanak«

Mailadresse:
soenderjyskalmanak@outlook.dk

Se foreningens årsberetning inde i Almanakken.

Sønderjysk Almanak 2023
30. årgang

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening®

9 788797 228722